

Tractatus de intemperato Hippocratico, seu cacochymiis Galeni in tres libros divisus, : quorum primus mixtionem corporum naturalium, secundus temperiem naturalem, & tertius ipsum intemperatum morbosum juxta neotericorum mathematico-mechanico chymica principia tam philosophicè quam medicè enodat. ... / Auctore Jo. Jacobo Francisco Vicario.

Contributors

Vicarius, Johann Jacob Franz, 1664-1716.

Publication/Creation

Argentorati : Sumptibus Dieterici Lerse, M D CCXII. [1712]

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/jjqqt3jp4>

License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

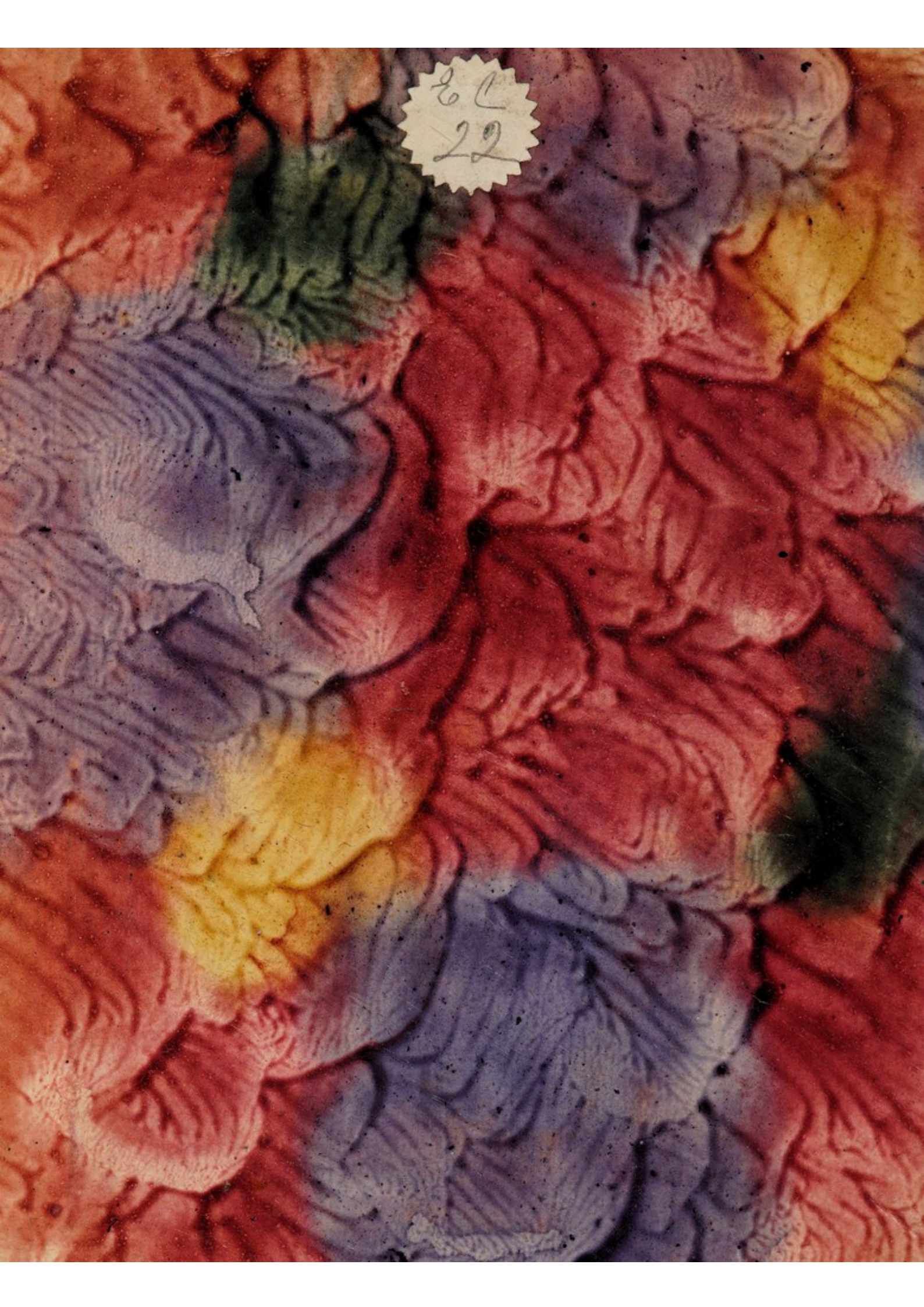
You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

**wellcome
collection**

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

20
22

The Library of the
Wellcome Institute for
the History of Medicine

63398/R

MEDICAL SOCIETY
OF
LONDON
DEPOSIT

Accession Number

Press Mark

VICARIUS, J.F.

D
6.12

e
20

63398/B

58

TRACTATUS
De
INTEMPERATO
HIPPOCRATICO,

SEU
CACOCHYMIIS GALENI
IN

*Tres libros divisus, quorum primus mix-
tionem corporum naturalium, secundus temperiem na-
turalem, & tertius ipsum intemperatum morbosum jux-
ta Neotericorum Mathematico-Mechanico Chy-
mica Principia tam Philosophicè quam Me-
dicè enodat.*

OPUSCULUM.

*Planè novum, hucusque non visum, ipsis medicis &
etiam Chyrurgis in ordine ad fœlicem praxin non solum utilissimum,
sed etiam vel maxime necessarium, Institutionumque no-
strarum medicarum complementum.*

AUCTORE

JO. JACOBO FRANCISCO
VICARIO,

Philosophiæ & Medicinæ Doctore in perantiqua & celeberrima Cæsa-
reo - Austriacâ Archiducali Universitate Friburgensi, Professore Ordinario Senio-
re ac Primario, p. t. Facultatis Medicæ Decano, Excelsi A. A. Regiminis Ar-
chiatro, nec non Academiæ Leopoldinæ Naturæ Curios. Colleg.
Anaximandro dicto.

ARGENTORATI,
Sumptibus DIETERICI LERSE, M D C C X I I . . .

V I R I S .

NOBILIBUS, STRENUIS,
PRUDENTIBUS, CONSULTIS
DOMINIS,

DN.

CONSULIBUS,
QUÆSTORIBUS,
Cœterisque Magistratus Civici Lauf-
fenburgensis

MEMBRIS

In perpetuam patrioticam Memoriam

D. D. D.

Syncerissimus Patriota

AUCTOR

Rauracus Lauffenburgensis.

P R Æ F A T I O.

Hæc Benevole Lector, *Vir*
sum juxta veterrimum il-
lud proverbium Germa-
nicum, quod ait: ein
Wort / ein Wort; ein
Mann / ein Mann; Policitus nempe
fueram in Editione Baseos mea secundâ
Argentorati per solertissimum omnique
candore refertissimum Dominum Lersé
Typographum recusâ, me Basi huic no-
stra mox tractatulum de Intemperato
Hippocratico adjuncturum, idcirco quo-
que, ut Vir sum, nunc sto promissis, &
erudito orbi quæ sponendi, communico,
eoque libentius hoc præsto magis, quo o-
pusculum nostrum quasi Institutionum
nostrarum medicarum est complementum,
atque materia ista vere hucusque inter
medicinæ desiderata numerari potuerit:

P R Æ F A T I O.

unde evenit, quod specificò hoc intemperatò neglectò, copia, imò myriades morborum omnem etiam sanissimò judicio adhibitam medelam irriserint; Pone enim morbum quendam diuturnum v. gr. cephalalgiam aut hemicraniam quæ sæpe (lege Poterii observationes) adeo contumax deprehensa fuit, ut cuncta Medicorum Consilia respuerit, antivenero tamen quodam auxiliò brevi felicissime curata fuerit; sit in super Chronicus affectus aliùs, qui aperientia postulat, quotus quæso? è radice hoc sæculo corrupto, absque specificis antiscorbuticis tollitur? cur amabo? Plurimi, iique insignes chyrurgi non rarò in tractandis non tam tumoribus quàm ulceribus sæpe etiam leviusculis viscis (ad prefixam curationis metam devenire nulla arte, & opera queunt, nisi quod obicem intemperatum occultum non respiciant: Par sanè & æqualis omninò ratio etiam morborum internorum haberi debet, quippe

pe

P R Æ F A T I O.

pe in omnibus fere casibus internis intemperatum ante omnia velut morbus primarius Medico serio ob oculos ponendum, secus Æthiopem lavabimus, considera catarrhos, defluxiones, Asthmata & innumera alia, quæ ex his malis averruncabis? nisi prius intemperatum probe, amarum ne videlicet an acidum, viscidumne an tenue, austerum an acerbum saporem & consistentiam teneat, cognoscas? nec etenim attenuantia in tenui nec inviscantia & constringentia in crasso, nec in amaro resolventia conveniunt, hinc satis stupere nequeo multoties, in quovis casu cephalico, vel dolore, mox pillulas purgantes & resolventes velut quandam panacæam cephalicam in usum vocari, ubi sæpius malum potius exasperatur, & in pejus abit, quemadmodum millies observavi. In benignis febribus (simplicibus etiam turbata mixtionis sanguinis morbis) summam me herclè hac nostra doctrina se-

P R Æ F A T I O.

dem meretur, quò enim majus prius in corpore latuit intemperatum, eò etiam tadiosior imò periculosior ac diuturnior erit affectus, & facilis est (tamen si malum jam jam ex integro sublatum videatur: facilis est recidiva) dum econtra, qui temperatum obtinent sanguinem & humores (ubi omnia quasi constituentia sunt quoad quantitatem, qualitatem, & figuram, situm, ac motum in equilibrio, ubi si quod adest intemperatum, adhuc facile investigatur) tunc levissimo negotio pristinam recuperant valetudinem Patientes, ita ut etiam medicus, qui tali in casu curationis scopum non attingit, vel maximè culpis subjaceat; ast ibi saltus, ibi Rhodus, ubi ita mixtio sanguinis confunditur & turbatur, ut ejus modus hucusque rarissimè & imposteriorum adhuc rarius (veluti in febris Petechialibus & Pestilentialibus accidit) etiam omni conatu & viribus, imò & lyncais oculis perspicere, & erui nequiverit,

P R Æ F A T I O .

rit, & in hoc certe malignitas (id est clandestina & malitiosa mixtio) consistit, hinc Celsus, hinc Galenus, hinc tota Medicorum illustrissimorum phalanx usque dum pro iis habuerunt, qui periculosi imò tales sint, qui dum maximè adulantur, maximas insidias vitæ struunt, adeo ut Medicus vix unquam securum prognosticum efformare possit, milleni enim cum saluberrimis signis ad tartara descenderunt, ubi alii quasi jam jam conclamati contra omnium spem restituti fuere, quemadmodum sæpius exclamare oportet, quid hoc! urina bona, lingua bona, pulsus bonus & tamen æger moritur? attamen, Pro dolor: cum in hoc casu natura ipsa succumbens victas porrigat absque ulla Medici culpa oneri exantlando impar manus, iste tamen pro natura non insurgentis peccato Hircus esse debet; utinam non & ipsi Machaonis filii subinde, ut se suamque doctrinam in cælum evehant, ut domum maturè locupletent,

P R Æ F A T I O.

pletent, ut loculos saginent, hoc scelus incurrerent! qui ut scopum attingant, suos collegas quovis modo supprimunt, juniores multoties (ut in hunc adjutorium intendant) variis speciosis titulis subornant & cogunt, apud alios (ut plurimum generis fœminini) denigrant, & odio exponunt, obliti verbi illius sacri dicentis: quod tibi non vis fieri alteri ne feceris, sed satis de his & ad nostram properemus metam. Ex allatis abunde patescit Doctrinam hanc nostram Consideratu dignissimam esse, quippe absque ea nemo in curis fœliciter progredietur etiam in benignis morbis, speroque simul hanc melius imposterum fœneraturam lumen; Rimare negotium intimius, & certò certius assensum dabis; Vale & his interea frueri donec reliqua (si Deus vires firmabit) sequantur; Vale, & fave.

LIBER

LIBER PRIMUS.

De

Mixtione Corporum naturalium.

CAPUT PRIMUM.

De

Mixtione & Mixtibilibus.

§. I.

Errum est, imò plusquàm abundè constat, hominem à Medico neutiquam (quatenus scilicet ex materia prima & forma substantiali, aut principiis Cartesianis in fieri componitur) considerari posse, aut ulla ratione sic arti suæ subjici debere, ast potius & vel maxime, quatenus insignibus mutationibus & alterationibus, indeque diversis morbis subiacet, & quidem velut Mixtum quoddam ex variis iisque multiplicibus sibi invicem contrariantibus principiis, vel elementis dictis conflatum, ratione quorum non tam illius

A

tem-

temperies, quàm etiam intemperies suam ducit originem, consequenter eundem tantumodò impræsentiarum in facto esse contemplabimur; ut autem hoc Mixtum exactius intelligamus, placet imprimis in medium quid ipsa sit mixtio seu corporum compositio & concretio, hincque quid sit mixtum, compositum, seu concretum (quæ synonyma sunt) proferre, quod sequentibus præstare conabimur; sit ergo.

§. II. *Mixtio* assentientibus omnibus Philosophis, est *miscibilium alteratorum unio*, quâ posthac mixta ea sunt in Temperie seu qualitate, verbi gratia calida &c. quæ saltem ad actiones ritè obeundas requiritur: Explico, primò ipsa *Mixtio* quid innuit, quod ex variis diversi generis rebus constare debeat, nec enim una eademque res, verbi gratia farina hordei sola invicem verè commisci (dum agitatur,) dici potest, duntaxat enim partium suarum aliam, & alium situm importat, optimè autem inferemus si eidem farinam verbi gratia filiginis &c. addimus, longaque inter se invicem agitatione aliam & alium (ita ut una ab altera separari non queat) earum situm procuramus, tum revera mixtio illarum dicenda est, quod idem locum quoque sortitur, dum varii liquores, verbi gratia aqua melissæ, Tinctura castorei, opii cidoniati, syr. calendul. spir. matrical. liquor. Cornu Cervi succinat. pro scopo hysterico &c. inter se confunduntur, & sic verè ac realiter commiscentur, Græcis hæc mixtio *μῆξις* appellatur, quod vocabulum propriè *mixtio* audit, hæc vox benè advertenda est ad distinctionem crasseos, quæ potius à *mixtione* emanantem qualitatem denotat: *μῆξις* autem exponitur velut concubitus, eò quòd elementa quasi blandè & suaviter coëant, atque commisceantur: adjungitur secundò ipsi definitioni *miscibilium*, quo itidem insinuentur ipsa principia seu elementa, ex quibus corpus nostrum (etiam quodcunque aliud naturale) conflatur; dicitur autem *miscibilium*, ut pluralitas illorum clarius pateat, quæ vel maximè ad corporum compositionem requiritur, unicum enim si tantum foret, omnia quoque corpora ejusdem forent speciei vel saltem unius naturæ, haberent etenim quasi eandem formam essentialem, cum quoque nacta essent ea-

earum partium notabilem dispositionem, quæ ad constituendum illud elementum, ex quo constarent, requireretur: revera si unum tantum esset principium componens internum, nullum corpus differret ab altero, corpora enim singula nil aliud essent, quam suum principium; aqua verbi gratia cum *Thalete Milesio*, vel ignis cum *Heraclito Ephesino*, aut aër cum *Anaximene*, aut terra cum aliis quibusdam &c. ergo à se invicem non differrent, si enim quid diversum à suo principio essent, certè aliquid continerent præter suum compositionis principium, quod tales tamen concedere nequeunt, ni contra propriam hypothesin plura velint admittere principia: adeoque necessario debent esse plura, elementa non sunt illa, ex quibus certæ corporum species primò producuntur, & componuntur, sicut alia corpora necessario sunt plura, alias omnia, ut diximus, essent ejusdem speciei, cuncta enim corpora haberent eandem formam essentialem, seu eam partium notabilem dispositionem, quæ requiritur ad constituendum elementum, ex quo constarent, ergo & essent ejusdem speciei.

Necessitatem horum plurium elementorum & quidem diversorum omnes omnino agnoverunt philosophi, nec immerito, quippe cum materia prima per se purè passivè se habeat, nec quidpiam operetur, ideo & ad affectiones & operationes corporum, nec minimùm contribuere potis est, idcirco omnino præsertim in ordine ad varias temperaturas, alia & alia principia seu elementa, secundaria tamen, concurrere debere prudentissimè conjicimus; non aliter ac cernimus totum mundi systema seu macrocosmum molem esse ex 4. illis Elementis hucusque creditis, igne, aëre, terrâ, & aquâ compactam, sic revera pariter corpora sublunaria quævis, quæ vulgò *mixta* in specie dicuntur, sua quoque singularia elementa, seu cunctorum talium aliquas particulas ad sui compositionem recipiunt, quò sic eæ decenter & variè contemperatæ varia corporum mixtorum genera, temperamento adeò & hoc sequentibus operationibus distincta progerminent. Addidimus Tertio à *alteratorum* seu immutatorum, nec enim compositionem, ut in se & suâ formâ sunt, ingrediuntur.

tur, sed necessariò prius alterari, & quasi immutari necesse habent; alteratio autem dicta vel maximè in actuali quadam eorum separatione, vel saltem facili separabilitate consistit, quemadmodum & ipsi Aristotelici miscibilium horum in exiguas particulas divisibilitatem in generatione mixtorum desiderant, *Zacchæus* Instit. phys. l. 6. c. 12. & cum ipso *Zeisoldus* in notis, & *Zabarella* l. de qualit. c. 5. consentiente universa scholâ; nempe in mixtione diversas earum particularum elementarium portiones sibi invicem variè & minutissimè divisas permisceri volunt, ita quidem, ut miscibilium istorum nullum sub statu suo physico seu sensibili supersit vestigium. Quamvis in actu entitativo, id est, re ipsâ insint, atque sub hoc conceptu verè dici potest, quamlibet partem mixti esse mixtam, ut scholæ rursus ex *Aristotele* c. 10. lib. de generatione & corruptione unâ voce clamitant. Vis, ut quibusdam te in evidentissimum hujus asserti testimoniû tam ex artificialibus, quàm naturalibus convincam? convinco; Imprimis considera ipsissimam pistoribus, & mulierculis notissimam panis confectionem, qui non nisi in exactissimâ farinæ etiam minimæ particulæ ab aqua & fermento exacta divisione & in unum coitione confit: meditare generationem vini ex musto, quæ amabo te, à motu fermentativo non emergit particularum separatio, & in minima divisio. Unde, rogo, lac dulcedinem perdit? nisi quòd, quemadmodum in syncrifi ex minimis divisis coaluit, rursus tam partes salinæ, quàm aquosæ, & butyracæ aut oleosæ ex natura sua coeant, & sic quodlibet illi, de cujus genio est, propter affinitatem materiæ, & laterum æqualitatem associet; centena alia, quæ ipse facile erues, prætereo, unicum adhuc nostrum *Coryphæum Hypocratem* affero, qui menti huic nostræ lib. de prisca medicina proximè & apertè accedit, dum naturæ minima seu particulas minutissimas corpora naturalia constituentes, primaria rerum elementa vocat, dum τὰ μνεία, si temperata sunt, hominem, non afficere, si verò soluta hominem lædere asserit. Cadit hinc ex se ipso quaestio, utrum elementa formaliter, an tantum virtualiter mixtis insint? Primum plurimi etiam Peripateticorum cum Conimbricensibus

sibus rectè negant, mixtio enim est miscibilium N. B. alteratorum seu juxta formam suam immutatorum unio; secundum, quadantenus admitti debet, resolutio enim (quæ mixtioni jure opponitur) sparsa per invicem Elementa ista rursus separando & diversis quidem modis (quibus fit in mixtis) colligit, nobisque sistit, adeò ut in compositis dein eorum virtutem operativam meritò agnoscere cogamur; inde omnino statuendum est, illa necessariò in mixtis actu scilicet entitativo secundum suas particulas sparsas & divisas contineri, quarum dein collectio ad formam & actum illum physicum unicè requiritur, *P. Honor. Fabri tract. 6. l. I. prop. 44. & sequent. pluribus usque ad finem libri*: quartò denique definitioni anneximus, quâ posthac mixta ea sint in temperie, quæ saltem ad actiones ritè obeundas requiritur, videlicet ut quænam nostra in hisce pagellis sit cogitatio, demonstraremus: Hoc in passu corpus humanum dupliciter considerari meretur: primò quatenus partes ejus solidæ determinatam quandam organorum dispositionem, debitam nempe partium conformationem, magnitudinem, situm & numerum (quibus has vel illas actiones edere aptæ existunt) fortitæ fuere; & secundò quatenus quoque eæ à vitali quodam principio materiali (non mente, hæc enim curationibus non subjacet) ad illas operationes rectè perficiendas quasi animantur, vivificantur, ac in certa temperie (de qua p. 2.) constituuntur, eâ etenim ablata & laxa mox etiam operationes laxantur, imò sæpe sæpius auferuntur.

§. III. Elementa seu corporum naturalium principia secundaria supra memorata hanc habeant essentiam & naturam necesse est, ut primò in se spectata etiam sint corpora simplicissima, ex quibus tamen omnia fiunt, & ea in aliud corpus per se subsistens dividi nequeant; definiuntur sic, quòd sint corpora simplicia ex quibus quid unum constituitur, & in qua ultimò resolvitur id: secundò ut & non solùm omnium conservationis & interitus causarum, affectionum, colorum, saporum, inflammabilitatum, temperierum centenorumque aliorum, imò quorumcunque tandem phænomenorum, qualitatum sanitatis, morborumque pariter origines deduci

queant, debentque. Tertiò simul corpora qualiacunque (quantum saltem hucusque ars patefecit) in eadem (non enim datur resolutio usque ad materiam primam) denuò, cœu in sua principia constitutiva rursus resolvi, licèt illa in alia diversarum formarum corpora non secentur, prout & ipsi Peripatetici cum suo Coryphæo *Aristotele* 3. de cœlo c. 3. text. 33. dicente: *manifesta sunt hæc ex illis segregata*: afferunt; nempe in quæ corpora per metastasin seu *ἐκκείσιν* resolvuntur, ex illis quoque per *σύνκείσιν* seu commixtionem & unionem constant, *Baf.* l. 1. c. 2. §. 3. in fine.

§. IV. Mixtio est duplex scilicet vel æqualis, vel inæqualis; illa dicitur ad pondus, hæc ad justitiam; ad pondus vocatur ea, ubi omnes particulæ Elementares æquali quasi mensurâ & pondere commensuratæ libratæquè existunt, ut nec unius aut alterius excessus, vel defectus observetur, quemadmodum & in proportione arithmetica certa & æqualis differentia datur, ut enim inter 2. 4. 6. 8. 10. &c. æqualis est differentia duitatis, aut, ut se habent. 2. ad 5. sic 5. ad 8. & 8. ad 11 &c. ita mixtio hæc data etiam sit æqualis, propterea & arithmeticæ proportionis esse statuitur: Talis mixtio æqualis omnino in rerum natura non tantum possibilis est, sed & eam dari omnino mihi persuadeo; nec enim rationi, multò minus ipsius summi Creatoris Omnipotentis repugnat: Inæqualis *mixtio* vocatur ad justitiam, videlicet, quia in hac minutia non tam æquam mensuram & pondus sortiuntur, sed saltem illud obtinent, quod pro dignitate convenit, hinc & ista mixtio quasi ex proportione geometrica æstimatur, sicque pro fundamento habet suum cuique tribuere jus, neque semper summum jus prosequitur, sed ex æquo & bono prospicit, non aliter, ac in numeris 2. 4. 8. 16. &c. aut 3. 6. 12. 24. &c. ubi non est absoluta quædam æqualitas: nilominus tamen eadem proportione respectivâ se insequuntur. Subintelligimus autem hic mixtionem radicalem, quæ non solum congregationem aliquam minutiarum, aut contactum leviculum, sed insuper & potissimum connexionem desuper & cohesionem aliquam magis minusque implicatam, firmamque & innumeris modis variam continet, ut in omnibus stabili-

stabilibus accidit, sicque distinguitur à fumosis & vaporosis, ubi quidem etiam adest mixtio & compositio, quæ pariter involvit dictam minutiarum congregationem, sed sine contactu intra aërem interfluum; deinde à fluidis differt, quia levis quidem adest contactus, intercedit enim perpetua vehiculi agitatio.

CAPUT II.

An

Principii mixtorum titulum mereantur ipsa 4. Peripateticorum Elementa, Aer, Ignis, Aqua, & Terra?

§. I.

QUænam nunc propriè dictas principii conditiones in foro medico absolvant, disceptatum etiam ab ipsis fere medicinæ incunabulis usque in hodiernum diem est plurimum; Quivis ex cathedra suam proponit opinionem, dicit sententiam, confirmat quibusdam, nescio unde, emendicatis rationibus, aut sæpius ex præconcepto aliquo præjudicio falso, aut in scholis hauſta futili hypothesi magis quàm ex generosâ, indefessâ, & continuâ indagandi & observandi solertiâ, quæ tamen unicè facem præferre deberet, malumus namque potius venerari senium, & adorare antiquitatem, contraque agere, opprobrio nobis ducere, quàm per multos labores in ipsam rei veritatem profundiore inquirere: non sic certò agendum est medico, nec enim licet cum prototypo Divino, homine, sic ludere, clamat enim sanguis ejus ad cælum; cum itaque Res hæctanti sit, placet nunc potiores hypothesium sententias ad æquam bilancem ponere; constituentne principium tale ipsa 4. universalis hucusque & ab Aristotelicis ac Galenicis pro infallibilibus credita Elementa, ignis verbi gratia, aer, aqua, & terra; vel an primò sint 3. Principia Chymica, Sal, sulphur, & Mercurius velut activa, ac terra damnata seu caput mortuum & phlegma tanquam passiva; vel an secundò Cartesii Elementa 3.

vide-

videlicet primò subtilis æther, secundo alterum indefinitæ, & tertium definitæ figuræ, momentum nanciscantur &c. vel aliud elementa constituat. Hic Judicem tantæ controversiæ absolutum non agam, attamen nulli partium addictus quid sentiam, quidque ferè in continua triginta annorum praxi omnium probatissimum reppererim, insequentibus manifesta-
bo.

§. II. Nunc primò quoad illa 4. generalia Elementa peripatetica ipsi *Galen* affectæ adeò coluerunt, ut & desuper 4. suos humores alimentarios in sanguine, verbi gratia sanguinem in specie, roseam nempe illam partem, bilem, melancholiam & pituitam, fundaverint, sed & adhæc 4. temperamenta, cholericum, pituitosum, melancholicum, & sanguineum superstruxerint, imò & inde tantum 4. qualitates, primas dictas, frigidum, calidum, humidum, siccum, (reliquas tantum ab hisce dependere) statuerint. Ast condonabunt nobis insignium cæteroquin horum virorum manes, quemadmodum & ii, uti spero, qui etiamnum in vivis huic menti (omnia saniora respuentes) sese mancipant, si hanc doctrinam cothurnis *Herculis* incedere, sicque fundamentis niti stare nesciis, inde necessariò ruentibus, audacter cum hodiernis experimentalibus Medicis edissero; ut autem asserti nostri fundamentum habeas, cape, quæ nunc in Elementorum horum examine speciatim adducemus.

Primò Ignem, quod concernit, cum hic sit tantum motus quidam particularum sulphurearum celerrimus, quo hæ attenuatæ in forma subtilissimarum exhalationum è sub-
jecto igniendo exhalantes ab aère ambiente nitrosæ naturæ accenduntur, & ignem sic efformant, scilicet corpuscula sulphurea, nitrosa intra compagem inflammabilium in minimas minutias sparsa, & conclusa latent, nec ignis formam ullatenus habent, donec inde accedente rapidissimâ agitatione sui Juris facta ac collecta connatum impetum præsertim accedente aere obstacula externa amovente motumquè accelerante, liberè exercere queunt, & sic ignem, qui prius neutiquam erat, sistunt: Ex hoc verissimo ipsius Ignis generationis modò dilucidè omnibus etiam talpâ cæcioribus
&

& clarè perspicuum fit, atque omninò in comperto erit, ignem ut ignem nequaquam corporum principium vel ad momentum etiam esse vel dici posse, longè enim aliud quid dicit à *Elementum* alicujus corporis, quàm dicit moveri hoc vel illud *Elementum* tali & tali modo, & inde generari v. gr. ignem, motus enim uti & figura &c. quemadmodum infra de corporum affectionibus instruemur, non sunt principia Entium naturalium constitutiva, sed duntaxat proprietates quædam & affectiones universales & catholicæ, quibus dein res agunt, quod agunt: secundò Ignis potius, asserente id præprimis philosopho per Ignem *Helmontio*, analystæ corporum (non tamen omnium absolutè) nomen meretur, imò si ad æquam ratiocinii bilancem rem trutinas, destructor eorum (etsi subinde nobile exinde prodeat medicamentum, aut aliqua panacæa universalis, nam ignis omnis formæ materialis destructor est, *Helm.* l. de Elem. inde & rerum mors artificialis vocatur; sociabilis rebus aliquo pingui, inflammabili constantibus, ita ut nullibi absque manifestissimo imò inevitabili subjecti interitu se se sistat, quomodo ergo, quæso, principiare valet? valet hic, quod *Lucretius* l. I. de rerum natura canit:

*Qua propter, qui materiam rerum esse putarunt,
Ignem, atque ex igni summam consistere solo,
Magnopere à vera lapsi ratione videntur.*

Nec est hic, quòd te moveat, etiam juxta nos in mixtis particulas sulphureas, item inflammabiles, statuminari, nam longè aliud est esse materiam Entis cujusdam ex ea generabilis, aliud est esse ipsam materiam seu ens illud, è materia illa productum, sic meherclè ipsum ferrum (idem Judicium de ligno, lapidibus, cera & quibuscunque aliis subjectis solidis haurito) ut è fornace fufum nec adhuc dum culter, nec gladius, nec quidpiam aliud adhuc est, tametsi ex iisdem ab artifice & culter, & gladius & centena alia juxta regulas mechanicas efformari queant: taliter nec absimili ratione, etsi partes sulphuræ concretis inexistant, non tamen conspicuæ sunt, & nec formale sulphur ardens, nec ignem exhibent, quemadmodum nec ullam à se qualitatem

manantem nisi mota edere possunt, veluti ipsa aqua fontana cum farina v. gr. tritici in panificio longa agitatione commixta & agitata, tandemque ita insensibiliter dividitur, eique unita (ut ex aucto pondere deprehenditur) manet, ut omninò in panem transiisse videatur, nec tamen ullatenus refrigerare aut humectare dici apta est, exemplo planè infalibili, Elementa rerum ita per mixtionem immutari, ut nullatenus amplius antiquâ nempe formâ omnino exutâ priora corpora simplicissima dici possint. Tertiò nec in mixtis reperitur, quis enim credet, ignem elementarem, quem quærunt, supra globum lunæ existentem, superantemque suâ spherâ regionem aeris per centena milliaria, trans aeris frigidissimum clima penetrando aeri commixtum ad imperia seminum & mixtionum novas constitutiones concurrere debere, vel posse; nec culinariis in mixtis reperitur, si enim actu inesset, deberet actu consumere, atque habere elementum non extra se, sed intra se, cum una pars ignis nutrirî debeat, quàm altra. Scio equidem quarto quò potissimum, mi Galenice, fundamentò ad probandam saltem virtutalem Elementorum ignis inexistentiã nitaris; videlicet oggannis, an ego solus tam ignarus sim, qui non momentaneè cernat, dari corpora (uti velut lactuca, sempervivum) frigida; calida, ut Zinziber piper; frigus, ibi utique ab aqua, hîc calorem non nisi ab igne procedere, insulse ergo corporibus me ignem denegare: Ast paulisper morem gere, dicam, quid res sit, nempe toto calo aberras, si piper esse per se calidum (par ratio sit de aliis calidis nominatis) tibi persuadeas, nec enim in rerum natura dantur corpora talia, per se calida, sed quæcunque tandem talia appellantur, sunt solummodò respectivè talia, quatenus nimirum affectiones & motus in corpore edunt, quæ titulo caloris insigniuntur, calor etenim omnis (naturalis scilicet) duntaxat est qualitas ex dictarum particularum sulphurearum & salinarum celeri quadam agitatione motarum resultans corpori motum, quò dein aliæ & aliæ partes rursus intimè moventur, agitantur, & sic, tandem calor evenit, non ab igne, quemadmodum experientia nos manifestè edocet in 2. asseribus quercinis, qui

Qui vehementissimè invicem moti & attriti brevi ignem evomunt ; dubitas etiamnum de hoc? adito tantum tornatores lignorum, qui te affabrè, manubriis suis aut aliis operibus taliter denigratis & quasi pictis confundent: In animalibus rursus à sanguinis fermentativo & spirituum elastico motu calor procedit, motu enim cessante in syncopiticis mox toti frigemus, aucto e contra illò, animi excandescentiis, confestim intensius rubemus, ita profectò, cum longè sanior explicandi calor sit modus, pessimò consiliò hunc ab igne, qui nunquam corpora constituere potest, nos Medici deducimus; sanè doctrina hæc de ignis inexistencia infirmissimò stat talò, quæ enim hæc proba? datur calidissimum & siccissimum in corporibus nonnunquam, sed ignis est corpus calidissimum & siccissimum, ergò datur ignis in corpore; non respiciunt nempe ad modum fiendi nec calor, nec siccitatis, de illo jam egimus: de siccitate res identidem clara est, quoti enim sunt, qui atrophia v. gr. brachii &c. laborantes, intensissimum calorem aut ignem accusarint, dum successivè pars contabuit? puto revera nullus: Novi virum, qui brachium totum aridum circumgerabat, quia liqualem præter dolorem nullum calorem in tabescentia persensisse se ajebat, adeoque meritò concludo, veri nec hilum simile esse, ignem esse principium corporum constitutivum, quocumque tandem modo jam afferatur.

No. Secundò. Asiaticò fere stylò controversiam de igne pertractavi, ast meritò quippe ut in ordine ad alias sciendas adhuc locum habeat in medicina nostra sententia majorem fructum affert. Digredimur nunc ad *aërem*, cujus in componendis corporibus Patronum singularem egit *Anaximenes Anaximandri* discipulus, qui hunc unicum mixtorum elementum & principium esse statuminabat; ast & hic ipse ad constitutionem corporum nullum omninò pensum contribuere videtur, quippe tametsi pars sit, quod decor universi exegit, totius mundi systematis, non ita se respectu corporum partialium (licet & subtilissimus foret) habet, secus deinde partes solidas aut duras, seu molles respicias, in horum enim poris duntaxat nidulatur, sæpeque non sine

summa molestia, uti in flatibus, qui non nisi inclusus & expansus aër sunt, hinc inde sese exerentibus comperimus; secundo etiam in ipsis humoribus & sanguine (si subtilissimam unam spiritus constituentem portionem excipis) non nisi præternaturaliter esse valet; infla enim in carotidem, jugularem versus cerebrum aerem, & mox animal humi corruere cernes; si dicas etiam spiritus portionem aeris continere, regeò non solum, sed consistere potissimum in parte sulphurea & oleosa, subtilissima, deinde non esse ipsum constitutivum sanguinis, sed tantum ad melius esse, & promovendum sanguinis circulum, vitalemque calorem &c. contribuendum, adeoque aërem non esse principium eousque semper mihi indubium erit, donec meliora, quæ tamen potius speranda, quàm evincenda erunt, edocear.

Quod *Aquam* concernit, istam quoque *Helmont.* unicum esse rerum elementum per seminum directionem, eò quòd liquore alcahest omnia corpora in aquam resolvere potuerit, sed licet vegetabilibus det incrementum, vix credendum esse corpus simplicissimum & Elementi nomine dignum, & quia experientia nos adhuc dum deserit, nec hæc sententia à labe incertitudinis & insufficientiæ vindicari potest. Quamvis & terreæ & aqueæ in compositis reperiantur particule, non tamen adeò sunt constitutive, ut actionem quandam de se edant, aut ut ipsa terra & aqua Universum constituentes sint, sed potius quod vi seminis enascantur & teste *Helmontio* resolubiles in aqua terreæ. *Helmont.* l. de Elem. art. quæ hinc videtur terra non est Elementum, nam ista terra per pyrotechniam in aquam transmutari potest, quamvis à natura id defacto non fiat, quia agens deficit. Multa dantur corpora, ut Mercurius, crystallus, in quibus nullum horum elementorum vestigium deprehendere licet: insufficientiam autem horum Elementorum satis perstringunt *Boyle* in Chymista sceptico, & *Helmont.* hinc inde in specie tract. mist. compl. Element. figment. vide de utrisque his plura c. 4.

No. Tertio. Ut autem Elementorum numerum magis certum evincerent, & philosophi quidam & *Galenici*, eum à qua-

qualitatibus suis collegerunt, cum formæ qualitas nobis non nisi per suos effectus & proprietates, quæ ex eorum actione constituuntur, innotescat, hinc & ex 4. qualitatibus etiam 4. constituerunt Elementa, ita quidem, ut harum una prædominium, altera verò subdominium haberet. Verum enim enim verò quandoquidem hæ ipsæ 4. qualitates non secus ac aliæ seu secundæ seu tertiæ appellatæ sint modi (ut infra fufius edocebitur) saltem materiæ ex ejus particulis corpora componentibus variè conformatis, contextis & diversimodè motis resultantes, planè inaniter quaternionem suorum Elementorum ex hisce probare annituntur, hinc ex *Helmontio* qualitates istas relolleas (id est, non procedentes immediatè ex fermentis & rerum seminibus) vocat: Inde jam suis temporibus *Hypocrat.* illas *l. de veteri Med.* insufficientes multis argumentis declarat, quæ fere in seqq. consistunt: primum deducit ab *authoritate majorum*, qui ex qualitatibus elementaribus artem medicam quærere velle novum modum esse afferebant, hinc etiam primi artis Inventores has rejecisse, & potius sapes tanquam morborum authores attendisse; secundum desumit à *Dixta*; ubi cottidie observare licet, alimenta nonnulla v. gr. triticum, caro &c. vel sine ordine ingesta, vel non ritè præparata, sine ulla per qualitates elementares inductâ aut sublatâ alteratione nos lædere, & denuo hæc benè præparata, aut aliàs mutata nos restituere: Tertium oritur ab *alimentis medicamentosis*; alimenta enim, quæ nos nutriunt, & corpus sanum conseruant, temperata sunt, sique verò nos nonnulla alterant, accidit hoc ab illis, non quatenus (licèt tales proprietates à quibusdam iis attribuantur) calida aut humida &c. sed quatenus amara, salsa, acria, acida &c. sunt; quartum promanare potest ab ipsa *medendi methodo*, nulla etenim cura per calidum aut frigidum fit simpliciter, sed per calidum acerbum, calidum tenue, aliasque subcontrarias vires sibi ipsis habentia; quintum propullulat à subita unius *extremi in alterum istarum qualitatum permutatione*, uti in febribus, extremis rigoribus acutissima subito succedit febris, & post sudores adeò subito æger, ac si nunquam febricitasset, friget, revera nec frigus mutatur in ca-

lorem nec econtra, ergo aliud quid subesse necesse est. Quintam sistit ipsa *morborum duratio*, quippe, ut ut sæpe facile mutantur, attamen in nonnullis morbis v. gr. febribus ardentibus, peripnevmonicis &c. calor sæpius est satis diuturnus, insinuans, eò ipso non solum esse calidum, sed amarum & calidum idem, & calidum & acidum, & salsum & calidum & alia infinita; septimum destillat à *defluxionibus*, in quibus se æger eousque malè habet, quamdiu materia acris est, hanc etiam ut plurimum & calores & ardores & febris insequi solent, mox verò ac acrimonia attemperatur, nimiaque tenuitas incrassatur, idque ex sola permixtione, tum sanatur æger, & calor quoque spontè cessat: octavum à *nocentibus* haustum argumentum nullitatem dictarum qualitatum manifestè docet, dum momentaneè, humores peccantes esse tales ratione saporum, v. gr. bilem flavam respectu amaritudinis, æruginosam esse anxiosam ex acrimonia non calore &c. experimur; nonum denique dependet à *coctione & cruditate*, humores videlicet coquantur & alterantur per omnigenas species, à quo ratio crasium dependet, hoc aut calidum, aut frigidum perpeti, id est, coqui in æviternum nunquam continget, accedit, quod malè Aristotelici ab his 4. qualitibus putatis elementa sua deducant, nam & ex aliis qualitibus desumi debent, nec & ex *motu* deducere possunt hunc elementorum numerum v. gr. terram propter summam gravitatem in infimo locando; aquam minus gravem medio; ignem summè levem in summo sursum tendendo, & aerem eminenter levem ad medium locum, nam hi motus corporibus non sunt magis naturales, quàm quivis alii motus. Plura hic annectere nobis non est, utpote quod plura inferius de genuino qualitates explicandi modo percepturus elementarium qualitatum in arte medica futilitatem uberius cognoscere poteris.

No. Quartò. Ruentibus sic elementis eorumque qualitibus etiam in labili arena stant ipsis superstructi. 4. humores Galenici, uti & econtra ruentibus hisce etiam ipsa hypothesis, in qua cæteroquin fundantur, corruat, necesse est. Hi philosophi & Medici Naturam ipsam in suum obsequium

sequium cogere tentant, ut quæ revera omni simplicitate gaudet, necessariò pro eorum mente multiplex esse debeat, quasi verò ad nostrum lubitum duci posset, & deberet, ducta tamen est per sæcula in doctrina de 4. humoribus in genere, ut somniarunt, sanguinem bile, melancholia, pituita & sanguine in specie componentibus; Falsam autem esse Illam nechosce dari docti jam fuimus in Bas. l. 2. c. 6. §. 13. Hic solùm pro majori elucidatione sequentia adjungimus, & primo quidem absque controversia in omnibus scholis traditur, sanguinis unicum rudimentum, nutrimentumque existere ipsum chylum, quis ergo nunc eò temeritatis deveniet, ut humores dictos jam præextitisse in chylo dulcissimo illo nectare asserere audeat? aut quis eò dementiæ delabatur, ut nobiscum ab ipso matris utero connasci effutiat? cum tamen infans plerumque sanissimus suavissimo & mitissimo gaudeat roseo sanguinis liquore; quæ igitur insania est, statuerè dari etiam diversas corporis partes analogis sibi humoribus nutriendas? quis in animantibus cæteris (de quibus altissimè silent) æquè nutriendis unquam nobis tale quid somniavit? quibus ergo humoribus aluntur & vivificantur plantæ? dulcia, lacticinia, amygdalata, gelatinæ &c. (uti etiam post dimidiam à talibus assumptis horam chylus ex lactescente sanguinis phlebotomiâ emissi sero evidentissimè apparet) temperatissimum bile & melancholia immunem præbent succum nutritium, partesque omnes æqualiter sæpe ad stuporem restaurant, quî ergo evenit, ut partes biliosæ (bile redintegrandæ) melancholicæ suum capeant pensum & restaurationem, cum æquali sibi alimento destituantur? sanè rationem hujus phænomeni nec capio nec capere queo; si usum dictorum humorum à me allegatum denegas, quis ergo alius locum invenit? aut ad quid quartanarius hic humorum alibilibum numerus statuminatur? Hinc nec quoque hic mihi indignaberis, sodes humorista, si & probam tuam (quâ eos clarè in sanguine per V. S. extractò, posteaquam aliquamdiu in vasculis quievit, apparere gloriaris floridamque ejus superficiem sanguinem in specie; infernè atrescentem melancholiam; mucum subinde apparentem pituitam;

tuitam; serumque præsertim flavescens bilem, denominare confirmarequè anniteris) parvi floccique pendam, felicius enim & promptius disceret asinus saltare adlyram quàm ut ego deliramentis hisce & vanis somniis fidem habeam, inducar: fallunt & falluntur sæpe sensus, quemadmodum nec baculus curvus est, etsi sic visui nostro in aquis talis compareat, ideò mehercle iudicium sensuum omnino mancum, ni rationis scrutinium id confirmet, censendum, an ergo solus calor, qui qualitas est, dat formam humoribus, eosque in suo esse & operari constituit? heu quàm crassa hæc est philosophia! siccine igitur cortex aurantiorum, limonum, citri, lignum berberum &c. à croco tincta erunt bilis? ubi in sero reperire est ejus decens consistentia, ubi color requisitus, & ubi amaror unquam deprehensus in eo? aut quis artifex eò in analysi est progressus, ut unquam quempiam nominatorum humorum è mixtis eduxerit? sic profectò sanguis (in statu naturali puto) præsertim arteriosus esset sanguis & non esset, esset, ut supponitur, non esset, révera enim arteriosus, & is quoque qui ab extremitatibus manuum pedumve emittitur, in planis singulariter vasculis exceptus nil quidpiam dictorum humorum & colorum exhibet, totusque rutilus & floridus est; quis, quæso, tamen hunc sanguinem verum & laudabilissimum esse, tametsi ex aliis humoribus non constet, denegabit? πολυλογος forem, si hîc & ea, quæ *Sinapius* parad. Med. p. I. c. 3. §. 1. 2. & 3. satis aptè adducit, nullibique locorum corporis ad hoc ipsis assignatum officium generari probat, annecterem, tandemque addit §. 4. etiam falsa esse his superinstructa temperament. 4. collabente enim fundamento etiam ipsas ædes superstructas corruere necesse est, aliunde profectò, ut in s. 2. planum fiet, temperamenta veniunt deducenda. Ex his & pluribus aliis luce meridiana clarius fit, hypothesein etiam de 4. humoribus sanguinem componere putatis, esse falsam, adeoque & de Elementis nullam: adjungimus hisce accuratissimum scientiarum restauratorem & augmentatorem *Franc. Baconem Baronem de Verulamio* qui ait: Elementorum commentum, quod avidè à Medicis acceptum, 4. humorum, 4. qualitatum
prima-

primarum conjugationes post se traxit, tanquam malignum aliquod & infautum sydus, infinitam & Medicinam, nec non compluribus mechanicis rebus sterilitatem afferens.

CAPUT III.

An 3. Principia Cartesiana?

§. I.

Sic devenimus ad ipsa nunc in pluribus scholis adeò florentia principia tertia cartesiana; nempe subtilem ætherem, alterum definitam figuram, tertiumque reliquas nempe terrestres, angulares, ad motum minus aptas in scenam producta, ratione quorum doctrinam hujus assertores novum in Medicina exortum esse sydus, certioreque agrotantibus (morborem enim apparentias per suas causas sic evidentissimè explicari, ipsos morbos, denudatos & tenebris evolutos magis in apricum duci, remediorum vires & operandi modum ad captum omnium aptè describi, œconomiamquè animalem per motum & figuram sic explicari, nil nos admittere, quod non clarè & distinctè vi principiorum mechanicorum percipiamus) hoc modo spondere salutem: *Primum* elementum scilicet subtilem ætherem nec figuram; nec magnitudinem, nec motum definitum possidere, hinc omnibus poris cujuscunque figuram replendi qualificatum existere, atque ex ejus congerie corpora lucida confieri, authoremque omnis caloris & fermentationis, effervescentiæ & turbationis formare statuunt: In secundo corpuscula determinatam figuram & magnitudinis, quæ spheram seu globuli caelestes calos constituentes explicandam naturam luminis & pelluciditatis inserviant, reperiri, hosque globulos motum primi elementi paululum temperando atque alia obvia corpora in motu suo rectilineo sibi cedere cogere asserunt; Tertium denique Elementum constare particulis terrestribus, angularibus, & ad motum minus aptis, harum soboles etiam falsas esse, dicuntque mundum hunc aspectabilem in principio creationis in hac triplicis generis corpuscula fuisse divisum, &

ex eorum congerie atque olim & nunc omnia fuisse corpora composita, adhuc componi, & in eadem denuò resolvi: Hæc sententia adeò plausibilis in celeberrimorum etiam Medicorum animo suscepta est, ut reverà ab ea vel hilum deflectere etiamnum nefas ducant, atque in omnibus consiliis, discursibus, ac scriptis non nisi subtilis æther &c. intonet; at ignoscant mihi, per Jovem rogo, hujus Patroni, si per totum in doctrina mea ab illis deflectam, eoque autem citius veniam spero, quò promptius & dilucidius illius infirmitatem seqq. rationibus demonstravero: quippe primo meherclè eò hæc hypothesis etiam tendit, ut compositionem corporum naturalium in fieri tantùm nostris exponat oculis, quemadmodum Aristotelici de eorum principiis in fieri v. gr. materiã formã & privatione discurrunt, qui discursus profectò nostri neutiquam est fori, nec enim penes ægroti (quĩ unicè sanitatem quærit) lectum, quemadmodum nec de materia prima Aristotelica, de globulis caelestibus, nec de crassioribus, & minus adhuc de subtili & subtilissimo æthere sermo miscendus est: Quale quæso secundò accedit foro medico novum sydus? aut quæ certior promittitur decumbentibus salus? dum meherclè alio longè meliori (ut mox de salibus audiemus) modo morborum phænomena per suas causas explicari, ipsi morbi magis in apricum & duce Divino sene (cujus vestigia meritò premere tenemur) omnia ex saporibus desumente, duci, nec remediorum vis ac aetivitas ad captum omnium optime describi, nec œconomia animalis sic aptissimè (nam etiam in nostra hypothesi per figuram & motum &c. longè facilius id expeditur) explicari queant; tertio pura quædam imaginatio de tribus hisce principiis esse videtur, Imaginantur enim primò, omnem mundi materiam initio temporum congestam fuisse in unum acervum, & ubique uniformem fuisse; Imaginantur secundo eam motus portionem seu quantitatem in omnibus hujus cervi partibus à DEO distributam fuisse, quæ nunc ab ipso in tota mundi materia conservatur, ex quibus positis concipiunt necessarium esse, ut prædictæ partes mutua collisione, mutuoque motu se impellentes & repellentes in suis angulis paulò

paulò eminentioribus disrumpantur, unde licet eas minimas esse supponant, has tamen collisione minores semper evasisse usque disruptis omnibus angulis figuram sphericam acquisiverint ex quibus patere inquirunt, jam simplicissimorum corporum differentias 2. oriri, quorum minutissima corpora, quæ nil aliud sint, quàm pulvis ille exiguus, qui ex angulorum disruptione efformatur, & primum *Elementum* deinceps vocandum esse; alias verò, quæ in rotundum prædicto motu fuerint configuratæ, pro secundo Elemento esse assumendas, & quia impossibile sit, ut omnes partes materiæ ita exactè disruptæ fuerint, ut nullæ crassiores & in suis figuris irregulares manerent, ideò has pro tertio Elemento assumunt. *Sperlette phys. nov. p. 1. disp. 3. f. 2. p. 101. & seq.* confirmant ulterius hanc suam hypothesein utpote vel maxime rationi consentaneam considerando ope microscopiorum in acaro v. gr. dorsum squamis coopertum, sex pedes, nigrasque 2. maculas, quas credunt esse ipsius oculos, detegi, imò dum in eodem acaro utpote vivente & animato ratio cogat, ut particulas sensibus nostris & imaginationi ipsi impervias admittamus, quales sunt pedum articuli, nervi, venæ, arteriæ, cor, caput, cerebrum, sanguis, spiritus animales, imò & infinitæ partes variæ ex quibus hæc omnia componuntur: Ex dictis inferunt, etiamsi supra dicto modo illum materiæ acervum fictum, & imaginarium esse credant, non tamen ideo irrationabiliter eundem supponi, certum enim esse, res omnes in eo statu conservari, quem necessario acquisivissent, si primam earum dispositionem ex solis naturæ legibus (mechanicis) quas etiam nunc DEUS inviolabiliter observat, habuissent; evidens autem esse, præsentem illarum statum non potuisse à nobis clarius cognosci vel certius, quàm ex hac elementorum congerie & statu, quem virtute prædictarum legum obtinuerint, imò debuerint ab initio mundi obtinere; Hæc sunt principaliora Cartesianorum assertorum fundamenta, quibus suam suppositam hypothesein stabilire & cum suo æthere ad æthera extollere conantur: de hac Imaginatione, utpote quod magis physicam respicere (dum tantum de compositione corporum possibili loquitur)

tur) videatur, nil desuper, utpote purè de rebus ad medicinam spectantibus agentes addimus; si verò tertio desuper ipsi urgeant Cartesiani nimium vel maximè hæc 3. elementa phænomena tam naturalia, quàm præternaturalia explicare, primum enim Elementum, ætherem seu materiam mundi subtilissimam non tam ipsius caloris, quàm omnis fermentationis effervescentiæ & turbationis authorem esse & pro tali haberi debere, statuente sic *Waldschmidio* Inst. Med. l. I. c. 2. §. 1. tum Respondeo, quare ergo mox §. 8. ipsemet de salibus, acido & alkali asserit, ex horum combinatione variam oriri sanguinis temperiem, ac intemperiem? consequenter calorem, vel frigus, vel fermentationes, effervescentias, & turbationes; nam reverà pro istarum diversitate etiam diversa & multiplex est temperies: ad hoc cum Illi salia particulas tertii Elementi esse (ut ibidem è §. 6.) statuunt, sic pariter partes terrestres calorem & fermentationes &c. producere deberent, à salibus enim temperies &c. exurgit, quod tamen juxta ipsos nequaquam admittitur. Deinde si subtilissimus ille æther calorem, fermentationes &c. producit, quò, quæso, modò, quæ ratione id evenit? si enim in se spectatur, est quædam ad summum subtilitatis apicem evecta materia, id est subtilissima, cur non semper æqualiter ubicunque tandem sit, operatur? cur potissimum si alkali & acidum combinantur, forte regeris, abesse ad has actiones ipsas dispositiones debitas, tunc respondeo, nec necesse esse, si enim ipse æther author est, nec aliud quidpiam requiritur, in super cur in fermentationibus, rarefactionibus, effervescentiis &c. materia fermentans &c. majus occupat spatium, dum nec æther subtilissimus ultra subtiliari aut expandi, nec materia ipsa ita extendi, ut majorem obtineat locum, quàm antea habuit, nequeant; Planè mysterium hoc non attingo, nonne longè sanius ipsorū acidi & alkali luctæ & exinde exortæ aeris in poris contenti dilatationi ac expansioni adscribitur? certissimum enim esse, teneo, absque præsentia dictorum salium, mutuaque eorum reactione (ut patet in multo) nec fermentationem, nec quidpiam hujus simile in rerum natura, & quidem sine omni subilis ætheris adminiculo,

econtra

et contra autem benè concurrente aut insequente aëris dilatatione contingere, ex quo evidentissimè concludere licet, eundem atherem nullatenus similium actionum nec caloris aut fermentationis motorem esse posse, præsertim cum ex propria confessione motum in se (saltem determinatum) non possideat, sed solum replendis poris sit destinatus, ac in se expandi non queat. Quod reliqua 2. elementa concernit, profectò quem usum in medicis obtineant, lyncæis etiam oculis comprehendi non potest, præsertim quoad alterum, cum omnia corpora non nisi juxta determinatam magnitudinem, figuram &c. operantur, atque sic quomodo nomen principiorum medicorum mereantur, quis est, qui assequitur? concludo totum verbis synopses Inst. Med. *Ettmüll.* p. 4. n. 19. -- ubi dicitur: ejus (Cartesii) 3. elementa sunt suavis speculatio, ingeniique lusus, ab initio plausibilis quidem, sed qui in Medicina nullum habet usum; videatur *Tattinghoff.* Clav. Phil. Cartes. novus, rarus, ac perspicuus liber.

Descendimus nunc ad ipsa adeò decantata *Principia chymica*, tria nempe activa, sal, sulphur & mercurium, duoque passiva, aquam & terram damnatam seu caput mortuum; Hac nimirum, tametsi à Galenicis immeritò excipiantur cachinnò, plurimum tamen in foro medico nanciscuntur usum, longeque potius, quam supra Elementa enarrata jus ad principiorum, scilicet secundariorum, ut semper talia intelligi volumus, munus obtinent; ast nec dum mihi satisfacere videntur, non enim aequè planè rem enodant, quippe incertum adhuc omnino est, quid proprie sub nomine mercurii veniat intelligendum, nec enim talis, ut à quibusdam creditur, in omnibus reperire est corporibus, scilicet currens, nec etiam satis hi chymistæ, quid in plantis, aut animalibus, aut mineralibus salinis &c. ejus vicem sustineat, se explicant; si sal volatile, ergo ad classem salium pertinet, si *Beguino Tyr.* chym. l. 1. c. 2. censente, ad humidum, rarum, spirituosum fumabile, pariter ex infra dicendis, per quid aliud longè melius explicari possit, comparebit, verbò, confusum chaos esse nomen mercurii, potiusque de metallis (quorum mercurium tamen saltem aliquorum non ens esse multi sunt, qui

statuunt) intelligi, aut avicula illa *Hermetis*, qua sal per artem sed inaniter aucupari intendunt, unicè mihi persuasum habeo; Insuper nec sufficit generale illud salis nomen, cum, an falsum enixum, an alcali, an acidum sit, nullatenus sic compertum habeatur? deinde etiam ipsi horum principiorum assertores inter se sunt toti quanti confusi; nec hic, quid sæpius alter subinnuat, percipit, ut exin potius confusos opinionum nodos, quàm solidam sententiam & hypothesein ex hac doctrina haurire liceat.

§. II. Multò minùs adhuc mihi hucusque inaudita in synopsis tamen *Inst. Med. Ettmüll. physiol.* c. I. n. 42. astricta opinio, particulas tales immediatè corpora componentes, & in quas eadem etiam immediatè resolvuntur, pro explicandis corporum phænomenis commodè sub ternario numero, nempe salinoacidorum, terreorum, & aqueorum comprehendi posse mihi arridere poterit, nimis enim generaliter à *salinum*, ut mox patebit, sumitur, & potius falsum ac enixum, quod ex prioribus illis salibus, alcali & acido velut compositum est, denotat; deinde excludit sulphureum principium, eò quòd nunquam in tota natura reperiatur sulphureum, cui non ex parte adjunctum sit acidum suum; At esto, si enim tantum ex parte acidum aliquod admistum est, ergò quoque ipsum datur sulphur & sulphureum principium; deinde aliud est esse acidum purum, ut in spiritu vitrioli &c. aliud est esse acidum commixtum cum parte sulphurea scilicet inflammabili &c. deinde falsa omnino est hæc argumentatio, nullum datur sulphureum, ubi non est acidum, ergo etiam nullum datur acidum sine sulphure, contrarium enim docemur tota die in acidis fixis v. gr. spiritu vitrioli &c. insuper nos neutiquam oleum v. gr. aliquod Empyreumaticum sive bilis sive tartar. &c. pro vero principio astruimus, ostendimus enim dundaxat, inesse illi tale quoddam principium, quod est inflammabile, distinctum ab aliis principiis, quippe & ego fateor, difficile admodum esse, concreta in talia elementa ultimato resolvere, concertat enim ipse solers *Kunchelius*, etiam nullum sal quousque visibile est, absque omni terra existere; quod olea Empyreumatica (acido præ aliis manifestiori

stiori gaudentia) destillatione ab alcalinis abstrahendo, nonne hæc summè depurantur, & sic absorptò ab alcalinis acidò blanda evadunt? adeoque reverà, sulphur ex classe principiorum excludendum fore, non video; Quare nec hæc hypothesis stabilem figere potest pedem. Aliter igitur rem exponere, atque ad mentem ipsius divini nostri *Hypocratis* deducere studebimus, ut qui facultates agendi unicè à saporibus, quemadmodum infra clarè patefiet, deduxit; sapes autem (cùm à salibus, eorumque variâ dispositione, expansione, inviscatione, inhamatione &c. proveniant,) se se oculis nostris ita nudos, quin non aliquod terrestre, aut aqueum immisceatur, aut quin non subinde unctuositas quædam penes reperiatur, non sistant, Igitur

CAPUT IV.

De 5. Minutiis.

§. I.

Dicimus, quorumlibet corporum naturalium mixtorum principia supraenarratas principii seu elementi proprietates & conditiones obtinentia juxta *Basin* n. l. i. c. 2. §. 3. esse necessario 5, nempe alcalina, acida, sulphurea, terrea, & aquea, quorum tria priora si activa, & posteriora 2. passiva nominare placet, per me licet, & sic impræsentiæ hypothese nostram super hæc fundare intendimus. Hoc (illa ipsa nempe verò principiorum præsertim in Medicina unicè observandorum munere fungi) ut evincamus, de quolibet in specie seorsim agere, ejusque naturam exponere oportet, quâ in materia, utpote hucusque minus clarè ab authoribus expositâ, paulò fufius tractare fas sit, quò sic (maximam enim adhuc salium ignorantiam & apud practicos & apud scholares per 30. & ultra annos, quibus praxi me applicavi, potius doctrinam Medicam eximiè obtenebrantem & involventem, quàm illustrantem deprehendere licuit) veritas magis inclarescat, majorque sic *Reipub. Asclepiæ* lux affulgeat; sit autem primò de salibus.

§. II.

§. II. Vulgatum assertum est, in sole & sale matura seu naturæ esse omnia, imò nullum existere concretum, quod non sale tanquam infallibili principio constet, adeò veritati consonum est, ut id non nisi insulsus & fatuus neget, si enim sal deesset, in quo tale, etiam docente sacro codice, condiretur? comprobatur itidem apprimè ipsa Divini *Coi* auctoritate, ut qui susque deque habito calidò, frigidò, humidò, siccò, *lib. de veteri Med. libroque de hominis natura* &c. his singularem agendi potestatem dénecat, & econtra ipsis saporibus, salium prolibus, attribuit, veluti in seq. maximè f. 3. in proœmio c. 1. plura edoceberis, in superquè addit, doctrinam hanc de salibus jam à primis artis Inventoribus acceptam fuisse, adeoque pervetusta est hæc scientia, & hypothesis, ac quamvis per plura in scholis sæcula 4. qualitates 4. elementis superstructæ (quas *Aristoteles* 100 & aliquot annis post *Coum* vivens ex *Ocello Lucano* excerptas velut suas proposuit, & pro posse antiquiores se Philosophos oppressit, utpote qui juxta *Verulamium* de Augm. scient. lib. 3. p. 228. more *Ottomannorum* regnare se tutò haud posse putaret, nisi fratres suos contrucidasset) viguerint, attamen ipsa de salibus (*non enim calidum, humidum &c. sed acerbum, amarum &c. potens est*) doctrina longè ante elementarem ac qualitativam hypothesein floruit, & ex seqq. firmissimis adversarios confundentibus & convincentibus *rationibus* florebit: primò enim ignis hominem non urit, quia calidissimus, sed quia spicula concreti dissoluti acutissima, membris infigit, quæ sensatio & calor, & pro re nata ustio dicitur; deinde nec aqua refrigerat tanquam frigidissima, sed quia corpori applicata motum particularum & fluidorum (in quo vita) necessarium cohibet, B. nos. l. 1. 2. §. 6. Secundò herba v. gr. absynthii nos subindè eximiè alterat, non quatenus existimatur calida, sed quatenus amara, salsa, & oleosa, quæ motum contentis conciliandò, effectum talem edit; Tertio contraria contrariis curari dicuntur, Erysipelas tamen & gangræna affectus calidissimi per Spir. vini camphoratum calidissimum omnium securissimè tolluntur, quod per qualitates nunquam, semper tamen per spicula salina stagnantes humores resolventia

ventia, & incidentia ac tubulos infarctos referantia explicari apertissimè potest; quartò spiritus contrà urinosos in paroxysmis hemitritæicis etiam ad drachmas duas cum syr. v. gr. papar. errat. unciis duabus exhibitos optimè æstus & invasions febriles compescuisse ipse repetitis vicibus observavi, sanè non ratione qualitatum elementarium, sed particularum alcalinarum volatilium spicula morbifica acida oleosa infringentium; verbò (millena alia siccò prætereo pede) ut omnia ex sale constant; ita & cuncta fere ex salibus sunt activa, & operativa; sed ad rem.

§ III. Unde *salis* deriveretur *nomen*, suspensos hinc tenent calamos & ora scriptores, credibile est à fluctuante mari, quod est falsum, pro manare, nam græcum ἅλς denotat & mare & sal nec quoque à vero abludit, desumi scilicet ἅλς ab ἄλλομαι, quod salto aut salio innuit, nimirum insinuando utrumque denotare & mare perpetuò quasi saliens, & sal igni aut carbonibus ignitis injectum crepans & subsaltans, inde & Germani nomen suum analogizans *Saltz* desumpsere: *Est* autem propriè *sal* juxta *Bas.* m. l. i. c. 2. §. 4. *substantia plus, mixta compacta, rigida, vel porosa, aculeis pungentibus, nec non aliquandò lateribus incidentibus donata, sapida, in liquoribus aqueis promptè solubilis &c*: *Definitio* seu *descriptio* generica est, omnibusque convenit salibus cujuscunque tandem speciei sint, saltem quæ in Medicina usum habent; *substantia* est *genus*, additur *plus minus compacta, rigida, vel, porosa &c.* partim ut distinguantur & ab aliis corporibus, parrimque, ut etiam inter se differre intimaremus; *in sapida* attributum ejus est *essentiale*, sicut homini risibilitas. Interim monere adhuc volui, quod (etsi sal in se spectatum, quatenus nimirum consideratur abstractè, non ut est in sale esculento, marino &c. simplicissimæ sit naturæ) vel rarissimè imò nunquam purum (ut & de 4. Peripateticis elementis idem verificatur) nostris subjiciatur oculis, sed usque dum probante hoc dilucidè sagacissimo *Kunckelio* cum terræ portione permixtum sistatur.

No. I. Ex modò allegata salium descriptione haud difficulter, varias dari eorundem differentias, conjicere li-

cet ; meâ autem opinione consideratu digniores sunt seq-
 nempe primo salia sunt vel *nativa* vel *artificialia* ; Illa faci-
 le cuipiam patent , & absque artis ope existunt vel *aquis*
immersa , exemplo maris & fontium saluginorum &c. seu
 effodiuntur è terrâ cryptis , velut sal gemmæ, fossile &c. seu
 è *petris* , *cellisque* ac *muris recentibus* elorescunt , more ni-
 tri &c. *hæcque* sunt rursus vel *absolutè talia* , quale est alumen,
 sal gemmæ , vel secundum *quid* videlicet obstetricante Natu-
 ræ arte , quale systema nobis nitrum sistit , quod an genuinum
 minerale dici queat , aliis prudentioribus decidendum lu-
 bens relinquo : *Artificialia* quod attinet , hæc vel *propulsio-
 ne per retortam* (unde & sal succini , cornu cervi volatile
 & spiritus acidi proveniunt) vel *putrefactione & digestionem*
 (ex quibus ibi spiritus urinæ , hic salia volatilia ex oleis
 & secretiora alia confiunt) vel denique *incineratione, elixivia-
 tione , & crystallisatione* (unde salia alcalia seu urinosa fixa e-
 manant , vel ultimatò *sublimatione* (unde flores salis armonia-
 ci , mercurius sublimatus &c. emergunt) parantur : utra-
 que tam *nativa* , quàm *artificialia* penes sunt vel *explicita*
 & quidem potissimum , & manifesta , ut in sale , nitro &c.
 aut *implicita* seu *occulta* , fere tantum arte inducenda & co-
 gnoscenda : & hæc est summè generica salium distributio ,
 cui reliquæ species omnes velut summo generi subsunt , de
 quibus modò. *Secundò* salia sunt vel *simplicia* eaque vel
exquisite , reverà & sensu rigoroso *talia* , qualia verò no-
 bis , ut superius memoravimus , non exhibentur , hinc suf-
 ficit ad phænomena explicanda esse *simplicia secundum quid* ,
 & à potiori , vel sunt *composita* ex jam dictis simplicibus
 constantia , qualia sunt omnia *enixa*. *Ratione consistentiæ* ,
 vel gaudent jam enarrata salia *corporaturâ solidâ* , & genui-
 nò *salium titulò* veniunt , ut est sal esculentum , gemmæ &c.
 vel *sub vehiculo alieno fluida* & liquida asservantur , & fere
 spirituum aut aquarum *causticarum* nomine insigniuntur ,
 nilque aliud propriè sunt , quàm liquores vel salibus urino-
 sis volatilibus aut acidis imprægnati ; Rursus respectu *qua-
 litatum tactilium* aliud est mollius , & *durius* aliud ; *colo-
 rum* ratione aliud *album* purissimum , hoc *nigrum* ; *flavum*
 aliud ;

aliud; *Dioscoride* testé l. 5. c. 88. lacubus quibusdam crocei coloris innatat; Niloque defluit; *Rubrum* in confinibus *Angotta* & *Tigra* ad Medicinam utilissimum reperiri, itemque dari *fuscum*, *viride* (forte æs) *cinericium* &c. perhibetur: Tandem ex *saporibus* aliud est falsum, lixiviale, urinosum nitrosum &c.

No. II. *Subdividimus* rursus salia primò in *alcalia*, secundò *acida* & tertio in *Enixa*: hæc divisio maximæ cum sit utilitatis, necessitatis & considerationis in Medicina, tum quoad crases rerum, tum corporum statum naturalem & morbosum, temperatum videlicet & intemperatum *Hypoc*: cognoscenda, ideo denuo etiam uberius de hisce verba faciemus; sit ergo sermo de alcalibus, alcalia vocantur, & alio nomine, velut urinæ odorem & saporem referentia, *urinosa* & *lixivialia*, quoniam instar lixivii vel ex lixivio extrahuntur, & sic hæc tria vocabula sunt quasi synonyma: *alcali* autem videtur appellari ab Ægyptiaca herba *kali* juxta falsum flumen Nilum sapore falso crescente, quæ concremata copiosum præbuit sal fixum, quod appellavere *kali*, & præpositò Arabicò articulò, *al*, ortum est nomen *alcali*: Ab eo tempore appellata sunt taliter parata salia, alcalia; successive, autem cum observatum sit, etiam volatilia, quemadmodum alcalia fixa acidis contrariari, etiam illis nomen *alcali* est attributum. Herbam hanc speciem sedi esse, atque etiam apud *Seburgum* reperiri refert, *Ettmüll.* sal hoc *alcali* describi potest, quòd sit *substantia sapida minus compacta & porosa satis, hinc in humido spontè liquefscens, etiam aculeis donata, ac cum acido contrario (si sui juris sunt) effervescent, syrupumque violarum ceruleo tingens colore, virtutis saponaria abstersiva* &c. In hac, quantum existimo, descriptione tota salis hujus alcalici exhauritur natura, nec, cum nulla alia apud authores extet, meliorem dari posse censeo; Genus est, *substantia sapida*, sic & cum aliis convenit salibus; per *minus compacta & porosa* distinguitur ab enixis &c. *τὸ aculeis* designat virtutem suam activam, effervescent cum acido, sed fere absente sulphure &c. & sic ab illo differt.

No. III. In super *duplicia* sunt v. gr. *volatilia* & *fixa*, *volatilia* illa appellantur talia primò respectu fixorum, secundò quia facilè ob porositate præsertim aère & calore accedente avolant, tum etiam tertio quòd nares nostras promptè feriant: copiosissimè extant in homine, ejusque partibus animalibus, cervo, cantharidibus, formicis, lumbricis, viperis & serpentibus, illòrum & ungulis, cornubus &c. præsertim iis luxuriant fella & urinæ &c. ex *vegetabilibus*, his superbiunt *planta antiscorbutica*, cochlearia, arum, omne nasturtium, sinapi, eruca, rusticanus raphanus, sedum minus & plures aliæ &c. in quibus adeò verè hoc sal volatile existit, ut etiam, levem coctionem non ferant, imò quidam hanc rejectâ (quod tantum caput mortuum relinquat) vel levem infusionem præfatarum instituunt, aut succos ipsos duntaxat expressos in usum trahant medicum: accedunt & herbæ *cephalicæ* &c. v. gr. majorana, rosmarinus, salvia, rutha, melissa, spica & plures aliæ, in quibus omnibus & odore & sapore acri, subtili, & penetranti sal volatile, simplicis sui totam crasin quasi continens, detegitur; hoc autem notes velim, quòd vegetabilia non nulla sal suum volatile magis in feminibus, ut siligo, anisum &c. quædam in herba, ut nasturtium, ranunculus &c. alia in radice v. gr. arum continent: insuper *salia* etiam ista varia sunt non tam ratione, *existentie*, ubi unum est *manifestum* in cochlearia &c. alterum *latens* v. gr. in cornubus, ungulis, cute, pilis &c. animalium sive cervi sive alterius &c. quàm etiam respectu *colorum*, nam cornu cervi, salis armoniaci &c. magis candet, quàm succini, istud enim adhuc dum aliquid de acido oleoso (hinc cum spiritu volatili cornu cervi lenius adhuc effervesceat, & in liquorem cornu cervi succinatum distillando in cruditatibus omnium nobilissimum, præeunte sic *Michaeli Lipsiensi* abit, participat; ac denique *saporum*, nam aliud linguam subtilius & amicabilius gratiusque aliud acrius & ingratius ut in cæpis, alliis ferit, aliud quasi *causticum* est, ut cantharidum, quò etiam non immeritò mercurius sublimatus & arsenicum trahi potest.

No. IV. *Salia volatilia* parantur, acquirunturque *triplici* potissimum modò, digestionè, propulsione, & fermentatione: digestionè (quæ maximi in Medicina momenti censeferi debet) paravit *Helmont.* sal volatile cinamomi, dum hujus oleum suo sali alcali absque omni permiscuit aquâ, & trium mensium artificiosâ (hîc Rhodus, hîc saltus est) ac occultâ circulatione totum in sal volatile convertit, quod verè essentiam totius sui simplicis expressit; ex hoc ipso fonte ipse sapo tartareus (sapienti pauca) extillavit; hinc revera res etiam cum alio vilioris pretii oleo (olea enim destillata nil nisi sal volatile parte sulphureâ adhuc absconditâ sunt) v. gr. citri, anisi &c. & tantum sale tartari fixo purissimo institui potest: non minori cum fructu: sic multi pro secreto sal volatile tartari ex oleo ex sale proprio tali digestionè parandi modum retinent sibi, sed satis est, qui vult capere, capiat. Secundò obtinetur *propulsione* & quidem *dupliciter*, vel per retortam fortiori igne (unde & bilis, uti in nostris de bile ostendimus thesibus, & succinum & cornu cervi &c. suum suppeditant sal volatile) vel per sublimationem, hancquè rursus *duplici ratione*, vel *per se*, ut in sale volatili viperarum &c. vel cum *additamento* v. gr. dum sali armoniaci additur sal tartari, calx viva, vel cineres clavellati aut farmentorum vitis &c. & sic sublimatio copiosissimum sal volatile præbens instituitur, sal armoniacum enim ab acido adhuc quoad partes volatiles urinosas ligatum est, quæ duntaxat acidâ per dicta addita alcalia sui juris facta iterum in apricum veniunt. Tertius denique modus fit *fermentatione* (cui meritò quidam putrefactionem associant) ratione vegetabilium fere optimus, de qua in chymia in scholis tractavimus: Hîc solummodò memorare voluimus, plantas esse contundendas, digerendas, & justo tempore sal volatile colligendum, sic pariter urina fermentatione diuturniore copiosum sistit sal volatile. Figuram habent acutam valde & subtilem salia volatilia, puta explicita magis quàm implicita, utpote tardius suam vim exerentia, unde præ omnibus aliis penetrantiora censenda, atque in corpus assumpta omnium celerimè visceribus laborantibus sup-

petias, ferunt, & vel è stomacho nondum egressa in sanguineam massam reliquosque humores suos fere vibrant effectus: Porosa cæteroque valde sunt, & quidem etiam præfixis alcalibus, quippe aerem facilius admittendo promptius resolvuntur, & volant, spiritibus, tamen, oleis, & aquæ facillimè parent, eisque se amicè (quod non præstant fixa) affociant, unde & chymicis sub mercurii nomine veniunt, imò nullus alius tam in vegetabili, quàm animali regno datur præter salia volatilia mercurius, hic enim est horologii nostri inquis, & æquipondium, hunc ex omni sanguine producere est facillimum.

No. V. Sequuntur & alcalia fixa (quod in Ignis examine subsistant) ejusque vim immota sustineant nuncupata, ut sunt omnia per incinerationem & calcinationem parata salia, horumque fixitas in fortissima terrearum cum salinis partibus per colliquationem ab igne facta unione consistit, & hinc fere formam suam ab igne adipiscuntur: *Alia* sunt absolutè talia, ut modò adducta per incinerationem &c. elicita alcalia, alia secundùm quid talia v. gr. sal armoniacum crudum, dum ejus volatile ab acido ligatum quasi figitur. Quemadmodum in animali regno præprimis sal volatile abundare asseruimus, sic salium fixorum copiam magis subministrat regnum vegetabile, utpote quod subjecta præbeat tenerioris mixturæ & facilioris separationis (dum instituitur incineratio) sulphuris à sale, contrarium quasi evenit in animalibus, nam hic sulphur etiam vel in auras aufugit, vel cum sale volatili, rarissimè tamen, se se combinat. In metallis sal sulphuri subjugatum est, ideò (si vitriolum excipias) nullum eorum extat; ex vegetabilibus autem una planta præ alia copiosius sal fundit fixum; Inde hæc notato, quod in omnibus herbis, in quibus sapor acris volatilis (nempe in his salia sunt magis libera & eminentia) velut in antiscorbuticis se prodit, ex his plus salis volatilis, parum fixi provenit, item quæ sale volatili (ut animalia) abundant, minus habent de fixo: econtra quæ salinum & terreum principium sapore amaricante magis præferunt, copiosius fundunt sal alcali fixum, ut sunt centaurium minus, absynthium

thium & vice versa etiam aquea, terrea, minusque sapida, ut hyofciamus, malva, lactuca &c. magis sunt inertia, ac sal terreum minus deliquabile largiuntur; Item ad rationem ponderis attendum est, graviora enim compactiora, & præsertim etiam acidula præ lævioribus vel resinosis sal exhibent, exemplo ligni fraxini, straminis; alii multum olei continent, parcius sal fixum sistunt, ut videre est in ligno aloës, succino &c. quæ verò terreis tenaculis præpollentibus oleum magis detinent, ut tartarus, bilis &c. oleum & sal copiosum suppedidant: unde est, quòd lignum putridum ablato sulphure, deficienteque aquâ, simulque cum hac deliquescente parte salinâ tanquam cadaver, nullum vel exiguum sal subministrat.

No. VI. *Salia* nostra fixa alcalia, non esse tam nativa, ut sunt volatilia urinosa, aut acida in regno minerali, sed potius artificialia (cùm ab ignis regimine & colliquatione, acidique in planta v. gr. & alcalici urinosi unione, in quibus horum generatio consistit, consistant) esse, multi contendunt; alii revera jam etiam prius insuisse ex ipsò generationis modò docemur; videlicet, sal hoc ex hac vel illa debite incinerata planta non nisi destructo sulphure velut mixtorum calidò innatò, & ligamine, ab actòque acidò in aprium venit, hinc & ipsi jam cineres salinum repræsentant saporem; insuper unice sali suo debent, quòd virtutem medicamenti diuretici in hydrope induant; a volare autem sulphur ac ipsum acidum vehementiori igne dissipari, habemus non tam ex concretorum inflammabilitate, quàm ex instituta horum per retortam urgentiori igne destillatione, ubi notanter spiritus acidulus, v. gr. ligni quercini, buxi &c. provenit, hinc utique oritur quòd ignis à non paucis acidus sit creditus, utpote effectum acidorum tam in charta carulea, quam syrupo violarum exprimens, colore scilicet purpureo inficiens, ut tibi etiam centies probanti manifestabitur, quòd me herclè non ipsi igni, sed ipsis particulis acidis sibi implicatis in acceptis ferendum est. Inde in carbonum præparatione, ubi fere sulphur duntaxat (quòd ex fœtore innotescit) maxima ex parte aufugit, acidumque tantum suffoca-

focatur, carbones dein adhuc sunt ignis susceptivi, ejusque vis operativi, mox verò ac deflagrant toti, nil horum amplius præstant, adeoque sal fixum neququam est purum artificiale, sed etiam nativum, tametsi per artem evocetur. *Salia nostra* utraque quamvis in multis, ut suprà tetigimus, conveniant, attamen ab invicem satis, non tamen essentialiter, sed *tantum* accidentaliter differunt, & quidem primò sapore, nam veluti volatilium est urinosus, sic fixorum lixiviosus; secundò odore, quippe hæc inodora, altera verò mox ac naribus appropinquant, jam jam lacrymas eliciunt, *sie treiben die Augen über*; tertio poris, nam à fixis, quæ ignem non timent, fugantur volatilia, quartò volatilia & spiritibus & oleis expressis ac destillatis ac pinguedinibus amicabili nexu facilè maritantur, fixa verò copulæ cum his ineundæ sunt impatientia, nisi in sapore, ubi tum alcali urinæ sale & calce viva non tamen sine artificio, accedit; quintò fixa in humido sine substantiæ deperditione in liquorem fatiscunt, & per se destillari nequeunt, salia econtra volatilia omnis suffuratur aër, & levissimo calore alembicum transcendunt; sextò denique & hoc observatione dignum est, si salia alcalia v. gr. tartari seu oleum per deliquium solutioni mercurii sublimati genuini instilletur, color aurantius, & contra si spiritus urinæ aut alcali volatile additur, lacteus emergat, & sic quis, an in liquore quodam allato sal volatile vel fixum insit, deprehendere noscet.

No. VII. Alterum hîc dubium movendum restat, ipsa ne salia lixiviosa fixa inter se discrepent, alienamque à se invicem sortiantur virtutem? quam controversiam expertus paucis decido, dicoquè essentialiter nullatenus, accidentaliter tamen differre posse, quippe si ritè in præparatione proceditur, cùm causa sit eadem, idem quoque erit effectus, præsertim cùm omnis vis Plantæ specifica dicta per ignem pereat, adeoque nec effectus nec formâ in genere discrepant; potest tamen unum aliò esse fixius, terrestrius, acrius, magis corrosivum &c. sed & hoc ab arte dependere videtur. Præparantur unicâ viâ scilicet *incineratione*, & calcinatione, quam insequitur *elixiviatio*, *evaporatio*, & *crystallifatio*.

Quod

Quod incinerationem concernit, hæc instituitur dupliciter vel vase & igne aperto, sive dein id fiat sub dio, sive, ut multi assolent, in fornace; vel secundò clauso vase & loco, quò modò quidam, ut copiosiora adipiscantur salia, utuntur, quâcunque tandem viâ procedas, semper attende, ut totum ritè deflagret concretum, quo sic cineres albi vel grysei (NB. sine sulphuris additione, cum hoc enim salia alcalia adulterantur) eveniant: nonnulli desuper post deflagrationem ad cupellam terream ponunt, ignemque successivum supponunt, ut ita cineres puriores fiant, magisque perficiantur. His debitè peractis affundenda est cineribus aqua calida, aut etiam, si placet, cum hac decoqui possunt, ut felicius sal (quod se promptissimè aquæ poris insinuat) extrahatur, qui labor elixivatio nuncupatur, elixivatum quod est, per filtrum laneum purum (nam omnia debent esse munda) trajiciendum; si elixivatum caput jam quasi mortuum more aliorum, sed inani plerumque labore rursus calcinare placet, lixiviumque novum, ut sic omne exhauriatur sal, tibi comparare, per melicer: filtratum postea inditur vasi semisphærico vitreo in arena posito (Albrauch, Schalen) evaporationeque instituitur, ubi nota, satis aquei humoris evaporâsse, & crystallisationem perfectam esse successuram, si in superfite pellicula appareat, & tum ignem subtùs removendum, atque liquorem, ut refrigescat in loco frigido, sibi relinquendum esse, unde tandem *crystallisatio* per se subsequitur, nempe crystalli albicantes visu gratiosi hinc inde se conspiciundos sistunt, istud tamen hoc in loco probè annotandum, ut tum & in sicco & calido asserves loco, etiamsi enim juxta artem procedendo has nanciscaris crystallos, attamen porosiores cum sint, facilè asservando eæ in humido liquefcunt, & sic denuò crystalliformem consistentiam deperdunt, hinc evenit, ut nonnulli firmiorem conciliaturi soliditatem, aut in calcinatione cinerum tertiam vel quartam sulphuris communis, aut etiam anaticam partem addant, aut lixivio, prius quam hoc ad evaporationem & crystallisationem seponitur, spiritum salis acidum, aut ipsam aquam fortem in majori vel minore quantitate, prout majorem vel minorem firmitatem

tem salium intendunt, affundant, & sic crystallos elegantiores solidiores & in humido etiam aere perseverantes acquirunt, qui modus tamen ipsis alcalibus totus contrariatur, addito enim & communicato sic acido seu sulphuris seu alio illa saturantur, & in corpus salinum neutrum, enixum tartaro vitriolato non absimile abeunt, & nec ad hilum indicationes alcalium adimplent. Nonnulli cineritiis suis salibus adjungunt alia & succulenta & essentialia appellata, suntque illa, quæ vel ex plantarum succis clarificatis, & ad mediam partem exhalatis, vel plantis copiosâ aquâ coctis simili modo procedendo parantur; nempe succus vel decoctum ita confectum in locum frigidum seponitur, & sic crystalli tartari formes, emergunt, quas etiam *Schröderus* volatiles & nobilissimas ait, imò *Mynsicht* statuit, præ alcalibus tantam habere prærogativam, ut grana 3. plus efficiant, quàm integer alcalium fixorum scrupulus; at si rem exactius scrutemur, præfectò hæc salia (potius herbarum tartarus) minus huc trahi posse deprehendemus, utpote quòd omnibus 5. minutiis in examine ignis per retortam eliciendis constent, & consequenter composita sint, & si omnino salia nominanda forent, potius jus ad acidorum classem tenerent; deinde quamvis partes contineant volatiles, adeò tamen acidò ligatæ sunt, ut nonnisi fortiori igne propellantur, nec tamen per se salis volatilii nomen merentur.

No. VIII. Sequitur ipsius alcali unicus antagonista *acidum* nempe velut sal primogenitum & reliquorum fundamentum: definiri potest, quòd sit *sal illud, quod particulis tetrahedricis* (id est cuspide rigidò, tereti & auctò præditis, corporeque posthac cunei instar majorem in molem aucto) *constat, adeò ut quovis modo tactum, vel gustui applicatum sensorium* ipsum pungat, & comprimendo nonnihil constringat, ac propterea foveas & incisiones ampliores, quam *quodvis aliud sapidum in ipso relinquat, sicque ingratiorem sensum in anima* excitet, atque, si magè tale, etiam *dissolutionem* in solidis & coagulationem &c. in liquidis efficiat &c. sapor hic docente *Willisio* à sale fixo in fluorem evectò dependet, hujusque activitas & vis plurimùm ab oleosis & pinguibus

(spi-

spicula scilicet ejus inviscantibus ac infringentibus) anervatur, hinc Nebulones Agyrtæ venenum (ut sic hominibus imponendo lucrum faciant) simulando hausturi, prius vel butyrò largissimè ingestò, aut oleo olivarum in magna copia absorpto illud (si etiam quid, quod tamen rarò fit, potant) eludunt, rarò tamen absque sanitatis jacturá id practi- cant, & sæpe citiùs, quàm sibi imaginantur, temeritatis suæ panas sustinent. Hoc sal respectu alcali se habet ut pater & activum est, ut alcali passivum, ex natura sua rodit, & cum alcali effervescentia coagulatur, prodit se & gustu, atque effervescentia cum alcali, & quod chartam caruleam & syrupum violarum purpureo tingat colore, plurimæque concreta dissolvat.

No. IX. Aliud datur *acidum austerum*, aliud *acre*, *ponticum*, *acerbum*, *causticum*, aliud *fixum*, ut in vegetabilibus, ubi aliud quoque dicitur acetosum, acidulum, omphacinum, citratum, granatum, ribesiatum &c. aliud *fixius* in mineralibus, & denique aliud *fixissimum* in metallis: præter has differentias aliud existit *volatile* & quidem duplex, nempe macrum, ut in aceto destillato; aliud *inflammabile*, ut in spiritu vini, aliisque liquoribus inflammabilibus, veluti & camphora; aliud item *copiosum*, ut in mineralibus, aliud parcum, in animalibus, quale forte (nec dum enim pro certo mihi constat) est in vitulorum ventriculo, quo Galactici lac in caseum coagulant; aliud est *purum* quod tamen solitariè mihi nunquam visum est; aliud *impurum*, ut in tartaro, fructibus acidis &c. aliud denique *occultum*, ut in lacte, oleo, melle &c. aliud *manifestum* in aceto, spiritu sulphuris, malo citrio.

Ab initio statim hujus paragraphi memoravimus, sal hoc velut primogenitum & fundamentum reliquorum quasi esse, quod revera nullatenus absque ratione dictum autumo, imò mihi persuadeo, ipsis feminibus (ut corpora & sic soliditatem adipiscantur) concreatum esse, sic femina in emulsiones redacta parte sulphureâ separatâ facilè rursus acefcunt; sic omnes fructus ab initio, aut acidi, austeri, aut acerbi sentiuntur, etsi sulphure per calorem solis evectò eximiè post-

hac dulcescant; sic & prompta est vini negligenter custoditi acescentia: Reperitur quidem etiam in omnibus. 3. regnis, *parcissimum* est in animalibus, statu sano detentis, nisi sub eorum, ut diximus, exordio exuperet; in vegetabilibus paulò copiosius invenitur, ut testantur cerasa, berberes, ribes, cydonia &c. in mineralibus, licet sæpe sub alio adhuc schemate lateat, frequens est, inde & spiritus salis, nitri, sulphuris, vitrioli &c. in sat magnâ obtinetur copiâ.

No. X. Separatur à mixtis *duplici* fere modo, & quidem primò spontè præsertim in vegetabilibus, dum eorum succi expressi uti vinum, aut decocta v. gr. cerevisia post evaporationem aut ligationem partium spirituosarum volatili-um uti & lac promptè acescunt; sponte item in apricum devenit absolutâ fermentatione, inde habemus vinum commune, cydoniorum, fermentum panificum &c. secundò separatur etiam *per artem*, & quidem rursus dupliciter, vel *fortiori* igne, ut in destillatione spirituum acidorum ex lignis, & mineralibus accidit, qui alembicum respuentes per retortam pelli amant, & ob id etiam acida fixa appellantur; spiritus sulphuris ex ipsa flamma, velut novus emergit phænix, vel secundò *mitiori* igne tractari cupiunt, ut acida volatilia tam macra, quam sulphurea, acetum faciliè per alembicum transcendit, imò si paulò vehementiori igne opus destillationis urgebis, ipsum etiam vas diffringes, ut sæpius accidisse vidi, & ipsemet sensi; pariter lenius impelli amat ipse communis vini spiritus, reliquique liquores inflammabiles, qui uti faciliè acquiruntur, sic paulo hostiliter ab igne incitati etiam ipsas secum fæces per capitellum abripiunt, vasaque non sine singulari ejusdem jactura fæde despurcant. Virtus acidorum tam à statu *fixitatis*, quam volatilitatis, hujusque vel macræ, vel oleosæ dependet, sic & revera multiplex est.

No. XI. Fixis acidis succedunt acida volatilia macra v. gr. acetum tam simplex, quam destillatum, ipsumque tam vini, quam mulsæ, aut aliorum succorum &c. nam licet & hoc acidum esse, & quidem in liquida forma testetur ipse gustus, alienam tamen à suprâ dicto acido fixo possidet sortem,

fortem, dum & in nonnullis aliena ab eo donatur virtute; Est autem acetum liquor succorum vinosorum fermentatorum, à sale acido prædominium acquirente, & fluorem super sulphureas partes adepto acidus inversus. Multiplex est, propriè & communissimè desumitur ex vino, dein & ex cerevisia, vino (testante jam dudum *Xenophonte*) ex hordeo &c. item aliud ex mulsa, hydromelite, ac quoque aliud ex succis fructuum, pomorum v. gr. pyrorum, fragorum, rubi idæi, cydoniorum &c. & aliorum fermentatis & inversis. *medium* est inter vinum hujusque spiritum inflammabilem, contrarium tamen effectû, & qualitibus, differt enim à vino sapore, odore & viribus: Modus generationis fere talis videtur, videlicet vinum ex amico, suavi, in acidulum stigma degenerat, fitque acetum, dum partes sulphuræ à salinis & spirituosæ cum acidis immutantur, supprimuntur, ac invertuntur (hinc ob immutatas partes sulphureas, volatiles acetum non solum non amplius inebriat, sed & ebrietati ipsi potenter restitit) acidæ verò sunt in solium evectæ & exaltatæ, hinc experimentis constat, per artem, ut habet *Willisus* de ferm. c. 7. p. 42. & ex aceto rursus spiritus inflammabiles (cùm prius particulæ sulphuræ tantùm fuerint subjugatæ) acquiri posse, inde longè alia est aciditas ac est spiritus v. gr. vitrioli &c. sed potius acrimonia quædam, quæ etiam partes sulphureas formam angularem assumpsisse innuit, & ex hac parte agere, attenuare nempe & incidere, videtur: ex modò enarratis apparet, in genere omnia ad aceti productionem concurrere, quæ partes spirituosas debilitant, acidasque salinas evolvunt & exacuant, oleosasque deprimunt, ut sunt primò insolatio seu calor vini, uti & paulò diuturnior ejusdem aëri facta expositio. Secundò additio acrium, salinorumque aliorum v. gr. sem. erucæ, piperis longi in hoc potentis, tartari &c. tertio ipsum acetum proprium in sinu fovet fermentum, quo vinum sibi associatum mulctat, & in sui substantiam convertit, quæ omnia in aceto particulas sulphureas non abactas, sed subactas duntaxat & subjugas esse nobis persuadent, quemadmodum & butyrum diuturniore tempore in loco tepidiore asservatum sine sul-

phuris deperditione etiam acrescit, & rancescit, ac notabile spirat acidum. Cæterum curiosum est, dari in aceto simplici non destillato, præsertim ejus magmate, matrice vulgo *die Mutter* vocatò docentibus *Panarolâ*, *Bona*, *Borello Wil-lisio*, *Nardio* &c. vermiculos, quod & autopsia & motu spontaneo per microscopium expiscandò confirmat; tametsi quidam sint, qui negent, & solummodo filamenta quædam esse contendant, videntur tale esse vermiculorum genus, quod & in absynthio, aliisque anthelminticis à muscis huc depositum reperire est, indemne tamen & innoxium; & quamvis in omni aceto, magis tamen in vappescenti cernuntur. Ex adductis, acetum & pro usu Medico & chymico seu pharmaceutico inservire posse, edocemur.

No. XII. Restat nunc, ut & quidpiam de acido volatili inflammabili v. gr. spiritu vini, & huic analogis subjectis in scænam ducamus; sunt quidam, qui hoc subjectum purum sulphureum autumant, inde nec momentum de acido ejus memorant, imò id totum cum D. Joan. Voigt Practico Berlinensi pernegant; sed contra hunc & similes nervose scripsit solertissimus hujus sæculi Chymicus *Jo. Kunkelius* in *Epist. contra spiritum vini sine acido*, hujusque vindicatione, Germanico idomate edità, adeoque meris sulphureis annumerari non potest, & quidem ex mente *Bohnii Dissert. Chym. Phys. 6. §. 21.* primò quia ab oleis quoad diversos affectus differt, dum illa sulphur commune dissolvunt, hic minimè, imò cum aqueis facile connubium init, quod oleis neutiquam commune est. Secundò quia per fermentationem, quâ acidum evoluitur, præcedentem paratus, particulas salinas, vel plures intertextas vel evolutas gerit, adeoque de harum nunquam dubitandum est præsentia: Cæterum acidum esse spiritum vini cum sui generis liquoribus inflammabilibus, præter *Kunkelium* (qui simul ei paucum urinosum, cum parcissima terra attribuit) evincere potest *Offa* illa *Helmontiana*, ex spiritu vini alcoholifato & urinæ coagmentata; nec inferri potest, eundem cum sale tartari non effervescente, hoc enim ex longè alia provenitratione; revera cum & ipsum vinum etiam optimum a-

liquod

liquod acidum; naturæ tamen amicissimum uterò foveat, quidni & ipsius spiritus, eique consortes liquores inflammabiles ex vegetabilium fructibus &c. parati? dum cottidie quoque eosdem nimium quantum inebriare experimur, quod revera non tantum ratione partis oleosæ, sed acido-oleosæ provenit, manet adeoque inconcussum, omnes liquores ardentes, similiaque concreta de acido participare & huc pertinere: acidum autem dictum in hoc spiritu naturæ est valde amicum, spirituumque nostrorum genio analogum, nec rigidum & austerum est ut vitrioli, nec tam acre ut aceti, sed blandum oleositate seu sulphureitate quadam amicâ, ut pleraque Medicorum pars censet, temperatum seu saltem juxta sæpe dictum *Kunkelium* acidum amicum, paucum sale urinoso volatili, & parca terrâ saturatum præditum; quod de vini spiritu, id etiam de quolibet alio ardente frumentaceo & quocunque alio dicta volumus, licet ille omnibus palmam surripiat, hinc & *Paracelsus* sanguis terræ, *Quercetano* omnium vegetabilium princeps, aliis Nectar Deorum ut vinum audit, vocatur, & ista Essentia &c. Huc pertinent quoque ipsi *liquores vinosi* per fermentationem confecti, ut sunt mulsa, cerevisia, uti & vina præfertim matura generosiora, utpote quæ jam per se, nec dum destillata, inflammata esse experimentis constant, & quæ matres spirituum inflammabilium sunt, & hos præfecto ex ipsa fermentatione in sinu alant.

No. XIII. Postquam abundè satis de binis illis antagonistis & pugilibus alcali nempe & acido hucusque differuimus, ad illud tandem sal, quod ex amborum dictorum conflictu & congressu ac combinatione emergit, & *enixum* vel neutrum nuncupamus, devolvimur; *enixum* vocatur, quasi à patre acido, & matre alcali editum esset; *neutrum* verò quod propriè nec sit alcali nec acidum, de utroque tamen participet; uno, & communiori magis vocabulo falsum appellari deberet, & hoc est genuinum falsum, quod nullum amplius conflictum sive ab acido sive ab alcali suscipit, sed potius sine pugna iisdem sese maritat; falsedo hæc cuivis probanti patebit: falsa hæc falsa duplicis sunt generis, scilicet vel sunt artificialia, vel *naturalia* seu nativa; artifi-

cialia latissimè patent, suntque omnia, quæ ex alcali sive volatili, fixove acido cuiusdam combinatò eveniunt, maxima autem horum ob variam & multiplicem ab aliis minutiis intercedentem modificationem & formam est diversitas; communiter rursus duplicia assignantur; *una* quæ ex alcali volatili urinoso cum acido coniunt, & vocantur licet latò satis vocabulò *volatilia*, quale nobis sistit facticium nostras sal armoniacum, non quòd absolutè volatile, sed quòd ejus pars volatilis additò alcali quodam seu calce viva &c. faciliè à compedibus suis liberetur, sui que juris iterum fiat; *altera fixa* quæ ex fixo alcali cum acido saturatò exoriuntur, inter quæ hæctenus caput erexit decantatus ille tartarus vitriolatus ex fixo sale alcali tartari & spiritu vitrioli æquè fixo compositus; at plura, imò plurima talia dari hodie scia, quivis rerum parùm peritus judicabit, sententiæque meæ subscribet, modò componendorum eorum modos exactius pensitet, v. gr. arcannum duplicatum, sal polychrestum, ipsa scia lixiviosa adjunctò acido parata consideret, quo & spectat sal illud adeò laudatum antihypochondriacum ex cap. mortuo spiritus sal. armoniaci cum sale tartari confecti elaboratum, quod revera nil aliud est, quam sal tartari acido salis armoniaci saturatum, & sic enixum constituens; Talia quoque sunt magisteria *Rolfincii* absynthii, vel cichorii vitriolata, seu spiritus vitrioli coagulatus absynthiacus, aut cichoraceus, spiritus item salis balsamici coagulatus, seu magisteria fraxini, Juniperi &c. salina, huc & meritò trahimus potionè illam antifebrilè à nonnullis ad sydera elatam, ex drachma semis sal. absynth. & spiritus salis guttis XV. cum alii permixtam; Item singulariter hujus ordinis sunt, quæ ex occultis quoque alcalibus cum aliis identidem acidis nobis sistuntur, qualis est nobilis ille pulvis aperitivus mihi usitatissimus, hypochondriacis & teneræ constitutionis subjectis apprime conveniens, qui ex anatica cremoris tartari & oculorum cancrorum portione, pauca aquæ cinnamomi quantitate humectatâ, rursusque exiccatâ ac pulverisatâ habetur, & talia temperata scia plura confieri poterunt, v. gr. ex coralliis &c. sic pariter ipsa volatilia cum cremore tartari in tutissima scia, omnibus phlogosis & hydro-

pibus

pibus perutilia abiisse, jam centies novi; sapienti sat dixi, furdo in cassum cano, labor plura adhuc subministrabit; hoc unum rogo, ut si quondam ratione talium salium quid novi in laboribus Chymiaticis contigisse videbitur, ne mox arcanum obtinuisse gloriemini, revera enim ad unum horum 3. salium reduci posse experiemini. Sequuntur tandem naturalia seu nativa ita dicta, quod à natura in terræ visceribus quasi producantur. & eruantur; varia autem sunt pro varietate, in quibus generantur matricum: Nominatiores autem species sunt hæ, sal commune, etiam marinum, gemmæ, vitriolum, alumen, armoniacum, &c. Nolo hic controversiam à multis jam motam, rursus recoquere, an nitrū propriè alumen, & vitriolum sint revera salia, an succi terræ potius nominandi, nec etiam de horum differentia & virtute aliqua edissero, cum omnes hisce scateant authores, ideo cum similia tractandi provinciam in me non susceperim, & Te, Benevole Lector, illuc remittendo, ad alia transgredior.

§. IV. Etsi prolixius hætenus in intimiorem salium enucleationem profusi fuisse videri queamus, nec crede tamen, quod fontem eorum, omnemque doctrinam exhausturimus, plura mehercule restarent adhuc tradenda; At cum nec ista ab ullo hætenus scriptore ita digesta Tyronibus exposita sint, ideo & Tu hisce interea contentus vive, parique benevolentia sequentia æque utilia ac necessaria posthac excipe: dum nunc ad *moleculas sulphureas* enodandas descendimus; Hic mox à principio notandum proponimus, nos sub harum nomine neutiquam sulphur illud commune citrinum ubique vanale intelligere, sed unicè notare vellemus aliquod in mixtis existens pingue, facile inflammabile; quod autem tale Elementum receptâ voce appelletur sulphur, hoc per Analogiam quandam ab ipso crudo & vulgari sulphure, quod *φλόγισον* est, promanasse videtur; coincidit etiam hæc vox fere cum oleo velut pingui aliquo & inflammabili, hinc sæpissimè loco sulphuris à Chymiaticis oleum aut pingue adducitur, quare etiam nobis & oleosum & inflammabile & pingue & sulphureum imposterum syno-

nima erunt. Nimis curiosum est, quod *Kunckelius* peritissimus alias rerum Chymicarum, ut superius insinuavimus, artista, doctissimis quidem rationibus evincere cogitat, nimirum omnem inflammabilitatem non à parte oleosa, sed ab acido cum urinosi & terræ parte commixtò, provenire, nimis, inquam, hoc curiosum est, nec facile admittendum, primò quia hæc mens omnia chymicorum principia absque majori fructu invertit, secundò positò & concessò, acida cum urinoso & terra effervesce, nec tamen probatur, quod in flammam, si deesset sulphur, abeant, adeoque aliquid aliud accedat, necesse est, quod revera autem aliud non est, quàm pars quædam oleosa. Tertiò sulphure in fructibus (non acidò) evehò & ritè digestò iidem dulcescunt, scilicet dum particulis suis blandis viscidis spicula acida hamata inviscat, involvit, sicque globosa reddit, inde sulphur primum, quod seq. sect. pluribus patebit, dulce est; quartò aqua fortis cum camphora in saponem abit cosmeticum, tutissimum, nobilissimum; oleum etiam olivarum aut butyrum antidotus est agyrtarum contra venena quandoque in theatris simulatè vel verè hausta, & ita suis spectatoribus fucum faciunt, spiritus salis armoniaci urinosus alcalicus volatilis cum pinguedine aut axungia aliquà blandè còit, ergo, ut centena talia subiceam, aliud quid est pingue seu sulphureum, quàm acidum cum urinoso &c. habet tamen primà fronte plausibile satis argumentum, inquiens: nullum dari concretum sulphureum, nullam accidere inflammabilitatem, ubi non detur acidum, quippe si hoc ad unguem intimius rimabimur, profectò ex assè rem ita se habere inveniemus, sive enim regnum perscruteris animale, sive per terebres intimiora terræ viscera, aut ipsa mediteris vegetabilia, ecce ubique nempe & in animalium pinguedinibus, & in oleis, & in sulphure communi, in bitumine & succino, in antimonio, cinnabari, myrrhà, verbò, omnibus concretis sulphureis nominatis videre & eruere est acidum, nec tamen hoc ullatenus sufficiens, omnem negandi corporibus sulphureitatem, argumentum suppeditat, quippe primò loquitur de concretis & mixtis, non de sulphure velut elemento, secundò

secundò isthoc innuit duntaxat non tam facilè nobis sulphur solitarium seu pingue patere & cernere esse, verùm cum aliis adhucdum particulis variis, præprimis verò acidis concretum, & quasi in unum, sed mixtum, corpus coagulatum, unde (quemadmodum salia nulla omnino pura & simplicissima nobis exhibentur, & tamen ideo neganda non veniunt) similiter nec sulphureum principium negari debet, aut potest; quare meritò subjecta pinguia & sulphurea etiam in medicina ad plurima difficillima phænomena explicanda retinentur, & considerantur, imò maximo in pretio semper habenda.

No. I. Dicuntur autem omnia illa mixta *concreta sulphurea* primò, quæ sunt *inflammabilia*, sive dein sint plus minus talia, sive pura, sive libera, & ex toto saltem ad sensum; vel à potiori, seu ex parte ad minimum in recessu talia; secundò quæ habent *colorem flavum, auratum, citrinum, rubrum*, qui eminentis sulphuris, ut in croco orientali, indicium est, hoc colore quæ superbiunt plantæ etiam solares nuncupantur, uti & ex hisce parata medicamenta aurea intitulantur, eò quòd quasi sol totum vivificent corpus, & partes activas volatiles evocent, vel exaltent; tertio quidam *odorem* addunt, plures autem hunc à salibus volatilibus (an sine sulphure fieri queat, dubito) deducunt. *Erruitur*, quemadmodum & supra jam insinuavimus, *ex omni* regno, hinc de *minerali*, constare hæc mixta ex sulphure & mercurio, universale est assertum; In *vegetabili* eminet in feminibus, & excellenter lycopodii, corili, antheris quoque liliorum alborum, arborum etiam, fruticum, & florum, quæ in majoribus pluviis aquas præsertim circa loca sylvis proxima incrustat; inter flores hóc croci varii, flores calendulæ, cheyri &c. præpollent; ex radicibus superbiunt isto rheum, curcuma, lapathum acutum, chelidonia major tota, item muscus non nullorum saxorum violaceum odorem præferens &c. In *animalibus* (in quibus revera pingue vel maximè abundat) tali sulphure donatus sanguis, bilis, adeps, & quæ sunt talia *spontanea* sulphura, nam in quibus existunt adhuc magis implicita, ideòque separanda, quod si factum fuerit, tum *separata* nominantur; implicantur autem jam ab

aqua, jam à salibus, acidò ut plurimum; in quibusdam est minus pansum, & difficulter satis, ut in metallis, tanquam fixioribus, eruitur, nec tamen in istis, ut quidam volunt, negari debent; ex vegetabilibus utpote laxioris compagis etiam occultum sulphur facilius habetur: Qualiternam verò sulphura præsertim ex metallicis separentur, fori non est nostri, unum duntaxat hîc memoro, nempe alcalia ad separationem & exaltationem sulphuris eximiè conspirare, exemplo Elixiris illius balsamici *P. Emerici Stahl* Eremitæ Bero- viensis Ditionis S. Blasianæ, quòd ex Anatica sulphuris citrini & salis tartari parte per reverberationem paratur, quæ reverberata massa tota purpurascet, & spiritui vini rectificato tanquam menstruo adæquato sulphureo injecta mox intensam conciliat tincturam; pariter & absque igne splendida acquiritur tinctura rhei, fere ex tempore, si hujus unciam dimidiam cum drachmis duabus sal. tartari exactius comiscemus, & dein in libra dimidia aquæ cichorii vel alterius infundimus; Excellens item obtinetur similis tinctura ex scoriis reguli antimonii, in quibus sal. alcali tartari & nitri sulphur antimonii reclusum tenet, atque mox ac spiritus vini affunditur, insignis emergit color tinctus aurantius, quæ mixtura tinctura antimonii tartarisata, maximarum in depurando sanguine virium appellatur; Innumera adhuc exempla talia adduci possent; sed hæc sufficiant, multa itidem adhuc de sulphure philosophorum (quò adepti ad lapidem illum benedictum philosophorum, ad metalla in aurum tingenda & sanitatem ac vitam in 120. annos producendam uti cogitant) scribenda restarent, de quo ajunt, esse principium calidum unctuosum subtile, penetrativum, miris virtutibus præditum, ignem naturæ invisibilem & vivificum mundi semen, at de materia isthac quidpiam scribere supersedeo, non tam quod mihi (nec etiam investigavi unquam, nec investigabo) sulphur hoc videre contigerit, aliaque ad sanitatem restituendam suppeditent remedia, quæ quòd neutiquam tam carò pretiò aurum accuper, cum avicula hæc Hermetis millies quæsita, millies & artistam fugiat & deserat; vera medendi methodus & sedula phænomenorum observatio certior me-
dico-

dicorum aurifodina est ; hoc unum addimus, esse sulphur nostrum speciale omnium corporum vinculum & balsamum utile, dulce, constituereque rerum omnium vitale calidum, & existere vegetationis & transmutationis instrumentum.

§. V. Dum modò perstrictis & salinis & sulphureis particulis ad aqueas devenimus, quæ & ipsæ reverà eò consideratu sunt digniores, quò magis quidam probare conantur ex aqua vel mediatè vel immediatè ab efficiente motu, & rectore feminali materialiter cuncta provenire corpora, ut habes in Bas. l. 1. c. 2. §. 3. sic jam ipse insignis philosophus *Thales Milesius* (quem præ aliis secutus est *David van der Beeke*) aquam solam pro prima & una omnium rerum materialium causa agnovit; Quò utique & Poëtæ alludunt, dum *Oceanum* & *Thetyn* generationis parentes esse cecinerunt, quod & ipso *sacro Codice* confirmari videtur, dum *Columna Ecclesiæ nostræ orthodoxæ S. Petrus* secundâ cap. 3. vers. 5. ait, *terra de aqua & per aquam consistens Dei verbò*, imò maximè est æstimanda velut à Deo benedicta, dum *spiritus Domini* ferebatur *super aquas*; an verò tale principium esse queat, jam superis c. 1. §. 2. decidimus; Est autem aqua, quam cernimus, fluidum (de simplicissima aqua non adeò constat) seu liquidum illud corpus, quod constat particulis tenuibus quidem sed oblongis, lævibus, rotundis (non tamen ramosis) & plicabilibus instar exilium anguillarum, quæ sibi invicem superimpositæ & agitata aquam (potiorem terræ partem inundantem) *fluidam*, mutató autem situ sibi intertexta glaciem, & variato ab igne motu recto in circularem *vapores* constituunt: Ex modò allata aquæ descriptione palam fit, eam *genericè* loquendo liquidam esse, & sic convenit cum aliis liquoribus non aqueis, v. gr. vinosis, & sulphureis inflammabilibus, lacte &c. hinc inferre licet, in hac liquiditate seu potiùs (nam etiam metalla in igne liquefcunt) fluiditate naturali ipsam ejusdem formalitatem consistere, adeoque nunquam quietam esse, utut quoad quævis sua minima nostris oculis stagnans & omnino quieta videatur, quippe ope microscopii clarè in ea motus undulationis seu alicujus ebullitionis jam patuit; *differt* à lacte,

colore, sapore, consistentiâ, & contentis, utpote quòd hoc verū mixtum sit, aqua autem simplicius; à *vino*, quòd hoc particulas quidem tenues sed inflammabilès penes & salinas sapidas foveat, ista autem insipida sit, par est liquorum ardentium ratio; accedit, aquam etiam (quod fatum etiam lac, liquores vinosi & ipsa olea subire possunt) accedente per frigus externum particularum dictarum omnimodâ quiete in glaciem plicari, licèt id difficulter satis accidat, nam etsi aqua facile dilatabilis sit, attamen ut aër, difficilior comprimi seu condensari potest, & ratio esse videtur hæc, nempe aquæ partes sibimet ita incumbentes exigua & vix ulla spatia vacua intra se admittunt, hinc & difficulter comprimuntur; *differt* tandem ab oleo, quòd non sit ramosa aqua ut istud, nam primò ejus partes à corporibus, quæ diluit, levi negotio abiguntur, dum econtra ramosæ sibi que magis implicitæ olei particulæ quibusvis porositas magis agglutinantur, iisque altius infiguntur, ut ab iis non adeò commodè se expediri aut detergi valeant, imò oleum aquæ confusum & per agitationem diuturniorem & vehementiorem huic quoad minima, nostrâ opinione, commixtum mox propriam sphæram repetit, ejusque partes sibi iterum spontè implicantur, ideò quòd leves & flexiles aquæ moleculæ facile elabantur, per ramositatem verò suam sese mutuò & per gynglymum quasi quendam excipiant, ac detineant; secundo quòd aqua leniter effusa in separatas guttulas, & minores decidat, olea econtra dum stillant, in fila quasi protrahantur, majoresque proin guttas efforment &c. Habet & *suas* affectiones aqua, quarum prima est, quòd adhibito igne & calore promptè dissipetur, & in vapores elevetur, nam tenues & leves cum sint illius particulæ, ideo facile quoque disuniuntur, & dissipantur; altera est quòd sit, si pura, plane insipida, utpote quòd ejus partes glabræ papillas linguæ nerveas non stringant aut fricent, spirituumque motui potius obtemperent, quàm ut aliam motus determinationem ipsis imprimant: *Tertia* denique erit, quòd propter illam ipsam partium contiguitatem & hinc glabritiem & flexibilitatem aqueorum minimorum exactiorem, aqua aere juxta quosdam

dam millenis fere vicibus, juxta *Boylei* experimentum saltem octingentis ponderiosior sit. *Aqua* est vel *supercoelestis* altero creationis mundi die supra firmamentum eversa, vel *subcoelestis* & sublunaris; rursus est vel *congelata* ut glacies, nix, grando, vel in forma vaporum divisa, & nominatur *vapor*, vel *liquida* madefaciens palpabilis, quæ rursus vel fluit, ut fontes salientes, flumina, rivi, amnes; vel stagnans ut putei, lacus, stagna, paludes, item vel *naturalis simplex*, vel *naturalis medica*, ut thermæ, acidulæ &c. vel *artificialis medica*, ut aqua destillata &c. Caterum sciendum, aquam nostram, utut purgetur, scatere tamen omnem (magis tamen unam præ alia) adhuc suis heterogeneitatibus, quas quidam per subsidentiam & filtrationem separare contendunt, alii animadvertentes hunc nullo modo sufficere, per destillationem id efficere conati sunt, dum sic notabilis terræ & salis copia remaneret, qui modus depurandi aquam optimus quidem videtur, non tamen semper finem attingit, quippe, tametsi sal fixum remaneat, secum tamen sæpe aliquid salis volatiliter evehere, & per alembicum abripere potest, imò etiam subinde & terreitates quasdam sibi arctius combinatas, secum auferre valet, adeò ut nunquam fortè de vera alicujus aquæ primigeniæ simplicitate nos certos esse liceat, præprimis cum celeberrimus *Borrichius* in *Hermete* contra *Conringium* vindicato testetur, aquam etiam limpidissimam & vel decies per destillationes ab omni face liberam, in veram, firmam, fixam & inspidam terram mutari, sic eandem iterum iterumque frequentissimè ex recentibus semper vasis vitreis destillando evoces, quavis enim vice tenellam cuticulam terream, sed elegantem ex aqua illa enatam superfitiei vitri interiori agglutinari refert, quod & *Dichinsonus* sibi centesima destillatione accidisse prohibet & affirmat: per retortam res hæc longè certior est, vidi hisce diebus etiam partes metallicas ab infuso oleo tartari per deliquium ex phlegmate vitrioli, ut accidit ex vitriolo soluto, satis profuse præcipitatum fuisse, quæ exiccata flavescentem pulverem repræsentabant. In concinnandis & concinnatis corporibus plurimum præstat aqua, conciliat iis singulariter

ter mollitiem, lubricitatem, lentorem & lævitatem, facit etiam humectationem v. gr. articulorum & aliarum partium, tribuit humoribus & sanguini fluiditatem & mille talia &c. ad alia nunc progredimur, hinc

§. VI. Ultimò ad *terreas* convertimur, ubi tamen mens non est terram impræsentiæ considerandi, quatenus macrocosmi pars elementi simplicis nomine peripateticis veniens originalis est, nec quatenus rerum omnium mater alma divinâ, fertilissimâ ac ditissimâ prædita favissâ, seminum incomprehensibili thesaurò immundi usque finem duraturo repletâ peripheriam versus depicta frugum coloribus, & omnis generis animalibus tecta, visitur, sed quatenus corpora etiam ex his moleculis combinata per Chymiam juxta B. l. 1. c. 2. §. 3. observantur. Considerabimus ergo hinc terram seu particulas terreas tanquam substantias solidas, & fixas, sulphurearum, salinarumque ac aquearum expertes, hinc fere nec igni, nec aquæ cedentes, corporibus imprimis soliditatem, impenetrabilitatem, siccitatem, densitatem, durti-
 tiem, crassitiem, ariditatem, asperitatem &c. contribuentes; **N**e quis autem hinc imaginetur sibi, nos hoc in passu statuere velle, aut censere ex terra, elemento creditâ corporibus accedere, sed tales subintelligimus, quæ ex ipsa aqua per Rectorem feminalem, ut modò citato loco videre potes, exurgunt, quippe non ex terra sed in terra mixta confiunt, dum hæc omnium matrix est corporum, unde Philosophus per ignem nobilis Dynasta *van Helmont* in tract. de terra ait: originalis terra nunquam ad fructuum mitiones concurrat, nec à natura assumitur &c. cinis elixiviatus terram sistit, nec tamen ea est, quam pedibus calcamus, sed aquæ tantum soboles; dari tales partes terreas in corporibus nemo est, ut credo, qui dubitet, hinc nec ego diutius hisce immoror, sed hæc corallia deduco &

§. VII. Concludo, quinque has moleculas revera omnia corpora mixta unicè constituere, primò enim licet adeò pura & simplicia nostris non objiciantur oculis, sunt tamen in se spectata revera corpora simplicia, ex quibus unum quid, uti in antecedentibus fusè edocti fuimus constituitur; docet hoc

secundò ex hisce minutiis prælucente & Divino nostro *sene* omnium omnino phænomenorum, qualitatum tam naturalium quàm præternaturalium &c. juxta variam nempe illarum mixturam vera & genuina ratio & explicatio exhiberi poterit, ipse *Waldschmid* Carthesianus ceteroquin in suis *Instit.* dicit. ex combinatione salium oriri varias sanguinis temperies & intemperies, quod in sequentibus luce meridianâ clarius demonstrabitur. Hoc & ipsa analysis docet, dum in hæc ultimò corpora resolvuntur, & ista tamen in aliud corpus per se subsistens dividine queunt, prout & ipsi Peripatetici cum suo coryphæo *Aristotele* de suis elementis tertio de cælo c. 3. text. 33. dicente *manifesta sunt hæc ex illis segregata*, asserunt, nempe in quæ corpora per *metastasin* seu *ἐκκείσιν* resolvuntur, ex illis quoque per *σύνκείσιν* seu commixtionem constant, ut cap. I. in fine insinuavimus. Quartò analysis quòque dicta seu corporum resolutio sparsas nostras minutias heterogeneas rursus separando diversis modis colligit, nunc enim in apricum ducit fermentationis, nunc ipsius calcinationis mediò, jam in auxilium vocata percolatione, seu filtratione, nunc instituta per alembicum destillatione, jam vero quæsità per instillatum peregrinum liquorem præcipitatione, nunc & facta evaporatione, ac tandem, ut multas alias operationes subiceam, tentatâ putrefactione, & licet hæc nomina Chymicorum magis, quàm physicorum scholis notiora sint pleraque, attamen Philosophiæ naturali eò sunt nunc mancipata, ut sine his subsistere posse nec ipsa credat: hisce autem de laboribus consule chymiam.

CAPUT V.

De

*Affectionibus mixtorum secundariis seu
qualitatibus.*

§. I.

EX hæctenus allatis vel maximè elucescit, quòd cum hæc nostræ quinque minutie elementares in actu entitativo, li-

cet hinc inde sparsæ & subtilissimè divisæ (ideo non usque adeò manifestæ aut per artem, nondum ad *experiri* delapsam, demonstrabiles) corpora mixta per seminum directionem seu simplicia & uniformia ac homogenea, seu *composita* generabilia & corruptibilia (de quibus nobis primarius est sermo) *mixta* appellata constituent, imò harum varietas juxta proprietates mechanicas, (utpote à quibus omnis earum vis & potentia dependet) omnem istum corporum quocumque modo mistorum exercitum insignem materialiter sistat, hinc & omnium optimè emergentium inde virtutum, functionum potentiarum, effectuum, & proprietatum eunctorum ratio peti possit absolutissima, Bas. l. 1. c. 2. §. 3.

§. II. Nec hic tamen puta, ad hoc ut ad certas functiones obeundas determinantur hæc nostra quinque elementa, ea adeò inconcinne, confuse & infractè ac destructæ inter se invicem commisceri, neutiquam profectò, sed & juxta communes materiæ affectiones ad munus in quolibet corpore ipsis assignatum peragendum determinantur, necesse est, inde primò requiritur & certa earum *magnitudo* (inter affectiones corporum naturalium communes prima) determinata scilicet, ac limitata, functionibusque cujusvis corporis accommodata & proportionata: sic apis non habet à natura staturam canis utpote quæ ipsius operi adversa, & impedimento foret: secundò non hæc duntaxat, aut quantitas corporum statum absolvit, sed & desideratur insuper secunda earundem affectio, specifica scilicet figuratio minutiarum, aut *figura*, (extremitatum debita & specifica dispositio) qua corpus hoc vel illo dein munere fungitur; sic acus pungit, culter scindit, cuneus dividit &c. tertia communis affectio numeratur certus particularū ad se invicem ordo ac *situs* inter alia vicina, in animalibus & vegetabilibus & velut machinis artificiosissimis vel maxime illustribus; & tandem 4to communissimum imò inevitabile est omnibus corporibus aut moveri aut quiescere, ergò & *motus* & *quies* inter affectiones corporum communes haberi merentur, imò debent, & quidem *quies* in eodem statu, v. gr. sub eadem forma essentiali, aut sub eadem qualitate, aut ejusdem qualitatis varietatibus, & huic op-

posi-

positus motus aut perseverantiæ dictæ mutatio & mutabilitas innumera rursus exhibent corporum naturalium phænomena & accidentia pervestigatu sanè scituque dignissima; quid motus sit, undeque ipse deveniat, plurimum hallucinamur, scimus quidem, omnem motum localem esse seu transire à loco per medium in alium locum, *Bas. n. l. I. c. 2. §. 8.* Non tamen fit à seipso, sed reverà ab impellente alio; scimus itidem, materiam motam, ni major obveniat resistentia, etiam aliis suum communicare motum corporibus, exemplo pyroboli in murum ejecti &c. & quia in eodem semper pondere & quantitate manet, nullam quoque suæ materiæ partem transfert; Et positò, non concessò, quod corpus motum aliquas suæ materiæ partes tribuat, rursus quæritur, quomodo istæ motum efficiant? ex se enim id non possunt præstare, quia nil nisi suas particulas transmittunt, quæ nullatenus sunt motus, neque suâ naturâ motu donantur, sunt enim ad motum & quietem indifferentes: deinde corpus nullum per se aliud corpus movere potest, aliàs se ipsum movere posset, nihil potest verò à se ipso moveri, sed à primo motore Deo, à quo hucusque in pari quantitate conservatur, conservare autem motum, est idem ac jugiter reproducere. Motus ante intellectus examen existens nil est, sed tantùm mentalis de moto corpore respectus; globus enim, si à tormento bellico exploditur, mente primò concipitur, deinde aër, in quo movetur, & tantem murus, in quem irrui: sic motus non poterit esse vera efficiens aut naturalis causa, cur aliud corpus, ab alio impulsus, moveatur, sed tale corpus primò motum est tantum impellens, seu occasio, cur quietum corpus juxta statutas motus leges à supremo motus authore moveatur, profectò enim nihil potest materiam solâ figurâ & magnitudine &c. donatam ab uno corpore in aliud transferre; sic diversi motus non nisi à partium figurâ, mole, situ, & texturâ dependent, quæ licèt naturales & secundæ causæ vocentur, non tamen veræ sunt causæ, sed tantùm passiva quædam, apta tamen instrumenta & occasiones, quibus corpora ad hos effectus à Deo determinantur: si modò desideras, quot & quænam sint motus omnis, quibus cuncta naturæ phænomena clarè

re & perspicuè explicari queant, præcipuæ leges, percipere.

Prima est quodcumque corpus movetur, ab alio corpore movetur.

Secunda, Corpus in motu positum, motum obviis corporibus (si molis non sunt excedentis) communicat. Atque ab his motûs legibus, omnia communia naturæ phænomena promanant, licèt ex dictis variæ aliæ leges, quibus effectus corporum naturales clariùs intelligantur, deduci adhuc soleant.

Tertia, Corpus in motu positum, in motu eousque perseverat, donec motum alteri corpori communicet. Hæ 4. sunt affectiones corporum naturalium etiam nostrarum minutiarum catholicæ & modi radicales, ex quibus omnium effectuum & temperierum naturalium & præternaturalium causa postulanda venit, exindeque necessariò tanta corporum diversitas, hinc diversæ istorum affectiones seu proprietates secundariæ & respectivæ (*qualitates nominatæ*) emergunt, de quibus nunc nobis agendi provincia erit, utpote quod animalium etiam nostros sensus partim è vicinia & immediatè, partim è longinquo & mediato contactu diversimodè afficiant, vocanturque ob id *qualitates sensiles*, partim quoque quòd effectus edant in sensus quidem incurrentes, ipsa tamen immediatè in sensus nostros non agant, sed ex effectibus suis rationis interventu deprehenduntur, ut vis magnetis attractrix, lunæ in ciendis maribus &c. quibus ultimis potius à physicam specialem relegatis, de prioribus impræsentiarum, nec tamen de omnibus, sed solummodò temperient &c. concernentibus, specialius agemus.

§. III. *Qualitas est certa particularum dispositio & contextus, unde corpus naturale quale, vel tale denominari potest; seu est ea res, per quam substantia est efficax, seu quæ movet sensus, reapse est ipsa materia totaliter & taliter secundùm 4. primariòs modos absolutos modificata, Bas. l. I. c. 2. §. 6.* adeoque etiam quidquid tandem in hoc universo operantur, operantur fanè ratione suorum modorum primariorum, figuræ puta, situs, magnitudinis, vel motûs aut quietis, ruit
hinc,

hinc, ut supra c. 2. §. 2. n. 3. dedimus, usitata hucusque in scholis medicis qualitatum in primas, secundas, tertias, facta distributio, nec enim primæ dictæ v. gr. calor, frigus, siccitas, humiditas, fontes sunt secundarum & tertiarum, nam omnes omnino qualescunque qualitates ex certa juxta affectiones materiæ primaria, particularum dispositione æqualiter scaturiunt, sic censet & ipse *Aristoteles* lib. 8. *Phys.* cap. 8. vel 10. tit. 55. & secundò de ortu & interitu c. 2. Sic calor dependet à *motu*, cum sit varius, multiplex & tumultuarius motus intestinus minimarum particularum corporis calidi, quò feruntur circa suum centrum, satisque validè agitantur ad movendum sensum tactus: *frigus* e contra consistit in earum quiete; est enim vel quies integra, vel saltem minor earum particularum motus, inde nec mera est caloris privatio, cum etiam quies sit modus realis, ni mordicus velis contendere, in frigefacto saltem esse meram privationem, licet positivum quid in frigefaciente dicatur; *humiditatem* quod concernit, ex ipso habemus situ, quippe illa in motu earum partium corporis humidum consistit, quæ satis magnæ sunt, ut corporibus duris adhærere queant; *siccitas* tamen contrario modo se habet, & in hac corpora talia nil vel parum humoris admixti habent, consequenter defectum quantitatis aqueæ dicit, quemadmodum totaliter istæ qualitates primæ olim nuncupatæ à modis duntaxat primariis prosiliunt, sic & revera omnes aliæ tam sensibiles, quàm insensibiles & occultæ nominatæ eandem agnoscunt originem, & eundem nactæ, sunt fontem, de illis modò.

§. IV. Qualitates sensibiles specificantur à sensoriorum corporum animalium varietate, hinc pro quinquenario sensoriorum numero appellantur primò à tactu *Tactiles*; ab auditu *audibiles*; à gustu *gustabiles*; à visu *visibiles*; ab odoratu denique *odorabiles*, de quibus fusè loquitur B. m. l. i. c. 10. à §. 1. usque ad nonum. Addere hic expedit, inter *tactiles* numerari *duritiem*, & ei oppositam *mollitiem*, hisque confines *firmitatem seu stabilitatem*, *fluiditatem*, istiusque summum gradum *spirabilitatem seu volatilitatem* cum diversis mollium durorumque modis v. gr. *fragilitate*, *fria-*

bilitate, *fissibilitate*, *secabilitate*, *ferrabilitate*, *ductibilitate*, *viscositate*, *compressibilitate*, *tensibilitate*. Secundò *asperitas* ac *levitas* hujusque quasi species *lubricitas* huc trahenda; tertio densitas etiam & *raritas*, *tenuitas* & *crassities*, *continuitas* *contiguitas* &c. quartò supra adductæ 4. *qualitates primæputatæ* vulgari tamen significato receptæ & *viscositatem* *ariditatem* &c. tanquam species aut affines complexæ; & denique quintò gravitas & levitas, seu major, minorque ponderositas agmen tactilium claudunt: Has omnes qualitates à modis primariis dependere docet præsertim ipse Peripateticorum parens, partim ratio confirmat; ille *category*: de quali & qualitate hæc habet: Rarum autem ac densum, asperum & læve putares equidem quale quid significare; sed videntur ea aliena esse ab ea divisione, quæ circa quale versatur, situ NB. enim potiùs aliquem partium *utrumque* significare putes; densum enim ideò aliquid dicitur, quòd partes sibi vicinæ sint, ut in metallis, lapidibus, ligno buxi &c. rarum autem, quia ab invicem magis distant, & poros aère vel aquâ repletos habet: & læve quidem, quod partes in rectitudine quodammodo positæ sint; asperum verò, quòd una pars emineat, alia deficiat: hæc ille. Cæterùm etiam ipsa ratio hoc in aliis dicat, unde enim v. gr. durities ac stabilitas nisi in minutiarum arctiore ac pressiore nexu? exinde tactui difficulter cedit. Mollities econtra quid aliud denotat, quàm laxiorem particularum dispositionem? faciliusque cedit. Nonne *crassities* & *tenuitas* solummodo particularum sive molecularum, cæteris partibus majorem vel minorem magnitudinem designant, & crassum quidem, quod vix in tenues partes comminuitur, & haud facilè penetrat, ac tenue econtra. *Levitas* est comes raritatis uti *gravitas* densitatis; *Viscositas* seu *lentor* humorem viscidum & oleositatem, ut in visco & pelliculis nucleum nucis proximius tegentibus, significat: abrumpo de cæteris filum, qui plura desiderat, adeat ipsum *Aristotelem* ultimo cit. lib. tit. & c. I. item ipsum de omnibus hisce proluxius agentem P. *Honoratum Fabri* tr. 2. phys. scient. l. 4. propos. 42. pluribusque tam anteced. quam consequentibus: sic certò omnes, quo-

quoque sunt, qualitates à primariis corporum & molecularum modis dependent; sic pariter qualitates audibiles (sonus) à tremulo & undulante aeris motu derivandæ veniunt; uti & tertio lux ac lumen activum nil est, nisi corporis cujusdam tenuissimi aut motus aut nisus rectilini in oculi fibras continuatus, denique quarto ipsi odores seu qualitates odorabiles (adjunge sapes) verè in effluviis quibusdam corporeis colles, necesse est, nam horum ipsorum effluviiorum conditio pro varia particularum, ex quibus conflantur, tenuitate, flexibilitate, figura &c. odores (& sapes) fiunt.

Tandem *qualitates gustabiles* tanquam magis fini nostro contribuentes, peculiari nomine sapes dictas aggredimur, quorum revera magna est varietas, quam noscere, etsi medicus coquis omnibus exercitatioem gustum nactus foret, attamen difficillimum rerum naturalium crases & sapes, in quibus earum agendi & operandi vis potissimum fundatur, funditus eruere; hucusque saltem à priori (tametsi ab effectibus non nihil) pro impossibili æstimatum fuit, hinc nec cichoreum hepaticum, nec rosmarinus cephalicus, nec absynthium stomachicum, nec tormentilla nitrum perfectissimum, in tantum prope texturæ particularum antidyfenterica, nec cicuta toxica, aut hyosciamus narcoticus &c. nisi à posteriori hucusque agnoscebant, ideo duntaxat, quod crases & mixturæ particularum minimarum, indeque latentes sapes ignorabantur, placet idcirco per peculiare caput materiam de saporibus paulo fusius percurrere.

CAPUT VI.

De
Saporibus.

§. I.

Sapes nostros dum exponere satagimus precor *Jehovam*, ut sapidam quoque sapientem puto, pennam eos ritè emarrandi largiatur, quo sic in posterum foro medico doctrina
dein

dein temperato Hypocratico intentata majori cum fructu pateat: sunt autem *sapores* talia corpora, quæ ratione particularum quarundam præsertim NB. salinarum motarum certæ figurationis, (etiam magnitudinis & sitûs) linguam (gustûs organum) pungere & singulariter movere queunt: profecto omninò dicendum est, sapores in magnitudine, figura & motu variantiam particularum, ex quibus corpora sapida componuntur, consistere, quibus dein filamenta nervorum linguæ nostræ diversis modis agitantur unde & diversæ saporum ideæ seu perceptiones in anima nostra eveniunt, constat hoc primo, nam metalla, vitra &c. insipida sunt, eò quod partes, ita juxta se invicem arctè combinatæ quiescant, ut nec linguæ poros subire nec filamenta intimiorum ejus nervorum movere queant, manifesto indicio, sapores unice in virtute agitandi nervos organi gustûs in prædictis modis fundata consistere. Secundo corpora parumper calefacta plus saporis quam frigida exhibent, & undè nisi à majori particularum per calorem inducto motu? Tertio qui negare audet consideret, quæso, saporum differentias in cibus crudis & coctis, insignem reperiet sanè gratiam coctorum à solâ mutatâ per ignem figurâ provenire & hinc alium quàm in crudis saporem esse, & quid ultra ambigis, taliter enim explicatis saporibus facile est, omnes saporum differentias enodare: quarto propter solam figuræ & texturæ particularum sapidarum mutationem 2. liquores fortem saporem obtinentes ex eorum mutua miscela tertium omninò inspidum, aut saltem novi penitus saporis quid producere possunt, quatenus nempe mutua conjunctione sapidæ salinæ particulæ ita fiunt vel magnæ, vel obtusæ, vel aliò modò figuratæ, ut sine impressione in lingua inspidæ, cum impressione novâ noviter sapidæ appareant; sic spiritus vitrioli acidus cum ol. tartari per deliquium conjunctus abit in tartarum vitriolatum saporis amaro - salis; acetum contactu minii ita immutat suam texturam, ut dulcescat; spiritus sulphuris vel vitrioli cum terra sigillata ita alteratur, ut alumini æmulus fiat; spiritus acidus in sulphure adhuc insipidus est, in marte sub vitrioli martis præparatione saporem vitriolium dulcescentem aquirit;

acquirat; spiritus salis acidus contactu cujusdam salis volatilissimi urinosi ex mutua textura conficitur sal armoniacum saporis falsi; vinum & acetum ex infusis oculis cancrinis &c. saporem intense falsum à priori totum alienum adipiscuntur; vino, ex quo spiritus separatur, magna imò maxima saporis mutatio accidit, etiam eodem spiritu addito nullò modò in antiquam gratiam restaurabilis; ex regis aqua post solut. martem a me *Ephem.* exhibent ex præcipitatione per ol. tartari deliq. vitriolum perfectissimum. In tantum nempe texture particularum mutata etiam immutant sapes: Et hinc ratione hujus variantis texture tanta emergit varietas B. lib. I. cap. 10. §. 6. & profecto, ut ut rem examinemus, salia ferè sola tale constituunt principium, quo revera unice ipsi sapes omnium facillime enucleari & exponi, indeque ipsa mixtorum temperies & intemperies &c. quam optimè demonstrari possunt, cupis testem etiam ex antagonista, en sisto tibi *Frider. Hoffmannum* insignem Doctorem qui in fund. med. c. 2. No. 64. hæc habet, *causa saporis sal est, quod ratione particularum diversa figura & magnitudinis varie modificatum diversos exhibet sapes; non tamen excludendæ omnino sunt, reliquæ minutæ, hinc addimus li præsertim salinarum, sæpe & sulphureæ sapes modificant, quod sequentia uberius patefacient.*

§. II. Pro varia salium in mixtis modificatione, *sapes* ex mixtione resultantes varii etiam & valde diversi nobis exhibentur, qui dein quoque has vel illas temperies & crases constituunt, datur enim & teste nostro Protoparente Hypocrate & amarum, & dulce, & acre &c. & sexcenta alia, adeoque quot talia, etiam tot sapes rerumque crases, ac agendi potentia credendæ sunt; hinc sapor multivariè ab Autoribus in scenam trahitur, jam sub vestitu simplici, vocaturque ob id simplex, ut amarus, alcalicus, lixivialis, dulcis, acidus, falsus, pinguis, ut sunt sapes molles, duri vero sapes, sunt austerus, acris &c. deniquè & insipidus jam sub multiplici amictu, nuncupanturque compositi, ut acido-dulcis dulco-acris, acido-falsus &c. quæ saporum diversitates mehercle omnes à peculiari quinque molecularum & emi-

nenter salinarum textura unicè emanant, quemadmodum nunc in præsentiarum pluribus demonstrabimus.

§. III. Gratissimus est omnium sapor dulcis apud Græcos γλυκὺς dulcis, velut gustui nostro amicissimus, suavis, & gratus, eumquè mirum quantum oblectat, cum nullò qualitatis excessu molestus sit, hinc qui li dulce, à delitio (in-usitatò quidem verbò, non tamen adhuc rejecto, inde & nomen delitiæ fluxit) derivant, à scopo non aberrant, undè & moraliter omnia, quæ nos alliciunt dulcia vocitantur, sic est v. gr. amica vox, sermo, odor, &c. dulcis, dulcis vita, cantus &c. appellatur, unde juxta *Grube* de simpl. Med. cognosc. sect. 4. art. 1. pag. mihi 65. centri vicem gerit, & concoctionis (ut in benè maturatis fructibus agnosces) index est, in medio velut constitutus à quo, qui vel hinc vel inde defle-ctunt excessum quemdam vel in frigore vel calore designant. hinc & omnium naturalissimus est, utpote quòd in eo quin-que minutiarum moleculæ ita sibi sint contemperatæ, ut nec ulla illarum sensu possit deprehendi, sed geometrica pro-portione, ita se invicem moderantur, ut velut in æquipon-dio, motùque mediocri singulæ versentur, nec effectum e-dant calidum, nec frigidum, nec humidum, nec siccum, &c. sed similitudinem quandam vel quasi talem cum corpore no-stro convenientem habent, deinde quousquè humores corpo-ris nostri dulces vel quasi tales, id est temperati (ut naturali-ter debent esse) in nullo sapore excedentes deprehenduntur, eousque etiam horum fluidorum ratione (solida aliam me-rentur considerationem) naturali gaudent sanitate, ritèque suas obit functiones, sanguificatio nobilitatur, & exin dulce-scit sanguis, corpusque laudabilissime nutritur, dulcia enim particulas sortiuntur lenes, rotundas, nullatenus angulosas. Sed globosas, hincque partes salinæ blandò, roscidò & co-piosò sulphure cum partibus spirituosis intermixtis oblini-untur & inhamantur, ut globulorum more præter lenem & blandum tactum gustum non afficiant, sed æquabili tractu præterfluunt, ut videmus de chylo dulci, lacte, carnibus etiam vino ritè excocto; Ingeniosus *Willisius* dulcedinem hanc à corporis cujusdam particulis in molles aculeos ita fi-

guratis derivat, ut leni afflictu sensorium titillent, & exindè jucundum voluptatis sensum excitent, non aliter ac plumarum striæ hypochondriis ac manuum volis admotæ risum etiam voluptuosum alliciant. *Dulcia* existunt in *duplici sensu talia* alia videlicet privativè & improprie ac sensu medico, ut terra vitrioli dulcis, mercurius dulcis sic etiam saccharum saturni dulcescere dicitur, sic & nonnullæ operationes chymicæ edulcorationem dicunt. Alia sunt propriè & positifè talia, quæ & vulgus pro talibus agnoscit v. gr. liquiritiam, polypodium, ficus, passulas, mannam, lac &c. eosque & sensus gustus approbat.

§. IV. E contra sapor amarus, ingratus (*Plutarchi lib. I. sympos. quæst. 6. pag. mihi 624. gustui hospes & tristis, nuncius*), Græcis *πικρὸς* appellatur, à verbo *πικρᾶνω*, amaritudinem affero, quod fortè de bile intelligi volunt, nam & *πικρᾶνομιαι* idem apud eos denotat, ac exacerbor, seu amarulentus sum, cum velut linguam corrodit aut divellit, sic omnia etiam ingrata, tristia, iracunda, tædiosa, odiosa, morosa, amara vocantur, sic amari labores sic & *Xantippe* amara mulier, sic & ipsa mors (quæ graviter accidit) amara, & terra illa, cujus fructus labori non respondent, amara dicitur, sic & ipsa gens rustica & plebeia paulo, saltem suâ opinionione rigidius tractata, mox exclamat, *Der Herz ist mir zu herb/* quod pro amaro *bitter* intelligunt. Cæterum amaritudo in eo, quoad modos primarios, consistere apparet, non tam quod talia corpora particulis aculeis furcatis confitas, & hinc angulos disruptos obtineant, ita quidem ut non altè sed superficietenus tantum sensorium linguæ fodicantes in commodam titillationem, tristemquè quemdam sensum inferant non aliter ac si aculeatus dipsaci fructus asperè in manibus contrectetur, hinc & primo carnes nimis assatæ ob inductos aculeos furcatis angulosquè prædicto modo ignis virtute disruptos semper amarescunt, hinc & secundo amara ut plurimum sunt calida, utpote quod partes eorum paucioribus angulis constantes facilius motum & calorem in stomacho concipiant: Quoad moleculas, ex quibus is componitur planè salis major pars cum sulphure & quadam terra associa-

tur, cumque eo adustionem passum ut in aloe, absynthio, colocynthide, centauro minore, felle terræ dicto, opio, myrrha &c. prædominatur, inde evenit ut amara calefaciant, exsiccant, abstergant, deobstruant, vi sua terrestri non nihil astringant, putredini resistent amara balsamica, inde & *antihelminthica*, & quatenus vitiosos vapescentes humores corrigunt *anticachectica* item sudorifera, diuretica & antihypochondriaca, stomachica, quatenus nempe acidos humores invertunt, sanguinem torpidum excitant & volatilifant, plus enim de parte alcalica quàm aliis abundant.

§. V. Transgredimur nunc ad alium huic fere oppositum saporem nimirum acidum, *saur* / utique ab aceo ἄξιν *bin saur* / vel etiam ob particulas acutas, ab acuo, provenit, hinc & græcis ὄξυς acutus ab ἄξιν acies appellatur, uti & ὄξος acetum nominatur, nempe quòd hic sapor celeriter penetret, & simul insigniter linguam pungat; oritur autem, quando talis corporis particulae sunt tetrahedricæ seu instar acuum rigidae, difficulterque flexiles, & cuspidate tereti ac acuta etiam ex utroque latere scindente prædita, corporibus autem applicatae more cunei retro majorem in molem crescentis sese infigant, & sic pungant, scindant & comprimendo non nihil astringant, ac propterea foveas, ac incisiones ampliores quàm quodvis aliud sapidum in sensorio relinquunt; hoc manifestò in fructibus immaturis cernitur, horum enim partes ideo sunt acida, quia succus terrestris, ex quo constant, transiens per poros à solis calore nondum dilatatos ac proinde oblongiores longam acûs figuram aquirant, inde quòd fibras linguæ nostræ nervorum gustui inservientium dilacerant aliquatenus, & discerpunt, sicquè ingratiorem in anima sensum profeminant. *Willisius* cæteroquin quoad sua elementa hunc saporem à sale fixo in fluorem evectò deducit; vide, quæ superius de acido protulimus. Acida ut plurimum frigida censentur & vel maximè fixa, acuta enim & longiores eorum partes ad motum ineptiores circularem, hunc non tantum non facile admittunt, sed etiam admodum, teste innumerabili experientia imminuunt, hinc & *Etmüllerus* Med. Hipp. Chym. pag. mihi 67. hæc potestatem habere sal volatile biliosum in sanguini-

sanguine compescendi, & in falsum temperandi, hincque inductam præternaturalem sanguinis effervescentiam edomandi, sulphurquè rarefactum obtundendi, &c. sed ad rem

§. VI. Sequitur nunc sapor austerus *streng* à græco *ἀστρος* desumitur ab *ἀστρο* sicco, arefacio, eò quòd austeritas semper ab aliqua siccitate proveniat. Gal. lib. 4. Meth. Med. austerum τὸ *σύφρον* vocat; hic acido affinis est, nisi quòd, teste *Wilisio* in iis sese exerat corporibus, quorum particulae sunt contulis *Häcklein* & hamulis *Nengelein* quàm plurimis confertæ, quæ inter masticandum super sensorium revolutæ ipsi infiguntur, fibrasque ejus validè contrahunt, ac convellunt, non aliter ac si *pecten*, quò lanam carminant, *panitonsores* & *conodatores* *Strümpffstriecker* / *Tuchmacher* vario hinc inde tractu supra manus deduceret, ubi quoad minutias sal fixum est, & singulariter cum terreis particulis prædominium fortitur implicitum.

§. VII. Acerbus tantum gradu differt ab austero, ab acer herb *Græc.* vocat τὸ *σύφρον*, quia linguam stringit seu astringit, fitquè, si cujusdam subjecti particulae etiam hamulis & annulis *Häcklein* am *Alcid* donatae, sed hebetes & obtusæ magis sunt, quæ quoquè sensorium obtundunt, ejusque poros obstruunt, atque ipsis semel infixæ non facile dimoventur, unde stupor dentibus & palato infertur, velut *bardanæ* fructus cuti affixus molestiæ sensum infert, nec tam facilè excutitur, in hoc sal fluidum materiæ terrestri intricatur, atque præpollet; uterque vim habet refrigerandi resiccandi & restringendi, simulque hæmorrhagiis adversatur, atque vi sua styptica spiritus exorbitantes cohibet, materiamque tenuem & fluentem incrassat.

§. VIII. Sapor insipidus, quem hic §. primò jam obiter tetigimus *ungeschmackt* / dicitur aliis fatuus, eò quòd saporis potius sit privatio vel molecularum quies, linguam enim nulla qualitate manifesta afficit; le *Grand Instit. Phil.* part. 7. Art. 14. pag. 730. indè oriri censet, quòd corpuscula salina saltem explicita tanta non suppeditent, quæ humoris operâ ingrediantur linguam, ejusque nervos propulsent; Inde omninò tenendum, quòd similia corpuscula

sint particulæ superficiei oculis non omninò asperis, sed glabris & lævigatis instructæ, quæ sensorii porulos non subingrediuntur, ipsumquè nullo modo fodicant, aut vellitant, exemplò viscosorum gummatum, arabici, tragacanthæ &c. In hac insipiditate aquæ aut terræ principum abundat, undè & emolliunt & refrigerant.

§. IX. Pinguis sapor linguam orisque partes lentore quodam oblinat, dum salia à pinguibus ita inviscantur, ut talium rerum particulæ ut plurimum sphericæ & globosæ àliter sensorium non vellicent aut pungant, multò minus titillent sed tantum molli lenique allapsu, ut in olivarum, amygdalarum oleo, butyro, malua, althæa radice liliorum albor. &c. demulceant, inde potentiâ emolliendi, relaxandi, humectandi, leniendi, atque dolores mitigandi gaudent.

§. X. Quis proprie sit sapor salis, undeque proveniat fufius in p. I. cap. 4. §. 6. enodavimus, intelligimus autem illud, quod enixus dicitur, & meherclè polychrestam hic sapor majorem (modò non excedat) quàm ferè inter salinos ullus alius præferat bonitatem; hinc quibus multum dulcescit os iis ferè phtysis seu saltem alius in corpore latet putror exitium minitans; quibus amarities obsidet linguam, hi morbis ex cruditate nidorosa oriundis subjiciuntur, ac facilè febribus corripuntur; contra si acidus linguam afficiat sapor, est quod coagulationes internas scyrrhos, caneros metuant &c. adeoque revera multum in recessu habet; Figura horum salium media quasi est inter alcali & acidum, adeoque non tam potenter fodicat linguam, nec tam profundè penetrat, ut cuius quodlibet gustanti per se patet. Vim habent singularem ichores fundendi & absumendi, serum & laticem fundendi provocandi, hinc & pituitam incidendi & abstergendi; multum siccant: nec non obstimulum, quem excitant, ad venerem irritandi, uti & vaccæ halecibus ad citiorem veneris appetitum provocantur; sic & *Aegyptii* canes ad coitum inertes salsamentis ad venerem alacriores reddiderunt: mirum est quod refert *Mynsicht*. armament. Med. Chymico sect. 32. pag. mihi 402. No. 10. secretum, si clysteribus etiam fortioribus
catar-

catartictis irritò adhibitis talis calide applicetur clyster \mathcal{R} . aqua calidæ libram unam salis culin. com. unciam unam semis atque hoc remedium nunquam fallere, imò cum fænore magnam excrementorum copiam secum trahendo semper redire adeoque vis abstersiva enixorum salium etiam exinde nobis elucescit, veluti omnia reliqua similem præstant effectum; Profectò ea est horum prærogativa, ut sæpius longè feliciori effectu quàm alia in usum trahantur medicum, centies experto crede; hinc non tam facilè (cùm quis propriè sapor in corpore peccet, oculis nostris nec pateat, nec etiam intellectu assequi valeamus) impingimus, aut turbas excitamus novas multò minus, malum in deterius præcipitamus malorum barathrum; verbò ea est eminentia, ut omnes æconomix nostræ humores temperatofalsi (utut multum diversificentur) sint, oportet; quare præ omnibus ad hoc falsum attendendum; si tamen præternaturaliter acrescit, tunc fit præternaturale, & singulariter ad acrimoniam corrigendam respicerere oportet.

§. XII. Acris denique sapor, qui & hunc ab acuo deducunt, neutiquam aberrare à vero videntur, ἀκρον enim Græcorum summum vel extremum denotat, v. gr. turrium, ensium, telarum extremitates sunt acutæ, hinc reverà omnia acria sunt acuta, imò quia acre activitate summa vehementer linguam afficit, sic & analogicè summum & optimum ingenium, mulier extremè malitiosa acris, ein rásß Weib/ dicitur, & sic singularem ut pote sapissimè occurrens meretur locum, dicitur autem ille, qui linguam & partes vicinas pungit, & acredine quadam infestat, atque interdum quasi adurit, prout *Gassendus* & *Willisus* statuunt: talibus corporibus attribuuntur particulae orbiculatae, tenues, angulatae, & incurvae, hinc tenuibus dividunt & teretibus aculeatisque particulis instar urticarum aculeorum penetrant, & vim possident attenuandi, penetrandi, referandi fixa & acida talia volatilisandi corrigendi, in motum cogendi, fibrillasque partium (ut in purgantibus resinosis, ptarmicis, euphorbio, quibusdam diureticis & diaphoreticis videre est) irritandi & spiritus nostros irritandi &c. ita etiam ut exalta-

tæ particulæ acres & ad summum gradum evectæ facultatem etiam causticam & venenosam exerant, horum cathalogum *Giessvein* in systemate Mat. Med. Gal. Chym. p. 39. proponit.

Hæ sunt principaliores saporum differentiæ, & quæ tam quoad naturalia quàm præternaturalia enodanda phænomena vel maximè scitu sunt digniores, nec est tamen, quòd non longè plures adhuc existere, negemus; centenæ enim & millenæ cum molecularum nostrarum combinationes adhuc dum sunt possibiles, etiam totdari posse saporum rationi & vero vel maximè est consonum, quos, cum nemo hucusquè adhuc enarraverit, & nos silentii velò eos obtundimus, utpotè quòd tam ad temperies quàm intemperies exponendas supra enarratus saporum numerus longè sufficiat, præsertim dum & hos denuo suos & quidem multivarios sortiri *gradus* non tantum grammaticos positivum, comparativum & superlativum, sed & Philosophos & ultra, plus quàm certum sit, adeo ut novos in scænam ducere saporum inanis foret labor.

LIBER SECUNDUS.

Proœmium.

EXplanaturos Nos in parte hac secunda ipsam corporis nostri (quod & multis aliis applicare poteris) temperiem pollicitati fuimus in prologo partis primæ , quod & , ut virum probum decet , promissis nostris satisfacturi in sequentibus præstare , quantum vires concedent tenues , studebimus ; tu benevole *Lector* aurem porrige arrectam , mentemque rectam , & si quæ minus ad tuum gustum aut verosimilia proposuero , crede , errare humanum esse , nunquam indecorum tamen , si quis hõc modo addiscere cupit ; Rogo itaque te enixè , iterumque rogo , benevolò animò suscipias nostra , quæ simili exaramus , scripta ; sterno pandoque viam ad meliora , quæ à quovis alio lubens expecto , interim legem adimplesse (dum facio , quæ possum) me spero.

CAPUT PRIMUM.

De

Temperie naturali, ejus Etymologia, definitione, ac diagnosi.

§. I.

Temperies (abstrahimus ἀπὸ τῆς μίξεως, hinc enim duntaxat qualitativam intelligimus, nec enim Medicus moleculas seu atomos aut materiam primam curat, sed id duntaxat attendit, quod ex mixtione illarum emergit novum) ideò videtur dici, quòd aliqua res seu corpus naturale ex mixtione resultans eam habeat inter miscibilia moderationem, ut nullum eorum seu excessu, singulari saltem, seu defectu desit, aut superabundet, sed omnia eà sint in magnitudine, figurâ, ordine ac situ, ut unum quidem omninò novum temperatum eveniat; *Avicenna sen I. l. I. doct. 3.* complexionem nominat, quam æqualem desiderat, ita ut quælibet qualitatum contrariarum (juxta nos miscibilium) in complexionato sint æquales, non superantes nec superatæ; alio nomine & *temperamentum* & *crasis* appellatur, quæ ultima vox omnium optimè rem explicare videtur, *crasis*, enim provenit à vocabulo græco κρᾶσις seu κρᾶσις, quod significat *misceo* hinc κρᾶσις mixtio propriè dicitur, temperamenta quantitativa, hinc ἀτέρας sincerus, purus appellatur quasi puritatem quandam de omnibus minutiis corpora componentibus insinuaret, utpote ex adverso δυσκρᾶσις seu ἀκρᾶσις intemperiem seu agram vel absentem talem molecularum, institiariam commixtionem dicunt, uti εὐκρᾶσις bonam denotat, ab εὖ bonus, & κρᾶσις, mixtio; inde meritò concludimus, ubique primariò & principaliter ipsam temperiem denotare quandam elementorum corpora naturalia constituentium mixtionem, quæ cuilibet mixto non tam sit conveniens, quàm etiam juxta rationem artis divinæ operetur id, quod à summo rerum & universi *Creatore* agere jussa est, sive dein etiam bene vel malè agat, respectu nominis, parùm nobis refert.

§. II.

§. II. Ex dictis ruit definitio Galenicorum ex *Avicenna* supra citatò desumpta, statuens: complexionem esse qualitatem ex mutua quatuor contrariarum qualitatum primarum actione terminum quendam motumve sortitam resultantem; superiori enim parte primâ C. secundo, abundè hanc de qualitatibus hypothèsin refutavimus, priorique §. quid sit, ostendimus, nempe unicè est *aqualis molecularum nostrarum in mixtis dispositio*, saltem respectiva, cum absoluta vix detur; hinc meritò *Marcus Marci* in phil. veteri restituta p. 2. l. 4. p. 133. de hac ait: temperamentum (seu complexionem) non esse qualitatem aliquam primam, aut harum symmetriam, aut moderatam, mensuram (*σύμμετρος* modicè temperatus ex *μέτρον* mensura) sed radicalem cujuslibet hominis constitutionem, ex qua veluti effectus procedant dictæ qualitates (vide & baseos nostræ lib. I. C. 4. §. 4.) at hæc nunc nobis sufficit, potius enim dicit, quid postliminiò inviventibus, quam quid reapse sit; verùm, ut hoc magis in apricum veniat, quid utrumque dicat, mox in assignandis temperierum differentiis apertiùs loquemur.

§. III. Unde ipse status corporum temperatus à nobis cognoscatur, nunc, ut decet, disquirendum venit; certum autem, imò certissimum censeto, quòd, uti à priori nulli omninò sapes hucusque unquam patuère, sic nec ipsæ rerum temperies hoc modò nobis innotescerent, & si signa à posteriori negligemus, planè noctuà cæciores in hoc passu erimus, & velut nyctilopi circumcursitabimus, hinc meritò crases ex mixtione quinque nostrarum minutiarum resistentes melius non cognoscimus, quàm si primò quasnam scilicet hinc inde in corporibus edant actiones, quosve producant effectus, consideramus, hinc enim aquam fortem corrosivam, lapidem infernalem causticum, spiritus acidus coagulativos & mille talia judicamus; Inviventibus autem etiam ab actionibus integris quoad temperiem vitalem ipsam con-jicimus elementarem; secundò considerandæ inprimis sunt *qualitates* ex mixtione progerminantes, quæ si in nullo excedunt aut deficiunt, nullamque depravationem innuunt, sed ubique moderationem quandam præ se ferunt, tunc etiam

mixtio æqua & temperies requisita adest, hinc & calor & frigus, & humiditas & siccitas, & durities & mollities, & asperitas & lævitas, & raritas & densitas &c. sese comparantur, nullaque harum ullò modò deviet, necesse est; Insuper tertio etiam ab *excretis* aut *retentis* temperies hariolaberis, etenim ipsi mespilli, cydonia, tormentilla astringentis esse naturæ, adeòque temperiem hanc ab ipsis terrestrioribus particulis uberioribus, minoribusque salinis jure meritò deduces, econtra mercurium tenuissimarum etiam partium, resolventium, attenuantium ex ipsa desuper etiam ab externa illinitione inducta salivatione & ptyalismo auguraberis &c. quartò denique nec negligenda est ipsa *ab agendi modo desumpta noxa*, aut *juvamen*: Atque sic in genere habes, quæ de temperierum Diagnosi expectare potes; plura in ipso contextu hujus materiæ in sequentibus comparebunt.

CAPUT II.

De

Temperiei essentia.

§. I.

IN quo hujus essentia & natura unicè consistat, diversa omninò opinio circumfertur; *Cartesiani* in suis ritè congestis & coacervatis elementis tribus eam statuunt; *Chymici* ex mercurii, salis & sulphuris modificatione & juxta horum principiorum proportionem deducunt &c. *Aristotelici* ex quatuor primarum qualitatum æqua miscela, ut supra jam edocti fuimus, suas derivant temperies; Nos verò, ut jam abundè nobis ex allegatis constat, omnes temperies illam habere naturam & essentiam statuimus, quam ab ea molecularum ad æquam bilancem posita modificatione tam quoad magnitudinem, figuram, situm, quam motum vel quietem nanciscuntur, ut agant id, quod à summo rerum Creatore agere jussa sunt.

§. II. Ex his non inconcinnè deduces res omnes præfertim medicamentosas juxta suas quibuslibet proprias virtutes in se temperatas, quia agunt, quòd à DEO agere jussa sunt,

sunt, esse, sicque nec piperem calore, nec sempervivum, aut lactucam, frigore &c. peccare, sed quòd nonnunquam tales edant effectus, id respectu duntaxat ipsorum viventium, in quæ suam vim exerunt, tales dici ac nominari, non autem quòd in se tales fortiantur qualitates sensibiles, quæ aliunde quàm jam à sæpe memoratis 4. primariis modis dependent, proveniant, adeoque essentia & natura rerum temperatorum ea est, quæ à tali molecularum modificatione oritur, ut agant id, quod agere debent, vidit enim DEUS cuncta, quæ creavit, quòd essent bona, *Gen. I.* Inde virtutes operandi rerum omnium tam multiplices ex multiplici minutiarum modificatione proveniunt, ita ut tam diversæ crases non aliunde quàm ab hac, ut superius ad nauseam enucleavimus, derivandæ veniant.

CAPUT III.

De

Temperiei differentiis.

§. I.

Temperies in genere *duplex* Medico consideranda erit, scilicet *elementalis*, seu *mixti*, & *viventis* seu *animati vitalis qualitativa* nuncupata, qua res actu qualis, talis & talis appellatur; *Elementalis* illa est, quæ ex certa quinque minutiarum materialium, corpora ex seminum per quatuor primarios modos facta directione componentium habitu-dine & textura, indeque mutua activitate ad actiones edendas apta confurgit, *Bas. I. f. C. 4. §. 4.* supponi hæc debet (reverà enim datur) in omnibus mixtis, etiam in homine & cæteris animantibus, & non in plantis duntaxat, aut in reliquis creatis; cum enim corpora ex materia eaque diversa componi necesse sit, necesse quodque est, eam necessariò in illis existere; Temperies enim dicitur portio quæcunque eorum, quæ remanent in mixto ex partibus materialibus componentibus, prout conducit ad formæ mixtæ conservatio-nem, quia verò non solum conducunt qualitates inde exor-tæ, prout formam conservant, sed etiam materiæ, sine qui-

bus non possent hæ vel illæ qualitates & agendi potentia vel produci vel conservari, ideò etiam materiarum debita & proportionata comixtio datur, vocaturque alio nomine *substantifica* in substantiis elementorum proportionatis consistens, scilicet est *illa congrua partium elementarium materialium mixtio, ut ex ista posthac resultet temperies qualitativa in mixtione congrua pro actionibus propriis uniuscujusque rei*; Estque profectò principium conservativum ipsius qualitativæ, quæ quousque elementaris non immutatur, etiam permanens & fixa est, quam primum verò partes hæ elementares vel ab invicem sepeperantur, aut per motum localem translocantur &c. etiam necessariò patitur aut omninò destruitur ipsa resiliens qualitativa temperies, ut fit in ligno putrescente, in partibus gangranantibus & sphacelantibus corporum, in lignis accensis &c.

§. II. Nobis nunc de resultante ex minutiarum mixtione *qualitativa temperie* potior erit discursus, quæ propriè temperies, seu temperamentum, ac alio nomine, crasis rei, appellatur, quemadmodum elementaris potius *μίξις* nuncupatur; Qualitativam nuncupamus, non quòd qualitatem quandam realem à se distinctam obtineant talia concreta, sed quòd ratione hujus, vel illius determinatæ quantitatis, figuræ, partiumque sitûs, ac certi denique superinducti motûs, vel quietis eos in corpore animali motus excitent, quæ communi voce qualitates, v. gr. frigus, calor, asperitas, mollities &c. dicuntur; hinc veterum distinctionem neutiquam rejicimus, sed duntaxat aliter explicamus, unde in regno vegetabili piper dicitur calidum, quòd nimium linguam feriat, serum fundat, sitim inferat &c. & sic de reliquis, estque hæc temperies in vegetabilibus propriè rei crasis, ut sæpius jam tractatum est, & de qua jam in hac parte c. I. discurremus: In homine uti & in animalibus nomen *vitalis* meretur; inest scilicet in omnibus mixtis sua determinata crasis in semine radicata, & in corpus genitum necessitate seminali (qua semina omnes suas energias in productis explicant, & hæc rursus ea in nova semina ad propagandas generationes concentrant propagata, hujus enim mediò corporum

porum tam inspecie, quàm individuo mirandæ etiam idiosyncrasia seu temperies specificæ per generationem multiplicantur, ex elementis eorumque qualitatibus nullatenus explicandæ, utut primariam crases seu temperamenti partem constituent: *Vitalis* vis, ut mox de subjecto ejus percipiemus, potissima in sanguine & spiritibus consistit, uti crases vegetabilium in eorum semine & succo: Prout ergo innumera mixtorum varietas est, sic etiam innumera crasium & temperamentorum vitalium erit diversitas: illud ita se habere, jam in parte prima tam de mixtione quàm qualitatibus & saporibus edocti fuimus; & certè prout est *μῆξικ*, sic etiam radicalis corporum naturalium est crasis, sicque variat tam vegetabilium, quàm mineralium & tandem animalium natura, crasis, & ipsa temperies; varia enim minimarum particularum texturæ modificatiò (cum *geometrica* ista proportio varia quoque inter se sit, & millena) esse potest, sic ubique temperies quædam & diversus sapor temperatus, si non absolutus (quod rarius evenit) & ad pondus seu *arithmetica* proportionis, saltem respectivus exsurgere potest, qui status revera ad angustos divisionum cancellos includi se non patitur; hinc alius temperiei status est in filigine, tritico, hordeo, oryza, avena, pomis, pyris, oleribus, lactuca, & millenis aliis; alius in vino ad maturitatem evectò, generosò, veteri, nostrate, malvatico &c. alius neccarensi, acroniano, durrembirrano &c. & sic de omnibus reliquis, ita tamen, ut omne hoc temperamentum, diversimodè tamen esse queat. Pariter hoc modo in homine strictè loquendo, pessimò consilò tam diversà hominum temperamenta etiam vitalia ad quatuor simplicia tantùm, cholericum, pituitosum melancholicum, sanguineum, aut ad septenarium planetarum, tantum; (nec minimum adhuc dum sufficientem) numerum coarctantur; nec si etiam composita addideris, radium veritatis habet, quippe cum miscela elementorum nostrorum longè multipliciori viâ contingat, necesse quoque plura emergere debent temperamenta; ni malis dicere, saltem temperamenta modò enarrata cardinalia quasi esse, & suprema quædam genera, ad quæ reliqua, uti & ego in B. mea
etiam

etiam præstiti, facilè diduci queant, sed & hoc difficile captum est, nec actu absolutò reali demonstrabitur; saporès ex mixtione resultantes, hasque vel illas temperies & crases efformantes longè plures quàm 4. sunt ut hucusque abundè percepimus, ut cuivis rem intimius examinanti, patefcet, præsertim si minutiarum gradus variasque combinationes considerabit; examina, amabo, duntaxat numerum quinquenarium 1. 2. 3. 4. 5. tenta horum numerorum transpositionem centenam & millenam, & ex ipso *Democriti* puteo veritatem erues, quod pariter profectò tot diversos saporès inde evenientes, totuplices temperies & crases dari, probat, ita ut verum maneat, longè copiosiore, quàm hucusque creditum, temperierum cathalogum in rebus creatis inveniri, imò res ipsa, & autopfia & potius ipse gustus, ejusque instrumentum lingua, diversa gustando loquitur; inde meherclè neutiquam miraberis, Medicos Clinicos ratione eruendi ex casu proposito morbi de temperamento ægri investigando adeò anxios reddi, ut quasi inter saxa attoniti, quid statuunt, hæreant, ut autem vel fucum faciant, vel saltem aliqualiter se extricent, ecce temperamenta componunt, fitque hinc temperamentum cholericum - sanguineum, alter cholericum - melancholicum &c. & sic jam nolentes volentes plura quàm quatuor agnoscunt temperamenta: Ergò, ut nunc ad temperamenta seu temperies vitales regrediamur, nobis clarè patefcit, tot etiam complexionès, crases & temperamenta geometricæ saltem etiam proportionis defacto existere posse, aut actu existere, quot sunt & dantur saporès, omnes naturales, modò actiones suas à summo Creatore agere jussas debite & juxta naturalem rerum cursum expediunt.

§. III. De cœtero hominem (in cujus gratiam pleraque hæc scribimus) quod concernit, scito hujus corpus tum temperatum appellari, quando corpuscula sanguinem, nectar illud vivificum constituentia, diversa scilicet terrestria, aquosa, salina, acida vel alcalia, fixa vel volatilia, ac sulphurea proportionaliter geometricè etiam inter se sunt mixta, ita ut motum æqualem etiam inter se efficere queant, quò sic in omni-

mnibus blanda partibus solidis advenit temperies, homoque inconvenienti temperie existere dicitur, dum iste sic necessario & signis & etiam reliquorum humorum inde promanantium tam ob æqualem eorum motum, quàm ob nullam qualitatem corporis excedentem vel deficientem non nisi omninò temperatus sit, oportet, *Baf. l. 1. c. 2. §. 6.* adeò ut & ejus actiones omnino laudabiliter & regulariter peragi queant. Ex diductis hucusque in propatulo est omninò quaternarium (ut jam sapius memoravimus) temperamentorum Galenicorum absolutè non sufficere, sed potius ad amarum, dulce, salsum, insipidum, austerum, ponticum & 600. talia attendendum esse, uti & pluribus ex discursus serie liquebit.

§. IV. Insuper hic notare velis, magnam adhuc esse latitudinem temperierum differentialem, utpote quòd hæ sint & alterabiles, & mutabiles in homine, diversimodeque & remitti & intendi possint, *minusque & magis* recipiant; inde primò consideranda est temperies *ἐμφυσις nativa* à prima mox origine nobis connata, vel à parentibus nobis communicata, hæreditaria, quâ sic varia complexio nobiscum exoritur, ex qua etiam varias animi inclinationes sortimur, vel est *ἐπιτήτις* seu asciticia, quam ipsimet nobis ex diverso rerum naturalium vel præternaturalium usu, vel consuetudine, aut ætatis mutatione asciscimus; locum habet vel maximè hæc differentia in medicina, videmus enim tota die etiam in statu temperiei naturali, educatione & conversatione maligna etiam optimum quodque ingenium perdi, laudabilissimamque temperiem inverti, & econtra.

§. V. Temperies etiam varia est *quoad ætates*, uti & hoc jam in *Baf. n. l. 1. c. 4. §. 4.* in fine & lib. 4. cap. 2. ostendimus, etenim quantumvis etiam externus hostis, qui nos concuteret atque lacefferet, abesset, intùs tamen interitus atque senii causam gerimus! hæc nostra nempe est calamitas, quam nulla artium tollere potis est, hinc primo cum infantes & pueri propiùs ad vitæ primordia accedant, eò sunt etiam temperatiores, calidaque & humidâ roscidâ (nisi à parentibus jam infectâ) gaudent temperie, quæ singulariter

ad augmentum, & corporis accretionem requiritur, unde quibus infantibus hæc debilis & exigua contingit, vel brevi fatis cedunt, vel saltem nutritionis annos non superant, nec facile septimum attingunt, & econtra, si hæc aut à matre vel nutrice superabundat, ita, ut citius crescant & pinguescant, malum nobis minatur hoc omen; omnes enim infantes crassò & obesiori habitu corporis præditi (lacte consimili nimis pingui vescentes) maturè diem supremum subeunt, ac plerumque epilepsiâ moriuntur, hinc & ingenia præcocia, ante tempus quasi matura & senescencia rarò diu vitam protrahunt, daß Kind ist gar zu geschaid oder wißig/ist zu fürchten/ daß es nicht lang lebe. In his enim præsumptio est, volatiliores esse eorum spiritus, & quidem instar spiritus vini citò accendi, & sic etiam citò deflagrare: cæterum status temperiei in hac ætate ad mollitiem quandam, vaporositatem, caloremque mitem & blandum tendit, & naturalis est, sed quæ omnia etiam & juventute mutantur, ubi actiones jam magis vegetæ existunt, novi succrescunt dentes, ossa magis magis firmantur, acriorque fit calor ipsi etiam manifestus tactui, tandemque pubescit, ac ad generationis opus apti evadunt. Posthac magna reverà temperiei ordinariæ exurgit mutatio præsertim in iis, qui venere, baccho, & cerere in corpus suum debacchari solent, hæc enim sunt bruta *juvenum* numina, quæ adorant, & quibus ætatem suam foedè conspurcant, nimirum his absolvuntur juventutis peccata, unde & horum maturè consenescit, quasi ante tempus, calor & temperies nativa, ac sæpe sapius emoritur: hinc & frequentius Juvenes etiam robustissimi visi, febribus emoriuntur præsertim malignis; hinc &, quibus in adolescentia & Juventute vino, spiritu vini, tabaco &c. corpori suo vel aliis pravis moribus largius adblandiri volupe est, succedente ætate, depauperato calore in dies majori egent, (teste *Conringio* de habit. corp. vel germ. caus. parte II 4. & seq.) fomento: Insuper dum *ad ætatem* mediam, consistentem seu *virilem* devenimus, ἀνὴρ adest hominum, ἀνὴρ corporis, ac ἀνὴρ seu flos & vigor animi, aptus laboribus, aptus & bello, officiisque publicis, ni prius aptitudo hæc jam affuerit,

fuerit, supplet enim subinde malitia ætatem, ut moralistæ loquuntur, quia etiam ætatibus specialis sua conceditur latitudo; denique dum *consenesimus*, in statum devolvimur decidentiæ viamque ad mortem inimus propinquius, & inertiores ad munia qualibet evadimus, lanquet etenim vigor animi, calor deficit, frigus externa occupat, spuimus, lacrymamur, tussiculamus, color faciei perit, corpus incurvatur, arent membra & vivum sæpe fimus sceleton. Ingens certè temperiei debitiæ & nativæ metamorphosis accidit; habet tamen & ipsa senectus suos gradus, habet & suam latitudinem, ut testatur Bass. n. supra citatis locis; majores qui desiderat ætatem, aliarumque in his, & aliis evenientium mutationes, adeat insignem nostrum Archiatrum Cæstareum *Hollerum de Doblhoff* in tractatu de morbis ætatum tam curioso quam expeditissimo.

§. VI. Insuper ratione *sexûs* ipsius temperierum sat notabilis sæpe, saltem respectiva, est diversitas, si etiam æqualem ætatis gradum consideras, hinc *fœmina* præ viris communiter frigidiores esse creduntur, cum & molliores sint animo & corpore, utpote quæ etiam serosiores semper apparent quam viri, hinc & habitus corporis laxior, ut quoque citius adolescant, citius generent, & pubescant, nam juxta *Macrobius* l. 7. saturn. cap. 7. & secundum jura publica 12 mus jam annus pubertatis annum in his definit; humidiores enim cum sint, etiam more aliorum humidorum citius crescunt; frigidiores tamen viris non sunt quoad temperamentum nativum, dum sæpius puellas ipsis pueris longè vegetiores & activiores esse (unde proverbium illud, *du hättest sollen ein Bub werden*) experimur; frigidiores autem ipsis viris fieri respectu ascititiæ temperaturæ mirû nobis non videbitur, si earum vitam plerumque sedentariam, & lochiorum fluxus insignes sæpe uteri hæmorrhagias contemplabimur, unde reverà ob ascititiam hanc temperaturam & molliorem seu serosiozem sanguinis statum, licet citius viris irascantur, citius tamen rursus, in manifestum impotentis & minùs activi animi signum, reconciliantur: masculinus econtra sexus longè alacrior, vegetior, magisque

activus est; si hæc non credis, irrita puerum v. gr. 6. annorum adversus puellam 9. vel 10. annorum ejusdem ordinis & educationis ad pugnam, & verum me dicere experieris &c.

§. VII. Non minus notabilis est temperiei differentia, quæ à tam discrepante in orbe aëris variatione, hinc tam diversis Climatibus ac regionibus evenit, dum scilicet tot sint diversa ingenia, &, ut solet vulgus loqui, naturæ ac hominum inclinationes, quot existunt discordes regiones & Climata. Quæ Regio eximiâ aëris puritate & tenuitate gaudet, in ea quoque elater aëris & consequenter quoque sanguinis & spirituum longè levior & agilior, est, & simul utique motus horum vitalium fluidorum, utpote quod & ipse aër hisce commisceatur longè expeditior ac felicior existit, ita ut & inde non nisi felix temperies in corporibus evenire queat, aër enim in his terræ partibus ob particulas elasticas motum humorum intestinum & maximè vitalem infuscitat; Ex adverso iis in locis, in quibus aër crassis, humidis vel aqueis sordibus infectus reperitur, veluti terræ septentrionales & aliæ ad paludes ac stagna adjacentes sunt, corporum talium humores ob aëris gravitatem & fœdum influxum insignibus conspurcantur impuritatibus, hinc & necessario elater illorum supprimitur, spiritus ascensio præpeditur, motus sufflaminatur, & hinc temperies quoque multum à superiori diversa, ad lentorem nempe & visciditatem; atque hinc pituitam inclinans progerminat; sic crassus hic aër crassos quoque generat spiritus & Ingenia Bæotica, ut inde etiam ad negotia ineptiora evadant; talis aër crassus ac gravis præsertim in uliginosis regionibus maritimis & Insulis invenitur, ubi cælum ferrè nubilum est, & à nimio humore in ejus poris hærente comprimitur atmosphæra: Hujusmodi aër non solum quibusdam, ut diximus, regionibus familiaris est & noxius, sed & in convallibus ipsis depressis (tametsi regio illa cæteroquin tenui gaudeat aëre) & locis umbrosis (eò quòd venti salubres montium aut sylvarum arceantur) easdem supra dictas sanguini & humoribus plagas inferre aptus est, uti veritatem quivis etiam Rusticus nobis confirmabit.

No. II. In Regionibus, quæ directis solis radiis subjacent, præsertim in Australibus benigna omninò est temperies, quemadmodum *Sina* experitur, inde nonnulli ipsum terrestrem Paradysum sub æquinoctiali posuerunt; sic & terræ inter Tropicos, etsi solis orbitæ sint subditæ, teste *Guilielmo Totti* salutare sunt, omniumque rerum ad victum, cultumque, imò & ad voluptatem pertinentium luxuriant.

No. III. Quoad ipsas quatuor mundi partes profectò certum est, *Europam* nostram tam salubri aeris temperie, quàm elementi amœnitate superare reliquas, tam *Africam*, quàm *Asiam* & *Americam*; cum *Africa* notabili ex parte ideò inculta, nec non sterilibus obducta sit arenis; *Asia* verò multis in locis deserta; at *America* quæ borealis est, frigoris excessu, adeoque pressurâ aeris nimia & inamena, & quæ Meridionalis calore nimio (præsertim ubi Zonæ mediæ ignibus aduritur) gravis & molesta sit. In specie ipsa *Germania* iuxta Authores fecunda est & ferax, cujus autem partes tales. *Pomerania* gaudet temperie nebulosâ, uliginosa; *Megalopolis*, *Holsatia* frigidâ, *Westphalia* exsuccâ; *Helvetia* asperâ, humidâ; *Suntgoia*, *Franconia* salubri; *Hassia* sudâ, molli; *Turingia*, *Saxonia* serenâ, purgatâ, *Silesia* amœnâ; *Austria* sicca; *Bavaria* *Suevia*, clarâ & pingui; fecundâ, *Alsatia* & *Brisgoia*; quibus si addideris astatem *Hispanie*, *Italia* ver, Autumnum *Gallie*, & *Sarmatia* hyemem, auræ temperiem Europææ magnam partem exhaustis.

No. IV. Nec hîc quoque reticenda est illa temperierum differentia, quæ à quatuor *Anni* temporibus promonat, quanta enim exinde temperamentorum mutatio suboriatur sentiunt & ipsa rudis plebs & Coloni: sed solidius discurremus. Ecce omnium primo confirmamus nostrum assertum ipsius *Hypo.* autoritate, *Qui 3. Aph. 18.* ait: per anni tempora; vere quidem, & prima ætate pueri, & qui hos sequuntur ætate, aptè degunt, & sani sunt maximè; astate verò, & Autumno usque ad aliquid senes; reliquum & hyeme, qui mediam ætatem colunt: Ex quibus clarissimè edocemur, alias

& alias pro diversis nempe Anni temporibus exurgere temperies, harumque statum multiplicem. In vere, sole nobis viciniore facto, reapertis rursus terræporis, non solum hujus viscera, sed etiam reliqua creata omnia turgescuntibus particulis spirituosis mirum in modum fecundantur, hinc omnium animalium sanguis totus spirituosus, volatilis ad tripudia, lætitiæ & generationis opus maximè disponitur; aëris Incolæ aves hoc tempore nidificant, & mira cantuum suavitate ac varietate animi suam contestantur lætitiæ, & temperatissimam ex aëre simili haustam naturam deprædicant, à qua lætitiæ etiam ipsi in frigidis natantes aquis pisces non immunes sunt; verbò, omnia levem prædominari in aëre spiritum, eique elaterem vel maximè æquilibratum & temperatum esse, ex emananti hoc tripudio & animi serenitate testantur; Ipse homo vires ab hyemè attritas colligit, sanguis novum induit vigorem, spiritus in elaterem vegetiorem rediguntur, & vita nostra à puriore magisque elastico aëre in pleno flore constituta à sanguine laudabiliore magisque vivifico imò & temperatissimo abundat, inde roseus magis color depingit genas, asperum & severum est nihil, omnia temperata, omnia Jocosâ, dulcia, succi omnes nobiliores, & spiritu vivaciori plenissimi.

No. V. In æstate (ab æstivando sic dicta) econtra prædominante torridâ Canicula aliam non solum macrocosmus, sed & microcosmus noster faciem assumit, nec calor amplius suavis & halituosus, sed acer & deprædatorius; verbò, hoc tempus à temperamento transit in calidum & siccum, quam alterationem non solum omnia subjecta, sed etiam ipsi humores nostri contrahunt, & in sua temperie mirum læduntur, succi amissâ priori gratiâ & dulcore quasi amaritudinem contrahunt hinc bilis veterum seu amarum Hypoc. tanquam principium oleosum in massa sanguinis exaltatur, & mediante calore intensiore (qui à spiritu tunc temporis ubique prædominante & sanguinem impetuosè per vasa impellente originem trahit) subtilissimas salium particulas indissolubili nexu sibi unit, unde in Juventute non tantum spiritus, & ille quidem maturior, & per longiorem
caloris

caloris actionem magis digestus, quam in pueritia, sed in principium oleosum copioso sale volatili refertum (quod Galenici vulgo bilem nuncupant) prædominatur, & ex his sanguis aliam induit temperiei & aliarum qualitatum larvam, ex rubicundo mutatur in flavum & variorum morborum calidorum, atque si placet biliosorum fomes efficitur, & sic quod fuit prius temperatum, existit modò Impetuosum; quod jocosum, serium; suave, fit felleum.

No. VI. Sequitur nunc Autumnus, in quo rursus nova temperiei fit immutatio; dum calor ille solaris paulatim deficere incipit, cujus decedentiam etiam ipsa inanimata experiuntur, unde & ros & pluvia majalis per plures conservantur annos incorrupta, in Autumno tamen collecta mucorem brevi contrahunt; hinc Autumnus (cùm hinc inæqualitas temporum sit maxima, nempe manè frigus sat sensibile urget, à meridie verò radiis solaribus non leviter infestatur) senium omnium rerum & corruptionem promovet, ex quo Corpora ab uno quasi ad alium deducta extremum notabilem patiuntur violentiam, ut canit *Ovidius* de Autumno.

Cùm modò Frigoribus premimur, modò solvimur æstu,

Aere non certò corpora languor habet.

Quapropter paulatim solutio mixtionis vinculo nostræ minutie factò inter se divortio à se invicem discedunt, & notabiliter in temperie immutantur, & hinc (ut statum vegetabilium prætereamus) cruditates cumulantur, homines magis tristes & melancholici evadunt, cùm & sanguis noster ob partium activarum insensibilem recessum acidior, viscosior & magis lentus evadat, hinc & facilis febrium proventus est.

No. VII. Tandem etiam finem imponit temperierum mutationibus Hyems, in qua succi steriles ab externo frigore percussi ad matricem suam, ex qua emanarunt, nempe terræ profundum sese retrahunt, & omni principio activò orbatur feriantur; hoc in tempore activum in passivum, calidum in frigidum, mobile in fixum, leve in grave, te-

tenuè

nue in crassum, acidum in insipidum, paulatinâ mutatione convertitur, cruditates magis coacervantur plurimæ, catarrhique infensissimi ex magna humorum serosorum colluvie, & inde facta microcosmi, per glandulas inundatione eveniunt, plerumque autem humores fiunt crassi, lenti, viscosi, frigidi, insipidi; ecce, quanta non rerum & temperierum in corpore nostro metamorphosis! verbô in vere sanguis in statu naturali est temperatior, dulcis, consistentiæ mediocris, nec nimis fixus, nec nimis volatilis, motus sanguinis nec nimium violentus, nec nimium tardus, maximè autem ad corporis peripheriam tendens, calorque ruber: In æstate ex aucta fermentatione oleosum principium exaltatur, rubedo in flavedinem immutatur, sanguis fit tenuior, magis volatilis, ad concipiendum Incendium habiliior, motus augetur, calor intenditur, effluvium per poros amovetur, vires atteruntur. In Autumno, remittente calore solis, sal fixum acidum in sanguine fluorem potitur, & amaritudo in acorem, flavedo in nigredinem mutatur, sanguis fit crassior, fixior, ad coagulationem & grumescendum disponitur, transpiratio imminuitur. Denique in hyeme occlusâ corporis nostri crustâ, insensibilis transpiratio fere nulla; sanguis plurimis cruditatibus inundatur, nec non calore, & spiritu extremè, depauperatus frigidus, crassus, glutinosus ad circulationem ineptior existit; Et hæc sunt principaliores quoad Anni tempora temperiei mutationes, quæ sufficient.

No. VIII. In Conciliandis his vel Illis temperiebus non minimum pondus affert ipsa prima puerorum educatio; quam in rem præclare Ethnicus *Salomon*, *Seneca L. 2. de Ira p. m. 27.* hæc in verba prorumpit: Educatio maximam diligentiam, plurimumque profuturam desiderat, facile enim est, teneros adhuc animos (temperiem corporum sequuntur animi mores) componere, difficulter reciduntur vitia, quæ nobiscum creverunt; & paulò infra sub *numero 21.* ait: Nihil enim magis iracundos facit, ac educatio mollis & blanda, ideò unicis, quò plus indulgetur, pupillisque, quò plus licet, corruptior animus est. Si plura deside-

ras, ipsum adito sapientissimum Authorem, qui hinc inde innumera in aureis suis Ethicis hanc in rem facientia condit, ex quibus meritò conjectura esse potest, cur videlicet Magnatum & Nobilium proles longè discrepantem à rusticorum &c. natis indolem ac genium sortiantur, cur minùs ad labores & aspera ferenda apti, in voluptates verò magis proni: econtra tamen magna sæpè inde ingenia consiliis sapientibus ferendis habiliora progerminent, quæ omnia potissimum à tenerrima sanguinis constitutione & temperie ex victu laudabili & puriori (ad quid enim helluones?) orta propulluent.

No. IX. Nec hinc subticenda est ipsa *Infantis lactatio*, quæ si à propria matre instituitur, longè feliciùs, quam si v. gr. à meretrice peragitur, procedit, character enim, qui à lactante imprimitur, indelebilis posthac (nisi sapientissima Instructorum directione corrigatur) remanet, & cum naturæ omnium convenientissimum sit, eò nutriri alimentò ut videmus in ipsis irrationabilibus Animantibus, quò nutritus est Infans in utero, eoque incrementum sumpsit, sic pariter æquabilem magis temperiem contrahet, si à parente ipsa lac maternum sugit, quàm si à prostibulo quodam nil plerumque nisi reducem venerem cogitante lactatur, ut frequentia & tragica exempla multoties testantur: scopo huic nostro inservit, quod insignis noster *Christ. Franc. Paulinus in Dec. 2. Ephemer. German. in appendice num. 57. p. m. 2.* habet: ubi & Phtyses, & quartanas lethales, ardentissimas febres, scorbutum, epilepsiam ac innumera alia mala innocentissimis corpusculis peccatrices nutrices affricasse commemorat; ut autem tanta malorum lærna ad thulen usque relegetur, *legem scheurlianam* (quam & ipse *Paulinus in Cynographia curiosa L. 1. C. 3. §. 53.* multorum auctoritate illustravit & confirmavit) adducit, quæ sic sonat: omnis mater suò, non emptitio lacte, quos genuit, sustentato: neque ullam vel divitiæ vel natalium splendor excipiunt; si morbus impediatur, auditis Medicorum suffragiis ea de re maritus, Magistratusque statuunt, quod secus faxit, ignominiâ notator. Hæc sunt verba non mea, sed insignis Medici,

& etiam exemplis confirmata ; adderem & ego plura, n̄ sequiori sexui nonnunquam quid (utpote quæ à lactatione maturiores in facie rugas & plicaturas, minusque inde marito sic amoris futuram metuit) deferendum esset, cujus etiam gratiam malui hucusque mihi reconciliare, quàm odium contrahere, præsertim cùm, quamvis *Salomon* forem, non nisi *Æthiopem* lavarem.

§. VIII. Quemadmodum autem numerosa satis, imò ingens individuorum datur differentia, sic & notabilis valde ac frequens in quolibet Individuo existit in humoribus temperiei varietas, ita ut si & consistentia & colore & odore ac gustu plurimum (quanquam ex eodem fonte purpureâ nempe massâ omnia hæc oriuntur fluida) discrepent, omnes tamen in se considerati (intellige in statu naturali) temperati sunt, puta bilis, succus pancreaticus, saliva, liquor gastricus, & intestinorum, urina, semen, lac &c. omnes scilicet hi humores, quousque actiones in corpore non lædunt, suâ gaudent, licet differenti & latâ temperie ; quemadmodum & omnes herbæ, ac fructus quivis suam præferunt, etsi in immensum discrepent, temperiem ; sic bilis, ut non tam in nostra *Bas. Med. Lib. 1. C. 5. §. 21.* quàm in *disceptatione nostra Med. de Bilec. 1. physiol. §. 2.* dedimus) est liquor. (utilis quidem, at nullatenus excrementitius) balsamicus, salino-sulphureus (potissima ex parte) ipsius sanguinis flavus & amarus, in hepate mediantibus glandulis exiguis ad certos usus segregatus, formamque hanc bilis ibidem induens : explico *sulphurea* est, ideo effectû calida, & hinc balsamica *bilis*, consequenter etiam oleosa, hinc ex retorta destillata prodibat paulò post pars volatilior spirituosior non nihil, veluti aquarum oleis destillatis v.g. turgidarum anisi spiritus sal. armoniaci anisati more, lactescens, ubi simul oleum fatidum balsamo de peru aut oleo tartari fatido inflammabili ac sulphureo simile : *salina* etiam est, si etenim lenius destilletur ex retorta, hujus parietibus salinum & durum adhæret, ejus cum sale succini volatili prosapiæ, alia *salina* etiam pars copiosa satis ex capite mortuo eruitur, quæ *Alcalicæ*, more omnium cinereorum salium indolis est, licet

in volatili hujus urinosa natura (veluti in omnibus salibus volatilibus oleosis accidit) occultetur; Verbò bilem salinam esse probat amarus ejus sapor, probant jam enarrata, probat & usus; nec tamen solius alcalici est genii, sed etiam acidi, quamvis satis oleosis occultetur, latet autem hoc potissimum in oleo ejus fatido per retortam destillato. Habere insuper partes aqueas patet tam ex liquiditate, quam etiam copioso ex phlegmate per destillationem ubertim prodeunte. Denique ipsas partes terreas luculenter demonstrat caput mortuum, demonstrat & coagulatio &c. deinde liquor est ipsius sanguinis materialiter, non autem formaliter: formam enim bilis primò tum induit, cum in acinis glandulosis in hepate secernitur, nam tametsi bilis quantitate eadem, id est, omnes particulæ eandem constituentes, quæ quotidie excernuntur, reverà massæ sanguineæ innatarint, nondum tamen bilem constituerunt, qualis postea in suis ductibus excretoriis & receptaculis apparet, videlicet particulæ biliosæ non ita contiguæ, aut omninò hoc modo modificatæ, sanguini insunt, sed dispersæ, sicque materialiter tantum, non formaliter ideò & bilis tanquam humor specialis sanguinem non constituit, quod rursus *in mea disceptatione medica de bile Constantia* Anno 1698. *habita* C. I. §. 8. uberius declaravi, flavus ibitem est liquor, licet concentratè, sed affunde quidpiam de fontana, & mox manifestam flavedinem conspicias; Amarum quoque gustu deprehenditur: *consistentia* ejus media sit inter tenuem & crassam, & sit quasi mustum generosum, aut paulò dilutius oleum expressum; *Quantitas* multum variat, & licet notabilis sit propter continuum ad intestina effluxum, absolute determinari non potest: adolescentes & Viri magis quam pueri, & senes eà luxuriant, uberior quoque est proventus æstate, quam hyeme; *Pechlinus Exercit. de Purg.* notavit, bilem fat copiosam in duodenum effundi, ita ut brevi tempore aliquot uncia, colligi potuerint.

§. IX. Accedimus nunc ad *liquorem Pancreaticum* (per ductum singularem ex pancreate ipsi duodeno insertum) affluentem, qui revera & ipse temperatus & lymphaticus est,

*definiatur, quòd latex sit roscidus viscidiusculus oleoso subsalsus, ac volatilis, chyli per pylorum devoluti novum perfectivum eundem penitus diluens, perficiens, ac in succum alibilem convertens &c. adeò ut revera & hìc, quamvis sub alia mixtura quinque nostris constet minutiis, & suam nanciscatur temperiem, & quia in ea hucusque quantitate obtineri nequivit, ut analysi chymicæ subjici potuisset, ideo & ego ulterius non progredior, plura, qui affectat, consulat solertissimi Brunneri doctissimam Diatribem de *lympha, & usu pancreatis. C. 9. p. 115.**

§. X. *Saliva* pariter & illa inter suos temperiei cancellos detinetur, est enim juxta *Basin. Lib. 1. C. 5. §. 5.* per se humor tenuis, aquosus, pellucidus, subsalsus, ac parum viscidus, oleosis tamen particulis nequaquam orbis; discrepantem quoque ab aliis mixturam suo tamen in genere temperatam fortitur: videtur autem à sale nomen desumpsisse, ideo quod salis magnâ abundet copia chylo & sanguini communicandâ, relinquit enim destillata in fundo salino acidum sedimentum licet in minori copia, quod subinde acrescit, & gustando linguam ferit, hinc & cibos incidit, penetrat, digerit, solvit, abstergit, hinc multi, hanc de natura menstrui universalis participare contendunt, nec tamen ramosæ temperatæ ac molles oleosæ ac gelatinosæ excluduntur, hinc fere insipida est, nullamque luctam cum salibus aliis simplicibus subit, sed quævis facillè admittit, de qua *Steno & Nukius* legi merentur; Verbò concretum singulare licet sit saliva, atque ab omnibus aliis fere discrepet, inest tamen & ipsi certa sua temperies: quod itidem de liquore gastrico ventriculi & intestinorum statuendum est.

§. XI. *Quid de semine* (de quo experimenta facere, & sacer codex & honestas vetat) dicam, nescio, pauca; liquor est masculus, lentus & glutinosus, atque ex conclusis tenuibus agilibus & elasticis corpusculis seu spiritibus constans, facile spumescens, etiam salinus, hinc ad oestrum venereum excitat, in se tamen temperatissimus, oleosus, quod & ratio postulat.

§. XII. Tandem & aliquid de *lacte* memorandum adhuc nobis restat, utpote quod & hoc insignem usum præstet; Hoc pingue & oleosum esse, vel ipsa docet ejusdem dulcedo; cæterum lac lymphæ est pinguior, ipseque chylus una cum sanguine per communes arteriarum vias & ratum statumque illius circulum pulsu cordis ad mammas propulsus; Interea concretum etiam salinum esse docet ipsa spontanea resolutio, quæ cremor seu pars butyracea supremam occupat partem, reliqua fundum petit & medium tenet; sileo de urina &c. utpote quæ per se analysi chymica patent, adeò ut verum, diversa & in homine extare creata, univèrsa in suo genere temperata, licet diversissimò modò, & ratione.

§. XIII. Omnibus his tamen palmam præripit nectar illud hominis vivificum, utpote qui & tot & tam eminentibus prærogativis gaudet, ut sacer codex in eo vitam consistere asseveret, quatenus nempe & in & extrinsecè velut æquilibrata irrequies in continuo versatur motu, eoque temperato, in quo perfecta temperies, & inde à fluidis exorta sanitas consistit, quemadmodum mors nil nisi destructus motus est; percipe nunc constitutionem ejus naturalem: primo sanguis est liquor seu fluidum aliquod, quo videlicet omnes corporis partes mediante motu suo circulatoriò (quem omninò individui conservatio exigit) eò feliciter permeare, vivificare & nutrire queat, hunc in finem solers natura serum aliquod ceu vehiculum adjunxit. Secundò ut fit colore rubicundus, quò vivacitatem & exaltationem partium spirituosarum nobis indiget, quæ rubedo sanè nec nimis diluta, nec tamen nimis florida esse debet, sed quasi purpurascens, consistitque materialiter ex aëris in pulmones allapsi accendentis, & chyli salium volatilium cum oleosis particulis intima penetratione & exacta subactione. Tertiò ut sit volatilis salinus, quam substantiam analysi per spiritum urinosum & salvolatile inde prolectum in chymicis operationibus abunde testatur: Quartò necesse est, ut sit oleosus & sulphureus, hinc exsiccatus tam promptè ardet, & sanè oleosus temperatissimus existit, si à chylo tali sufful-

citur, inde est, quod, cum salia à sulphure blando & rorido, inhamantur, sanguis sapore dulci temperatissimo superbiat, nec singularem etiam spiret odorem, utpote quia ejus mixtura est exactissima, ex quibus singulis etiam una cum aëre suam raritatem, fluiditatem nanciscitur, ubi tamen & aquæ & aëre partes non excluduntur, verum tanquam minus potentes reticentur: quinto est etiam gelatinosus consistentia mediocri, nec tenui, nec crassa, parte enim hac corpori nutrimentum præbere tenetur: sexto in statu naturali quoque in venis vel arteriis vel corde contineri necesse est: septimo Generatio etiam ejus ex ipso chylo provenire debet, qui si omni numero absolutus est, totus in sanguinem mediante motu intestino seu fermentativo blando (quo particulae aliæ volatilifantur, aliæ figuntur, quædam separantur, nonnullæ combinantur &c.) non animam violento chymico converti aptus est. Ex quibus omnibus luce meridiana clarius fit, sanguinem per se tantum perfectionis apicem adeptum, non posse non esse liquorem in corpore omnium nobilissimum & præciosissimum vitæ thesaurum, cum sit & dulce spirituum levamen & solamen sine quo omnia marcescunt membra, si tamen etiam præter alias conditiones in suo debito manet situ, ut modo meminimus. Sanguis cæteroquin dulcis est, hinc ratione figuræ, situsque partium à solertissimo *Malpigio* & aliis ope microscopii observatus est, mixtum quidem esse ex subtilissimis fibris (etiam in grumefacto conspiciendis) & meris globulis, qui intestino irrequietoque motu in omnem positionem se movent. Et planè nec alia, quam globosa hæc figura hic locum sortiri potuit, utpote quæ & ad perficiendum motum, & dulcedinem conciliandam, temperiemque exaltandam omnium est aptissima. Quò autem magis nobilis & circulationi aptior existat, sagacissima providit natura, ut & sanguini *καλέζοχιν* sic dicto, seu substantiæ ramosæ, fibrosæ, rubicunda semper cohæreret serum seu latex quidam aquosus magis flexibilibus, mollibus, gelatinosis, & particulis salinis præditus, sicque hic singulare eidem subministraret vehiculum, ex quo sanè (utpote colorum omnium,

vehit enim secum salia dissoluta, vel maximè receptivum sit) ut plurimum non solum sanguinis, sed etiam viscerum fecernentium constitutio, vel maximè sæpè desumi valet: Hinc duas potissimum sanguini astruunt substantias, seu partes, unam lymphaticam, alteram vere sanguineam: si plura expetis, per Ignem experimentare, & videbis spiritum volatilem, salitem volatile, oleum fatidum ardens, phlegma aquosum, & terram seu caput mortuum; adeò ut nec de nostris quinque minutiis in eodem absconditis, nec de temperie absoluta dubium supersit, eam tamen inter se sortiuntur modificationem (veluti etiam ex ejus dulcedine manifestatur) ut mehercle jure meritò omnibus aliis humoribus sua temperie, si expetitos naturæ limites non transgreditur, antecellat.

CAPUT IV.

De

Subiecto Temperiei.

UT in Cap. prægresso duplicem statuimus in homine temperiem, sic profectò etiam *duplex* assignemus *subiectum temperiei* necesse est, *unum* quidem constituunt ipsa corpora ex seminum per quatuor primarios modos juxta leges naturæ à cretore inditas facta directione componenda multiplicia, & hinc quemadmodum innumerè talis modificatio minutiarum juxta voluntatem divinam variat, sic & innumera quoque crasis seu temperies qualitativa exoritur, & sicut prior penes physicum, quia λόγῳ θεωρητικῆν est, manet, sic posterior, cum in sensus incurrat, propriè Medico consideranda est, veteres *Galen* Affeclæ hujus temperanti ὑπαρξιν in partium solidarum & humorum congenerantium, id est eorum, qui sunt in semine, ratione, non autem genitorum humorum, qui sunt in massa sanguinis consistere affirmabant, *Henricus Ultrajectanus* in *suis Instit. Med. Lib. 2. Cap. 1. de temper. pag. m. 21.* statuerunt autem insuper, quòd quæque pars ingenitum sibi temperamentum habeat, ex quibus par-

tibus

tibus rectè dimensis seorsimque æstimatis, & tandem in commune relatis, qua teuperie totus donatus sit homo, explanare possimus, *idem C. 4. p. 21.* Ex quibus Juremerirò concludemus, omnis temperiei subjectum unicè partes agnovisse solidas, fluidasque excludisse, hinc in iis & calidum quoddam innatum statuerunt, vocarunt hoc ἔμφυτον, cui accedit alterum σύμφυτον seu connatum; illud appellarunt calorem formalem in corde stabulantem, indeque in totum corpus divisum. Secundum verò intitularunt materialem in universis partibus ab elementis calidis nidulantem, à quo & temperamentum proprium (sicuti ibi commune) exoritur, ajuntque in homine tantum formalem, superstite materiali, perire, hunc verò non nisi tandem per putredinem dissolvi. Qua de re uberius prænominatus Author, *Caspar Hoffmann*; & omnes alii consuli poterunt: probabilitate sua non carere hanc sententiam prima fronte cuivis ferme videri posset, utpote quòd & ad totius compositi, & ad cujuslibet partis integritatem (ut actiones inde juxta leges summi Creatoris ritè & perfectè subsequi valeant) temperies conveniens ejusdem necessariò requiratur, ita ut sine hac omnino hujus agendi facultas langueat, atque si omnimodè deficiat illa, pars ipsa emoriatur necesse sit: hinc & ex convenienti Veterum Doctrinâ promanavit etiam adeò decantata illa *viscerum antipraxia*, hepatis calida, frigidaque ventriculi; observamus insuper sperma præ sanguine frigidius, hepar præ cerebro fervidius, bilem præ succo pancreatico acriorem, tendines & nervos præ partibus carnosis frigidiores, & si quæ centena alia esse queunt, quare plausibilis omninò apparet doctrina illa, quæ & cuivis parti propriam etiam temperiem assignare studet, solidasque sic subjectum unicum inhæsiōnis temperamentorum asseverat, pars enim quæque v. gr. pes, manus &c. illa est, quæ ad tactum calida, frigida humida &c. sentitur. Verùm moram gere, solertissima cæteroquin & omni ævo veneranda antiquitas, indulgeque ut pace tua aliud sentiam, candideque contrarium in scœnam producam & statuam, *omnis temperiei fundamentum & subjectum à quo esse ipsas partes fluidas, præsertim sanguinem,*

& impetum facientes seu spiritus : ne autem à vero me aberrare tramite , aut ψευδολόγον esse existimes , probam adverte , quæ tibi in hujus veritatem & Νομιμασίαν afferro : Inprimis ab ovo exordiar ; unde , amabo , est temperatissimum illud tuum calidum innatum ? dices forte cum *Casparo Hoffman* ex ejus epitome *Inst. Medic. Lib. 2. C. 131.* ex semine tanquam corpore ipsis Elementis nobiliore , proportionemque ipsi quinto Elemento Aristotelico respondente profluere ; At aberras profectò multum à meta , si enim masculinum calidi tui authorem , ut probabile est , intelligis , ecce totam neotericorum Anatomicorum cohortem adversam habes , qui fere unice spiritui masculi (non crasso feminis liquamini , nec enim ex utriusque feminis miscela homo aut animal procreatur) tanquam soli lucenti ovumque muliebri vivificanti punctumque in hoc saliens vi sua elastica resuscitanti opus formationis attribuunt , & quomodo , quæso , hæc atoma flammula in ætates subsisteret & sufficeret ; si refers sustentari ab influa , tum regero , unde hæc promanat ? sanè non à parte quadam solida , nec enim unquam eandem determinare poteris , ergò à parte fluida , adeoque subiectum ejusdem temperati nunquam erit pars solida : si vero sperma femininum originem calori tuo formali seu vitæ byolichnio dare asseverabis , minus revera adhuc opinionem tuam evinces , quæ enim quæso pars est illa ovi muliebris , quæ facunda est , & quæ generationem efficit ? minima mehercle , imò fere exucca cæteroquin , tantum solida rudimenta illa foetus futuri duntaxat exhibens , nutrimentumque suum unice à reliquo ovi corpore suscipiens , donec tandem à materno sanguine incrementum suscipiat ; ergò rursus à fluido emanat ; deinde spiritus ille maris adeò volatilis est , & etiam , quia materialis , alterationibus obnoxius , ut nec vaporem veritatis de se ferat , quod subinde in secula , non dicam tantum in unam aut alteram ætatem perdurare posset , plura ex suis causis reticeo , hæc sufficiant ; Quid verò de hoc calido sentiendum , sistet tibi *Basis* etiam *Lib. 1. C. 4. §. 5.* ubi , nil nisi sanguinem esse in suo continuo motu intestino constitutum reperies : Cæterum inficias

ire nemo poterit, & totum compositum, & quamlibet partem ad functiones suas ritè obeundas requirere certam particularum vitalem crasin, quæ eisdem denegari, sed & iisdem appropriari (ita ut ibidem exurgat aut niduletur) nunquam poterit, omnem enim quamcunque fortiuntur temperiem à sanguine easdem retinere, quis Medicorum moderno tempore est, qui id non luce meridiana clarius perspiciat; amputa manum, hæc profusò omni vitali sanguinis liquore mox pallefcet, ac frigesct, non ita cætera adhuc corpori adnata pars; Elimina quocunque tandem modo sanguinem omnem ex corpore, ecce! quantus pallor, & quantum frigus universale non occupat corpus! Altera & refrigera sanguinem, & æstum discesces; adauge econtra liquoris hujus rosei motus, ecce mox intendetur partium calor, imò & accendetur ac in inflammationem abit; exicca tantùm seu particulas acres induc, ecce mox totus exuccus fit habitus, mollitiesque in asperitatem convertitur; adeoque quidquid habent partes solidæ, habent hoc & sustentantur à sanguine & spiritibus illius sociis individuis, consequenter & hi liquores unicè subjectum omnis temperiei constituunt: Quod verò unus liquor aut pars præ altera magis caleat, aut minùs de hoc participet, requisivit hoc corporis efformatio ad munia sua ritè obeunda, nec est tamen, quòd quævis horum aut harum propriam nanciscantur temperaturam, ejus enim sunt constitutionis, ut una pars præ altera magis irrigetur sanguine, spiritibusque vitalibus foveatur, sicque hoc provenit ratione recipientis, non autem foventis aut contribuentis.

CAPUT V.

*De**Causis Temperiei.*

DE his altum silent, quantum quidem hucusque mihi penetrare licuit, & videre datum fuit, silentium Authores, nos brevibus hisce negotium, quousque saltem vires nostræ tenues sese extendunt, extricamus: *Quoad temperiem*
Elemen-

Elementarem, planè nullam aliam præter ipsum sapientissimum rerum omnium *Creatorem DEUM* agnoscimus causam, hic enim ille solus est, qui mixtiones corporum hõc, illõ, vel aliõ modõ evenire unicõ verbõ *fiat* jussit, qui minutias ad Omnipotentiam mundo manifestandam ita disposuit, ut non centeni & milleni tantum numeri, sed & myriades variorum corporum exurgerent, ac ab *ejus* nutu in finem mundi usque perseverarent; nec enim plastica quædam, seu potius phantastica facultas tam innumera, & in figura, & in situ, partium magnitudine, ac motu, vel quiete, ac modo operandi discrepantia corpora efformare potis fuisset; Manet ergò inconcussum, solum ipsum *numen* omnipotentissimum temperiei Elementaris causam assignari & posse & debere, nec naturam ulla ratione id agere, nisi quatenus operatur id, quod à *Deo* operari iussa est: Nec dicat mihi nasutulus Philosophus, absurdum esse ad causam primam recurrere, qui tamen hîc minus causam secundam assignare sciet; quàm norit asinus ad lyram saltare: quasi verò *Deus* sibi non plurima reservasset, quæ mundo usque dum abscondita manebunt: *Ille* est, qui essentias rerum condit & conservat, ac per semina propagat. Quis enim, quæso, herbam absinthio similem per generationem (creare enim cum solius *Creatoris* sit, creaturæ impossibile) quandam producet; excogitetur etiam quidam spiritus intus latens corporum formator, sanè tametsi vim elasticam ad opus contribuat, hanc vel illam tamen mixtionem minutiarum in æviternum ipsemet non efficiet: Concludo ergò, temperiem elementarem ab uno perfectissimo Ente, *DEO*, procedere.

Aggredimur nunc causas ipsius *temperiei* vitalis seu craseos ex mixtione Elementorum nostrorum resultantis investigare, sicque intimiùs, quantum Medicum spectat, in ejus causas & origines inquirere, & quidem primò ipsam causam formalem quod concernit, in plano est hanc non nisi certam esse minutiarum tam in quantitate quàm qualitate, ordine, situ, figurâ, motu vel quiete in variis concretis existentium modificationem, ac positionem, & hæc

revera determinat hoc vel illud mixtum etiam ad hanc vel illam operationem, ita ut quidquid postea compositum agit, non nisi ab hoc principio tanquam sua forma profluat, nil etenim in natura rerum est excogitabile, quod non in ordine nostrarum molecularum juxta supra memoratos modos variè dispositum suum præstat, quod præstat; sic sal culinarium, utpote enixum, acrimoniam præ se fert salinam, & licet copiosas possideat particulas acidas ex variis distillationibus proliciendas, attamen attemperatæ sunt alcalibus, ita ut tertium falsum constituent, sic sanguis in motu auctus incalescit, sic aqua in hyeme nimis compressa in motu suo undulationis cessans congelascit; sic cera igni in vase apposita prius compacta, dum sic aër in poris expanditur, rarefcit, majusque quam prius in eo occupat spatium, atque ita de omnibus aliis.

Quoad causam materialem, hanc unicè (cùm temperamentum arithmeticum seu ad pondus non detur) à prædominante hac vel illa minutiâ certò modò sitâ, figuratâ, ac motâ vel quiescente desumo, unde piper, calefacit, sempervivum refrigerat, camphora ardet &c. In homine, si sanguis plus de sale volatili oleoso participiat, calor magis exuperat, pulsus erit vehementior &c. ubi partes dulces temperatæ chylosæ caput erigunt, blandiora sunt omnia, & sic de reliquis, ita ut nil in rerum natura inveniri queat, quod non hisce moleculis dominium sortientibus in agendo in acceptis sit ferendum: Ex quibus liquet ipsas nostras quinque moleculas variam & tam multiplicem causare & producere temperiem tam in rebus creatis aliis quam singulariter in homine.

Ordo nunc exigeret, ut quoque causas proigumenas & procatarcticas in medium proferremus, quia verò facilè quivis Doctorum eas ex Cap. 3. hujus part. (ubi de differentiis temperiei ratione atatis, Clymatum, Anni temporum, sex rerum nonnaturalium &c. fusè discurrebamus) huc applicare norit, ideò & filum de temperiebus abrumpimus, procedimusque ad p. 3.

LIBER TERTIUS.

De

Intemperato Hippocratico.

Prolegomenon.

§. I.

Πολύλογος fere hucusque in exenteranda temperierum naturâ & conditione, harumque causis, ut non diffiteamur, extitimus, attamen, quemadmodum materia hæc merito inter desiderata Medicinæ ad hæc usque tempora numerari potuit, culpam neutiquam nos mereri, sed potius benevolum Lectorem æqui bonique laborem hunc (ut spero, non vanum) æstimaturum confido ; Quò majoris enim res hæc est considerationis, futuræque utilitatis, eò etiam exactiori opus habet indagine, quò nempe faciliori calamò ipsum exploremus funditus *Intemperatum* : sed accingamur ad opus.

§. II. Edocti in præcedentibus partibus abundè fuimus, *duplicem* mixtis inesse *temperiem* ; unam elementarem ex geometrica quinque nostrarum minutiarum proportione conflata, quâ radicalis & specifica cujusque mixti crasis in salinis & sulphureis spatiis singulariter fundata posthac exurgit ; Vitalem alteram præprimis in sanguine & spiritibus radicatam ; Interea quia Medicus temperiem illam elementarem (non nisi ad certam elementorum determinationem) considerat, ideoque ad nostrum scopum de solo vitali, veluti qualitativa impoſſerum nobis sermo miscetur, utpote quòd vel maximè inde *Intemperatum* eveniat : *Intemperatum* autem nominamus omne id, quod qualemunque vel defectum, vel excessum (aut etiam depravationem quamcunque aliam) præsertim frigoris aut caloris &c. aut tandem etiam alterius qualitatis, unde actiones laudantur aut morbi exurgunt, importat : Dixi ly vel defectum, vel excessum caloris, frigoris &c. & bene, conformis

mis est enim hæc Doctrina ipsi divino nostro *Coo*, qui solum calorem & frigus consequens aliquod intemperati ipsius, adeoque nullatenus morbum qui actiones lædat, agnoscit, affert enim ille in aureo libello de prisca seu veteri Medicina juxta editionem *Joan. Ant. von der Linden* sequentia cedro dignissima effata & oracula, nempe: nihil igitur utilius, neque magis necessarium, quam hæc cognovisse, quod & probe & convenienti ratiocinatione investigantes juxta hominis naturam hæc primi inventores invenerunt, judicaveruntque, artem dignam, quæ *DEO* ascriberetur, quemadmodum etiam est receptum; Non enim siccum, neque humidum, neque calidum neque frigidum, neque aliud quidquam ex his putaverunt hominem lædere, neque aliquo horum homini opus esse, opinati sunt, sed quod in unoquoque forte & humanâ naturâ potentius est, quodque non possit superari, hoc ipsum lædere duxerunt, & hoc auferre quæsierunt; fortissimum autem est inter dulcia dulcissimum, inter amara amarissimum, inter acida acidissimum, & in omnibus adeo rebus vigor ac summum: hæc enim & in homine esse viderunt, & hominem lædere; inest enim & in homine & amarum, & salsum, & dulce, & acidum & acerbum, & fluidum, & alia infinita, omnigenas facultates habentia, copiamque & robur; atque hæc quidem mixta, ac inter se temperata, nec conspicua sunt, nec hominem lædunt, ubi verò quid horum secretum fuerit, atque ipsum in ipso fuerit, tunc & conspicuum est, & hominem lædit. Ubi clarissimè Senex Intemperatum, quod hominem lædit, non in calido, sicco, sed in acido, falso, acerbato, amaro &c. consistere (quibus sanitatis status debelletur) demonstrat; imò dum tractatulum suum inchoavit, rem hanc differtis his verbis expressit, inquit: Quicunque de Medicina dicere aut scribere aggressi sunt, hi dicendi scopum ac fundamentum sibi ipsis supposuerunt, calidum aut frigidum, aut humidum aut siccum, aut aliud quodcunque voluerint, rem in compendium contrahentes, principium causæ tum morborum, tum mortis hominibus idem, unum aut duo proponentes, hi in multis quidè, quæ dicunt,

dicunt, manifestè errasse deprehenduntur. Hic S. 27. N. 3. ejusdem libri in proposita materia pergit ita : Frigiditatem, & caliditatem ego omnium facultatum minime potentes esse in corpore existimo, addit insuper ille tum in homine tum extra hominem, sive edantur, sive bibantur, sive forinsecus illinantur, & quomodocunque formata adhibeantur. Ex quibus sanè totam de *Intemperato Hippocratico* pathologiam in sequentibus haurire poterimus : Ne tamen tibi nomen hoc *Intemperati* peregrinum videatur, scias velim, sub hoc communiter hucusque venditatum fuisse vocabulum cacochymia, quæ impostero nobis synonyma erunt, coincidunt enim ex toto ut ovum ovo est simile, ne tamen de hoc acturi crambem non tantum bis, sed centies recoquere velle videamur, monendum omninò Lectorem censuimus, verbum hoc quidem etiam ipsis lippis & tonsoribus, qui usque quaque dum perversè & sinistrè curant, huncque affectum eine Ungeſundheit in dem Leib (labem internam intelligunt) incusant notissimum esse, adeò etiam, ut hæc materia tota jamiam exhausta, atque in arte nostra omnibus numeris absoluta, apparere queat ; at *benevole Lector*, ut spero non indignaberis, si audacter edissero, cacochymiam rem esse, & affectum nomine quidem vulgarissimum, re verò ipsa intricatissimum : lege Authores seu veteres seu recentiores, qui, quæso, sunt, qui ex instituto quidpiam in praxi de hoc tradiderunt ? nonne contenti videntur, parva quædam de illa in Institutione Med. prælibasse ? nimirum vitium humorum in quali vocari Cacochymiam, hancque esse quatruplicem &c. quis enim ejusdem assignavit Diagnosin ? quis veras eruit causas ? quis genuinam hæc curandi (nisi forte, quòd alterandum & purgandum sit) effodit è limpido puteo Medico methodum ? &c. Ingemui profectò sæpius, nos in re tanti momenti (à qua scilicet omnes corporis nostri intemperies, morbi chronici, imò fere ex parte omnes febres explicandæ veniunt) adeò vel socordes, vel negligentes esse, ut in materia tanti momenti adeò caligemus, imò cæcutiamus ; quapropter, ut glaciem saltem frangam, viamque ad ulteriorem disquisitionem

cionem, disquisitiq̄e majorem perfectionem sternam, placeat omnium primò in nominis etymon inquirere.

CAPUT I.

De

Etymologia Intemperati Hippocratici, seu Cacoehymia.

CONQUESTUS est olim sapientissimus *Seneca* in *Epist.* 45. *ad Lucilium* pag. m. 457. magnis sæpe Viris multum temporis verborum cavillationem eripuisse, & captiosas Disputationes, quæ acumen irritum exercent; nequitimus, ait, nodos & ambiguam significationem verbis alligamus, deinde dissolvimus, tantum nobis vacat? jam vivere jam mori scimus tota illò mente pergendum est, ubi provideri debet, ne res nos, non verba decipiant; quid mihi vocum similitudines distinguis, quibus nemo unquam nisi dum disputat, captus est? *re fallunt, illas discerne*; Quare laconicè & sine ambage etymologiam dedisse (ne nodum in scirpo nos quærere æstimemur) nobis sufficiet; Hanc in rem intentum nostrum multum sublevabit *C. 1. p. 2.* ubi paulò fufius de temperie disseruimus; verbò *Intemperatum* negationem temperiei naturalis in corpore denotat, quemadmodum & *li inconstans* constantiæ negationem importat, quare tum intemperies adesse censenda erit, quodocunque ea est molecularum mixtio, qua sive ex defectu sive ob excessum unum præ altero juxta *Coum* non solum prædominatur, sed humanâ naturâ potentius est, quodque non possit superari imò aliqua illarum secreta fuerit, atque ipsum in seipso fuerit, unde posthac necessariò temperies qualitativa lædi & turbas, atque sic intemperies (& quidem talis, quæ actiones in corpore materialiter fieri consuetas lædat) exurgere debet. Nominamus hoc Intemperatum etiam Hippocraticum, quia non in qualitatibus primis, sed potentiis Hippocratis salinis &c. certâ figurâ nocivâ &c. præditis juxta purissimam *Hippocratis* mentem illud consistere asserimus,

&

& asserto huic etiam certissimam & infallibilem medendi & accuratè ac legitimè curandi methodum (ut ad oculum ex sequentibus patebit) superstruere possumus : *Galenici* (si facultates Hippocraticas agnovissent) non ineptè Intemperatum hoc sub nomine cacochymiaë in scenam duxissent ; videtur autem ly cacochymia græcum esse vocabulum, quemadmodum fere omnes affectus (posteaquam Medicina ab *Aegyptiis* ad *Græcos*, artem nostram plurimùm excolentes, transit) similibus nominibus insigniti fuere, & quidem compositum à κακός, malus, & χυμός, succus ; Quasi idem sonaret, ac sonat malus, aut pravus succus, hinc & ars illa chymica destillatoria ἀπὸ τῆς χυμῶς derivatur, utpote quòd in succis faciendis fuisset occupata ; *Germanis* eine ungestalte Feuchte oder eine Ungesundheit ; Non est tamen, quòd hoc de chylo applices, utpote qui malè ut plurimùm cum chymo confunditur, chylus enim dicitur, & est talis, quousque ad venam cavam nondum pervenit, nec ibidem sanguini commixtus est, hinc quemadmodum elaboratio chyli propriè chylosis, ejusque per lactea vasa usque ad cor continuata distributio anadosis chyli intitulatur, sic assimilatio chyli in sanguinem chymosis jure nuncupabatur, chymus enim propriè dicitur, dum chylus ad materiam sanguinis magis vel minùs accedit : Inde in propatulo est, cacochymicum humorem seu succum dici illum, qui in sanguine, indeque derivatis humoribus existit ; cacochymiam verò (nobis Intemperatum) illam appellari, quando pravi seu mali succi in massa sanguinea (hinc eam esse humorum in sanguine vitiosorum abundantiam &c. quæ tamen potius sub titulo plethoræ cacochymicæ venire poterit) nidulantur hancque inquinant : adeoque hæc principaliter (ut de subjecto ejusdem brevi edocebimur) est in sanguine, notatque propensam feri & sanguinis ad statum præter naturalem dispositionem, adæquatè etiam extra vasa. *Wedel. in theorem: Med. p. 2, L. 2. Numero 15.* sed satis de his progrediamur.

CAPUT II.

De

Intemperati Definitione.

UT genuinam hujus descriptionem in Scenam ducamus, monere Lectorem volui, quatenus ea, quæ *priori parte C. 1. & dein 4.* de subjecto temperiei nempe sanguine & humoribus adduximus, rememorare velit, & quamvis hic eundem multum variare statuimus, omnem tamen in statu naturali versari, probavimus, secus revera ab illo deflectit, quamprimùm actiones minus ritè ab homine tali perficiuntur, hic modò unicè nobis incumbit demonstrare (cum is etiam more aliorum humorum quatrupliciter, nempe & quantitate, & qualitate, & motu, & situ deviare queat) quâ ex harum ratione intemperatus evadat, & sic in statum cacochymicum fatiscat; Igitur denotandum nunc est, pravusne hic succus in Massa sanguinea quoad quantitatem, vel qualitatem, vel motum vel situm considerandus veniat, pravus enim æquè potest esse sanguis in situ v. gr. dum extravasatur, aut extra corpus, aut dum intra corpus in cavitatem quandam effunditur, aut dum in loco quodam stagnat; In omnibus his casibus meherclè intemperatum per se (licet facile mora facta tale quid subsequi queat) non fundatur: nec secundò ex se fundamentum habet in quantitate (sive hæc excedat sive deficiat) suâ, si enim deficit, adest inanitio seu inopiâ; si superabundat, exurgit plethora: Nec *tertiò* querendum in motu, licet multoties depravatus quoque intercedat motus; ergò *quartò* consistit verè & realiter unicè in qualitate quadam peregrina, quæ ita postmodum sanguinem inquinat, ut homo ille ad functiones suas ritè obeundas inhabilior fiat; sic & omnes Medicinæ Proceres unanimi ore, & unò calamò sub ly pravus vitiosam aliquam qualitatem (in reliquis vitiis potius dicendus est pravus sanguinis motus, pravus situs, & quantitas prava) seu sanguinis vitium in qualitate intelligunt, dum scilicet ob sensibile unius vel alterius particulæ minimæ prædominium sanguis redditur viscidus,

viscidus, falsus, acidus &c. *Jo. Jac. Waldschmid Inst. Med. ration. L. 2. C. 11. §. 3. p. etiam 79. Frid. Hoffman in fund. Med. pathol. C. 1. §. 36.* ubi ait: causa morborum non solum est intemperies & humorum vitiosa NB. qualitas, dicta cacochymia, sed illorum quantitas aucta; adeoque per cacochymiam intelligitur principaliter sanguinis, secundariò etiam & adæquatè aliorum humorum ab eo dependentium vitium qualitativum; hinc & *Sinapius* (veterum, etiam ipsius *Hipp.* in pluribus flagellum, vir sanè de cæterò maximi Ingenii) in paradoxis Medicis p. 1. C. 7. §. 1. dicit: in sano sensu datur cacochymia, si intelligamus per cacochymiam quamcunque succorum corporis nostri pravam dispositionem, & excessum acidi, falsi, viscosi, acris, tenuis, intemperati &c. hoc enim vox cacochymix indigitat; *Inde Veteres fictitiis* quatuor humoribus innixi definiverunt cacochymiam, quòd sit omnium humorum aut unius vitiosa qualitas, sive enim sanguis à sua temperie longè recesserit, sive bilis, sive pituita sive Melancholica (sic usque dum loqui amant) alienam & minùs competentem contraxerit qualitatem, cacochymum appellarunt tale corpus.

Nos explosis jam dudum quatuor humoribus ad mentem neotericorum, commodiorem damus definitionem hanc v. gr. Intemperatum Hippocraticum seu cacochymia est principaliter sanguinis, adæquatè etiam aliorum, inde orientium, ex humorum propria (plus minùs & diversimodè) mutatà texturà seu temperie naturali elementari resultans vitiosa crasis quâ ii proprietates acquirunt, functionibus debitis obeundis ineptas, corpusque sic nostrum variè læditur: definitio hæc respondet datæ definitioni de temperie, & licet paulò fusior sit, constat tamèn suo genere, v. gr. quòd sit crasis sanguinis & aliorum humorum, ratione cujus convenit etiam ipsi temperie naturali, per ly autem vitiosa ab hoc differt: dein quòd sit vitiosa crasis genus dicit ad omne intemperatum, per li vero ex propria, plus minus & diversimodè mutatà texturà, habetur differentia Intemperati varia, & ut loquitur *Cous*, sexcenta: adeoque toties intemperatum vel cacochymum adesse dici potest, quoties corpus-

cula v. gr. sanguinem &c. componentia terrestria, aquosa, salina, acida, fixa vel volatilia, incrassantia, aut resolventia, mucilaginoso disproportionabiliter inter se sunt mixta, ita, ut motus eorum vel aboleatur, vel imminuatur, vel depravetur, unumque præ altero præter ordinarium naturæ cursum prædominetur, sui que juris & potens fiat, ac tales inde oriuntur qualitates, quæ actiones corporis humani quocumque tandem fere modo (quantum ab intemperato sperari potest) impediunt.

CAPUT III.

*De**Diagnosi ipsius Intemperati.*

No. I.

AMplissimam me suscipere provinciam hoc in passu mihi videor, dum signa Intemperati diagnostica hic allegare præsumo, ea enim est innumerabilis accidentium farrago, ut horum enarrandorum vix expectandus sit finis; consule tantum modò hystericas, hypochondriacos, scorbuticos, imò omnes cacochymos hac in re, an non quivis horum, vix audito de quodam alio statu, aut accidente aliquò morbosò, etiam se tali symptomate laborare conqueritur? nec est, quòd mihi nodum solvas dicendo, potiùs similes (ut omnes Neoterici testantur Medici, nosque ipsi in thesibus nostris de malo hypochondriaco asseveravimus) ægros ex spasmodica quadam affectione, non ab intemperata aliqua materia hæc affectiones sustinere; Non enim hoc inficias eo, sed & tu non ignarus eris, tametsi in progressu & statu tandem solida corporis irritentur, & crispentur, spasmodiceque contrahantur, & sic liquidorum æquilibrium & cursus mille mulsetur modis, attamen originem & principium morbi semper fere ab aliquo fluido irritante produci, adeoque quotquot progerminant in hujusmodi casibus symptomatica, ortum tamen suum potissima ex parte Intemperato cuidam debere; deinde pro varietate etiam subjectorum, temperamentorum, clymatum, ætatis, vivendi modi &c.

variant etiam diversimodè accidentia, adeò, ut eorum numerus in myriades fere accrescat, sicque re ipsa impossibile nobis, omnia in medium proferre (maximè si doctrinæ confusionem, ut requiritur, evitare cupimus) signa, hujus affectus genuina testimonia: ut tamen & in hac, quam in nos suscepimus, provincia nostro fungamur sinceri Medici munere. primò in genere hoc monere volumus, quòd (quemadmodum in statu naturali sanitatem adesse rationabilius non judicamus, quàm si actiones quævis corporis humani ad normam inditæ à *Creatore* naturæ, & organisationis convenientis procedant, præsertim verò si temperies vitalis ea est, quæ quasvis post se corporis qualitates naturales sibi que proportionatas exhibet, penesque *secundò* retineantur, quæ sunt retinenda, excernantur verò, quæ sunt excernenda: Pari ratione, si quod harum aut deest, aut excedit, aut singulariter si depravatur, id est, si vitiosa quædam qualitas se sistit, tunc Intemperatum ac cacochymicum in corpore seu fluidis fluctuare, prudentissimè conjicies: Ut nunc ad rhombum nostrum deveniamus, dico primo Intemperatum omne singulariter quoque dignosci posse ab iis, quæ id *antecefferunt*, nempe à causis quibuscunque tandem; quia vero hæc paulò inferius uberius assignabimus, ideò, ut ibidem illas consideret, Benevolum Lectorem interea suspendimus: Dico secundo eminenter, quamvis cacochymiam (causæ enim eadem non omnes æqualiter afficiunt, cum nec nisi pro varia subjecti dispositione, hinc duobus æquali victus ratione utentibus, alter salvus manet, tametsi inde secundus multum lædatur, agant) à *consequentibus* seu ab effectibus erui, quò singulariter symptomata terna actionum læsarunt, quàm etiam *excernendorum* & *retinendorum*, quàm etiam qualitatibus in corpore mutatae pertinent. Dico insuper tertio Intemperatum quodvis, qualenam in specie sit, unicè *desumi* ab illis rebus, quæ ipsi essentialiter insunt, & adhærent, ita ut ex in clarè salsumne sit an amarum, acerbum, ponticum, acre, viscidum &c. cognoscamus.

No. II. Placet nunc à symptomatibus exordium facere, inter quæ primo sese offerunt actiones læsæ præsertim

similares, lædi enim has necesse est, secus non esset intemperatum, sed in statu physiologico: Inter istas in ordine ad individui conservationem præ aliis occurrit ipsa vitalis (aliis naturalis dicta) actio, *chylificatio*, quæ reverà (quamvis non solum, intercedit enim nonnunquam quoddam malæ conformationis, aut etiam ipsius solutæ unitatis vitium) ab intemperato liquore, qui forte in ventriculo fluctuat, variè sæpeque enormiter læditur, ac pessundatur, eoque pejus est, id quod semel conspurcatur in hac prima digestionem, in subsequentibus corrigi nunquam amplius posse, ita, ut ventriculus meritò limen plurimis morbis pandere dicatur; succedit eminens altera actio vitalis, quæ *sanguificatio*, nuncupatur, unde sanguis non solum ex digestionis primæ vitio & contaminatione perversam sortitur temperiem, sed, tamen si laudabilis cæteroquin generatus esset chylus, à præpostero & rerum non naturalium usu, præ primis verò gravioribus animi pathematibus (depaescentibus veris vitæ nostræ tinea) totus quantus intemperatus reddi potest, unde posthac innumera exoriuntur mala; Inde apnæus fit thorax, inflamantur pulmones, promanathæmoptoe, tussis molestissima pectus concutit, cor enormiter palpitac ac tremit, delinquit animus, hinc & anorexiæ infestant, fames exoritur variè depravata, sitis torquet clamosa, stomachus tantopere ardet, tam crudeliter excruciat intestina dolor contorquens, imò lernæum illud malum, affectio hypochondriaca tot plagis hominem mulctat, & uterus ad stuporem usque tam crudeliter furit; verbò sexcenta alia inde homines infestant. Huic proxima est vitalis alia nutritio totius nuncupata, quæ pro sanguinis varia & multiplici intemperatura enormes corpori affricat sæditates & spurcicies. Si tandem ipsum *Palladis* Emporium, cerebrum perscrutaberis, invenies profectò hujus ratione & sensationes tristes, motus nonnunquam perversos emergere, si intemperatum quoddam fluidum nervos & membranas obsidet: Hinc sæpe numerò vix tolerabiles exurgunt capitis dolores, varia emergit somnolentia morbosa, morbus evenit attonitus convellitur corpus, Incubus molestat, lassantur ac tremunt membra,

membra, delirant homines, memoria læditur, visus hebetatur, depravatur olfactus & gustus, vacillat auditus, vox eclipsin patitur; Inde denique tam nefandi totius habentur dolores. Et hæc in genere nunc obiter monuisse sat est.

No. III. Devenimus nunc ad ipsa *excernenda* & *retinenda*, quorum ratione, pro dolor! quantus non evenit miseriarum catalogus ab intemperato? hinc vomitionis nullus fere finis, hæmorrhagiæ præsertim scorbuticæ tam frequentes, cholera tam funesta, catarrhi ferini, dysentericæ & diarrhææ tam feroces & exitiales, fluxus hepaticus tam periculosus, hæmorrhoidum tam sordidus, tam formidolosus sanguinis mictus, diabetes tam crudelis, dysuria tam urens, gonorrhœa tam fatida maligna, chlorosis muliebris tam exosa, fluxus catamaniorum tam immodicus aut abolitus, & ut mille alia mala subtilem, sæpe etiam inconvenienti omninò loco exitum tentans, etsi quæ alia innumera esse possunt.

No. IV. Ab his descendimus ad qualitates corporis mutatas, quorum rursus (ut cuius rerum perito per se patet) ingens est phalanx; inde conspiciemus hunc horrere, imò rigore concuti; alterum econtra vesuviano more arde- re, inflammari, subinde gangrænari, & sphacelari; illi linguam asperitatem excessivam & siccitatem contrahere; huic carie corrumpi dentes & ossa, multoties & ora variegati caloris aphthas exulcerare; alium morbò corripit regio aut vario aureoque tingi ejusdem corpus colore; cuiusdam econtra totum corporis habitum mirum quantum pallescere; multis scabie fædâ contaminari cutem; his etiam istam ichorem copiosum plorare; ex adverso illis quasi cataphractatis a cervos fere squamarum decidere; Infantibus multum etiam negotii facescere crustam lacteam, achores, favos, aut exarescere sæpe cutem; & quis enarraret omnes mutatas qualitates? quis enim finis est exanthematum, variolarum, morbillorum, erysipelatum, rosæ, herpetum Impetiginum, guttæ rosacæ? imò longè majoris adhuc similibus affectuum cohortis? qui omnes (licet non semper & unice, nam etiam subinde à soluta unitate, aut morbo malæ conforma-

tionis

tionis oriuntur) reverà saltem ex parte ab intemperato procedere hucusque æstimati sunt.

No. V. Insuper Diagnosis nostra ulterius progreditur, quot enim non morbi malæ conformationis inde propullulant? unde rachitis infantum? unde tam multiplices spontè in corpore enascentes tumores? unde nodi podagrici? tophi venerei? bubones & longè plura alia, quàm ab intemperato derivanda? adde etiam plures solutæ unitatis morbos; hinc vides tam varia tam multiplicia ulcerum genera, sæpè, ex humore mali moris, aut non, aut difficulter sanabilia, phagædenica, imò cancrofa, gallica, scorbutica, atque frequenter & ipsa vulnera casu inflicta ab hoc nostro intemperato in corpore latente curationem omnem respiciunt: In his planè omnibus & multis aliis casibus (ni rationabilis alterius causæ adsit suspicio) prudenter cacochymum quoddam & intemperatum adesse conjicere & cognoscere poteris. Multa adhucdum hujus fori esse possent, præfertim quoad ipsa *juvantia* & *ledentia*, nec non quoad *urinam* & *pulsum*, quia verò hæc fere in vulgus nota sunt, & in *Basi* mea *Lib. 3. de semiot. C. 2. & 3.* fusius tractavi; ideo nunc abrumpo filum, atque ad fontem *signorum essentialium* pro tenuibus viribus meis rimandum devolvor.

No. VI. Expectabis hinc, ut credo, quatuor à veteribus cacochymiarum signa characteristica, scito autem, nos ne utiquam à Divino nostro *sene* secedere cogitare, atque cum sexcenta sint, quæ sui Juris facta, exuperantia hominem lædere queunt, ideo etiam nos illis solis inhærere nequimus, nec præsumimus tamen omnium horum Intemperatorum (nam quantaquæque nobis patent, & quis omnium saporum differentias noscit?) pathognomonem in medium ducere, sufficiet nobis communiorum saporum signa characteristica (quantùm possumus) quædam assignasse.

No. VII. Imprimis autem inter morbosa *Intemperata* se sistit amarum Hippocraticum dictum; quod hic examinandum venit, quommodo, morbosum esse, cognoscatur in homine; habetur autem plerumque ex tribus sympto-

ptomatibus laxis, nam primo *quoad actiones*, tales utplurimum habent pulsum majorem, quam status naturalis exigit nec non frequentiore, & fere duriore; Ingenium est solertius ac promptius, morosius tamen; sensus magis veloces & præproperi; motus corporis & animi longè velociores, citissimè irascuntur, imò in furorem rapiuntur facile, audaces sunt, & ad vindictam proclives, penesque toti quanti rerum suarum jactabundi, & licet maximè inde vires resolvantur, ad venerem tamen ex natura suâ maximè inclinant; econtra autem inedia, & jejunium omnium minimè ferunt; anorexia sæpe & nausea præsertim ad carnes frixas, ova sordida, pisces, cerevisiam, & pingua adest; sitis econtra major, citò quoad corpus accrescunt, sed tamen etiam promptè senescunt, & citius vitæ finem imponunt; somnus parcius, insomnia verò frequentiora de incendiis, & jurgiis ac tumultibus; *Qualitates autem mutatas* quod attinet, tales plerunque sunt graciliores, macilentiores; cutem habent calidiorē, & fervidiorē præsertim in volis manuum, ubi plerumque calor est acer & mordax, cæterum duriorē & asperiorē; color faciei est cum virore quodam pallidus vel flavus, aut subinde etiam subniger, vasa lata maximè in oculis conspicua; verbò, isti utplurimum fervent, & acrimoniam urentem quandam in habitu sentiunt: Denique quoad excreta, in his urina fere semper valde tincta, & salibus saturata est, alvi que frequentissimè sunt laxioris, & diarrhææ obnoxii; humores tenuiores, & fluidiores, atque in multis ea patiuntur, quæ ab Antiquis bili vel calori adscribi solebant.

No. VIII. sequitur secundum satis famosum Hippocraticum Intemperatum, quod vocant, acidum, quod sequentibus fere se manifestum facit: hujus clientes, quoad suas actiones sunt præcocis quidem ingenii, senescunt tamen ante tempus; memoria in iis est valde dura, at firma, reliquorum verò sensuum quædam adest hebetudo; facilè timent & tristantur, sic & aspectus fere tristis, inconstans, & horridus apparet; somnus est paucus & turbulentus, aut interruptus; molestant insomnia de rebus nigris, horrendis, ca-

daveribus, sepulchris &c motus corporis ad Hispanicam gravitatem compositus; pulsus item tardus, durus, parvus rarus subinde magnus vehemens, imò nonnunquam inæqualis, præsertim in potatoribus; ad iram ferius incitantur, sed posthac difficilius placantur; appetunt insigniter, minus autem sitiunt; Quidam tamen, quibus placatius est hoc acidum, meliora sydera nacti sunt satis prudentes, magnatumque, ac Principium consilii adhibentur, utpote ingeniosi, constantes, astuti, sed cauti & avari; Insuper tardius accrescunt, nec singularis ad venerem propensio, à qua sæpe læduntur; si secundo qualitates corporis consideras, ut plurimum tales videntur graciles & macilenti, cutis ad tactum satis frigescit, siccescit, dura est & aspera; color faciei fuscus, plumbeus, aut nigricans; pili multi, duri, asperi, crassi, nigri &c. humorum constitutio talis est, sanguis etiam teste *Sylvio Lib. I. prax. C. II. §. II. p. III.* est tenax & viscidus crassus; ast veniam à tanto viro precor; multoties observavi sanguinem talem plerumque meliorem de valetudine statum designasse, secus enim dum floridus erat V. S. deductus usque dum tales (melancholicos dictos) pessimè, & laboriosissimè vixisse, melius videlicet est, ut visciditates similes in sanguine fluctuent, quàm ut meatus obstruant, & partes solidas mille mulcent malis: serum econtra fluidius feræ est & tenuius, hinc acidò hoc laborantes fere sunt sputatores, & sæpe nocturnis sudoribus diffluunt, hi tamen à colliquativis in hectica sedulo distinguantur. Quoad excernenda urina sæpe aquea tenuis, ac velut spiritus vini, rarius, nisi ex alio accidenti, turbida, crassa, & nonnihil tineta: alvus penes segnior, catamenia difficilius fere fluunt ac atrescunt &c. Hi scyrrhis, canceris, ulceribus cacoëthicis, lepræ, quartanis, cordis palpitationibus, vertiginibus, anxietatibus, syncopi ac morbis chronicis multum subjacent, varii generis doloribus, pruritu, impuritatibus cutaneis &c. Hæc tantam apud nonnullos hodie adepta est palmam, ut fere ea univèrsam omnium omninò morborum Intemperatorum causam (si scriptorum recentiorum nonnullorum placita leges) agere videatur, quàm malè autem, in thesibus meis de ma-
lo

lo hypochondriaco abunde docui ; dolendum profectò est plurimum, etiam inter recentiores tanta exoriri hodieum schismata, ubi tamen plures medicinam jam ad *infirmum* pervenisse sibi imaginantur, longè profectò tales à metâ aberrant, & magis huic sectæ obirascor, dum hi suam mentem germanico idiomate orbilitterario communicare (ut magis habeantur *Apollines*) præsumunt, hinc toxicum hoc etiam ipsos Chyrurgos castrenses, & eos, qui vix est tonstrina quadam evolarunt, in hominum perniciem inficit, de quibus facetè *Pechlinus* S. J. Pater canit.

*In bello occidit solus duo millia thymbron,
Quævis quis fuerit? Medicus * Castrensis.*

Et unde, nisi quod asini hi (doctos excipio) mox ex similibus libris (quorum textum tamen sæpe alphabetifare necesse habent) magnos esse Doctores sibi persuadeant ignari illius.

Doctar in libro non valet ova duo.

No. IX. Sit modò tertium, nimirum dulce seu insipidum Hippocraticum Galenicis pituitosum ; & hoc est (ut & in basi insinuavi) immediatum chyli (dum vitiò digestionis chylosæ dulces aberrant, aut exuperant) erratum, quod istis fere signis se prodit ; Qui hoc vitiò infecti sunt, quoad actiones sunt quidem tractabiles, sed & ac hebetes, torpidi, & segnes ac tardi nec non somnolèti ; venæ sunt graciliores, & sanguificatio ob sanguinem multis particulis viscidis saginatum, minùs succedit, hinc & minùs spirituascit, nutritioque vapulat, & malum non tam ad cachexias pituitosas, quàm leucophlegmatias inclinat, magis appetunt quàm digerunt ; Quoad qualitates, corpus mollescit ac albescit & obesius fit ; facile frigent tales, infarciuntur & levi ex causa viscera, ac scyrrhi emanant, aliique chronici oriuntur affectus ; pili fere albicant, defluxiones paciuntur præsertim ad thoracem. Quod excernenda &c. attinet, hi multum sputant, cruda dejectiunt, talemque excernunt urinam nempe crudam, albam tenuem nunc crassam & lactescentem.

O 2

No. X.

* Scilicet ein Feldscheerer/ quibus modò fere solis contra conscientiam militum cura committi solet.

No. X. Quartum nunc sequitur Intemperatum Hippocraticum ferofum hucusque nuncupatum, de quo quidem *Cous* nullam videtur feciffe mentionem; Si tamen textus ejus in hac parte ultima proæmialiter assignatos ad bilancem nostram trutinamus, invenimus profectò & hanc cacochymiam fundamentum in nostro divino *sene* fortiri, potest amarum enim dulce & acidum (quò & acerbum, austerum & ponticum spectare verosimile est) falsum quoque & fluidum in medium profert, sub quibus terminis, ut nunc patescet, unicè serosa intelligitur; postquam enim pugiles nostros binos, acidum & alcali, sub titulo amari & acidi perstrinxerat, devenit posthac ad consistentiam humorum, ubi crassiorem sub titulo dulcis seu pituitosi innuit, ac tandem ad fluidum & falsum descendit, utpoteenixum quoddam, exuperans tamen ex assignatis duobus pugilibus præternaturaliter affectis emergens, sic innuit intemperatum (non temperatum) hoc fluorem humorum, qui plerumque etiam falsi sunt, quemadmodum in catarrhis tenuibus quotidie conspiciere est: Salsa reverà neutrius (si naturalis status limites non excedunt) sunt generis, attamen si excedunt merclè plurimùm attenuantur, præsertim si plus de urinoso volatili oleoso (ut plerunque in scorbuticis simililibus accidit,) participant, hinc qui hisce defluxionibus succumbunt, fere (en signa diagnostica) *quoad actiones*, multum exspunt; Plures patiuntur affectus artuum dolorificos, Rheumaticos vagos ac fere urinariis morbis laborant; tussunt multum, raucessunt, varia per nares & os excernuntur, & sæpe effluunt sponte; subinde etiam appetitus languet, ac nonnulli sitiunt, venter interdum tumet, & in his ea, quæ patiuntur, facilè transeunt, sed & facile levi ex causa, præsertim ab aëris inclementiâ, & variis mutationibus repentinis incurunt morbos; Ratione *qualitatis mutatae*, fere phlogosis obnoxii sunt, falsedinemq; oris patiuntur imò, quæ tussi rejiciuntur; fere sunt aquea, spumosa & falsuginosa: quoad excreta fere sunt tenuia, acria, etiam nares excoriantia, pruritus & ardorem oculorum causantia; sudoris sæpe falsi & urinæ copia sed & acrimonia fere adest; Applica huc, quæ Cl. *Morton* in sua

sua accuratissima phtysiologia de phtysi scorbutica habet; Et hæc de signis principaliorum cacochymiarum dicta sufficiant, licet fundum non exhauriant, longè enim plura adhuc in scænam proferri potuissent, præsertim si & gradus harum producendi animus fuisset, nulla enim est, quæ non suas habeat latitudines & accidentales differentias, prout nempe modò allatæ particulæ plùs minùs prædominantur singularemque corruptelam contraxerunt, ac etiam *μῖξίς* minutiarum hac vel illa ratione turbata est, hinc etiam morbi cacochymi (ut supra edocti fuimus) ad classem turbatæ mixtionis morborum pertinent.

No. XI. Hinc reverà & scorbutus suam hisce saporibus vitiosis debet originem, & quidem si in eo phlogoses, tenuitates humorum, ac dolorosa cum calore conjuncta pathemata aut laxitas gingivarum cum rubore &c. observantur, ad majorem cacochymix & serosæ amaræ gradum meritò trahi posse mihi persuadeo; econtra & frigescit, si corpus tumet, in multis partibus livet, tumores duros præfert, & lividos, totoque quasi corpore frigent &c. verbò cum majori humorum quiete consequenter & frigore quasi cadaveroso se nostro sistit aspectui, planè ad acidæ intemperiei ordinem non injustè trahitur. Luem veneram si consideramus, reverà lymphæ vitium & sic ad intemperaturam serosam (unicè enim affectus est glandularum, hinc & nutritionem vitiat, & tandem carie ossa exedit) referri debere in propatulo est, ubi & singularis ac specificus sapor, & quidem causticus partes æque solidas ac molles aggrediens tantæ malorum lernæ author, existit, hinc & decoctis lignorum quasi balsamicorum & attenuantium, aut mercurio visciditates corrosivas per glandulas eliminante talia scorta unicè adjuvantur: quò & stupendus ille affectus (quo ossa intacta cute exeduntur ac perforantur, ut recens nobis exemplum hic in quodam rustico suppeditat) spina ventosa dictus trahi justò spectat.

Non dicam hic de horrendo illo & abominabili malo lepra dicto, quod adeo omnes melioris notæ homines fugiunt, ut etiam separata illis domicilia sint destinata, ubi pro-

fectò mira incusari rursus debet humorum ametria, fortè si cupis ob lixivialia ibidem luxuriantia salia deuoò ad amarum redigenda intemperatum; diagnosin innumeri præbent authores sexcenta alia reticendo ad alia devolvimur.

CAPUT IV.

De

Intemperati Essentia.

§. I.

Quemadmodum, ut in priori sect. c. 2. enodavimus, temperiei naturam à molecularum nostrarum ad æquam bilancem positâ, saltem ad Justitiam, modificatione deduximus, sic profectò æquanimiter intemperatum omne ab inæquali earum textura, motu, figura, quantitate & situ derive-mus necesse est, adeoque sic morbus temperiei sine febre exurgit, & ut rem paucis explicemus, omnis cacochymia ea est natura, & essentia, quam à tali & tali molecularum motu, figura, verbò, certa & morbosa actionesque æconomia animalis quoad qualitates varias lædente modificatione sortitur, inde evenit, quòd hic frigeat, alter caleat, iste minùs ille magis doloribus vexetur, unus in iram & furorem, alius in metum & tremorem; Quidam in hæmorrhagias varias præsertim acriores scorbuticas, quispiam verò in polypositas sanguinis affectiones abripiatur; imò si fatiscencia integra particularum minimarum contingit, ipsa inde gangræna partis aut totius oboritur, ut in febribus fere malignis & pestilentialibus evenire prudentissima meritò est conjectura; Inde remediis nullus datur locus, & spes ad frugem redeundi nulla; Econtra tametsi varia in sanguine & humoribus oboritur *discrasia*, moleculæ diversimodè quoad suos modos seu primarias affectiones alterentur, variasque intemperaturas producant, modo mixtionis vinculum, quale tandem, retineant, res adhuc in salvo esse potest; Nos verò à scopo non errare, quivis rerum parùm peritus in seipso experiri poterit; Rapiatur enim in iram, ecce dum moleculæ sanguinis enormiter ab hoc animi motu moventur, sulphureæque præ-

prædominium, spiculatam figuram nactæ, fortiuntur, totus mox incalescit, spumabit, & igneam naturam nanciscitur; Ex aduerso alius totus quantus exhilaratus derepente tristi nuncio territus, motu sanguinis sufflaminato languet corpore, tristatur animâ, imò frigescit, & sic de omnibus reliquis affectionibus sentias præternaturalibus; si ultro dubitas, considera varia dolorum genera, nonnisi à multiplici particularum modificatione propullulantia.

§. II. Cum cacochymias quasdam quasi Catholicas in sequente capite statuminaturi sumus, ideò & in quo natura earum in particulari consistat, hîc decidamus necesse est.

No. I. Essentia autem amari in eo sita, ut particulæ salino præsertim alcalico - sulphuræ volatiles (quibus & sæpe acidum volatile oleosum sese associat) excedant, sui- que juris fiant, & sic intemperatæ lædant, effectusque, qui similibus particulis adscribuntur, producant.

No. II. Econtra *acidi natura* tum depræhenditur, quando minutia acidæ, nimirum fixæ (quò & austeræ, acerbæ, ponticæ trahi possunt) ac macræ, & plus minus terreæ eminentiori in gradu observantur, ita ut insigne prædominium sortiantur, actionesque vitiosas reddant, ac talia in corpore efficiant, quæ aliàs similibus particulis attribuuntur.

§. III. Dulcis Intemperati essentia præprimis querenda est in particulis quiescentibus fere, viscosis, ubi minutia activæ satis inhamatæ & inviscatæ sunt, ita ut suam præsentiam vel non possint procedere, vel eæ multum deficient, unde chylus ita focors & tenax est, ut in sanguinem convertinequeat, sed quasi crudus massam sanguineam infarciat, ita ut ea, quæ supra de hujus signis diagnostis enarravimus tum eveniant.

No. IV. Denique *serosa cacochymia essentiam* tum hariolaberis adesse, non solum quando partes aqueæ serosæ abundant, partesque subditas inundant, (sic enim duntaxat plethoram serosam constituerent) sed potissimum tum, quando vitiosa qualitas fere salsa & acris accedit; quibus ex effectibus hanc cognoscere habeas, vide hujus diagnosin supra.

No. V.

No. V. Reliquarum intemperaturarum essentias successivè ipse etiam in praxi erues, modò ad plurimorum morborum specificum saporem inquiras, huncque observes.

CAPUT V.

De

Intemperati Differentiis.

§. I.

Actum agerem, si hoc in loco eâ, qua in priori S. 2. C. 3. processu methodo scribere intenderem, quippe plus quàm sufficit hic dixisse, nullam rerum crasin, seu temperiem etiam vitalem intemperati censum subingredi, nisi quâ *μίξιν* seu temperiem elementorum substantificam toto genere præternativam præsupponat, unde primùm posthac vitales nostri liquores, maximè nectar nostrum vivificum sanguis, variam pro varietate mixtionis morbosâ naturam induit, sicque Intemperatum qualitativum nuncupandum & discrasia in universo emergit corpore; Quotiescunque enim res creatæ aliam & aliam, quam à primo omnium *Creatore* nactæ sunt, quantitatis, figuræ, partium sitûs aut motûs quietis aquirunt modificationem ac texturam, toties etiam à naturali sua deflectunt crasi, intemperatæque evadunt, ac in *Æconomia* animali ingentem excitant, vel saltem moliuntur ruinam; Nec hîc moror, an Intemperatum tale dicatur arithmeticæ seu geometricæ proportionis, est enim omninò præter naturam, læditque in homine actiones, eoque neque habet miscelam ad pondus, neque ad Justitiam: Hoc Intemperatum autem vel nobis connascitur, perque semina parentum contrahimus, mereturque tum ratione originis *connatum*, seu nativum appellari; vel nobismet ipsis (quod pro dolor! hac mundi ætate omnium frequentissimè accidit) per sex rerum nonnaturalium abusum cudimus, & reverà etiam *Ascititium* nuncupari potest: Insuper hic sicco pede præterire neutiquàm licet, aliam nempe existere Intemperiem cum, aliam autem sine febre, de qua nos potissimùm

mum agemus, tametsi & hæc in febris sedulo consideranda veniat; rara enim, imò rarissima est febris (si ephemeram excipias) sine cacochymia, licet hæc millies sit absque febre: *Differre item accidentaliter intemperaturas plus quam certum, & quidem.*

§. II. Transimus nunc ad essentialem cacochymiarum differentiam determinandam, ubi jure meritissimò *Quæstio illa scholarum famosissima, quot, & antantum quatuor dentur cacochymia seu intemperaturæ?* ventilanda oboritur, quæ reverà plurimum negotii facescere videri potest, utpote quòd inveterata de quatuor hisce intemperaturis solis & à *Galenii* temporibus hucusque fere indubitata opinio, ita ut contrarium velle statuere hucusque summum fuerit piaculum, ideò quâ præivit *Galenus*, sic quoque nefas fuit aliter sentire; Imò si quis in schola *Galenica* à longè etiam contrarium tantum cogitasset, è re medica velut atheus (*Galenum* enim quamvis in plurimis erroneum velut *Deum* errare nescium flexo quasi poplite adorarunt) proscripius & fulmine medico tactus vagari coactus fuisset, adeò sacer hic erat quaternarius numerus. Verum enim verò si veritati consentaneè, si doctrinæ nostræ hætenus traditæ conformiter, si denique, ut fas est, & tenemur pro emolumento fori medici loqui desideramus & debemus, meherclè fateri extra omnem dubitatis aleam oportet, Intemperatum in homine neutiquam intra tam angustos quaternarii numeri limites se includi ac circumvallari pati, amplissima etenim potest esse absolutorum modorum in sanguine & humoribus varietas, sic & longè diversissima quibus oriri humorum discrasia, & consequenter cacochymia, uti luculenter in plurimis affectibus apparet, hinc alia est cacochymia acidamaca, alia acidavolatilis oleosa, alia alcalina fixa, alia volatilis, alia pituitosa, alia austera, acerba, pontica alia sicca, alia humida, alia in scorbuto frigido; alia in calido, alia in hysteriis & alia in hypochondriacis, ac alia denique (ut centena alia præterem) in lue venerea; ita ut revera cacochymiarum immensus sit campus; mihi non credis! experire, & videbis me laureolam in mustaceo non quærere,

sed unicè veritati litare, in cuius rei indubitatum testimoni-
um adduco artis nostræ Medicæ Protoparentem Divinum
Hippocratem, ut jam huius in sectionis proæmio abundè e-
doctus es, qui etiam sexcenta alia cacochyma agnoscit, ita
ut de doctrina hac (quidquid *Galenus* pravus potius *Coi* in-
terpres quàm restaurator) cum suis adhærentibus ogganniat;
quemadmodum enim inexplicabilis adhuc dum est saporum
diversitas, sic & inenarrabili modo Intemperatum (in sapo-
ribus fundatum) diversificare, & sexcentum esse poterit; ita
ut reipsa adhuc dum numerum Intemperati absolutè deter-
minare omnino nesciamus.

§. III. Interea, ut ut ea, quæ hætenus ab ipsa experi-
entia & ratione, atque ex limpidissimo *Hippocratis* puteo in
medium traximus, sint verissima, est tamen difficillimum,
imò, ut mihi imaginor, impossibile in clinica sese sexcentis
potentiis Hippocraticis eruendis alligare, nec quoque vide-
tur talis mens ipsi *Coo* fuisse, ut practicus tot saporibus se-
se astringeret; Et, si profundius rem perstringimus, inveni-
mus profectò, eum nobis suas potentias (saltem cardinales,
& cui sexcentæ aliæ subjacent) manifestè declarasse, ait enim
ipsemet de veteri medicina in textu sæpè adducto: Inest e-
nim & in homine amarum, *salsum & dulce*, & acidum, &
acerbum, & fluidum & alia infinita &c. Ex quibus clarè no-
bis indicatur, præpris nos in morbis Intemperierum ad a-
marum, ad salsum, ad dulce, ad acidum & acerbum ac flui-
dum respicere debere, licet hæc ex integro (cùm infinita alia
adhuc successu temporis manifestanda supersint) neutiquam
totam in curatione affectuum præternaturalium absolvant
papigam, hinc utique evenit, ut & *Galenus* ejusque sequa-
ces (quaternione Elementorum, hisque superstructorum
quatuor qualitatum primarum, indeque deductorum quatuor
humorum seducti) omnes intemperies & ad quatuor suas ca-
cochymias biliosam, melancholicam, pituitosam, ac sero-
sam restrinxerint: Si ut in se est, verum fateri volumus, re-
verà & nostracum Galenica, & hæc cum nostra doctrina hoc
in passu suo modo reconciliari poterit, quod enim Galenistæ
bili abundantiori adscribunt, hoc nos tribuimus amaro, quod
ipsi

ipſi affignant ſeroſo , nos fere falſo addimus ; quod nos acido acerbo , auſtero , illi concedunt melancholiæ ; quod nos dulci viſcido , lento craſſo , illi imponunt pituitæ , & hæ ſunt Galenicorum quatuor cacochymia adeò decantatæ breviter enodata , atque adhuc hodie dum in ſcholis tum in praxi merito ſuam obtinent ſedem , non ita tamen , ut hiſce omnis humorum exhauriatur intemperies , ſed quod ſint ſapores intemperati quaſi generales & catholici : qui nobis ſaltem in morborum principio (donec meliora eruendi occaſio nobis occurrat) ſufficiunt , addit tamen etiam ipſe Divinus *Senex* adhuc dum unum valdopere conſiderabile (quod quoque jam ſuprà tetigimus) nempe fluidum , quo humorum fluorem & (ſi loqui fas eſt , ut cenſeo) lentorem ac craſſitiem abſque omni dubio intelligit , nam æque conſiſtentia humorum vitioſa ad intemperies pertinet , quàm ullum aliud vitium , eſt enim qualitas vitioſa fluidi , quæ ad nullum alium omninò reduci poterit ; Ut ut ergò Intemperantiæ dictæ omnium maniſteſtiores , atque ad quaternarium numerum omninò reducibiles ſint , nolim tamen quemquam (cùm puriſſimæ & ſaniſſimæ *Coi* doctrinæ è diametro opponatur) eò perſuadere , ut hiſce ſeſe ſtriçtè alliget , tametiſi nullus inficias eam , quin non in praxi prima fronte omninò ſatiſfacere queant , imò adhuc arçtius combinari poſſunt , quippe ſerum vel peccat tenuitate excellenti , & facilè amari ingreditur ordinem ; vel vitioſum eſt ratione craſſitiei , atque levi negotio ad dulcem reducitur cacochymiam , niſi loqui ames , ſerum conſiderari hinc velut humorem à ſanguine ſecretum , & ſic ejus vitia aliud quoque conſtituere intemperatum ; alit infulſum eſt entia multiplicare , ſine neceſſitate , ſapores præ omnibus eorumque effectus conſiderandi ſunt.

§. IV. Quemadmodum ſuperiori P. 2. C. 3. §. 5. & ſequenti ad oculus demonſtravimus , magnam profectò eſſe differentiam temperiei tum ratione ſexus , clymatum &c. hinc quoque parili ratione hoc idem de Intemperato dicendum eſſe , probare nobis incumbit. Prævit autem nobis imprimis hoc in paſſu nunquam ſatis laudandus noſter *Cous S. 3. apher.* per totum , ubi ex inſtituto ſimilia pertractare vo-

luisse clarissimè apparet , quò nobis singulariter ob oculos posuit verissimum esse suum effatum , totum nempe hominem à nativitate esse morbum. Nunc ergò (ut consecutivè doceamus) primo *ætates* tangemus , quas singulariter. *Senex* dicta sect. 3. apho. 24. incipit, inquiens : *In ætatibus autem talia contingunt ; Parvis & nuper Natis puerulis oris ulcera (apthæ Mundfäule) vomitus , tusses, vigilia, pavores, umbilici inflammationes, aurium humiditates :* Ecce, quot mala neonatum homunculum non exspectant ! ut non immeritò, dum vix sedem suam deserit maternam , vitalique aurâ fruitur, ivitium vitæ à ploratu incipiat, ut sic , prout vult Divinus *Augustinus* suæ calamitatis (lacrymæ enim testes sunt miseræ) esset propheta ; Non est, quòd hîc malorum horum causas enumeremus, certum enim est imò certissimum, lernam hanc malorum, ut omnes practici libri ex superabundanti te docebunt, à singulari Intemperato promanare : Pergit ulterius sumus noster *legislator*, dum seq. aph. 25. sic ait : Ad dentiendi verò tempus accedentibus gingivarum prurigines fiunt, febres, convulsiones, alvi profluvia & maximè qui caninos edunt dentes, & his præsertim pueris, qui crassissimi sunt, & alvos duras habent : de his infantum morbis præprimis legi meretur felix *Ettmullerus* in suo valetudinario infantili per totum, ideò & fileo ego, utpote qui solùm Intemperati varietatem (ex variatione morborum in ætatibus cognoscendam) describere cupio : continuat *Dictator* noster ætates, & ad pueritiam transit, de qua sic apho 26. effatur : *cùm verò jam magis adoleverunt, tonsilla, vertebrae in occipitio ad interiora luxationes, crebri anhelitus, calculi, lumbrici rotundi, ascarides, verruce pensiles, satyriasmus, struma, & alia tubercula, id est scrophulæ circa caput, collum, inguina, & ubi sunt glandule, sed præcipue antedicta, quæ mala reverà pleraque nostri Intemperati soboles sunt :* devenit posthac eodem libro aph. 27. ad adolescentiam, de qua hæc habet : *grandioribus autem adhuc, & ad pubertatem accedentibus, plurima ex his, & febres diurnæ potius, & ex naribus profluvia sanguinis ; quæ fiunt ferè 12, 13, vel 14 anno, ubi ad venerem jam inclinant, & vox amænior redditur ;*

Hanc

Hanc & corporis & animi mutationem optimè moraliter delineavit S. *Augustinus*, inquiens: *adolescenciam ardor quidam excipit, nec prudentia nec iudicii compos, rerum utilium, ac laudabilium contemptio, voluptatis, ac sæpè turpitudinis appetitio, veri boni ignoratio; in pares ferocia, in superiores superbia, in inferiores arrogantia; ex his contentiones, rixæ, contumelia; ex rebus honestis contemptis infelicitas & infamia: ex turpibus curiosè arreptis & conquistis luctus, morbi, perpetuum denique sui ipsius odium: adde insanas pecuniarum largitiones: quæ si quis ætatis vitia, quàm natura miserias velit appellare, quanquàm nominis questionem inducat, non tamèn ipsas ab homine miserias & incommoda removebit: Verbò adolescentes quoad mores fere sunt procaces, protervi, leves, incurii, præcipites, immaturi, ni educatio errores emendet: juxta illud *Horatii*.*

Invidus, iracundus, iners, rixosus, amator;

Nemo adeò ferus est, ut non mitescere possit,

Si modò cultura patientem accomodet aurem.

No. I. Sed ad nostrum scopum; Postquàm *Codicista* noster aph. 28. durationem dictorum affectuum expressit his verbis: *plurimi autem morbi pueris iudicantur, nonnulli quidem in 40. diebus, nonnulli verò in quatuor mensibus; nonnulli in annis; nonnulli pubertati proximis; Qui verò pueris permanserint, nec circa pubertatem finiti fuerint, aut feminis, cum menstrua erumpunt, inveterata fere consueverunt;* descendit aph. 29. mox ad *Juventutem* quasi à vere ad ætatem, hujusque morbosos affectus sic enumerat: *Juvenibus autem sanguinis sputiones, tabes, febres acute, morbi comitiales, & alii, sed præcipuè ante dicti.* His positis nunc ipse accuratissimus noster *Cous* ad ætatem mediam, *virilitatem*, ceu in incipientem autumnum, solstitium, devenit, virilitatis autem nomen virtutem designat teste *Cicerone*; de hac aph. 30. ita loquitur. *Ultra ætatem progressis, crebri anhelitus, morbi laterales, pulmonis inflammationes, lethargi, phrenitides, ardentes febres, alvi diuturna profluvia, cholera, difficultates intestinorum, levitates eorundem, hæmorrhoides.* Heu, quantis rursus subjacet miseris ipsa misera *Virilitas!* quod adhuc feren-

dum foret, nisi majora ferenda haberet *senium*, seu occasus vitæ nostræ, de quo ultimo *apho* 31. nempe, finem sectioni suæ talem imponit: senibus spirandi difficultates, destillationes cum tussi, urinæ stillicidia & mingendi difficultates, articulorum dolores, renum vitia, vertigines, apoplexiæ, mali habitus (cachexiæ) pruritus totius corporis, vigiliæ, alvi, oculorum, & narium humiditates, visus obtusus, glaucedines, auditus graves ex denuo, quantus luctus extrema vitæ non occupat! ita ut senes meritò exclament

*In nos ætas ultima venit,
O nos durâ sorte creatos!*

De quibus iteratò D. *Augustinus* bellè scribit dicendo: *quid est aliud videre Senem tremulum, canum, imbecillum, infirmum, quàm cernere morientem vivum, aut viventem mortuum?* quippe his verbum morior contra Grammaticæ statuta indeclinabile est: uti & ipse noster *Senex* 20. *aph.* 40. hoc asseverat his verbis: *Raucitates, & gravedines senio confectis non mitigantur*; ergò insanabiles sunt, multò magis graviores eorum morbi, qui illis accidunt. Ecce phalangem malorum ab intemperato quodam juxta ætates propululantium, & licet quædam solidis adscribi posse videantur partibus, attamen & de illis adhucdum dubium est, præsertim dum harmonia quæpiam & æquilibrium inter utrasque partes intercedere necessariò debeat, nec enim unius datur obstructio partis, nisi simul vitium fluidi cujusdam quocunque tandem modò intemperati concurrat, plura à me non (immemsum enim præter opinionem excurreret labor noster) extorquebis, si ultra quid expetis, consule accuratiores aphorismorum Hippocraticorū Interpretes, *Heurnium*, & alios, nec non & authores practicos, & verum me dicere experieris; Hic varietatem cacochymiarum pro ætatis ordine, ex aliis & aliis morbis cognoscendarum demonstrâsse sufficit.

No. II. Præsertim cum ipse Hippocrates in *coacis prænotionibus* variationem Intemperati in ætatibus agnoscens C. 24. No. I. dicat; *morbi hi ante pæbertatem non sunt, peripneumonia, pleuritis, podagra, nephritis, varix circa tibiam, fluxus sanguineus, cancer non congenitus, vitiligo non in-*
nata,

nata, defluxus dorsalis, hæmorrhoidis, chardapsus non connatus, horum morborum nullum ante pubertatem fere expectandum est, verum ab anno 14. usque ad 42. natura corporis morborum omnis generis ferax est. Rursus ab hac ætate usque ad annos 60. tres non fiunt, struma, neque lapis in vesica, nisi prius existat, neque destillatio dorsalis, neque nephritis, nisi ex alia ætate consequuntur, neque hæmorrhoides, neque fluxus sanguineus, nisi prius fuerit, hi usque ad senectutem absunt morbi. Hic singulariter stupenda fuit Cœli cautela, dum ubique monet, nisi prius fuerit, ubi & characterem hæreditarium seu aliud fermentum intemperatum, morbosum prius existens intelligit, & sic quasi ex oraculo loquitur.

No. III. Sic & sæpè morbus unus mutatur in alium, sic ex pituita alba subiinde venit aqua intercus; cholera virilis transit in senio in phlegma; & ut *Duretus* f. 54. ait, si cui saluginosa sputa quiescunt, iis totum corpus veluti exanthematibus oblitum rubet, & tandem asperitate jam jam futura morte fit rigidum.

No. IV. Non solum autem ætates varia præferunt intemperata, sed & *Sexus* masculinus, ac præsertim femininus, uti quoque in præcedente Parte 2. Cap. 3. §. 6. edocuius de temperie, inde est, quod mulier à quibusdam quemvis morbum bis pati credatur, hinc & apud authores practicos mulierum morbi separatam fortiuntur rubricam, imò integra de his eduntur volumina; videatur *Castro*, *Saxonia*, *Varandæus*, *Spachius*, & plures alii. Sufficit hac in re nobis rursus *Coryphæus* noster *Cous*, qui præsertim modo dicto Cap. à 2. usque ad numerum 45. item 5. aph. à 28. usque ad 62. inclusivè, item prorrhetic. 2. p. mihi 315. & seqq. unicè de mulierum morbis tractat, qui loci videri poterunt; paginas enim præter rationem impleturi essemus, si omnia enumerare vellemus, solum adhuc notare libet, femininum sexum magis hæmorrhagiis, ut virilis febribus, subjacere.

N. V. Nec subticendæ etiam diversæ cacochymix à diversitate quoque Clymatum, ac *Regionum* ortum suum trahentes, inde & morbi endemii, vernaculi, patrii seu gentili-

tilitii ab intemperato quodam illi regioni propriò, velut causa communi & vernaculâ sive ob alimenta sive aërem seu aquas veniunt; ut scorbutus in *Hollandia*; plica in *Polonia*; Rachitis in *Anglia* & sudore anglico dictò; apud *Græcos*, *Ægyptios*, & *Syros* elephântiasis; mentagra apud *Romanos* tempore Plinii; In *Alpibus* Bronchocele &c. ita ut ob tantam diversitatem clymatum, & inde emergentium cacochymiarum Medicus habeat, ut sedulò ad similia attendat, secùs oleum & operam perdet: Vide plura de differentiis temperierum & suò modò hîc applica: descendimus nunc ad

Eas *quatuor anni temporum* intemperies investigandas suscipimus, ubi reverà denuò immensa satis varietas sese offert: sequemur tamen iterum fidelissimum nostrum Ducem *Hippocratem* 3. aphor. ubi numero 19. consueto more à calumniantium lingua se præservare cupit dicendò: *Morbi omnes quidem in omnibus temporibus fiunt, quidam tamen magis in quibusdam ipsorum & fiunt, & exacerbantur*; pergit itaque aph. 20. à *Vere* incipiendo sic: *Vere enim furores & atrabiles, & morbi comitiales, & profluvia sanguinis, & angina & gravedines & raucedines, & tusses, & lepra, & impetigines, & pustula ulcerosa plurima, & tubercula, & articularum dolores.* A *vere* progreditur ad æstatem aph. 21. ita loquens: *æstate autem nonnulli horum, & febres continuæ, & ardentes, & tertiana, plurima, & quartana, & vomitus, & alvi profluvia, & lippitudines oculorum & aurium dolores, & oris ulcerationes, & genitalium putredines & sudamina:* Post æstatem consequenter prosequitur autumnum, de quo aph. 22. hæc habet: *Autumnò verò & plurimi æstivi morbi fiunt, & febres quartana & erratica, lienis dolores, aqua intercutis, tabes, stillicidia urina, levitates & difficultates intestinorum, coxa dolores, angina, anhelationes, volvuli, morbi comitiales, furores & atrabiles*: sed quemadmodum in omnibus suis scriptis, ut plurimum saltem, connexionem quæsit, sic & hîc eam adamavit, devolvitur enim mox aph. 23. ad hyemem; de qua ita effatur: *hyeme verò morbi laterales, pulmonis inflammationes, lethargi, gravedines, raucedines, tusses, dolores pectoris, & laterum ac lumborum;*

borum; capitis dolores, vertigines & apoplexia: Hæc modò adducta ita intelligenda esse velim, si ordinario suo cursui & requisitæ constitutioni respondeant, videlicet ut *Ver* nempe sit humidum calidum, *æstas* calida sicca, *autumnus* frigidus humidus, *hyems* verò frigida sicca, secus si & ipsa hæc tempora inter se inæqualia sunt, atque à nativa sua constitutione deflectunt, tunc & novum intemperatum, & alii morbi metuendi sunt, hanc in rem iteratò clarissimè scripsit *Dictator* noster eadem S. 3. aph. 6. his verbis: *æstas veri similis sudores in febribus multos expectare oportet*; pergit seq. aph. 7. ajens: *In siccitatibus febres acute fiunt, etsi annus magna ex parte talis fuerit, qualem fecerit constitutionem, tales ut plurimum morbos quoque oportet expectare*; econtra ut habet aph. 8. *in constantibus temporibus, cum tempestivè tempesta readuntur, morbi constantes (ecce genium morborum) & boni judicii fiunt: in inconstantibus autem, inconstantes & mali judicii.* Postquam dein autumnò perniciosissimos gigni morbos, ver autem saluberrimum pronunciavit (hinc & tertianæ vernaes præ autumnalibus citiùs curationem admittunt) tempora melius incipit expendere aph. 11. ita: *De temporibus autem, si quidem hyems sicca & aquilonia fuerit, ver verò pluviosum & australe, necesse est æstate febres acutas, & lippitudines, & intestinorum difficultates fieri, præcipuè verò mulieribus, & viris naturâ humidioribus*: 12. continuat materiam pronuntians: *si verò hyems australis & pluviosa & placida fuerit, ver autem siccum & aquilonium, mulieres, quibus partus in ver incidit, ex quacunque causa abortiunt, quæ vero parient, imbecilles & morbosos infantes edunt, ut vel statim intereant, vel tenues & valetudinarii vivant; ceteris verò mortalibus difficultates intestinorum & lippitudines sicca fiunt, senioribus autem destillationes, quæ citò interimunt: nondum cessat, ut materiam totam exhauriat, quippe ponit aph. 13. hæc; si verò æstas sicca fuerit & aquilonia, autumnus verò pluviosus & australis, dolores capitis hyeme fiunt, & tusses, raucedines, atque gravedines, quibusdam autem & tabes: aph. 14. si verò aquilonius sit & siccus, his quidem qui naturâ sunt humidiores & mulieribus conferet, reliquis autem erunt*

Q

lippi-

lippitudines sicca, & febres acuta, & gravedines diuturna, nonnullis verò & atra biles: tandem postquam incommoda vitiosarum anni constitutionum graphicè depinxerat, concludit hoc suum pensum aph. 15. & ait; ex anni autem constitutionibus in universum siccitates imbribus sunt salubriores, & minùs mortifera, cujus rationem mox, ubi de ventis egerimus, in medium proferemus.

§. V. Hanc meritò classem ingrediuntur & ipsi *venti*, pro quorum diversitate etiam variè alteratur, & intemperatum redditur corpus nostrum, cujus rei testimonium omni exceptione majus ipsius *legislatoris Medici aph. 5.* habemus quod sic sonat: *Austri auditum heberant, caliginem inducunt, caput gravant, pigros & languidos reddunt; quando hac tempestas prevaluerit, talia in morbis patiuntur. At si aquilonia fuerit, tusses fiunt, fauces aspera, alvi dura, difficultates urina, horrores, laterum dolores, & pectoris; quando hac tempestas prevaluerit, talia in morbis expectare oportet.* Sic divinus noster *senex* probare & confirmare intendit, quod statim hac *sec. 3. aph. 1.* velut pro ingressu proposuit, nempe *mutationes temporum potissimum parere morbos, & in temporibus magnas mutationes aut frigoris aut caloris; & alia pro ratione eodem modo: hoc idem repetit aph. 4.* dum dicit: *In temporibus, quando eodem die modò calor modò frigus fit, autumnales morbi expectandi sunt: apparet ergò ab his & similibus plures easque diversas nobis conciliari alterationes & consequenter evenire intemperies.*

§. VI. Prolixior, ut fatear, quod verum est, hucusque in exaranda Intemperati ab anni temporibus &c. emanantis multiplicitate fui, at crede, non sine singulari studio & operâ, à 30. & pluribus annis hinc inde in praxi gemens sæpè sæpius obstrepuit auribus meis, crises ab *Hippocrate* tanti habitas, uti & aphorismos ejus minùs ampliùs in usu esse, abolitos, imò nullos haberi posse; Verùm enim verò profectò similes aut ipsi non intelligunt, vel non ritè legunt ac examinant, mulò minus bene distingunt, vel potiùs non æquò judicant animò, sed per opinionem conceptam de hisce præceptis vel falsa hæc putant, vel prorsus inutilia, & hic
maximò

maximò ægrotantes commodò, quod exinde aliàs hauissent, privant, *Cous* enim præcepta, & monita solida, & quæ perpetua, & in communi hoc, quo fluctuamus, mortalitatis pelago magni usus, & potestatis esse possunt, & acta sunt, condidit: Hinc *Indefessus Baglivus* recens scriptor Romanus de fibra motrice in specimine 3. reliq. libr. C. 2. dicit: *qui bene callet Hippocratem, felix erit in prognosi, aliàs minimè: Qui textus Hippocratis memoria ritè mandaverit, deinde componere simul, & ad curationem determinare noverit, feliciter curare & presagire noverit: aliter minimè: Ecce quanta commoda, quis non fructus? ideoque & ego candorem in senem nostrum hisce contestari, simulque declarare volui, omnes jamjam enarratas mutationes non alio ex capite, quàm ratione aëris (cujus proprietates Antiquis tam clarè nondum, ut modernò sæculò, innotuerant) tam diversimodè alterari; certum enim, imò saniori philosophiæ experimentalis indubitatum est, aërem & gravitare & elasticum esse; *πολύλογος* forem, si utrumque multis probare contenderem rationibus & experimentis, dixisse hîc sufficit, hujus gravitationis authorem fuisse *Gallileum*, qui aquam intra antlias aspirantes nunquàm altiùs quàm altitudinem incirciter 34. pedum ascendere primus observavit, eò quòd pressio aëris incumbentis æquipolleat pressioni seu altitudini aquæ pedum 34. Dein, quemadmodum inventis facilè est quidpiam addere, hanc rem magis, ut ejus scripta docent, illustravit *Torricellus*; accuratiorem autem dedit, imò absolvit *Boyle*, ut ejus monumenta de aëre abundè nobis testantur: *Aër* itaque *gravitat* (corpus enim materiale est) naturâ suâ, & pressione superincumbentis columnæ aëris, hinc in profundissimis cellis, & montium radicibus gravior est, quàm in suprema ædificiorum parte, aut montium jugis, ut satis ex Barometro cuivis constare poterit. Ast præter gravitationem etiam *elastica vi* præditus est aër, qua nempe compressus pristino se statui restituere cogitat, quemadmodum frondes & ramos arborum à nive v. gr. incumbente satis de pressos, excussâ nive mox in altum surgere, pristinumque repetere naturalem suum locum observamus; sic & hæc ipsa*

vis à preffione præcedenti dependet, quam tum primo re-
stitutionem suam appetit, velut & in sclopetis pnevmaticis
luculentum habemus exemplum: hæc ergo vis elastica nil
aliud est, quàm innata aëris potentia, quâ ad majora spatia
se pandere conatur; omnis elateris etiam fortissimi (com-
pressi prius) tota vis in conatu sese restituendi in situm, è
quo depulsus est, consistit: Hæc ideò proposui, ut declara-
rem observandam esse aëris pro varia ejusdem in diversis an-
norum & temporum constitutionibus quoad gravitatem &
levitatem naturam, quos enim effectus producit aëris gravi-
tas v. gr. in baro- & thermometro, eosdem planè, imò lon-
gè majores, non tam in vegetabilibus quàm singulariter in a-
nimalibus, imò omnibus corporibus sublunaribus efficit:
Nunc ut scopum nostrum attingamus, dicimus, quò frigi-
dior est aër, eò magis gravitat, ut in hyeme, quò calidior, eò
levior ut in æstate; Sic profectò dum furit boreas (etiam a-
quilo) licèt cælum serenum foret, tamen gravior est aër,
quàm dum auster atmosphæram penetrat, & sic calida est
constitutio, flante enim austro nonnulla pars crassi aëris in
pluvias & nubes concrefcit, quas halitus è terra sublati su-
stinent, & ita pondus imminuunt, idem etiam, quòd borea-
li tempore aër fiat multò densior, magisque compactus sic
& magis gravis, præsertim propter vapores & halitus terræ
cum eo arctè commixtos & in unum ferè corpus concretos,
unde & aër magis gravitat, Inde quoque observatum fuit,
quòd flante Borea asperior ob majorem gravitatem atmo-
sphæaræ observatus fuerit aër, quàm austrò, montesque nivi-
bus pleni eminè non ita distinctè cælò serenò, ut nubilò as-
solent, cernantur; adde quòd spirans aquilo ruat deorsum,
& materiam infra ferat, contra auster eandem rarefaciendo
supra attollat: prout ergò hóc, istò, vel illò modò aër vari-
at, nempe plùs minùs gravis aut elasticus est, taliter meher-
cle etiam variè in res sublunares agit, corporaque alterat, dum
æquilibrium fluidorum sustollit, transpirationes, & excre-
tiones sufflaminat, spirituaſcentiam impedit, vel dissipat,
& sic corpus mille modis mulctat; sic aër rusticanus multis
præsertim phtysicis adeò conducit, sic loca montana aërem
benignum

benignum fere semper recentant, cum non ita gravitet, & inde volatilisationem cruoris humani summopere adjuvet, ita ut horum incolæ non tam longam quàm sanam ducant vitam. Abrumpo filum, & ad alia digredior, hæc enim facem ad majora cogitanda luculenter præferunt, ut plura super addere velle, esset crabem bis coquere.

CAPUT VI.

De

Intemperati Subiecto.

§. I.

Brevibus hunc locum absolvo, præsertim dum priori p.
2. C. 4. satis evidenter multis rationibus probavi, temperiei subiectum unice in sanguine hujusque spiritibus vitalibus nidulari & quærendum, cum itaque contrariorum eadem sit ratio, quis non similiter hæc fluida pro sede intemperati agnosceret? sic est profectò, *sanguis primario* (hinc etiam in venis cacochymiam consistere, & duntaxat esse cruoris turbationem ajebat *Helmont.* de febr. (Cap. 4. No. 9.) Intemperati focus est, & pars affecta, solidas afficiens, *secundario* etiam reliqui humores ab eo dependentes: Quemadmodum de sanguine hoc nullo modo dubitari potest, sic & de reliquis humoribus ab eo per glandulas derivatis piaculum erit dubitare velle, hoc enim quovis experimur momento, & ipsa etiam persuadet ratio; qualis enim sanguis, tales etiam sunt reliqui inde secreti humores, inde est, quod massæ sanguinæ acrimonia habituata acerrimos quoque producat catarrhos, tenues & salfos; tenax econtra si erit, in plura coacervabitur præternaturalia phlegmata, humoresque pituitosos &c. adeoque manet stabile, firmum & inconcussum, reverà, omnis intemperiei subiectum unice in sanguine & secundario etiam aliis humoribus investigari debere; à qua autem radice ortum suum deducat, idque propullulet, mox seq. C. patefiet.

CAPUT VII.

De
Causis.

§. I.

Nihil æque difficulter ac causa proxima seu prima, ut vocat *Baglivus*, investigabile est; adeò ut, quamvis hucusque regulæ eam exactè investigandi magno quæsità fuerint labore, insudatum fuerit frustra & inani opera, præsertim quoad específicos aberrantes sapes, qui si nobis ad amussim innotescerent, feliciores in curanda lepra, scorbuto, lue Gallica & centenis aliis progressus in clynica facturi essemus, adeoque si & nos minus spe nostrâ nostrum assequemur finem, *Benevole Lector*, crede, nec nos meliorem aliis sortem nactos, & eidem fato subjacere. Interea cum morbus sanitati è diametro opponatur, sic & intemperatum à temperato (veluti & id superiori p. 2. C. 5. præstitimus) dimetimur, candidè declaramus, *Omnis intemperati formalem causam proximam esse crasin quocunque modo à statu naturali degenerantem*: quod *materialem* concernit statûo, *hanc esse indecentem & improportionatam minutiarum malè figuratarum ac sitarum, nec non præternaturaliter motarum aut quiescentium aut magnitudine aberrantium* (& in hoc consistit vera cacochymiarum causa materialis) *nostrarum minutiarum mixturam ac texturam*, quâ nempe geometrica illarum innata proportio juxta quatuor absolutos primarios modos immutatur & invertitur; hinc quia præfatæ texturæ nucleus fere est ipsum acidum & alcali cum intertexto pingui, ideò etiam in hac ipsa textura læsa formaliter crasis vitatur, morbosa evadit, morbosusque exurgit sapor, qui posthac has vel illas sæpe enormes in corpore turbas ciere potis est: doctrina hæc rursus Hippocraticæ correspondet, *non enim frigidum, calidum &c. sed & acidum & acerbum &c. & alia infinita omnigenas facultates habentia, copiamque & robur, atque hæc quidem mixta ac inter se temperata neque conspicua sunt, nec hominem lædunt, ubi verò quid horum secerum* (per turbatam rerum

rerum mixturam, quâ vel acerbum, vel acidum &c. in apricum venit) atque ipsum in seipso, tum conspicuum fit, & hominem ledit &c. Quemadmodum enim corpus nostrum (& in eo omnes humores) materialiter ex quinque minutiis per syncrison (unionem, & commixtionem) immediatè coalescit, taliter & illud per diacrison (dissolutionem, separationem, aut secretionem) rursus diversimodè immutari, & hinc morbos producere valet. Consideratur autem *dupliciter primo absolute*, ut in se est, veluti hucusque processimus, & *secundo respectivè* prout nempe intemperatum dictum respectu sensuum nostrorum (in quos movetur, & applicatur) se habet, quatenus à posteriori, ex inductis ab illo alterationibus crasis destructa cacochyma cognoscitur, ideò à *Coo* hæc per sapes seu causarum morbosarum potentias explicatur, hinc calidum, frigidum &c. effectus potiùs & producta, morbosa sunt ac symptomata, non causæ. Ex his omnibus, quæ nunc uberrimè produximus, in præpatulo est, quòd (veluti omnis sanitatis momentum in debito & naturali ipsius acidi & alcali volatilium saturationis, & à pingui temperationis puncto consistere videtur) pariter sic Intemperatum & potentia Hippocratica salis cujusdam & sulphuris secundùm minima in materiali texturâ variâ fundentur, & exinde est, quòd ratione harum non tantùm chyli & sanguinis motus intestinus plus minus à naturali statu recedat, sed etiam quilibet humores mutuâ sui (determinatis in locis) miscelâ in diversas & sæpe anomales fermentationes aut quietes deveniant, prout nempe tales particulae plus minus in enormititates rediguntur, aut econtrâ quasi supprimuntur, aut suffocantur, unde aliter esse non potest, quàm ut ex in novâ (qualescunque demum) vitiata crases emergant, quod deinde in corpore nostro morbosum, seu qualitate eminentiori instructum & reliquos humores facilè ad suam dissonare & trahere potest indolem: Et hæc in genere dicta sufficiant.

§. II. Major labor meherclè nobis ad determinandum specificum Intemperati saporem, amarus an acidus &c. sit, instat, quem laborem tamen.

No. I. Plurimum allevabit ipsa paulò post ponenda causa proigumena & procatartica, utpote quæ utraque magnam lucem in eruenda exacta causa primo - prima cæcitati fænerabitur.

No. II. Singulariter etiam ad *excreta ad retenta* respicere oportet: Huc trahimus primo ipsam *urinam*, quæ si intensè ruffecit, & taliter crassa est, maximam profectò salium & sulphuris abundantiam in sanguine & humoribus innuunt, si verò econtrà aquea est & tenuis, vel horum defectum, aut horum in quadam corporis interioris parte hæsitacionem denotat, adeoque in ultimo casu pituitosi quid latet, in priori meritò amari suspicio hauritur; si pallida &c. doloresque urinarios excitat, acido adscriberem; si verò tenuis, acris & copiosa excernitur, sanè serosam adesse cacochymiam scorbuticam præsumendum est. Secundò nec ipsa hinc *stercora* negligenda sunt, quæ si intensè fætent, & sulphur solutum quasi spirant, biliosi abundantiam insinuant, præsertim si flava penes & tenuia sunt: si verò crassa, scybalosa, subnigra fuerint, planè acido salinarum particularum copiam præferunt; econtrà si albescunt &c. inertiam chylicationis & defectum salium & bilis dicunt. Tertiò & *sputum* magnum quoddam indicium præbere potest, quod si acidum, acidam; si amarum, amaram, si falsum serosam, si denique insipiduum, dulcem notificant cacochymiam, intellige in statu tali: & sanè lingua in morbis hisce non minimus horum affectum gnomon est. Par est ratio *sudoris* & ipsius vomitus.

No. III. Devenimus nunc quartò ad *sanguinem V. S.* eductum qui si rutilus est, partium alcalium & inflammabilium, si nigricans fixarum abundantiam infert, si difficulter coagulatur & rutilat, Hectici quid minatur &c. ipsum etiam *Cerumen aurium*, si copiosius, amari index est exuperantis.

No. IV. Ipsa *qualitas corporis*, si *mutatur*; non minimum nobis declarat, qualiscunque enim est color cutis, talis est nutritio, & talis sanguis, præsertim si secretiones partium penes sunt depravata.

No. V.

NO. V. Nec infimum monumentum in detegendo Intemperato (id est, an hoc vel illud morborum causa existat) situm est in iis applicatis auxiliis, quæ exterius vel interius adhibita aut *juvant*, vel *lædunt*, hæc enim instar regulæ læsbiæ se habent; hinc si calida v. gr. in paroxysmo febrili, aut etiam purgantia adhibentur, facile lædunt, & vel paroxysmos duplicant, aut febres ferociiores & inconstantes efficiunt; cum enim à similibus mediis motus humorum adhuc dum magis intenditur, signum est, prius jam cacochymiam amaram suam lussisse scœnam, quod singulariter in omnibus febribus ardentibus, inflammatoriis, Erysipelatosis observare debemus; econtra in pestilentialibus (ubi multoties coagululum adest, nec non in pituitosis affectibus, ea, quæ quietem fluidorum tollunt, & motum excitant, id est calidorum classi adnumerantur, maximè locum habere deprehendimus, quemadmodum & videmus, quòd sæpe numero pessimè agant ii Medici, qui pillulas cephalicas ex acrioribus v. gr. cochis, aureis &c. in catharro tenui, indeque exorto capitis dolore & obtusione, præscribunt, usque dum enim observavi, semper in pejus ruisse malum, utpote cum causa morbi, id est tenuitas feri magis magisque illis adaucta fuerit; Ubi diluentia, emollientia, lubricantia &c. conveniunt, indicatur stricturem & siccitatem partium adfuisse, econtra ubi humidum caput erigit, magis exiccantia profunt: Elixir proprietatis dulce seu aperitivum *Clauderii* magis in acida, & minus in amara suum facit officium intemperie, secus cum vitriolato accidit: Innumera adducerem, si non tempori parcerem, sufficit in hisce limen tibi pandisse ad ulteriora; hinc tamen nolim existimes, dicere me, licere sic ad investigandas causas proximas tibi in adhibendis remediis periculum facere, nam absit hoc me à fonte procul, is enim sensus est, quòd & ab illis, quæ vel alius ante te, aut tu ipse ritè etiam adhibitis tuis indicationibus (quæ subinde etiã omni diligentia adhibitã, præsertim ubi quid divini in morbis latet, fallunt) ob-vel prædesse observabis, bonam hujus vel illius causæ cacochymie fieri queat indicatio.

No. VI. Singulariter Insuper ipsa *symptomata* causam proximam denotant, sic si pallor, sopor, pulsus exilis &c. adest, facile pituitam peccare conjecturabis, utpote quæ minus vivacitatis ob crassitiam habet; e contra si rubor in morbo quodam vultum tingit, arteriæ & venæ distenduntur, à V. S. tales juvantur, sanguis in causa est, qualitercunque deinde exorbitet; si fitis clamosa, tunc falsum & siccum culpandum est, & sic de reliquis omnibus.

§. III. Digredimur nunc ad ipsam (supra promissam) causam *proigumentam* seu antecedentem cacochymiarum, ratione cujus sanè ad Intemperati nostri, & inde natorum morborum uberem productionem non minimum pensum contribuit ipsa *nativitas*, dum quæ à parentibus & ipsis cacochymis ac morbofis ortum suum trahit; Quippe veluti intervallum rectarum inter se mutuò inclinantium linearum in appropinquationis puncto vastissimum facit spatium, præsertim quò magis & magis hæ lineæ producuntur, ita exigui à statu naturali decessus in utero insigne accipiunt, dum infans adolescit, incrementum; quid enim, quæso communiùs, quàm à parente v. gr. podagrigo filium enasci & ipsum suo tempore podagricum? quem latet, phtysicum patrem etiam suæ proli talem quondam erupturam labem imprimere? an non idem fere quotidie experimur in calculosis, nephriticis? quò & singulariter magnum quid sæpè confert ipsa Mater, dum imprægnationis tempore vel ipsa aut irâ correpta nimis exardet, aut per causam manifestam plus justò meticulosa evadit, aut quoque (ut in nævis maternis luculenter apparet) derepente insolito quodam accidenti insigniter terretur, quæ mala reverà ipse posthac insons infans luit, hinc & ipsæ sic fantur matres, Das Kind hat diese/ jene Krankheit nicht gestohlen/ sondern in Mutterleib ererbt / oder gesogen. Secundò accedunt & ipsæ *naturales temperatura* dictæ, quæ sunt vel *naturales absolutè*, vel *ascititia*; ambæ plurimum intemperato congerunt, imò *ascititia* fere ipsæ intemperaturas nostras efformât; *naturales* autem hoc præstant, v. gr. temperamenta pituitosa facile ad chyli dulcis exuperantiam & hinc ad insipidum seu dulce præternaturale disponunt, & sic de reliquis, Tertio Quæ-

Quævis *etas*, & utique *sexus* (veluti supra C. 5. edocti fuimus) suos habet peculiare morbos, sic revera agnoscunt hi & peculiare intemperies. Quarto nec ipsæ prætereundæ sunt *partes solidæ*, prout nempe sunt teneræ vel duræ, flaccidæ vel tensæ, molles an rigidæ, &c. rara enim corpora externis, uti densa internis patent injuriis, nam si corpus liberè non transpiret, & sanguis non diffletur, tum nec à suis fuliginibus expurgatur, inde hisce retentis diversa sanè exurgere potest intemperies; cum etenim diversa sit harum dispositio, sic & diversimodè injurias externas suscipiunt, excernenda retinent, retinenda excernunt, ex quibus nonnisi multæ humorum immutationes, & hinc necessariò intemperaturæ propullulant. His meritò & viscerum sanguinis depurationi aut perfectioni inservientium labes ac neglecta officia accedunt, unde novi asciscuntur sapes, & necessariò intemperatum fit corpus, quò totum ac quælibet ejus pars exin plùs minùs alteratur, qualis enim sanguis, talis totius est corporis habitus ac status; sic observamus non infrequenter, ulcera crurum &c. fatales sanguini ulcerosas affricuisse labes, & non rarò inde funestas evenisse phtyses. Insuper quinto ipsum *solum patrium* intemperierum quàm feracissimum esse jam superiori Pte. sufficienter ostendimus, hinc & si varias meditamur nationes, experiemur insuper has ad pacem, ad bellum illas, istas ad ferociam, alias ad mansuetudinem; multas ad venerem, nonnullas ad hujus moderationem; non raras ingluviem, & bacchum, paucas ad Cererem & frugalitatem inclinare &c. quæ omnia certò à majori temperato vel intemperato unicè dependent. Sexto denique ibidem ex ipso *Coò* ipsa anni tempora morbos efficere abunde probavimus, ita ut meritò hîc filum abrumpamus, licet plura ex his ferè ad causas nonnaturales deducere potuissemus.

§. IV. Ordo nunc exigit, ut ad *causas procatarticas* digrediamur, ait enim ipse *Cous de Nat. hum. Sec. 18. No. II.* sic: *origo læsæ temperaturæ, indeque ortorum morborum partim ex Dieta, partim ex spiritu (aëre) quem attrahentes vivimus, adeoque meritissimò locum hîc sibi vendicant sex res illæ, quæ nonnaturales nuncupantur, v. gr. aër, cibus &*

potus, motus & quies, somnus & vigilia, excreta & retenta, & denique animi pathemata: Hæc est illa causa, quæ in sensus nostros incurrit, & quæ primam profectò viam ad quodvis intemperatum sternere habilis omninò censenda est, cum illâ minutiarum sanguinis textura spirituumque motus & variè immutari, & sulphur dissipari, imminui, aut exaltari queat; morbis enim quasi initium subministrat, ἀπρονταρᾶρχειν ἀμοτῆς initiò: nunc per ordinem hæc examinare placet.

No. I. Se offert *aër*, de quo satis fuse, saltem sufficienter discurremus in *nostra Basi Med. L. 4. C. 1. §. 3.* imò qualiter intemperaturas afferre queat, jam in hoc tractatulo C. 4. & hic §. 3. insinuavimus; unicum adhuc memoro aërem profectò, qui reciproca respiratione propriâ gravitate in pulmones irruit, innumeris particulis, insignes facultates Hippocraticas salinas possidentibus, & quasi tot diversis fermentis imprægnatum esse, imò *Rochas* non sine ratione, oculari eoque firmo experimento, confirmatus, eundem sale hermeticò universali, varias in distinctis rationibus determinationes suscipiente plenum statuit; Vera hæc imò verisissima esse ipsimet testabimur, si consideramus, tempore veris putrem resolutam glebam copiosissima exhalare miasmata salina admodum fermentativa, quæ posthac de novo quasi sanguinem nostrum inspiratò hóc fermentò animant, ut sic annosi sæpè & clandestini morborum fomites potenter exacerbentur; ut sufficienter C. 4. edocti fuimus: Addimus adhuc unice *contagia* in distans etiam operantia, quæ reverà aër amplò sinu, præsertim inter tumultus & inordinationes bellicas, fovet; quæ enim ab his non ataxiæ, quæ non discrasia sanguinis & humorum, imò quæ non clades &c. oriuntur? loquantur loca febribus pestilentialibus aut malignis infesta, aut regiones scorbuti feraces, ac ipsa mala contagiosa abundè assertum meum comprobabunt, ideò sileo ego, & ad

No. II. Ad *Alimenta & Potulenta* transeo, ab his Intemperatum propullulare rursus oraculum *Coum* lib. cit. S. 25. nobis clarissimè exprimit his verbis: *Quin & ex cibis, quibusque nobis incommodi sunt, & ingesti hominem ladunt, ho-*

rum unusquisque aut amarus est meracus, ac intemperatus, aut salsus, aut acidus, aut alius quis intemperatus & fortis, & propterea turbamur ab ipsis, quemadmodum etiam ab his, qui ex corpore excernuntur: Omnia autem, quæ edit, aut bibit homo, talia edulia palam est, minimè hoc intemperato & dissidente ac excedente succo participare, velut sunt panis, & maza, & his similia, quibus assuetus est homo plurimis & semper uti. viden! quàm paucis describat lineis exactam hominis diætam, & salubrem & insalubrem, quàm plenius mox seq. sect. 26. explicat inquit: *robur & augmentum* (corporis nostri) ac *alimentum* (nutritio) *præsertim per nil aliud contingit, quam quod probè temperatum est, & nil habet intemperatum neque fortè*, id est nullò excessivò & noxiò sapore præditum, hinc enim, si excedit, dum nostri corporis potentiis occurrit, mox alterat, motum fluidorum vel imminuit, vel auget, adeoque intemperata hæc efficit, præsertim si prius similibus excessivis facultatibus nunquam assuefacti fuerimus, dandum enim est multum consuetudini, cum & ipse noster *Senex 2. aphor. 20.* clarè statuatur, *consuetudo longotempore etiamsi deteriora sint, insuetis minus molesta esse*; quemadmodum & hoc ipsum in venenis & medicamentis multoties accidisse legimus; quid? nonne *Ephem. Decur. 2. an. 8. obs. 44.* nos docent Gentes orientalis Indiæ opio ita successivè assuefieri, ut tandem etiam singulis diebus drachmam unam (ubi tamen nostri vix unum aut alterum granum impunè sæpè tolerant) cum euphoria assumant. Utut autem hæc de assuetis, qualitatis respectu, verificentur, non tamen censendum est, idem quoque de assumptis in nimia quantitate intelligi posse, adeoque hæc doctrina cum grano salis sumenda est, plures enim jam occidit gula & nimia commessatio, quàm gladius, hinc perbellè canit miserandus cæteroquin *Ovidius*

Parcite mortales dapibus temerare nefandis Corpora.

non enim nisi crudeles & mille modis noxiæ eveniunt ventriculi cruditates millenarum intemperierum autores, vitiosa enim chylosis vitiat & hæmatosin, dum error sit in sanguificatione nunquam corrigendus, quippe quocunque modo corruptus chylus debitam sanguini volatilisationem nullo æ-

vo concedet, maximè cum perfectionem in duodeno nullatenus amplius admittat; hoc idem contingit, si & bilis & succi pancreatici vitium simul concurrat, unde à sanguinis motu intestino vitioso non nisi iste intemperatus, & inde corporis intemperies exurgit; Atque prout hoc etiam ab assumptis procedit, sic potest etiam ab inspiratis seu susceptis provenire. Hoc idem & de diversitate ciborum nimia sentiendum, ut denuò *Cous* lib. de veteri Med. innuit, inquiens: *ciborum diversitas, morborum sapissimè ac mortis causa est*, quò enim simplicior est victus, eò melior, & si simplicissimus, optimus; hinc potissimi magnatum morbi enutriuntur, atque ii ut plurimum de ventriculi imbecillitate conquerruntur; nec mirum, considera, precor, eorum edendi morem, & depræhendes tantam ciborum sibi ipsis in totum contrariorum varietatem ingerere, ut si etiam coquus expertissimus in unam redigere cuperet massam, sed gratam, & temperatam, & gustui acceptam, nunquam efficeret, dum viveret: Perpende tecum rem hanc melius, & mihi mehercle confestim assentieris. Quod nunc de alimentis astruximus, hoc idem fere de potulentis dictum esse volumus, & quàm tam de his, quàm etiam de reliquis rebus non naturalibus v. gr. somno & vigilia, motu & quiete, excretis & retentis ac animi turbationibus in *nostra Bas. L. 4. C. 2. §. 4. & seq.* jam, quantum necesse est, egimus, ideò hinc filum rumpimus, benevolumque lectorem (ne actum agamus) eò dimittimus.

§. V. Quemadmodum post causas morborum omnes Practici solent symptomatum rationes annectere, sic & hinc ordo idem à nobis exoptularet; Quia verò (ut hucusque hinc inde præsertim ex signis diagnosticis patet) tanta est accidentium myrias & malignitas, ut finem scribendi nunquam attingerem, si omnium origines in scœnam producere cogitarem, idcirco impræsentiarum (dum omnia hæc fere ab una radice, modificatione nempe morbosa, ut ad nauisam confirmavimus, promanare soleant) paucorum origines (ut ex ungue leonem cognoscamus) demonstrabimus. Et quia hisce omnibus in casibus variis, iique sæpè crudeles & exitiales dolores (in intemperaturis frequentius consistentes) caput erigunt,

rigunt, quapropter & potissimum horum assignabimus fontes, quod & summa à nobis exigit necessitas, hi enim sæpe adeò humanum arietant corpus, ut & ipsam asciscant mortem; hi appetitum dejiciunt; somnum fugant; vires enervant; spiritus animales vel extinguunt, aut in motum irrequietum imò & irregularem concitant; inde sensus hebescent, febres continuas accendunt, convulsionumque authores sunt, imò centena alia accersent, ut meritò hostis hic Medico sedulò sit observandus, quò sic gratior dolorem mitigando sit ægro, æstimationique suæ & fortunæ ac famæ viam pandat meliorem. Hic applica, quæ in *Basi nost. L. 1. C. 10. de sensatione* notavimus, & facilè, quid propriè dolor sit, & in quo fundetur, cognosces; Respicit autem omnis dolor sensum tactus, nam dum hic quocunque modò depravatur, molestia ex vitiosa objecti in organum impressione exurgit, quæ dolor dicitur, & definiri potest, *quod sit sensatio tristis à motu fibrillarum nervearum irregulari & violento orta*; dicitur *motus*, ratione cujus etiam convenit cum sensu omni externo, li *fibrillarum nervearum* dicit subjectum, *tò irregularis* verò & *violentus* innuit in specie dolorem quemcunque, & quia diversæ fibrillarum nervearum concussionem esse possunt, hinc clarè patet, etiam diversas oriri posse doloris species, prout nempe anima hanc vel illam efformat in cerebro idæam, siquidem anima tantum insuetos nempe violentiores fibrillarum motus apprehendit, & de illis judicat, quod & qualiter corpori acciderit, quo in casu portitores, spiritus animales, munere *causa formalis* funguntur, *causa* autem *materialis* est vel *interna* in humoribus cacochymis consistens; vel *externa* quodlibet corpus violenter movens, & quia utraque omninò multiplex est, hinc etiam innumerabiles fere dolorum differentia fiunt, & quidem *triplices*, desumuntur enim vel à *parte affecta*, vel *secundo à causa*, vel *tertio ab utraque simul*. Quæ à *parte affecta* denominationem habent, sunt fere sequentes: primo consideratu dignus est *dolor pulsatorius*, Græcis *σφυζμόςος*, à *σφύζω*, pulso, palpito, hinc *σφυζμός* pulsus; hic communis est arteriis, seu potius partibus inflammatis arterias continentibus, & clarè apparet in

par-

partis cujusdam ex spina infixâ inflammatione exortâ : si hujus *causam* indagas, inuenies, eam esse nimiam partis dolentis à sanguine arterioso factam repletionem, hincque convulsivam fibrarum structuram, ac illius inæqualem per partem affectam propulsionem; accidit potissimum in inflammationibus, aut etiam fortioribus membranarum tensionibus, v. gr. in cephalagiis multis. Secundo sequitur *dolor punctivus* seu *punctorius* *πυγματώδης* à verbo *πύσσω* seu *πύττω*, pungo; proprius hic fere est ipsis partium membranis, dicitur & acutus; deprehenditur, dum quasi ex improvise locus quidam membranofus repetitis vicibus acu tangi (dolore hoc ad magnum spatium se distentente) videtur: contingit in pleuritide, partim quia arteriæ obstruuntur, sicque inæqualem motus sanguinis contrahunt, & ideò inæqualem pulsum patiuntur ægri; Quia verò fibræ hic plerumque (si non maturè subvenitur) in cincinnas diffiliunt, & sic motus progressivus in intestinum transfertur, ideò & salia pro diversa figura, & hinc diversa fibrillarum vellicatione suam ludunt scœnam labis præsertim acris & figuræ hispidae acutæ (nam reverà particulæ lymphæ aut sanguinis extravasati hisce aculeis & spiculis turgidæ fiunt) non immunia, unde tandem ex hac lucta & actione inflammatio partis, & etiam putror ipse sequitur, ut & in abscessibus externis fieri, ipsi nos oculati testes esse possumus; vide, quæ de pleuritide communiter authores de hoc dolore afferunt. Succedit tertio *dolor tensivus* seu distendens *διατείνων*, à *διατείνω*, extendo; hic tangit nervos, ut apparet in convulsionibus, ac crampe seu spasmo flatulento; sic in odontalgia pars capitis dimidia tendi apparet, sic ex flatibus abdomen distenditur, dum membrana partem solidam investientes spasmò contrahuntur, & exurgit tensivus; dum eadem membranae cavitatem efformantes replentur, itidemque ex irritatione simul spasmò contrahuntur, unde tam ex repletionem, quàm tensione dolor distendens magis exoritur, ubi certò rursus vitium qualitativum seu caco-chymum sive quoad situm, sive quoad quietem suam agit personam. His annumeratur & quarto *dolor divulsivus* seu *lacerans*, & *lancinnans* *διασπών*, à *διασπάω*, distra-

distraho, divello; accidit partibus, quæ sunt tunicis investi-
tæ, ut caro musculorum, panniculus carnosus, tendines,
crurum præsertim &c. hinc scorbuticis non infrequenter acci-
dit, & utut in puncto saltem subinde affligat, per consensum
tamen integrum membrum afficere potest; *causa* esse potest
acre quoddam lixiviosum plùs minùs urinosum sed volati-
le, & hïc plures fibrillæ simul & semel ab hisce spiculis feri-
untur. Quinto trahitur & huc meritò *dolor*, qui vocatur,
terebrativus seu *perforativus* σκόλοπος à σκολοπίξω, palò traji-
cio, nempe hoc in passu pars quædam palò aut terebrâ tra-
jici creditur, ut fit in clavo capitis, cephalæa, crassis intesti-
nis colicâ humorosâ affectis; dolor hic fixus satis est, vide-
turque à viscido quodam plùs minùs acidò forte & austero
ac acerbo, parti cuidam compacto dependere. Accedit sex-
to *gravativus dolor*, βαρὺς ponderosus, à βάρος pondus, onus;
communis partibus cæteroquin non valde sensibilibus & ob-
tuso tactu præditis, v. gr. pulmonibus, Epatici lieni, renibus
&c. licet his & sæpè, sed ex alia ratione, etiam auctus acci-
dere queat, quod tamen potius membranæ cingenti est at-
tribuendum; provenit ut plurimùm à materia viscosa, ter-
restri, superabundante, flatibus, & cruditate obstructionum
principio, adeoque cacochymia. Insinuat se non inconcin-
nè hïc septimo *dolor persultans* dictus, græcè ὑπερπηδάων, à
ὑπερπηδάω, transilio, ac fere in meningibus cerebri contin-
git, ibique tanquam ex radice ortus repentè in circumjacen-
tes partes transfilit, quod non tam à materia satis volubili, sa-
cri tamen, quàm etiam ab inordinato hinc factò spirituum
motu provenit, meritò doloribus vagis adscribitur. Tan-
dem octavo venit *dolor appellatus frangitivus & profundus*,
ὀροκόπος, ab ὀρεόν, os, & κοπίω, fatigo, lasso, perioestio familia-
ris, habetque imaginem, quasi ipsa ossa aut medulla in ossi-
bus dolerent; daß Marck in den Weinen thut mir wehe / oder
das Fleisch fast von den Weinen / conqueruntur, verbò senti-
tur quasi ossa fracta aut contusa essent; sentitur plerumq; in lue
venerea, aut in iis, qui quartana laborant, aut qui laboribus mi-
nùs assueti, vehementiùs in his sese exercent, v. gr. dum vir
litteratus per notabile tempus ligna findit, aut terram fodit &c.

Subiectum immediatum est periosium, affligitque in morbo gallico fere tantum nocturno tempore; hujus *causa* absoluta videtur esse acidum quoddam austerum, fixum, sæpe corrosivum quasi aqua stygia, seu potius arsenicum, hinc & tam enormes partium, imò etiam ossium erosiones & caries tolerandæ sunt.

§. VI. *Secunda dolorum differentia* habet singulariter suam denominationem à *causa*, unde dolor primo alius dicitur *mordax* δακνώδης à δάκνω mordeo, aut rodo, ubi rosio quasi à vermiculis facta persentitur, multum fere convenit cum pruriginoso, de quo mox; Exemplum hujus præbet fere cardialgia. Secundò sit etiam *dolor exasperativus* falsis catarthis familiaris, unde raucedines & tusses ferinæ, & à siccitate inducta, & hinc inæquali partium internarum asperæ arteriæ &c. superficie exortæ, ubi plerunque salia macra, acria, prædominium sortiuntur, facile exhalantibus aqueis. Tertio huc spectat & *dolor, compressivus* appellatus μῦς θλίψως, à μῦς, cum vel con, & θλίβω premo seu stringo; dicitur hic quidem compressivus, melius tamen constrictivi seu spasmodici nomen meretur, dum reverà à spasmodica constrictione partium procedit, cujus sæpe levis causa est saltem irritans acris, aut etiam falsa, hinc instante tantum cibationis mordicationem quandam circa superius ventriculi orificium persentimus. Quarto his annumerant multi *dolorem contusivum* μεταθλάσεων à μῦς & θλάω tundo, qui potissimum ex lassitudinibus à labore progerminant, quia verò potius à præscriptis spiritibus & attritione partium provenit, & à nulla alia causa, ideò de illo hic parum solliciti sumus, tales ægri ut plurimum conqueruntur, es seye ihnen/ als wann sie gerädert / und zerschlagen wären.

Tandem etiam aliquid de *tertia dolorum differentia* in medium proferendum est, nempe illa, quæ ab utraque tam à parte affecta, quàm causa derivatur, ubi primo se offert *dolor tensivus* τόνος, labor, molestia, & τανάδης à τείνω tendo, ubi partes quædam tensæ sunt, ut videmus abdomen tendi in tympanitide &c. vide quæ supra in secunda dolorum differentia No. 2. asseruimus. Secundò est *ulcerativus* ἐλκωδής ab

ab ἐλκώω ulcero, uti evenit in abscessibus, scabie humida, dependetque ab erodentibus seu alcalicis seu acidis corrosivis & exedentibus salibus, & sanguinis, aut aliorum humorum particulis. Tertio denique sit *pruriginosus κνησμώδης ἀ κνήδω*, scalpo, frico, pruritus facio, quasi vermiculi fodirent & roderent, agnoscit fere eandem, quam dolor mordax, causam. Sileo denique differentiam, quæ à *motu* deducitur, ubi alius dicitur *fixus* & stabilis, alius *vagus* & erraticus, sic est arthritis *fixa* & *vaga* &c. quia minùs ad intentionem nostram facit. Alia accidentia sicco præterimus quoque pede, utpote alibi obvia & enucleata.

CAPUT VIII.

De

Prognosi.

§. I.

PLurimum sanè interest nosse intemperatum seu statum cacochymum, Intemperies enim hæc fluidarum profectò principalis & efficiens omnium à sanguine & humoribus propululantiū morborum fere causa est, hinc licet hæc possibilis sit absque febre, vix tamen datur febris (si fortè ephemeram excipias) absque cacochymia, atque tametsi vulnera, luxationes, fracturæ &c. per se sint abs omni Intemperie, attamen levissimò negotiò accedit hoc cum dolore, rubore, tensione &c. & sic jam intemperatum nostrum suam ludit scœnam; sic omnes febres etiam symptomaticæ, phtyses, scabies, ulcera, tubercula, Rheumatismi, diarrhææ, dysenterix, dolores cuncti, affectiones hysterica, & hypochondriacæ, scorbutus quilibet, psora, herpes, cancri, scyrrhi, tumores, inflammationes, hydropes, & centena alia vel semper vel plerunque saltem suum agnoscunt intemperatum in saporibus vitiosis fundatum: Quò ergo dein plus minùs talis sapor à nativa sua indole deflectit, eò quoque pejor curatuque difficilior existit affectus, & hinc est, quòd v. gr. cancer (nisi & fermentum ejus à sanguine radicitus evacuetur, ipseque totus extirpetur)

adeò manus etiam expertissimi Chyrurgi deludat; elephantiasis integram sui eradicationem respuat, podagra tolli nesciat, nec non alii quamplures affectus incurabiles dicti omnem etiam solertissimorum Medicorum conatum irrideant. Contra, qui temperato sunt sanguine & moderate fluido instructi, nec tam facile, ut cacochymi corripuntur morbis, & si quandoque quid adversæ valetudinis experiuntur, fere sponte & suapte pristina restituntur naturæ, dum ex adverso in summo intemperati gradu laborantes sæpe opinione citius fatalem suam obeunt diem: Ratione durationis cacochymiarum egregiè nobis infervit, quod adducit *Baglivus* de fibra motrice f. 294. sic inquit: *cum secundo sint in sanguine prima ac precipua principia acidum & urinosum, prout hoc aut illud in eo dominium obtinent, universa massa simili naturâ insicitur; sed acidum regnat, & author est chronicorum morborum; urinosum (potius ego acidum oleosum, volatiles quippe intensissimos æstus febriles spiritibus urinosus extinctos, ut alibi doceo, fuisse scio, incuso) verò acutorum, quod summopere scire convenit ad morbos rectè dignoscendos & curandos, nempe pro hac vel illa prognosi facienda; sic & dulce Hippoc. tardæ & lentæ, acrimonia e contra citioris (modò non exasperetur) curationis morbos producit; si intemperatum corrosivum est, non solùm molles adoritur partes, sed etiam ipsis non parcit ossibus, ut videre est in lue venerea, ipsique credibiliter affini spinâ ventosâ: si summus cacochymia gradus jam adest, rarò quid boni sperandum, malum enim nimis altas jam egit radices, & rarò sine noxa solidarum partium eò devenit, dum verè habitum jam contraxit, ac quasi in naturam transiit, ubi verificatur ad unguem illud, quod poëta cecinit.*

Naturam expellas furca, tamen usque redibit;
adeoque cura absoluta nunquam, palliativa tantum subinde locum invenit. De doloribus hæc habet ex ipso *Coo*, qui in *coacis prænotionibus*, dicit: *dolores ex infernis supernas partes petentes pessimi*, quod & in hoc loco paulò inferius repetit sic: *dolores inferni ad præcordia ruentes mali, præsertim si alvum humidam habent; ibidem: oris ventriculi dolor in senibus sæpè repetens,*

repetens, lethalis; item principia agritudinum ex dorsi dolore difficillima; mox subjungit: dolores in pectus cum torpore firmati, repentinam mortem denotant; addit statim post: affectus ex lumbis ad caput transeuntes, levis siderationis modo resolventes, convulsorii ac mentem emotorii sunt: item lumborum dolor sine causa manifesta saepe repetens, regium vel malignum morbum denotat; hoc ipso in loco memorabile est & hoc, de quo dicit: dolores supra umbilicum & lumbos, qui medicamentis non solvuntur, in hydropem siccum terminantur: Multa alia in ipso Coi fonte videri queunt, quæ brevitate ergo fileo: unicum addo, videlicet variare prognosin pro circumstantiarum ratione, in genere tamen nullus dolor, ubi tandem sit, negligendus est, semper enim aliquid mali portendit: vide *Hildanum* Cent. V. obs. 7. de aliorum symptomatum prognosticatione nil addo, utpote quòd de iis authores fere omnes satis scripserint.

CAPUT IX.

De Curâ.

§. I.

CUM vix, saltem generali, curandarum cacoehymiarum methodo eruendæ manum & operam admoveram, ecce videbatur immensus denuò mihi aperiri campus, quem & a-manitate loci & picturâ mille florum medicorum illustrem mox ingressus, singularem animi concepi voluptatem, & quasi meipsum de penso meo felicissimè absolvendo in gratiosa hac solitudine optime sperare jussi; Quapropter, ut curam priori meæ doctrinæ conformem è limpidissimo veritatis *Asclépiadæ* fonte haurirem, primitùs nullitatem humorum Galenicorum juxta *Basin* l. I. Cap. 6. per totum, maximè §. 130. agnoscens etiam novum medendi modum meditari cæpi; sed vix incepti, ecce ipse *Galenus* (quem insignia quatuor humorum prodiderant) cum præpotenti asseclarum suarum & grandævorum, senioque spectabilium phalange è proximo specu gravi incedere pede videtur obvius, qui primò

contorto me intueri vultu, mox frontem contrahere, imò fremere, dentibusque stridere, jam calcitrare pedibus, vultumque in minas convertere, & tandem indigabundus muffitare, atque in hæc fere verba sese effundere cæpit: Quousque, *Vicari*, laceffes manes nostros? quamdiu adhuc abuteris patientiâ meâ? & ingratus in scholam meam (in qua *Vienna* per quatuor annos innutritus es) debachaberis? tu tunc ille, qui contra me, qui contra venerandos & illustres hos (digi-
tò suos sequaces monstrabat) viros insurgere audes? auctoritatem habemus, tunc ab ea nos dejicies? Quis, amabo! etiam ex tuis corrivalibus in febribus calorem, in cachexiis frigus, in hæctica siccitatem &c. hodie dum denegat? quis non in sanguine per V. S. evasato suis Clientibus inculcat melancholiam adesse, aut choleram & bilem prædominari, aut superabundare serum, inde & hos meritò ex corpore eliminandos esse: Et tu eosdem denegares? unde diarrhæa nisi à facultate retentrice læsa? quæ ideò restituenda, & tu etiamnum facultates irrides? si hæc te non movent, moveant te commoda & refocillamenta, quibus meos cohonesto; ecce è schòla meâ Insignes Archiatros, *Crasos*, *Celsos*, *Thiermayerum* (Germanorum Galenum dictum) *Riolanos*, *Sennertos*, *Sorbaitios* &c. ecce Archiatrorum meorum ingentem numerum, Excellentissimorum Physicorum vix enarrabilem copiam, Professorum denique celeberrimorum integram aciem, & tu eos sequi averfaberis? methodumque meam morbos tollendi intemperatos rejicies? Quid, adhucdum plura cupis? viden quantos non honores, & quantas non divitias

(dat Galenus opes)

in eos cumulavi? atque vix non Principes & Magnates constitui, tuque mechanicâ tuâ doctrinâ etiam modò quoad curandi methodum delitescere, ac glandibus præfrugibus porcorum more vesci mallet? desipis planè si cuncta hæc floccipendis, & respuis; sape ergò, & hypothefibus meis, quas primitus doctus es, denuò inhære, meamque cole curandi normam, & facti te non pænitebit; errare humanum est, perseverare autem damnosum & abominabile, reassume ergò animum

nimum & resipisce. Hæc & alia dum eloqueretur ingens
 mulatio & murmur inter *Galenistas* oboriebatur, mox ve-
 rò & hi me blanditiis ac vario argumentorum genere in fu-
 as partes trahere conabantur, jam & donis arietabant; dum
 verò assensum nondum extorquere valebant, ecce singuli in
 me minas spirabant, imò fulmina cudere velle videbantur.
 Hæc dum titubante pede tremebundus conspicio, en dere-
 pentè altum exurgebat silentium, quin horror quidam &
 tremor omnes eorum artus invadebat, ego verò (quid rei es-
 set) inscius subitò à tergo blandè per humeros trahor, &
 dum me retrò verto, Ecce astat vir *Senex* omnium vene-
 rabilissimus, barbâ spectabilis, vultu hilaris, gressu gravis, &
 totus in blanditias ac amorem compositus, qui mox me ma-
 nu arreptum subridendo ita affatur; bonò animò, mi *Vica-
 ri*, esto, ne cespites in tuo opere, sed strenuè perge, ego tuus
Coryphæus sum, quem quasi resuscitas, verbò tuus sum *Hip-
 pocrates* è schola *Coa* eductus, & natus anno mundi 3500.
 denatus verò *Larissæ* in *Thessalia* anno 3609. Parens meus
 fuit *Heraclites*, & si dicendum est, ut res se habet, continua-
 tâ serie ab ipso descendendo *Æsculapio* à quo 18. sum, familia-
 que mea fere 1000. annis in arte *Asclepiadea* stetit; Quæ scrip-
 si, nota orbi, notissima tibi sunt, utinam singula eadem ge-
 nuinæ meæ proles essent, quæ hodie sub nomine meo vendi-
 tantur, variam enim imprimis incendiis bibliothecarum pas-
 sa sunt fortunam, & posthac adulterationem: Ipse *Galenus*
 (qui me illustrare videri voluit, & annum 70. non supera-
 vit,) non infimum stigma mihi inussit, dum *Aristotelis*
 dogmata ceu fundamenta scientiæ naturalis (ut legisti in *Et-
 mul. fundam. Med. veris p. 5.*) in scholas Medicorum pessimò
 consilio introduxit; inde & à meo tempore (ut optimè
 scribit *Helmont. in præfatione de febb.*) Medicina stetit, ac qua-
 si præmaturè, quòd mea neglecta sit observandi methodus,
 occubuit; Grates habeo *Baglivo*, qui denuò Eam resuscita-
 re intendit, grates & aliis, qui illam sequuntur, grates singu-
 lariter Recentioribus, qui sedulâ & strenuâ observatione ex-
 poliunt, & exornant; Quare, *Vicari*, minas & fulmina *Ga-
 leni* ejusque sequacium non time; si authoritatem præten-
 dunt,

dunt, ecce major est mea; sit in febribus calor, in cachexia frigus &c. non tamen in his affectuum istorum essentia consistit, sed saporis respiciendi, sanguis certè liquor homogenus in se est, inde humores Galenici figmentum; facultas retentrix læsa commodius utique à remisso fibrarum robore deducitur; nec denique moveant te divitiæ, nec honores, nec minæ, ut à verò sentiendi de re & sanandi tramite devies; an ne ergo tibi hucusque quidpiam defuit? secutus es hæctenus aurea mea scripta *de veteri Medicina*, & alia, sequere & imposterum illa, præsertim *aphorismos* & ducam te fideliter, ac sic

Semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt,
etiam apud seram posteritatem; & ecce ipse *Galenus* veritate nostrâ convictus cum universa sua turba jam excessit, erupit, evasit; Quare posthac ordina curam tuæ hypothese conformem, nec opus tam sacrum desere, ego indefessus tuus custos, dux & comes ero, quibus dictis evanuit, itaque hinc totus, quantus sum, exhilaratus, sequentes indicationes utiles pro auferendo nostro intemperato elicui.

§. II. Quemadmodum hac in parte C. 4. omne intemperatum in linea prædicamentali morbi intemperieî (tamen si hucusque à Medicis potissimum, ut affectuum præternaturalium causa consideratum fuerit) collocavimus, idcirco & hinc jure meritissimo omnium *primo*: *Indicatio curatoria* primas tenet, inde laudabiliter eò annitimur, ut vitiosa molecularum sapidarum & aliarum quoad motum vel quietem, situm, & figuram modificatio in naturalem reducatur & sistatur statum, quò sic rursus requisita redintegretur temperies, & sic omne cacochymum è medio sustollatur; verum enim verò cum quivis morbus omni adhibito Medici conatui nunquam cedat, quousque ejus causa in corpore perseverat, ideò mox *secundo* ad *Indicationem præservatoriam* digredimur, quæ reverà in nostro foro maximi semper ponderis esse censenda est, quousque enim hæc non omninò eradicatur, æthiopem in averruncanda omni cacochymia lavamus & incassum desudamus. Operæ hic pretium foret, quæstionem illam mihi olim in publica disputatione Præsidentii (an in morbo quodam curando causa hujus nomen, si præserva-

servatoria, sustinere possit?) objectam decidere , quia verò instituti mei, similibus controversiis diu inhærendi , non est, repeto brevissimè quæ respondi, nempe: morbo deberi indicationem curatoriam , accidentibus ejus symptomatiscam, viribus vitalem , & tandem juxta omnes tam veteres quàm recentiores causæ præservatoriam, nec notum mihi esse aliud nomen, Replicabatur quidem, si *præservare* denotare duntaxat prophylaxin , & præcautionem morbi, hunc verò jam adesse, adeoque præcaveri non amplius posse &c. hoc tamen non obstante, regeri servari (ne multiplicentur entia sine necessitate) tamen antiquum nomen, præsertim cum, qui causam aufert, etiam morbum sufferat, adeoque in hisce esse quæstionem de nomine, & disputari de lana caprina, parùm enim meâ interest, sic vel aliter rem intitules , modò intelligatur quid rei sit, & tritis vestigiis immoremur, nec enim cavillationes verborum, sed res æstimandæ sunt; verum ad rem; Quod ergò hanc indicationem concernit, omnium primò *quoad causam formalem* præservatoriè ipsius craseos humores & sanguinem ac horum motum concernentis naturalis expostulatur redintegratio , quia verò illa à minimis molecularum vitiosè modificatis dependet, idcirco omnibus viribus eò annitendum est, ut hisce minutiis præsertim salinis & debitus restituatur tonus & situs, concilietur magnitudo competens, conformis procuretur figura, & tandem naturalis inducatur motus, & si necesse est, quies, atque in his versatur omnis hujus curationis cardo & regula, sine qua planè actum ages, *non enim calidum non frigidum &c. sed acerbum amarum &c. vim habet ledendi hominem, & quod forte est*, ut ait *Cow*; forte autem est, quod prædominatur, & sui juris prostat, & in modò quodam absoluto, consequenter in sua aliàs congrua qualitate, peccat, adeoque & hoc potissimum respiciendum & auferendum erit, quò sic juxta requisitam methodum cura procedat quantum (non enim usquedum radicata semel humorum morbosa crasis ad placitum nostrum, præsertim ubi jam inveteratæ adsunt viscerum obstructions, aut aliæ labes, aut ubi sanguis &c. jam nimium à statu naturali deviavit, emendari valet) saltem in viribus

nostris positum erit, & sic fecimus, quod potuimus, & legem adimplevimus; Quia autem sapes vitiosi, morborum intemperatorum authores, vix ac nec vix quidem semper penetrari possunt, inde sæpè curationes eorundem non ad essentialem illorum naturam, sed causam magis generalem ordinare oportet, & quidem pro varia rerum circumstantia etiam subinde variando curandi methodum, idque vel pro indicio naturæ spontaneo, quo in morborum eradicatione illa ipsa nonnunquam uti solet, vel pro experientia nostra repetita; & sic demum (per quod medicationis genus quilibet talis morbus eliminari debeat) certiores fimus, utpote qui considerandus est vel ut *morbus primarius*, inde & primariò respiciendus; vel iudicatur ut *secundarius*, nempe ab intemperato dependens, & sic curandus tollendo hoc intemperatum uti causam præservatoriè, secùs *Sisyphi saxum* movebis.

§. III. Dicta in genere sufficere nobis possent, verùm cum, teste nostrò Coryphæo, sexcenta sit saporum diversitas, etiam sexcenties curandi rationem ex jam antea sapius allatis & dictis variare debere, plus quàm in propatulo est; sed cum jam in antecedentibus aliqualem cacochymiarum restrictionem more hucusque in scholis consueto in medium protulimus, ideò saltem principaliorum morbosorum saporum correctionem generalem hinc assignare placet.

No. I. *Amarum intemperatum* quod attinet, cum in hoc præprimis particulæ aculeis furcatis consistat & anguli hinc disrupti emineant, clarè apparet aculeos esse infringendos, obliniendos, demulcendos, invertendos, angulos disruptos restituendos, & sic in naturalem statum redigendos esse. Hic & ad *oleositatem ac pingue* exuperans intentio nostra dirigi debet, uti frequentissimè, præsertim in febribus ardentibus mihi annotare licuit, ubi salia macra volatilia optimum effectum edidisse, & quidem ad stuporem id præstitisse vidi.

No. II. *Acidum* quod spectat, quâ hujus vis in particulis tetrahedricis seu instar acuum rigidis difficulterque flexibilibus, cuspidem insuper teretem & acutam & ex utroque latere scindentem habentibus consistit, idcirco mox conjicimus, particulas has esse leniendas, inflectendas acutiem tollendam, ut sic omnia ad frugem redeant. Par

Par est ratio fere *austeri & acerbi* nisi quod frequentius ad specifica magis descendere oporteat, uti videmus quotidie in passione hysterica, ubi omnia antinervina, & etiam alexipharmaca optimè conveniunt, quemadmodum hoc à longa praxi observarunt authores.

No. III. Succedit *intemperatum falsum*, serosum puta, quod & ipsum omninò consideratu dignissimum est; saporera falsum quidem in p. I. C. 6. §. 8. ad æthera quasi sustulimus, utpote quòd omnia nostra fluida quasi temperata sint falsa; Et sic est, etiamnum hujus sum mentis, modò attemperata sint oleosis, aqueis & terreis blandis; Hic autem singulariter illud intelligitur falsum, quod forte, & sui juris est, ut vult *Hippocrates*, quod reverà & ipsum suas in œconomia animali turbas excitat, præsertim dum major spiculorum & laterum acuties adest, nec illa oleosis debite involuta sunt; verbâ si *acre* evadit, & instar urticarum aculeorum penetrat, irritat, adeoque spicula hæc sunt inviscanda quoque ac obtundenda, & quia hæcce humores in motum concitatioem cogunt, ac attenuant, spiritus vehementius impellunt, fibrillasque partium irritant & dividunt, imò subinde causticam quandam vim adeptam etiam corrodunt, hinc principaliter *præservatoriè & curatorie* exquirenda sunt ea auxilia medica, quæ motum fluidorum cohibent, spiritus ferocios pacant, fibrillarum irritationem & divisionem tollunt, ac unitatem restitunt, tandemque causticam adimendo & invertendo acrimoniam partes ab omni præservant læsione, sicque cuncta in gratiam redeunt: latè patet hoc humorum acre, etiam multoties in bile, ubique tamen fere fluiditas in contentis adest, ita ut individui quasi comites sint fluiditas & acrimonia.

No. IV. Ordo nunc postulat, ut de *dulci* seu potius insipido *intemperato*, quænam nempe petat remedia, mentionem hic injiciamus; quia ergò hoc in oppressione & inviscatione salium & sulphuris, nec non motu humorum lento & spiritibus tardis ac singulariter in imminutis digestionibus consistit, idcirco concoctiones restaurandæ, salia & sulphur exaltanda, viscositas incidenda, motus humorum con-

conveniens procurandus , & spiritus in naturalem elaterem restituendi nobis erunt , quò sic & omnium optimè huic cacochymia consulemus.

§. IV. Accedimus ad *Indicationem symptomaticam* , tanti enim ratione symptomatum ab Intemperato causatorum & dependentium meherclè interest , quanti forte res alia nulla medica meretur , ea enim fluvii rapacis instar manum Medici sæpius violenter expostulant , imò furibunda quasi ad se rapiunt , hinc profectò his neglectis frequentius mille mortes subsequuntur , adeò ut inde etiam famigeratissimi quique Practici non minimam ignorantia notam sibi multoties inurant nisi subinde etiam respectu ad morbum sepositò ad symptomata demulcenda se conferant , penes tamen exactè ad eorum causas oculos suos dirigant ; parco manibus , at parco & superstitibus : Ipsa plebs sensata hac in area mihi testis erit , quòd calcaneus unus sæpissimè omnibus omninò ægrotantibus applicetur , sie werden alle über einen Kump geschoren / explico : Conqueritur v. gr. senex pituitosus de catarthis tenacibus & cephalalgia , mox in promptu sunt pillulæ aureæ ; cochia , cephalicæ *Rudii* &c. & quidem non semper ineptè ; subsequitur Junior , qui ea ipsa incusat symptomata , confestim & eadem præscribuntur pillulæ , & quidem nullâ nec proigumenæ nec proximæ intemperatæ specificæ &c. consideratâ ratione , quæ Medicorum insania ! Alius ex cruditate acida , ille ex nidorosa dyspepsiam sustinet , sine mora , ut blandiamur palato ægri , ordinamus tragæam quandam stomachicam aromaticam , idque absque ulteriore & affectus & causâ indagine , quæ dementia ! & sic per mille exempla rei assertæ veritatem confirmare possem : Unam addo historiam brevissimum ante tempus enatam , ubi Vir quidam insignis phtysi scorbuticâ (& ut suspicio non insulsa esse potuit , etiam tuberculis pulmonum crudis) cum enormi tussi fere siccâ , respiratione difficiliore &c. laborabat , consulebantur varia antiphtysica , sed lento satis pede , & irritò conatu , nam & antehac jam plurimis pulmoniacis , vulnerariis & anticatarrhalibus usus erat medicaminibus , Ad scorbuticam ergò diathesin & acrimoniam salino - sulphuream (utpote à qua

qua effectus tanquam secundarius potissimum! dependeret) meas direxi cogitationes, & ecce brevissimum intra tempus tussis ut plurimum remisit, respiratio facilior evasit, & vel maxime se adjutum & alleviatum sensit; vis ut aliud addam? ecce habes; Prænobilis quædam Matrona etiamnum superstes olim dyspnæâ, defluxionibus acribus & tussi unâ cum febricula correpta suâsu Medici, cæterum inter *Apollines* computati, ad 20. circiter dies sudatoriam curam admisit, sed non solum frustrabatur quæsitâ euphoriâ & auxiliô, verum & in dies malum augebatur, ita ut respiratio satis difficilis evaderet, nullâ tamen hujus habitâ ratione adhuc per 20. dies sudasset, ni ego superveniens hysteron proteron curam institutam esse pronunciaissem, tragædiam enim à tenuitate humorum & acrimonia emanasse, clarè apparuit, inde asserui incrassantia potiùs & inviscantia in usum trahenda esse & sic curam subsequituram felicem, quod & eventus demonstravit, quippe vix per 3. l. 4. dies acidulas calidè bibit, penesque talia incrassantia & spicula ac aculeos humorum inviscantia adhibuit, & ecce cum stupore quasi revixit, & omnia symptomata remiserunt: Optimè ergo monet *Baglivus* usque dum ad radicem & morbum primarium in curationibus attendendum esse, ut sine hoc attentato nulla cura feliciter cedat: Quamobrem quicumque tandem morbus sit ab humoribus ortum ducens, multipliciaque accidentia inferens, is usque quaque ad statum sanguinis & humorum ab hinc derivatorum velut ad radicem respectum habendum esse, expostulat; inde etiam est, quòd multoties nonnulli minùs vulnerati, si vulnus in ulcus faceffit, longè ægriùs, quàm alii enormiùs læsi (etsi ejusdem chyrurgi industriâ & operâ utantur) restituantur, non aliunde profectò, quàm quòd illius sanguis magis quàm hujus corruptus sit, & cacochymus, ideoque & coalitionem (particulis chylosis temperatis dulcibus & gelatinosis perficiendam) eximiè impedit, imò sæpe ulcera disepulotica & insanabilia post se relinquit; quapropter in specie semper (ratione symptomatum quoque) in morbis tractandis adhuc, illum, aliumve &c. humorem specificum (quisnam nimirum, & qualis in specie peccet; respi-

endum ; v. gr. si cephalalgia adest, non æque omnibus (ut jam prodidimus) omnia conveniunt cephalica dicta, si enim lymphæ colliquata jam, & satis attenuata est, frustra sanè & pessimò consiliò pillulas resolventes adhibemus, quippe crabrones irritamus, malumque etiam non sine ægri discrimine exasperamus, & qui prodesse obstringebamur, summopere obfuisse inculpamur, hinc reverà mirum non est, si rerum prudentes tantum sæpe Medicorum delectum sibi exoptent, & inquirent, honestaque salaria, ac soltra, etiam physicatus (utinam sic omnes Respublicæ, Proceres, & Urbes tandem aliquando saperent, nec cum tot millium excidio vitam suam adeò præciosam cuilibet vagabundo, tonsori, carnifici, empyrico &c. concrederent) ordinant ac fundant, atque posthabitis juxta conscientiam suam circumforaneis & ampullosis Medicastris, illustres & in arte peritos ad eosdem admittunt, quò sic non solùm morbi popularibus suis familiares, statusque sex rerum non naturalium, sed etiam cujusvis individui temperies, ætas, modus vivendi &c. cognoscatur, planaque sic sternatur ad exactiores morborum curationes via. Filum pensi mei hinc fere nimis profusè duxi, crede tamen non sine singulari industria, res enim majoris est momenti, quàm ut vulgò creditur; sed redeamus in viam: *Indicatio symptomatologica* exigit, juxta B. n. l. 5. C. 9. remedia, *quæ mitigant, corrigunt, & simul auferunt* hoc vel illud urgens accidens & symptoma, quod si quis ritè perficit, magnam & eximiam sibi gloriam asciscit, & majorem quidem non infrequenter, quàm si morbum sustulisset Medicus, modò cum euphoria ægri id instituat, nec lupo in stabulo includatur; Profectò si isthanc rem consideramus, ut in se est, secretum ingens erit Medico hæc methodus, cum enim vulgus, imò subinde & illustriores majoris æstiment id, quod oculis subjicitur suis, quàm id, quod in corpore à solo Medicò cognoscendum, nec ab illis capiendum latet, ideò & Medicus sibi ipsi consulturus obvientibus subinde symptomatibus omnino studio & conatu succurrere (quantum vires artis nostræ concedunt) necesse habet: observandum tamen illud Poetæ cæmentis

Non est in in Medico, semper relevetur ut ager.

nec ideo nos amethodici esse debemus, ut quondam fati inepte urgebar laborat Illustris quidam Vir. 76. ann. natus vehementissimâ febre acuta, & statim prima die funestâ visâ, hic tertio die incepit extremis frigere, intensè sitire, abdomen insuper vehementer distendebatur, alvus supprimebatur, & omnia ad inflammationem & gangrænationem deviabant, applico lenes clysters 3, sed frustra, ad interna laxantia, ut descenderem, omni vi arietabar, at incassum, in casu enim tam desperato nolui & infamem mihi notam inuere, & contra conscientiam ire; denique proponebatur & vafrum & doctum (scilicet ut retrò &c.) remedium, nempe applicarem lapidem magnetis ano, & fore, ut clysteres & excrementa attraherentur, verùm cum modum applicationis nemo esset, qui sciret, & ego subrisi, nec hoc applicatum, ille verò ad vespertas piè in *Domino* abiit, adeoque debemus agere ea, adhucdum possunt agere.

§. V. Tandem uti in omnibus morbis sic & intemperiebus vitiosis ipsa *Vitalis indicatio* suam hinc sedem promeretur, *vires* enim usquedum *conservanda* veniunt, hinc in stuporem rapior, cacochymos adeò frequenter purgari, & quidem non rarò ad contabescentiam usque, ubi ergo apud similes est *vitalis indicatio*? credo tandem non ad thulem, sed ad fellas patrocianas & publicas latrinas amandari, secumque ipsum denique patientem ad terram seu tumulum trahere, quod innumeris confirmare valerem exemplis, ni tempori parcerem: adeoque semper sinistro oculo ad subjectum morbidum respiciendum, & perpendendum

Quid natura ferat, quid tandem ferre recuset.

Quommodo verò hæc *Indicatio* suum fortiatur effectum, jam hinc inde edoceris. Nunc ad ipsam curam in particulari.

CAPUT X.

Pharmaceuticum, & primo de Alterantibus.

§. I.

EX iis, quæ hucusque in medium traximus, luce meridiana clarius apparet, Intemperatum, cum consistat in vitiosa molecularum textura &c. in quali morbido fundari, adeoque illi, ut omnis Medicorum cohors unanimi calamò & voce testatur, competere ea, quæ aberrans hoc quale in frugem reducere potentia sunt; potentia autem sunt sola illa, non quæ evacuant, sed quæ depravatam modificationem naturali statui restituunt, vulgoque Medicis *Alterantia*, aut, si mavis, *digestiva seu preparantia* appellantur, suntque omnia illa, quæ vitiosos sapes corrigunt, id est acidum attemperant, viscidum incidunt, tenue incrassant, acre mitigant &c. hujus etiam generis sunt *absorbentia*, *introvertentia*, *obtudentia*, & quæ dicuntur *precipitantia*; Quidam alio hoc explicant modo, & dicunt, alterantia esse, quæ *pepsimum seu humorum coctionem* (adeoque humoralibus præprimis morbis, addicta sunt) *promouent & faciunt*: Dicta autem *coctio* seu præparatio aut alteratio nil aliud est, quam *artificialis quedam* (sæpè tamen ipsa natura, in crisis, negotium absoluit) *Medica adaptatio saporis vitiosi, ut tandem sic correctus ad excretionem aptus fiat* *Basis nostra* L. 3. C. 2. §. 40. Et hoc est, quod dicit *Hippocrates* 2. aph. 9. *corpora, cum quispiam purgare voluerit, fluida facere oportet*; sumit nempe hic partem continentem pro contento, partes nempe solidas pro fluidis; sic acidum alteramus, dum infringimus hunc saporem, inque temperatam falsedinem reducimus; sic catarrhos tenues coquimus, dum incrassamus; pituitam præparamus, dum attenuamus, & sic de reliquis: sic sanguinem æstuantem temperabimus, dum acidum volatile cum alcali volatili saturum diluimus, invertimus, & sic de sexcentis aliis, secùs inepta omninò hæc sunt, ut expur-

gari queant. Apparet ex his, quàm infulsi sint illi Medici, qui in morbis intemperatis hysteriis, scorbuticis, chronicisque omnibus à farragine medicamentorum purgantium sub noduli vel alia forma curam suam adoriuntur: Mirantur profectò ii sapiùs, malum in pejus ruere, & stupent, nesciuntque causam; Rimarentur intimiùs morbi statum, & eruerent desuper indicationes convenientes, nec ita obiter Empyricorum & tonforum more procederent, sanè de feliori praxi haberent, quòd sibi aggratularentur, cum ratione enim elicita remedia & optimis cautionibus confirmata universam curandorum morborum rationem complectuntur.

§. II. *Alterantia* modò adducta *dupliciter* considerari possunt, vel prout sunt primò *generalia*, scilicet vel acidum viscidum, tenue, oleosum, vel urinosum &c. respiciunt; vel secundo *specialia* unicò verbò *specifica* & *appropriata*, quæ nempe texturam fomitis morbifici specificam, etiam specificâ contrariâ texturâ delstruunt, ejusque saporem præternaturalem in specie emendant; quatenus nempe in morbis non acidum in genere, sed hoc vel illud specialius v. gr. fixius, austerum, acerbum, ponticum &c. aut volatilius, hocque vel rursus macrum, aut oleosum &c. ordinario naturæ cursui contrarium peecat, *Bas. L. 5. Cap. 4. §. 2.* Hæc specifica debent esse constantia, methodò etiam præscribendi munita, ac cuilibet morbo fermè infallibiliter respondentia &c. uti sunt cortex peruvianus in inter & remittentibus, bryonia in affectibus uteri &c. Ita felicissimus erit Medicus ille, qui casu vel diuturna praxi (exinde Medicus senior tanti æstimatur) in remedium incidit, per quod morbi species jugulari ac velut in ovo extingui queat: specifica autem remedia illa in qualitatibus primis aut secundis quærenda non sunt, cum & nec morbi essentia in his consistat, sæpè hinc morbi calidi, calidis (ut erysipelas camphorâ) præscinduntur remediis, imò subinde talibus, quæ juxta nostrum cogitandi modum naturæ humanæ prorsus videntur adversa; Omnia tamen talia appropriata ejus quoque indolis ut sint, oportet, ut naturam restaurent, simulque robo-

rent, quò sic quasi exhilarata hostem cervicibus suis imminentem tandem strenuè excutiant, sicque amara mors longius amoveatur, potiusque pristina redeat feliciter incolumitas. *Alterantium subjectum*, in quod ea agunt, reverà unicè sunt humores & hinc spiritus, nam & unicè horum datur intemperies; finis verò est præparare humores ad excretionem; *legitimam alterantium adhibendorum methodum* vide in *Bas. n. L. 5. C. 4. §. 8.* Quoad ipsas remediorum formulas, hæ sæpius pro subjecti scilicet vel temperamenti, vel habitus corporis, ætatis, regionum, causarum item antecedentium ratione immutandæ erunt, sic aliis conveniunt sicca, his liquida, illi meliùs sufferunt solida aromatica, isti aquea &c. hi spiritus & spirituosæ, nonnulli essentias; quidam pillulas, multi econtra electuaria, conservas, emulsiones &c.

§. III. Ordo nunc exigit, ut & breviter nos ratione nostrarum Intemperierum in particulari expediamus, & quid in quaque specie convenire queat, determinemus, imprimis tamen solummodò generaliter: conveniunt autem primò in *Intemperato amaro* præprimis illa, quæ temperata sunt, & Medicis sub nomine temperatorum hepaticorum veniunt auxiliorum; Hic prærogativam singularem obtinent omnia, quæ salia sanguinis & humorum *diluant*, & sic attemperant; Quippe quò major bilis abundantia adesse putatur, & præsumitur, eò copiosiora etiam & ferociora sunt in Massa sanguinea & fluidis salia, adeoque dum in majori exhibentur dosi aquea, tunc quoque eò magis diluuntur, visque horum salium obtunditur, atque in activitate sua nociva perperditur: Hoc in passu non minimum locum occupat *serum lactis* seu simplex seu tamarindinatum nobilissimum, aut etiam succis aliis cichorii, endiviæ, lactucæ, bellidis &c. alteratum; quemadmodum & *emulsiones* ex seminibus frigidis eximio cum fructu per intervalla noctu ante somnum exhibitæ magnum hisce afferunt solamen, præsertim si vel nitrum vel arcan. duplicatum &c. eisdem associatur; sic & non inconveniens est sequens *R.* feri lactis libras duas v. gr. succi citri recent. expressi uncias duas ad tres ebulliant parum in vase terreo, dein albumine ovi clarifica, & saccharo vel Julapiò rosatò edulcora, signetur, alteratif kühl

Truncf/ per intervalla, prout necessitas exigit, ein Truncf da-
 von zu thun; si amplius alterare cupis, addi possunt rad. ci-
 chorii, flor. ros. rub. santalum rubrum, &c. sed tum plus de
 fero addere oportet: Plura non addimus, quia ubique talia
 ad nauseam obvia sunt, & facile pro lubitu variari possunt.
 Hæc omnia amarum infringunt & restringunt, modo pruden-
 tem fortiantur dispensatorem medicum. Inter hæc diluen-
 tia mihi valdopere placent decocta, quæ recenter invalue-
 runt, à basi *avenacea* Haber Truncf/ nuncupanda, eò quòd
 simul mucilaginositate sua salina spicula inviscent, & simul
 insigniter alterent, quæ, & ut serum lactis, pro libitu variari
 poterunt; Mihi in Matrona quadam in summo gradu cho-
 lericâ, bis jam sat periculosè dysenteriâ affectâ, & multum
 tabescente, quod sequitur, probatum est, ℞. avenæ inte-
 græ mundæ mij. rad. cichor. rec. incis. mj. acetos. frag. ana
 drach. sex sparfæ paril. drach. tres cort. ext. citr. drach. duas incis.
 & contusa coq. in aqua font. mens. quatuor ad tertiã part.
 consumpt. cola, & adde drachmam unam lap. prunell (etiam
 omitti potest) si placet; dos. uncia sex manè & vespere.
 Si corruptionis & fracedinis, aut etiam acescentiæ metus ab-
 esset, addi possent passulæ ad uncias quatuor vel vi; hoc autem
 ut evitetur, in longè minori dosi decoctum parari, sæpius re-
 novari, ac per aliquot septimanas continuari poterit. De
 reliquo stetere comæ, ac vox faucibus hæsit, dum in quodam,
 cæterum bene de Republica medica meritò Authore legi,
 recommendare illum sat efficaciter *potum coava*: An mori
 hujus sæculi tametsi pravo, aut patientibus suis, omninò per-
 egrinum hoc rarum & carum ac inde charum expetentibus,
 sic abblandiendò (ut subinde Medicus, velit, nolit, agere co-
 gitur) connivere voluerit, nescio, hoc scio tamen, reverà
 decoctum istud utilitatis nihil, noxiæ plurimùm in nostro a-
 maro causare posse: Enim verò si natales perpendimus, *coa-
 va* de genere fabarum est, *Arabia* felicis, quæ alias *bon* no-
 minantur, istæ inturpascua à capris devorata visæ sunt mo-
 nachis quibusdam illic degentibus vigilias inducere, hinc
 factâ in seipsis experientiâ usui publico easdem dederunt, nec
 tamen nostratibus sunt meliores; audi quid de fabis dicat

Samuel Müllerus in suo Vade mecum botanicop. m. 366. sonstien
 machen die Bohnen als eine Speiß genossen Blähungen/
 und ein großes melancholisch Geblüth / und verursachen Un-
 fruchtbarkeit ꝛc. & quotusquisque ex Nobilioribus & Illu-
 stribus aut litteratis tenerioribus est, qui nostras fabas aut in
 super phaselos recentes etiam coctos impunè cōedit?
 sanè multos inde lassitudine ulcerosâ, imò Erysipelatibus
 correptos esse ipse testor: At oggeris mihi in sinistro me es-
 se supposito, semina illa *bon* dicta non ita cruda & nuda in
 usum trahi medicum, inde prius torreri, quò sic ritè præpa-
 rentur, debiteque in salutarem Medicinam adoptentur, &
 cum non solùm tutò, sed & maximò cum fructu adhiberi:
 Audivi mentem tuam, mi *Coffophile*, scio equidem tostionem,
 operationem chymicam esse satis fructuosâ, novi etiam,
 ut multa alia subdiceam, Rheum hâc mitescere, longequè
 securiùs operari, nego tamen, & pernego idem in nostro
 coffe contingere, ac in Rheo, quippe hoc terrestre est, & ma-
 crum, imò volatilem etiam habet substantiam irritantem,
 quæ calore facilè dissipatur, hinc & decoctum ejus langui-
 dum, imò extractum satis segne est, quare & tostione vis e-
 jus purgatrix mitificatur, atque dum sola pars roborans (ob
 quam & *anima hepatis* intitulatur) in tostione remanet, in-
 tentionemque Medici adimplet, non nisi magnus exinde
 fructus sperari potest: longè aliter in præparatione seminis
 coavæ accidit, Notum est enim, semina cuncta etiam legu-
 minosa partibus mucilaginosi ramosi & sulphureis tem-
 peratis abundare, adeoque nutritivis plus minus dulcibus,
 uti & nonnihil in coffe depræhendes, modò Emulsionem
 inde pares, uti apertè in hujus confectioe comperi; *Quam-*
vis ingens sit Emulsionis inde emergentis (videlicet pro tam
 multivaria seminum constitutione) discrepantia, hinc amyg-
 dalæ, semina quatuor frigida majora &c. copiosam, & dul-
 cem, leguminosa verò parciolem & ingratiorem submini-
 strant liquorem lacteum; cubebæ verò & piper nullum, sul-
 phure enim fere macro gaudent, adeoque ad lactescentiam
 inhabilia sunt, inde etiam evenit, quò ob temperatum dul-
 ce oleosum semen tritici, filiginis &c. eam in nutriendo præ-
 roga-

rogativam obtineant, ut etiam per ipsum *Dominicum Verbum à Patre luminum* panem poscere jussi fuerimus, videlicet ob succi chylosi nutritivi eminentiam, & tamen dum in panificio ignis calor major est, quàm ut solum modò panem debità excoquat, sed magis adurat, quis, quæso, mortalium carbones hos triticeos &c. appetit seu vorat? imò & ab iis nos omninò abstinere jubet Poëta hoc versu.

Ne comedas crustam, choleram quia gignit adustam.

Si ergò hoc in semine tritici &c. nobis tam necessariò & tam nobili evenit, edic, quid emolumentum à tostis coaræ seminibus seu potiùs carbonibus usus dabit? Profectò nihil, imò plus noxæ quàm utilitatis: Mihi non credis? experire, & subscribes: Considera carbonum ligneorum confectionem, ubi sulphur, ejusque acidum non avolant, sed solummodò suffocantur, quod satis multa testantur experimenta, ubi scilicet hyemali bruma multi in angusto quodam conclavi carbonibus ignitis, ut calefierent, utentes suffocati perierunt; Atque si hoc in subjectis macris (uti fere sunt ligna) accidit, quid ab oleosis expectabimus? ubi longè major sulphuris quantitas supprimitur, & tametsi tam subito in tosto coffe non eveniat, lentè tamen subsequitur, & ut illud citò, hoc solummodò tardè suum præstat effectum: Quæris asserti mei causam, dabo: *Bon*, semina nostra, ut jam supramemoravimus pro usu interno cruda nimis censentur, adeoque uruntur in carbones, seu potiùs comburuntur, dum ad nigredinem torreri mandantur, & ecce factor eximius nullitatem medicamenti prodit es schmeckt wie ein abgebrenndt Hauß; nec amplius in emulsionem, ut prius, rediguntur, sed liquor nigricans turbulentus colluviei non absimilis emergit, quem sanè nemo etiã ex abjectissima plebe sorberet; Petis plura, ecce & hæc habe: in chymicis utique tam versatus eris, ut duplicia quasi destillari *olea* nempe per *ascensum* ut sunt gratissima illa olea destillata cinamomi anisi &c. & *descensum*, per violentum nempe ignem sine liquore addito parata, quæ *empyreumatica* nuncupantur, hæc olea intensissimam possident acrimoniam, imò igneam, uti ipsemet experiri poteris, imò cum fumo crasso quasi piceo, dum accen-

ditur, effumant : tale oleum continent meherclè hæc *Boss* adusta, quod potiùs amarum nostrum intendit, exaltat, successivè adauget, quàm imminuit; Audi hanc in rem insignem Medicum simul & pharmacopæum Schaffu-
fianum *Sekretam à Zavorziz*, qui in *tractatulo de feb. castrensi p. m. 240.* de oleo Cornu Cervi fætido (postquam paulò ante spirituum volatilium depurationes à sordibus quisquiliisve, NB. Empyrevma, fuliginem, rancorem, & fætorem spirantibus candidè suaserat) hæc habet : *Nulli suavor essem, ut spiritum cornu cervi non bene depuratum, & cui fatens NB. oleum adhuc supernatat &c. in hisce morbis intra corpus assumeret, si velit majoris periculi exors vivere :*
Quis ergò adhuc dum adeò, ut potum hunc continuet, desipiet ? non enim nisi funestus tandem exoritur exitus : Audio Interea, mi Caffophile, in multis te mihi obloquentem, regerentemque; Turcas inde animosos evadere, usum hujus serenare caput, arcere ebrietatem, hominesque rursus alacres efficere, promovere coctiones, cruditates consumere, imò longè majora patrare &c. Ast paulisper suspende animum, ac ne nimium studio huic addictus præmaturè judica, solvo hunc nodum Gordium feliciùs fortè, quàm ipse *Alexander magnus*. Non inficias eo experimentum à Turcis desumptum, certum enim est frequentem penes illos usum esse decocti coffici, audaces quoque ad prælia, ad conflictus ire ; utrùm verò effectus hic ab hoc potu, & non potiùs à nimio legis ottomannicæ, quo ligantur, amore procedat, non immeritò dubito, ea enim etiam est apud illos dementia, ut quoque pretiosissimum quodvis (ne scilicet minùs compti coram suo *Mahomete* occisi compareant) in aciem secum rapiant, & isthac falsa opinione quasi philtrati ac dementati omne etiam periculum subeant ; Deinde positò non concessò, juvare quidpiam decoctum hoc ad audaciam, scito quoque, & longè disparem cum nostris Germanis esse rationem, utpote quòd hi sint satis alacres Bacchi Sodales, ubi longè major amari proventus enascitur ; Illi verò, Mahumeticæ legis cultores sint hydropotæ, credoque firmiter, quod illi, si præter tam copiosum coavæ haustum vini amatores forent, profes-
ctò

Etò non solum in animositate, sed tandem etiam in rabiem & insaniam irent, cum & eorum indoles satis barbara illuc multum inclinaret; adeoque si quid quandoque emolumenti illis affricat, magis inde procedit, quod ex aquæ potu defectum quoque particularum sulphurearum, vel saltem harum suffocationem resarciat quasi coarctæ potus, quod sanè apud Germanos utpote alacres *Cereris* & *Bacchi* soboles locum neutiquam ita invenit, itaque & hæc argumentatio non in forma ob magnam disparitatem in medium ducitur: Quod de cætero quoque tuis Bon gloriaris, serenare illud caput &c. pellere ebrietatem, promovere coctiones, & si quæ longè plura, ut supra memoravimus esse queunt, meherclè hæc omnia non ab adustæ coarctæ pulvere, sed unicè ab aqua, cum qua decoctio facta est, proveniunt, hæc enim præsertim, ut fieri solet, copiosius ingurgitata etiam uberius admissum *Bacchum*, velut primarium diluens, sulphureas, & oleosas hujus inebriantes particulas dividit, obtundit, mitigat, & & diluviò quasi suffocat, ut minùs posthac ferociam suam exerere queant, nam & narcoticum sulphur eadem potiori ex parte infringitur, quod reverà partibus aquosis diluentibus in acceptis solum est ferendum: Hanc in rem non inconcinnè memoro, quæ olim in Viro Religioso, pio ac devoto S. *Francisci*, ex sacra P.P. Capucinorum familia, asceta observavi, hic cum post prandium obambulando per hortum siti pressus, cerasa duracina (nondum adeò matura) comedisset, mox colicos perferentis dolores, & tormina valde perire molesta, inde manducat successivè nucem Moschatam (quæ & ipsa non solum anodyna, sed & copiosius commesta narcotica & inebrians est) integram, sed sine singulari levamine, ac quia dolor brevi magis ferociit, superingerit adhuc dimidiam, sed & nec hac finis dolori imponitur, idcirco tandem intra duas vel tres horas adhuc unam integram superaddit, quâ quidem tandem dolor remisit, ille verò noctu dum se ad quietem pararet, manifestè sensit, circumgyrari caput, obtenebrari visum, vacillare pedes &c. his in angustiis versatus quæsiturus opem januam suæ cellæ Monasticæ aperit, sed vix egressus derepente cum impetu in

terram corrui, ita ut accureretur, & pro apoplectico in su-
 am culcitram stramentitiam deportaretur, & quia asceterium
 extra urbem erat, mox domesticus quidam & diluens appli-
 catur clyster, exhibentur copiosa iuscula, & quia sitis urge-
 bat, etiam potus aquæ copiosioris hauriebatur, quibus qui-
 dem multum sublevabatur, non tamen nisi copiosis diluen-
 tibus manè in totum restituebatur, & quidem nec hilò de hac
 coava cogitatò, aut adhibitò; ecce, quanta sit diluentium
 aqueorum virtus & efficacia! similis fere casus accidit So-
 cro meo *Joan Ludovico Silbereisen* Med. D. & Practico sui
 temporis celeberrimo; hic vocatus ad puellam quandam
 ex esu nucis Mòschatæ unius cum dimidia gravi alvi con-
 stipatione per aliquot dies afflictam, & in maximis angustiis
 versantem, mox jubet copiosissimè aquam fontanam hau-
 riri, quò factum, ut breve intra temporis spatium ab omni
 liberaretur incommoditate, & vitæ periculo. Quod insu-
 per objicis, cruditates consumere, promovere coctiones &c.
 eadem fere fideiâ, quâ modò usi fuimus, dubium purga-
 mus, hocquè præstat decoctum simile magis ob actualem
 calorè, cum enim nos Germani solertissimi simus Falerni asse-
 clæ, illudque copiosè & quidem non tam frigidè, quàm sæ-
 piùs gelidè hauriamus, quærimus in sicco medelam, sed
 qualiter? nimirum vel frigida quævis & infrigidantia (con-
 traria nempe contrariis curanda asseris) assumimus, Julapia
 refrigerantia in auxilium vocamus, aut ipsam fontanam &c.
 & inde est, cur cruditates cumulemus, humores inspifemus,
 ad cogulationem sanguinem disponamus, motum circula-
 rem segnem reddamus, hinc omnia actu calida, ut & ipsum
 est coffe decoctum, magno sanè in his casibus subsidio sunt,
 at non ipsa semina *Bon* quasi in carbones redacta hoc effici-
 unt, sed ipsa aqua actu calida epota, quod idem reverà ius-
 culum carnis simplex vel medicatum longè feliciter præsta-
 ret; Habes itaque, quàm tenuis sit coavæ tuæ decoctæ hau-
 stus, quàm exiguarum sit virium habendus, & inde quàm
 parvi æstimandus, præsertim in Junioribus & virili ætate
 constitutis, plethoricis ac sanguineis eminenter autem cho-
 lericis, ita ut brevi (quemadmodum jam jam longè viliori
 in

in pretio habetur quàm olim) agonem sit ducturus : Habe pro superpondio, quæ in Presbytero quodam & Parocho in prima mea praxi annotavi, hic nescio ob quam causam in anasarcam incidit, variisque adhibitis auxiliis medicis nullum obtinuit levamen, ita ut de salute (quibus autem usus medicis, nescio) desperaret; en derepente; novator quidam invalescente tum primùm hujus potûs usu ad sydera usque hunc extollendo suadet, ille salutis propriæ amore allectus obtemperat, bibit sæpius de die calidè & quidem tanta cum euphoria, ac efficacîâ, ut non solum totius corporis tumor subsideret, sed & in totum sese restitutum esse, ut ipsi videbatur, omninò sibi persuaderet, astantesque & amici cum magno applausu congratularentur, at malò omine, quia minùs methodicè, nam juxta Poëtam

Incidit in Scyllam, qui vult vitare charybdin,

hoc ipsum & noster sacer Paciens proprio interitu expertus est, quippe quem priùs ex tumentibus genis buccinatorem agere jurasses, brevi illæ adeò collapsæ sunt, ut eas aurium vices subire crederes; cujus cutis per universum corpus ita à diluvio aquoso distendebatur, paulò post immensas contraxit rugas, & ita extenuabatur totus, ut vivum sceleton repræsentaret, nam

vix ossibus hærebat,

in hoc tamen felix, quòd mors brevi quietem attulerit, dum intra exiguum temporis spatium vitæ filum abruptit, notabili exemplò, coavam eam, qualiter deprædicatur, panacæam non esse, nec ullo modò etiam vel minimò nomen simile mereri, quod pluribus contestarer, confirmaremque observationibus, nisi res ipsa jam jam apud sui cultores id loqueretur, loquutura longè abundantius, si ejusdem etiam continuabitur usus: non est tamen, quòd in totum, maximè ratione & caloris actualis & aquæ constituentis, ac diluentis, in totum rejiciam, habet & nonnunquam suum effectum, præsertim in pituitosis, frigidis, in quibus humores ad coagulationes, ad crassitiem, & hinc tardiores circulationem abeunt, ubi aliquid præstare poterit, sed & hîc, ut jam edoctum, cautè mercandum est, ne quid nimis agamus. Verum

enim verò satis de his, transeamus ad alia, & illa diluentia amari nobilissima, & quæ meritò hîc in throno sedent, videlicet fontes saluberrimos, qui nobis *acidulas* advehunt, hæ etenim majori jure titulum hîc panacæ utpote & palato gratæ, & gustui acceptæ, & efficaciam insignes merentur, modò consideratè & debitâ cum cautelâ (malò nimirum nondum inveteratò, visceribusque adhuc integris, nec labe aut singulari scyrrhositate affectis,) nec usque quadum ita frigidè in usum vocentur, tunc insigniter biliosum domant, amarique sacra sunt anchora, modò non simul Bacchus inundet interanea; actum agerem, si plura de his adderem, utpote ubique nota, & quoque in nostro *hydrophylacio novo de aquis mineralibus salubribus* satis explanata.

No. I. Superfunt adhuc alia *diluentia*, quæ modernò sæculò eximiè invaluerunt, & naturæ quasi amicissima, *juscula* herbis & similibus alterata, appellata quæ profectò maximo solatio esse queunt, præprimis cum ejusdè sint genii, ut ad libitum cujuslibet naturæ, id est temperamento, ætati, naturæ, sexui, etiam ratione clymatis accommodanda sint, hinc longè exoticis nostris caffèatis & Theatis potibus præferenda veniunt, sive dein ex recentibus seu siccis subinde ordinentur herbis & speciebus; Hîc mos à primâ fronte novum aliquod inventum in Medicina videbatur, at verò si rem intimiùs pensitamus, profectò maximam cum decoctis veterum habere confinitatem deprehendemus, sive dein ingredientia (quæ hîc fere hepatica & scorbutica temperata esse debent) sive modum parandi respicias; atque tametsi similia per solam infusionem multoties fiant, sapiùs tamen per coctionem eorum præparatio instituitur, & vel ex hoc commendantur, quòd domi fieri possint, & pharmacopalia (multoties ex nomine solùm nauseosa) non sapiant: Innumeræ similium jusculorum medicamentorum formulæ efformari poterunt, unam duntaxat, aut alteram hîc mihi familiarem (juxta quæ aliæ plures concinnari queunt) in medium ducam; v. gr. Rec. heder. terr. cichor. Endiv. cochl. lactuc. acetos. ana pi, possul. min. drach. duas cort. citr. drach. sem. incis. minutim, affunde jusculi carnis non saliti fervidi uncias sex stent cooperta per leve tempus, & dum tepescit,

tepescit infusum, exprime fortiter per linteum pannum, & ebibe mane adhuc calide continuetur per duas vel tres septimanas, ac, sineesse erit, etiam ad vespervas repete; Vel \mathcal{R} . herb. rec. cochl. nasturt. hort. acetos. nummular. borrag. endiv. ana \mathcal{p} j. cort. citr. drachmam semis, passul. min. drachmas duas procede ut supra; vel, \mathcal{R} . herb. rec. melif. nummular. cochl. acetos. hispan. nasturt. plantag. tenuif. ana \mathcal{p} ij. rad. frag. petroselin. rec. ana drachmas duas cort. citr. rec. drachmam semis, passul. min. drachma tres &c. præpara ut jam dictum, & in qualibet dosi assumuntur penes Tincturæ chal. gutt. XXV. &c. & sic pro lubitu, prout intentio dirigit, variari possunt formulæ; Atque reverà talia infusa, & reliquis medicamentis gratiora, & etiam maximæ utilitatis erunt, dum quavis die & hora recenter paranda sunt: Quidam aliquibus radicibus & herbis &c. caponem deplumatum infarciunt, aut dissectum cum iis decoquunt, & sic jusculū ad plures doses conficiunt, sed non usque dum optato & eodem effectū, facile enim similia carniū decocta vel fracedinem contrahunt, aut brevi temporis tractu actu noxiè acefcunt, ita ut sic in usum medicum posthac trahi saltem tutò non possint, adeoque prior, tametsi simplicior modus longè commodior & sanior censendus est.

§. II. Non solùm hæc aquea, sed & alia amarum excessivum infringere apta sunt, quibus imprimis sunt ipsa *acida* potissimùm *fixiora*, ut in *Basi n. L. 5. C. 4. §. 3.* nonnulla assignavimus, hæc enim insigniter alterant, & quia motum humorum amaro excessivo familiarem, & quasi quarto modò proprium infringunt, sulphur obtundunt, salia volatilia figunt, & sic causis caloris obviam eunt, meritò statuendum est, quòd & refrigerent; hinc eximii sunt usūs in febribus, quemadmodum quondam in studioso quodam jam ordinibus sacris initiatò, luculenter experti fuimus; hic febre valdè acutà, imò malignâ tum epidemicâ gravissimè decumbebat, nullaque re magis quàm citrīs in taleolas dissectis & saccharò aspersis (quorum saltem per totum morbi decursum 24. comederat) delectabatur, & vel maximè adjutum se affirmabat; hinc & aqua illa famosissima, prophylactica nominata (cujus potior, ni totum constitu-

ens, est acetum destillatum) tantā in peste obtinuit, & etiā in febribus acutis obtinet eminentiam, solum scilicet, quia amaro tam potenter contrariatur; vide, quæ dedi L. I. C. 6. §. 5. potissimum verò C. 4. §. 3. n. 8. usque ad numerum 12. inclusivè, ex quibus facile, quid valeant, deprehendes, adeoque hîc plura dare supersedeo. Hujus generis fere sunt nitrata omnia, uti & *nitrum* ipsum, quæ profectò sulphur sanguinis biliosum efficaciter infringunt, quippe in hoc acidum volatile est subtilissimum, penetrans & bilioso contrarium, modò robur ventriculi & intestinorum constet, graves enim jam diarrhæas induxisse multoties observatum fuit, ex eò prostat præprimis nitrum præparatum, quod lapis prunellæ dicitur, spiritus, item nitri tam simplex, quàm dulcis, nitrum item vitriolatum ritè confectum, quò reverà centies & ultra, præsertim in febribus biliosis seu à sulphure prædominante ortis, mira effeci; exhiberi potest seu per se in forma pulveris aut aliis commixtū, aut ut mihi commune fuit. ℞. nitri vitriolati scrupul. quatuor plus minus, dissolve in aquæ simplicis, vel decocti Cornu Cervi usti, alius alius liquoris libris quatuor edulcora saccharò, quod inserviat pro potu ordinario; Verbò nil magis coercet effervescentiam sulphuris microcosmi, & sal volatile oleosum, nec quidpiam aliud spiritus ferocientes ita sopit quàm hoc, hinc & in nimia veneris salacitate summum est remedium, ratione sulphuris sui blandi à stercoraccis animalium desumpti etiā blandum est anodynum, in febribus Ungaricis, pleuritide, & aliis inflammationibus (nam simul stagnationes resolvit) anginâ, & febribus ardori vulnerum supervenientibus optimum est quidem auxilium, non tamen infallibile, ut quidam Chyrurgus magni cæteroquin supercilii homo existimabat; Hic Viro insigni multarum prolium parenti & magnæ virtutis (dum ex nimis præpropera ac festinante tormenti bellici vix explosi, ac necdum expurgati cum novo pulvere pyrio facta oneratione, mox autè insperata pulveris accensione, & hinc subsecuta virgæ stipatoriæ & thecæ nitrati pulveris percussione manum dextrâ fere integram amiserat) propinavit mox drachmam semis vel unam nitri præparati,

&

& securum de futura gangrænatione omnino fore pollicitus est, imò in tantum huic doli confidebat, ut adhuc dum ultimo die circa horam meridianam 11. (quidquid reclamaret paciens, sibi que brevi moriendum esse vociferaretur) adhuc animam & omnia bona sua oppignoraret, quod nempe hoc fieri nequiret; ille verò flocci habitis hisce pollicitationibus velut certò moriturus disposuit domui suæ, potissimum autem sese reconciliavit Deo velut sui interitus solertissimus vates, nondum enim audita fuit hora 12. ecce mox totum brachium immense intumuit, & quidem cum maximis hinc inde subortis nigricantibus vesicis, sufficientibus perfectæ jam intus enatæ siderationis testibus, ita ut indusii brachium vix tumorem caperet; vocantur ordinarii, vocor & ego pro consilio, sed serò nimis, mors enim in olla erat, & jam fores pulsabat, pulsus debilis, & intermittens, aliaque accidentia cuncta, fati cedendum esse, ostendebant, hinc majorem curam animæ quàm corporis habendam esse insinuavi, quemadmodum & post semihoram vix elapsam piè & blandè cum summo dilectissimæ uxoris, & prolium luctu, ejulatu, ac dolore civium, pium Domino Deo spiritum reddidit; Ex hac historia luculenter apparet, quàm protervè, quam iniquè, quàm inscitè nonnunquam Pacientes tractentur; bonus Vir non infimò suorum damnò obiit, qui servari potuisset; magni quid præstat nitrum in hisce casibus, sed non omnia, nec tantilla dosis & unicâ solummodò vice exhibita tam herculeum malum edomare potuit, jungenda fuissent sudorifera, diascordiata, camphorata & alia, sudor imperari, ardor manûs specificis edomari &c. debuisset, & feliciter cura processisset; sed quid pluribus hanc rem perstringo, tolerant hanc Magistratus, & mihi est toleranda, quia remederi nemo est, qui cogitat, requiescit ille, ideò requiesco & ego in hac materia. Nunc digredimur ad alia amari nostri antidota, & hæc ipsa sunt *salia volatilia*, quæ duplicis generis esse possunt, nimirum vel *macra*, ubi nempe partes sanguinis sunt nimis sulphuræ, crassæ, oleaginosæ, & quasi inspissatæ ex urinâ quasi oleaginosâ valdè tincta ac crassa cognoscibiles, ubi profectò mirum, quod præstant; veluti id millies expertus

sum, maximè si simul febris quædam complicata est, sic in hæmitritæo, (quemadmodum & alibi de febribus continetibus doceo) quasi desperato (dum periodus jam malignam continuam minitabatur, & symptomata in summo gradu ferociebant) drachmæ duæ spir. salis armoniaci urinos. simpl. cum unciis duabus syr. pap. errat. commixtæ addita drachma semis confectione alkermes paroxysinum ad stuporem non solum lenivit, sed & typum continentis simplicis seu legitimæ (ubi prius notham æmulabatur) posthac observavit, facilisque curationis evadebat, nec amænum hoc ver una hæc hirundo fecit, sed & successu temporis innumeris vicibus idem experiebar: Hoc idem nuper in orthopnæico simul febre ex ira laborante evenit, hic subinde delirabat, lassus erat, pulsus jam intermittens jam celer & vehemens, imò totus inæqualis erat, sitiit, pessimum autem erat, quod sæpius auram frigidam pro faciliore respiratione quærere coctus fuerit, urina intereà semper satis tincta apparebat, sedimentumque crassum lateriticum deposuit, quæ omnia utique infallibile exuperantis amari indicium suppeditabant; adhibita fuere juxta indicationes & quidem ex arte elicita varia medicamenta, at incassum, tandem ad modò dictum (dum omnia in deplorato statu jam esse videbantur) remedium refugio & partitis binis vicibus intra 3. horas totum propino, atque ad miraculum usque ægrum quasi ex charontis cymba revoco, qui etiamnum sanus & incolumis (si præscriptas diætæ regulas observat) vivit, victurus ultrà, si medico est obtemperaturus: Hæc ideò hac in materia assigno, ut quantus in bile oleosa etiam esset volatilium macrorum usus, clarè patefacerem, observavi enim & in ipsis infantibus, quod, si quandoque in earum febribus (nempe particulis oleosis sulphureis tragædiam ludentibus) reliquis diaphoreticis temperatis adderem similia volatilia urinosa macra, semper febrim mitionem evasisse, longeque securius imò & citius cursum suum absolvisse, invincibili argumentò, ea quoque in nostro amaro non infimum tenere locum; si experimentum exquiris, extemplò dabo, cum offà Helmontiana ex spiritu salis armoniaci urinosi paratâ ex qua manifestè, quanta sit urinosorum

tum in oleosa volatilia vis & energia, deprehenditur. Ast
 nondum desinunt amari antidota, dum adhucdum alia no-
 bis suppeditant, nempe *testacea, mineralia & antimonialia,*
tartarea fixa, nec non *terrea* &c. quæ omnia orgasmum san-
 guinis aliorumque humorum seu æstuationem, & rarefactio-
 nem insigniter pacant, sicque quietem inferre, & motui fræ-
 num injicere, simulque sulphuri ac sali volatili sanguinis re-
 sistere sciunt; hujusmodi generis fere sunt conchæ, oculi
 cancrorum antimonium diaphoret. bolus armenus, bezoard.
 & diaphoratica mineralia varia, crystalli montani præpara-
 ti, pumex, lac lunæ, Cornu Cervi ustum & philosophicum
 os sepiæ, unicornu fossile, creta præparata, mandibulæ lu-
 cii piscis, dentes apri, conchæ, matres perlarum, lapides per-
 carum, ebur, & plura alia pro usu interno, quæ variis for-
 mis obnubi & in usum medicum trahi queunt: Hæc dicta
 non solum calori, sed & imprimis humorum motui obicem
 ponunt, potenter enim fluxibilitati eorum resistunt, veluti
 non solum in pulmonum abscessibus, sed & aliis humoribus
 ichorosis persæpè magnum inde fructum retuli; videmus
 hoc & ipsis ulceribus ichorosis & laxis, ac acris corrosi-
 vis per mechanicam, lapidem nimirum medicamentosum,
 calaminarem, cerussam, pompholygem & terram vitrioli
 dulcem &c. insigne his auxilium subministrare, quod idem
 & internè alia efficiunt, quatenus nempe lympham ita in pri-
 mis viis disponunt, ut salia fluxionum authores eximiè coër-
 ceantur; sic itidem partes roborant, ac astringunt, imò in-
 crassant, & quia pleraque mucilagine prædita sunt, ideò & ir-
 ritationi fibrillarum, nervearum ac lubricitati multum ad-
 versantur, hinc quia tonum viscerum roborant, laxitatem
 auferunt, in fluoribus omnibus seu sanguinis seu alvi seu
 feri, seu feminis &c. egregium habent usum; præcipitant in-
 super seu potius absorbent ac temperant acrimoniam bilio-
 sam, spiculaque salina ac acuta infringunt, ut eorum acies
 amplius nocere nequeat, sic & in cholera & bile æruginosa
 crystallus præparatus instar omnium specificum est alexiphar-
 macum: Imò, ut plus dicam illa eadem quoque resolvunt,
 clarissimum nobis est exemplum in pulvere contra strumas, in
 pulveribus

pulveribus ad casum, antipleuriticis, nephriticis: *sudorifera* etiam, bezoardica, balsamica quasi, & diuretica præbere non infima adeò certum est, ut de eo (veluti hinc inde innumera id testantur exempla) dubitare nefas foret, & quia hisce omnes authores Medici ferè scitent, ideo & plura non addo; si catalogum tam horum amari antidotorum, quàm jam supra memoratorum desideras, consule nostrum campum Elysiûm quoad materiam medicam propediem etiam edendum, Cap. 4. in pluribus locis; si uberiores messes expetis, ecce subministrabit solers Wedelius in amœnitat. Medicis in fine. Tandem etiam huc suò modò trahenda veniunt ipsa *Opiata*, non quod per se & respectu sui sint amari specifica, sed potissimum ratione orgasmis & motus efferi nonnunquam nimium ferocientis, qui reverà unice mitigationem & correctionem expostulat, hinc videmus quoque in cardialgia, si cum aliis debite obnubantur, eximium ferè fructum, nec minus in diarrhæis biliosis nuncupatis præstant; Verbò, ubi impetus fortior ab amaro est refræmandus, ibi & opiata simul in usum (cæteris tamen paribus) sunt vocanda, vide plura de his in nostra basi lib. 5. c. 7. &c.

§. IV. Exenteratis amari alterantibus appropriatis nunc ad *Acidi* alexipharmaca præparantia digredimur; hæc denuò in memorata nostra B. lib. 5. C. 4. §. 4. quasi in compendio quodam, uberrimo, autem in campo elysio de aperitivis & splenicis vocatis enarramus, sunt autem, quæ hoc acidum (seu melancholiam veterum) alterant fere sequentia; primo in hanc classẽ veniunt ipsa ex ferre desumpta ferè quævis, abal. *martiali* vocata, *medicamenta*, de quibus totus jam noscit orbis, decantari illa quasi universalia pro acido domando auxilia, & hinc sacram & unicam esse anchoram; *martem* enim velut alterum Herculem non solum minores affectus pellere chronicos, sed & lernæam illam hydram ipsum scorbutum malumque hypochondriacum, felicissimè è medio tollere, atque omnes, qualescunque etiam corporis obstructions indubitanter deoppilare; Hæc ut ut quotidiana fermè confirmet experientia, innumeraque totaliter restitutorũ extent exempla, maximã tamè cautelã in martiali-

um exhibitione opus esse compertum, imò compertissimum habeo, nam quemadmodum stupendi & maximè salutare in docta earundem administratione subsequuntur effectus, ita meherclè multoties quoque exinde mille cudentur mortes, potissimum ab iis, qui sicut fur in sacram nostram artem temerariè de nocte (volo dicere intempestivè, & clanculum ac non experti) involantes similia suadent, aut etiam (de quo vel maximè dolendum) si & ipsi pileò doctorali condecorati indifferenter cuivis subjecto patienti, omni illorum delectatione seposita; quodvis statim martiale seu crudum seu præparatum, & vel hoc vel illò modò elaboratum propinant, ingens profectò hinc frequentissimè committitur error, posthac non ampliùs relendus; Operæ igitur pretium fore duxi, si mentem meam (quod reverà magnam ut spero in medicinæ utilitatem feret) de natura & usu martis nonnulla, non omnia in scænam ducerem, quæ fere in sequentibus funduntur. Primò in comperto est, omnes quasi, quotquot sunt morbi, vitioso acido & viscido annumerati ex cruditate acida ventriculi, chylo lento indigesto & crudo exoriri, quo fit, ut hic facilè hinc inde in vasis lacteis stagnent, glandulisve, per quas transeundum esset, adhærescat, sicque porulos harum aliarumque patularum & meabilium partium infarciat, ita ut impostè etiam laudabili affluenti chylo non tantùm transitum deneget, sed & stagnare faciat, ex quo deinceps successivè contumaces generantur obstructions, quod præprimis tum accidit, dum ventriculus perpetuam gerere ex maledicta ingluvie habet sarcinam, quod tamen tales helluones crescente ætate satis luere debent; tollerandi essent infarctus isti (qua faciliùs adhucdum curam susciperent) si soli persisterent, nec malum ulterius serperet, quidquid enim tandem etiam ad massam sanguineam devenit, fere omne adhucdum crudum est ac indigestum, inde quoque sanguini-assimilari impotens, & quia à summo Creatore sapientissimè in prima hominis plasmatione cautum est, ut sanguis omnis per omnia corporis viscera circulariter moveatur, hinc & successu temporis (sæpè satis lentè) talem illis labem affricant, qualem vasis lacteis & glandulis mesarai-

cis imiferunt, inde tota fere æconomia animalis prosternitur, & mille morbi exurgunt, imò tandem scyrrhi immedicabiles tactui & prudenti conjecturationi manifestant, hoc de affectibus diuturnis positò. Secundo ad Martem velut horum morbosorum statuum panacæam unicam dictum me confesso, ut verò eò beatius nostrum pensum absolvamus, in quo propriè consistat, qualeque hoc medicorum assertum fundamentum habeat, examinare lubet, constat autem ex analysi, quod concretum sit copia particularum terreo salinarum, nec non quadam sulphurearum portione potissimum constans; salis partem & quidem alcalini demonstrant resolutiones quæcunque, unde vitriolum consurgit, terreas in sufficienti quantitate adesse demonstrant croci, remanens ex solutionibus caput quasi mortuum, & hinc est, quod tam difficulter sit ductile, & in igne tam tardè fluat; sulphur designant croci ex vitriolo martis per ol. tartari præcipitati, uti & mars fulminans more fulminantis auri paratus, & alia inde etiam ferrum tam promptè ignescit & candescit. Tertio dubitatur, disceptaturque adhucdum hodie, polleatne mars virtute astrictoriâ, an aperitivâ? & meritò, maximi enim hæc controversia est momenti: nolo nîc Authorum tam dissentientium sententias ad bilancem medicam ponere, sed solummodò meam ex 33. & pluribus annis exploratam mentem rei litterariæ aperire, atque dico martem seu ferrum aut chalybem utraque gaudere, & aperiendi & astringendi seu potius carborandi facultate. Hoc meum dictum ut capias, in oppilationibus 2. certò adesse tibi imaginare, unum tubulos scilicet infarctos, alterum verò humores crudos oppilantes & infarcientes; Nunc prius satis percepisti, martem potiori ex parte particulis salinis & terreis constare, inde mihi absque omni dubieitatis aleâ est, particulas ejusdem salinas efficacissimè humores viscidos stagnantes attenuare, incidere, resolvere, sicque dici, aperire, adeoque agere has partes salinas potissimum in fluida & humores, econtrà cum ab hisce infarctibus tubulorum tunicæ multum debilitentur, & in tono suo acrobore antiquo remittant, juvari rursus è portione martis terrea vi astringente, aut potius corborante donatâ,

ex qua ratione omnium optimè phænomena ab usu martialium emergentia enodari poterunt, istud idem etiam de plurimis particulis vitriolaceis, tincturis &c. intelligi cupimus, hinc adveniente quoque acido ferrum quasi in aluminosam naturam, nempe vitriolum, quod magnam cum sale affinitatem habet, convertitur simul resolvens & astringens: possidere autem partes vitriolaceas vim attenuandi & roborandi patet ex gustu, quippe potest id, quod notabiliter linguam & partes oris constringat, simul copiosam salivam movet, inde quoque vitriolum album quotidie ad granum unum exhibitum post aliquot dies universalem concitat ptyalismum, quærendæ ergo rerum crases, harumque operandi energiæ; Miror nonnunquam, tam crudè & nudè non rarò etiam ab iis, qui magni Apollines videri volunt, & alto incedunt supercilio, discurri & disputari: unicum, quod & nostram confirmat doctrinam, in medium profero: Quid quæso communius est, quàm v. gr. unguentum album, aut nutritum refrigerare? utique existimant per se, quod quidem reapse verum est censendum, ignorant tamen hæc unguenta ex saturno desumpta habere suum vitriolum, consequenter partes salinas tam promptè stagnantes humores incidentes & resolventes, tenuium enim & cuspiditarum sunt figurarum, ideò penetrantium ac dissipantium, aluminosa autem aut terreâ partem prius affectam, ut impediatur novæ materiæ appulsio, non nihil contrahere, & sic potius corroborare; Plura non addo, sapienti hæc pauca sufficient, surdo & imperito frustra cano. Nunc quartò ut ea, quæ docemus solidiora sint, clarissimam doctrinam Hippocratis imitandò statuimus in his, uti in omnibus remediis, ad absolutos mixtorum modos unice reflectendum esse, nempe ad quantitatem seu magnitudinem, partium situm, figuram & introductum motum vel quietem, inde etiam est (quod ab initio insinuare volui) quòd quoque virtus rerum agentium multùm mutetur, ut infallibile prototypon habemus in mercurio innoxio curren- te sublimato cum salibus summe corrosivo, dulci & centum aliis, quod revera nonnisi ab alia & alia mercurii modificatione, mutato partium situ, atque alia & alia induc- ta fi-

gura dependet ; Hoc ipsum evenit in marte , quod modò palam fiet : Primo enim alia est modificatio in marte crudo, qui si in substantia (uti solertissimi Angli, incomparabiles novitatum Medicarum scrutatores , hóc ævò invenerunt) exhibetur , profectò plurimis neutiquam contemnendam attulit utilitatem & salutem quæsitam , ita ut hunc utendi modum etiam ipsum Gynæceum , me teste , & noscat , & recommendet alijs : Quia fortè arcanum hoc necdum in omnibus Medicorum versatur manibus , ideirco hic annectere placet, quæ talis est, ℞. limat : Martis subtilissimæunicam semis, siliquarum drachmas duas, cinam : drachma una M. divid. in doses XX, de quibus patiens (etiam cachecticus, pituitosus, virgines item chloreticæ) mane & vespere dosin unam in seq. infusione sumat, ℞. limat : Chalyb. unc. ij vini generosi libr. ij stent infusa, adde syr. cinam : uniciam unam M. Profectò hæc medicamenta chalybeata, quidquid etiam præstare possunt, præstant, verùm non æquè ubique hoc efficiunt, hic enim non crasis solùm superiùs explicata martis est consideranda, sed & ipsa limatio chalybis, notum est enim, quæcunque etiam industria adhibeatur, nancisci tamen martem ipsum limatum adhucdum figuram acutam, & acuminatam, scindentem pariter & pungentem ac perterebrantem partes molles solidas, ex quo sanè tragædia (si tardius in ventriculo aut alibi resolvitur, aut hæc figura invertitur, sicque vis hæc scindendi & perforandi infringitur) ludi potest : Scio Amplissimum Virum priùs totum Eufarcum, & , si ita loquifas est, corpulentissimum ac optimè valentem ex hac cura totum (non aliter ac si illud summum deleterium pulverem ex Adamente assumpsisset) contabuisse, cutem undique multoties plicasse, tandemque omni auxiliò incassum adhibito hecticum emarcuisse, & sic paulò post animam efflâsse, dolendum sectionem post mortem non admisisse, secùs veritas dicto meo conformis eruta fuisset ; fatendum tamen, ideò jam dicta media non inde nulla censerì, sed duntaxat cautè mercandum esse, requiritur enim robur fibrarum, subjectum capax, acidæ & viscidæ temperaturæ, motus corporis, qui omninò necessarius, ventriculus firmus & bene digerens,

gerens, atque ut absint notabiles scyrrhositates, his enim (ni singularis adsit gratia divina) utpote malo per se contumaci, rebelli & vix corrigibili magis nocent quam profunt Martialia, ut multi authores & quotidiana id corroborat experientia, adeoque Medicus ad similia intensissimè reflectat, necesse est; potiora autem sunt amaricantia, volatilia, armoniacalia, tartarea & diuretica ac aperitiva. Itaque meâ saltem sententiâ in majori sunt habenda pretio, quia ex Marte vulgariter vel sanò judiciò & artificiosa elaborantur manu, Inde præprimis mihi placet infusio vel simplex cum vino, vel composita cum aliis additamentis, vinum enim etiam generosissimum blandum in sinu fovet acidum naturæ amicissimum, quod etiam blandissimè dissolvit corpus (alias etiam in aquâ solubile) ferri aut chalybis, hinc vitriolum ex eo longè cicuratus, longè mitius & tutius extravertitur, quare & longè securius in usum trahi medicum poterit, ut cuilibet parùm etiam in Medicina versato per se notum est, econtra quò violentius est acidum v. gr. vitrioli, sulphuris eò etiam acerbius, respectivè crudius & magis Osium confit vitriolum, hinc nec ita gratum, nec ita in Medicina tutum; Extrahi autem à sola infusione dicta (imò ab aqua tantum, corpus enim Martis porosissimùm est, & maximè solubile vitriolum, testis erit gustus, testis odor, testis & color, & si placet subsequens (si tentare libet) vitriolisatio! Ex quibus satis comparet, vinum etiam generosissimum præ acidiorè & communi ad similes extractiones longè præferendum fore: Dum hæc scribimus elanculum jam in confectioem vitrioli martis fuimus delapsi, ubi mirari satis non possumus censeri cordatis, & in arte asclepiadea non infimis proceribus, martem ab acido externo saturatum, internè acidum morbosum neutiquàm ampliùs absorbere, adeoque neque morbos acido ascriptos curare posse, quod sanè (ignoscant manes) infirmò stat talò: Imprimis res hæc manifestissimæ contradicit experientia, sal alcali tartari cum vitrioli, spiritu saturatum nobilissimum exhibet digestivum, idem ipsum sal tartari acido ejus cremore sufficienter imbibitum tartarum tartari-

saturum sistit famosissimum diureticum ; efficacissima illa terra foliata tartari ex oleo hujus, & aceto distillato s. q. affuso elaborato, nonne medicamentum in plurimis morbis exhibet non satis deprædicandum ? Ruit ergò, quòd ea, quæ acido sunt saturata, nullius amplius in corpore usûs sint, quod mille exemplis, si necessitas exigeret, demonstrarem, sanè ipsa etiam enixa & falsa suam merentur laudem sæpè majorem quàm ipsa simplicia salia : Accedit, quod per acida inversa metalla vitriolum sistant, quasi corpus salinum, cujus operandi modus est, ut supra meminimus : Insuper in similibus laboribus & inde resultantibus novis concretis non tam ad crasin internam, sed ad quantitatem, situm partium ac figuram & motum introductum aut intròducendum respiciendum erit, & sic longè salubriorem & saniores doctrinam hauriemus, felicioresque in morbis contumacioribus etiam curandis existemus : Ex quibus jam allatis dilucidè constat, vitriolum martis, tametsi acido sit saturatum, reverà tamen in Medicina suum habere usum, & facultatem, ut vix supra de marte edocuimus. Hic duntaxat memorare lubet, cum vitriolum ipsum martis in substantia vegetum & robustum requirat ventriculum, hujusque quasi quercinas fibras, palmam præ hac, quæ ex ipso parantur, referre medicamenta ; quemadmodum in teneioribus mihi multum hucusque præstitit crocus ejus, seu potiùs magisterium martis ex solutione vitrioli ejusdem cum oleo tartari præcipitatum & edulcoratum, acidi cujusque vitiosi in corpore latentis potentissimum absorptivum, copia tamen satis parca obtinetur, hinc Magnatum aulis quàm pauperculis tugurijs aptius existit : Nolo huic materiæ diutiùs insistere, quæ enim de tincturis Extractis, crocis (uti etiam censendum est ferrum fulminans eò, quo aurum paratur fulminans modò confectum) infusis & alijs adhuc memoranda forent, facilè ex jam dictis erui poterunt ; Igitur ad alia me confero.

Inter quæ *antiscorbutica aperitiva* caput erigunt, de quibus autem in campo elysio p. 2. c. 4. fusiùs agimus, ideò & lectorem benevolum eò remittimus, ubi & de incidenti-

cidentibus detergentibus, ac carminativis etiam huc spectantibus discurremus, hoc unum memoro, Protheum scorbuto autumnò mutabiliorem esse, & facilè sub larva absconditum negotia Medico faceffere, præsertim si Medicus non acuratè ad omnia phænomena, & maximè ad juvantia & lædentia attendat, hinc plures jusculis alteratis cichora-ceis, intybaceis, nasturcinis & similibus, ac serò lactis simplici vel medicatò majorem sibi gloriam conciliant, quàm alii, qui nescio quæ quadrupedantia & sesquipedalia decocta, aut nodulos purgantes (rarissimè innoxios) ordinant; sanè in hoc intemperato Archiatrorum etiam illustrissimorum plerumque flagellò dictò nisi lentè procedas, festinanter patientes ad inferos mittes; singulariter autem específicos, rogo, consideres sapes, ut & specifica opponas auxilia, nunquam autem balsamica omittas, hæc enim cada-verificationi (in scorbuto frigidò satis familiari) potentissimè resistunt, præsertim quæ ex abjete & pinò, ac Junipero desumuntur, ut hic loci centies in scorbuticis observare licuit; hinc & diluentia calida, ut potus thee, veronicæ, decocta lignorum aut cymarum &c. magni quid præstant.

De *Acidulis* quid fere sentiam, ignoro, cum sit hypochondriacorum scorbutorum hucusque unica anchora & salus credita, ut & ego mirabiles & stupendas inde enatas fuisse medelas scio, ast hoc unicum memoro, in contumacioribus scyrrhositatibus magis ob-quàm pro-desse; deinde abusum esse Medicorum deterrimum, ut patientes ad tantam aquarum frigidarum copiam hauriendam etiam recalcitrante naturâ cogant, & necessariò frigidè potandam esse mandent, ubique profectò attendendum, ut naturæ ductum sequamur, nec ullò modò vim inferamus; si enim bucellam panis aut carnis, &c. cum nausèâ ingerimus, & morbo corripimur, quid ni tot & tantis vitrorum amphorâs (si cum fastidio bibimus) læderemur? sanè imperatus desuper motus non est characteristica & genuina tantarum aquarum reluctante ventriculò assumptarum antidotus, idque eò minùs, si nimis est vehemens; Novi virum Insignem Ecclesiæ nostræ Pastorem & Parochum, qui me quoque

que mordicis diffuandente, hoc ita practicavit ter, sed cum dolore civium, ejulatu suorum & luctu Ecclesiæ inconfistente ætate præmaturè fatis cessit, nec plura dico, cum plura doceat meum novum hydrophylacium.

Præter supra dicta laudantur singulariter *cinnabarina* auxilia, qua autem ex ratione forsan dubitas? cum hocce neutiquàm acido ita immediatè opponetur; sed tollo dubium, dum statuo, certum esse ex acido varia etiam convulsiva progerminare pathemata, convulsiones autem & omnes Spasmos melius solatium non nisi ex cinnabarinis obtinere, quare jure optimò etiam hinc locum vindicare, tremori enim alijsque artuum affectibus sincerissimè succurrunt, ideò *Crato* felicissimns ille trium Imperatorum Medicus cinnabarim Epilepsiæ magnetem appellavit, qui plura de his desiderat, adeat scriptores, & aureum tractatulum *Clauderii* de novo invento cinnabarino. Cæterum salia alcalia tam fixa quàm volatilia, uti & liquorem terræ foliatæ tartari &c. veram esse acidi antidotum omnes testantur scriptores, ita ut crambem bis coquerem, nec plura de his edissererem; veritus ne nauseam Lectori sine emetico moverem, si alia adderem, si hæc tibi non sufficiunt, adi etiam *Basin* l. 5. c. 4. §. 4.

§. V. Postquam satis superque & amari & acidi fixi Hippocratici alterantia auxilia hucusque expiscati fuimus, ordo nunc nos ducit, ut ad ipsa *Pituita* subsidia exponenda digressum faciamus, de his fere totum c. quartum agit in campo nostro *Elysio* de selectu remediorum; qui locus plura dabit, uti & seq. c. quintum; *Pituita* nempe cum consistat in viscido, crasso, idcirco singulariter appetit, quæ crassum attenuant, & viscidum incidunt; Primi generis sunt præprimis gummata, v. gr. ammoniacum, myrrha, horumque præparata & tincturæ, & simul modicè calefaciunt, ubi & potus calidi, veronicæ germanicæ, vel thee decocta Splenetica & lignorum olea destillata aromatica, salia fixa, magis tamé volatilia oleosa, Elixir. Propr. *Clauderii*, aquæ aromaticæ, carminativæ &c. Rad. quinque aperientes, item armoraciæ, fœniculi, petroselini &c. plantæ item antiscorbuticæ, sinapina &c. Insuper
aromatica

aromatica & volatilia oleosa, ut melissa, mentha &c. cinnamomum, cubebæ &c. dein singulariter amara, ut absinth: centaurium, marrubium, aloe & omnia ex his & similibus parata; Imò & acida maximè tartarea & macra, ut clyffus antimonij, succus citri, cremor & crystalli tartari, sæcula acetosellæ, & si quæ alia adhuc esse possunt; hoc in casu plurimùm præstant ipsa diuretica, quæ fere omne ferunt punctum: Hic attendere & acuratè notare oportet, ut talia attenuantia & incidentia etiam cum moderamine inculpatæ tutelæ applicentur, nam primo nunquàm in exhibendis calidioribus ita excedere debemus, quin non largius associemus vehiculum, ita ut simul & dissipemus, & diluamus, seu tenaciorem lympham exinde fluidiorem reddamus; Secundo potissimùm eò respiciendum erit, ut talia incidentia etiam simul vi terrestri prædita sint, partes solidas corroborante, qua æquâ lance, partes ex pituita seu dulci laxiores firmentur, & robur debitum naturale aquirant.

§. 6. Nunc tandem ad *Alterantia seri* nimis *sal- si* & *acris ac tenuis* exenteranda provolvimur, simulque his coronidem imponimus quænam autem talia sint, rursus ea in *Basi nostra l. 5. cit. cap. §. 6.* invenire licebit, verbò sunt incrassantia, quæ in *Selectu Remed. c. 7. & 6.* fere describuntur &c. debentur hæc primariò humorum tenuitati, fluxibilitati, & acrimoniæ &c. gaudèntque singulariter particulis viscosis, mucilaginosi, lentis motum eorundem inhibentibus, quò dein accidit, ut tenuitas corrigatur, cruditas hæc inspissando coquatur, acrimonia inviscetur, & spicula acria inhamentur, atque sic demulceantur; hinc conveniunt in hectica & phtysi, velut est cochlea & pulmentata; in diarrhæis & dysenterijs v. gr. pulvis antidyfentericus *Cratonis*; in erosione ventriculi, pulmonum, renum &c. v. gr. syrupus de symphito *Fernelii* cum terra sigillata; in hæmoptysi, tussi tenui & acri, in mictu cruento, sudore nimio, & diabete, ut bolus armenus juxta *Hoffmannum*, tandem & in affectibus oculorum: seriem & catalogum horum non addo, quia *Basis nostra* supra citatò locò

abundè eundem recenset, ex quibus varia parari possunt composita, looch, pulveres, pillulæ, gelatinæ, emulsiones &c. Hic (ut & alibi jam tetigit) monere volui, ne, v. gr. dum incussatur tussis, ordo expectorantium invertatur, quippe sedulò attendendum, acrisne tenuis sit, an crassa materia tussim inferens, sibi enim sola adhibenda incrasantia, in secundo verò casu incidentia, secus æthiopem lavabis, imò malum in pessimum & deplorarum ruet statum.

Finio hoc caput, nec cautelas adhibendorum horum alterantium morbis in qualitate peccantibus debitorum addo, utpote quibus in *Basi* etiam supra allegatò locò satis manifestè sint descripta; Igitur ad Evacuantia, purgantia dicta, moveor; sit ergò.

CAPUT XI.

De

*Purgantibus; an nempe & quomodo
cacochymijs competant?*

§. I.

Actum agere multis videbor, dum de purgantibus scribere intendo, cum tot jam illustres Medici hanc materiam exhauerint, uti sunt *Bravo*, *Bruno*, *Harlacher*, *Massarias*, *Zecchius*, *Rolfincius*, *Pechlinus*, *Argenterius*, *Genderus* & centeni alii, præsertim verò laudandus est *Leichnerus*, qui de purgantium abusu, & *Heinsius*, qui de hoc in febribus insignia monumenta dedere; Verum enim verò, nemo, ut spero, vitio mihi vertet, si & ego pauca quædam (nam & sic ordo postulat) ex purissimo *Coi* puteo & propriâ experientiâ in scancem duco, atque quò limpidior est fons, eò avidiùs etiam aquas has crySTALLINAS (doctrinam existimo) haurietis, potissimum enim *Hippocratis* divini mentem assequi conabor, quippe nec ego purgantia debitorum modò, ordine, locò, & tempore (omnibus scilicet circumstantijs, indicantibus, coindicantibus, & contraindicantibus

cantibus ritè consideratis) exhibita averfor, incautas solùm & superficiarias exhibitiones damno, unde mihi summo pere displicet, & ad animi dolorem mihi displicuit hucusque semper, quando sapiùs inaudi, æger hîc decumbit, ergò purgandus est, nam materia peccans aderit, quæ morbum causaverit, ergò materia hæc vitiosa confestim & purganda, quæ oratio reverà agyrtam potiùs, quàm genuinum Medicum decet; Audiant tales oraculum nostrum *Senem*, qui secundo *aph. 10.* hæc mandat: *atque si quisquam corpora purgare voluerit, meabilia ut reddat, est necesse.* Alii locò li *meabilia*, ponunt li *fluida*, sumit nempe hic dictator partem continentem pro parte contenta, scilicet pro humoribus, hos enim præparare, crassos attenuare, tenues increasare &c. (ut in præcedenti Capite percepisti) oportet, & sic, ut arbitror, plerique aphorismorum Hippocraticorum Commentatores sentiunt, addo ego *Comm* quoque corpora meabilia reddenda esse, si fortè subinde nimia fibrarum strictura & spasmodica contractio, ac siccitas purganti medicamento obstaculo foret, ut priùs hoc in casu humectaretur corpus, quò dein facilius felix eveniret purgatio, quemadmodum quotidie id in in melancholicis experimur, qui generosissima etiam quævis medicamenta purgantia sine effectu præsertim pillulas & in sicciori forma assumunt, levî autem decocto emollienti & laxante copiosè satis moventur; non aliter ac in sudationibus nonnunquam in malignis accidit, ubi non minùs calidioribus alexipharmacis sudoriferis adhibitis, nec gutta tamen sudoris elicitur, stricturâ tamen per debita opiata fibrarum ablatâ mox sudor copiosus summa cum euphoria ægri subsequitur, adeòque *Hippocratis* aphorismi non ita obiter intelligendi & irridendi, sed nervus & succus eorum exprimendus semperque verum statuisse experiemur.

Huc & collimare videtur *Hippocrates Quarto aphorismorum tredecimo* ubi ait, *fam verò cum necessarius inciderit elebori usus, eis qui agre per superiora purgantur, ante ipsum pharmacum humectare oportet corpora pleniore nutritu & requie;* sciendum hîc, ex mente omnium Scriptorum, per

Elleborum intelligere omne pharmacum purgans, cenſeo tamen ego, potiffimum intelligere illos, qui melancholiâ feu cacochymiâ acidâ fixâ laborant, hi enim ut plu- rimum ſiccioris ſunt naturæ & conſtitutionis, ideòque ante uſum Ellebori (vel alterius medicamenti purgantis vche- mentioris) corpora humectatione indigere; Quòd autem mens mea ratione fundetur, apparet ex eò, quia plerunque ſimiles patientes caput habere Elleborò dignum pronun- ciantur: Quomodo autem corpus humectandum ſit, fa- cilè conjecturare eſt, nimirum & decoctis humectantibus, ac diluentibus, nec non balneis & fotibus res tranſigenda eſt, quò ſic ſtrictura fibrarum laxetur, corpus emolliatur, & taliter corpore prius ſiccioſe nunc emollitò faciliùs viſ Ellebori aut aliùs draſtici promoveatur, quem in finem non ineptè quoque otium & ſomnus imperandus erit, ut apertè innuit aphoriſmus per li *nutricatum & requiem*. Quæ autem ulterius ad humectationem requirantur, aliunde ex pharmacia & diætâ petenda ſunt: Ut ut ita res hæc ſe ha- beat, attamen credo ego, alium adhuc nucleum in apho- riſtica doctrina latere, ideò frangendam eſſe nucem, nimi- rum clanculum nobis genuinam morborum chronicorum ex acido fixo & viſcido oriundorum (quibus maximè Elle- borus dicatur) curam demonſtrare intendiſſe, ne videlicet in his caſibus nimiùm in exhibendis ſimilibus draſticiſ exor- bitemus, ſed cautiffimè priùs corpus præparemus; ait enim, cum *neceſſarius fuerit Ellebori uſus*, adeòque priùsquàm hoc fiat, res benè & optimè trutinanda, hinc *Seneca* ait: *In morbis nihil magis periculofum eſſe, quàm immaturam Me- dicinam*. Medicinam autem ſumit pro purgante, hinc mos adhuc loquendi eſt medicinam ſumpſi; id eſt pharmacum purgans; quò ſimul *Livius* intendit l. 22. inquiens: *Me- dici plùs interdùm quiete, quàm movendò & agendò profi- ciunt*: videant ergò Merdo - Medici, quàm iniquè in omni affectu mox curam à purgantibus exordiantur; ſileo tri- ſtia plura exempla, quæ memoriæ adhuc manent imprefſa, horum enim finem nunquàm facerem: Huic doctrinæ non abſonus eſt aphoriſmus 22. *ſect. prima* qui decernit ita: *Ccn-*
coctis

cocta medicamento purgare ac movere oportet, non cruda, neque ineunte morbo, nisi materia turgeat, plurimum verò non turget; Quid sit coctio, & quotuplex ex Basi nostra l. tertio c. 2. §. 4. erui potest, ex quo loco facile defumitur, quid per li *concocta* integerrimus noster *senex* subinuere cogitarit, nempe ut ea morbosa semina, quæ tragicam in corpore scænam ludunt, ita ad excernendum disponamus & præparemus, ut posthac promptè vocanti pharmaco (seu sursum, seu deorsum) educenti victas præbeant manus, & sic saburrâ morbificâ velut causâ eliminatâ etiam ipse morbus totus è medio tollatur, frustra etenim naturam fatigamus talibus drastis, si humor ad excernendum ineptus est, id est crudus; non aliter ac videmus glaciem, ut glacies est, per filtrum nunquam transire, nisi priùs in aquam resolvatur, aut aquam vulnus nunquam infligere potentem esse, nisi vi frigioris in glaciem (quæ dein & scindit, & perforat ac contundit) convertatur, adeoque manifestum fit, nihil in physicis rebus bene agere aut movere, nisi quæ ad motum suscipiendum ritè disposita sunt, sic & lignum viride igni tamdiu resistit, donec calore humiditas consumatur, & idoneum ad comburendum habilitetur, sic sane cocta tantum id est ad excernendum disposita movere debemus; addit *Cous neque ineunte morbo nisi materia turgeat;* ubi clarè nobis insinuare intendit, non velle ullum medicamentum purgans agitatorium in progressu morbi (præsertim acuti & febrilis) præscribere, ne scilicet vel majorem confusionem & mixturæ læsionem in sanguine excitemus, vel ne viribus jam satis à morbo fractis ipsam acceleremus mortem, inde addit, *neque ineunte morbo,* id est in principio, *nisi materia turgeat;* Quid per li *turgeat* intelligendum, aptè ex græco hariolaberis, provenit enim ab ὀργάω, quod significat impatienter appeto, ab ὀρῆν impetus, & ἄγω impello, dum nempe materia impetum quendam corpori & quidem ex plenitudine quadam infert, præsertim primis vijs varia causat atrocia symptomata, & in his casibus non drasticum quoddam purgans, sed potius Emeticum requiritur; addit autem aphorismus, *plerumque autem*

non turget, adeòque etiam rarissimè in morbis istis purgandum; Ut emphasin sui asserti demonstraret, repetit *secundo aphor. 29.* fere hoc idem inquires: *Ineuntibus morbis, si quid movendum videtur, move, nam ijs vigentibus quiescere satis est*; istud idem prius jam monuit adhuc *primo aphor. 24.* dum scripsit; *In morbis acutis raro, ac ineunte morbo (si id faciendum) pharmacia est locus, atque id ante adhibitò singulariter judiciò: Quemadmodum in primo decrevit, solum concocta movere oportere non cruda, neque ineunte morbo &c. nisi turgeat; in altero expressè ait, tantum in principio morborum (nam in alijs temporibus quiescendum esse) id est febrilium affectuum, quod movendum videtur, movendum esse, qui de cætero coctionem pathologicam non perturbandam esse, perturbari enim in suo munere, perverti conatum naturæ, morbumque aut exitialem, aut in alium fortè longè pejorem immutandum fore, quod frequentissimè accidit, ut millena (quæ adducere possem) exempla hujus rei testes prostant, sæpius enim intermittens mutata in acutam lethiferam, sæpius tertianam in icterum & exitiales acutas, sæpius colicas in paræses mutatas &c. vidi; hinc in tertio modo adducto aphorismo addit, ut mentem suam apertius declararet, *li idque adhibito ante singulari judiciò, nempe si etiam omninò in principio quidpiam purgandum videatur, nullà tamen hujus habità ratione, singularem adhuc reflexionem & acuratum judicium antequàm Medicus ad purgationem accedat, faciendum esse; considerent ergò ij, quà cum conscientia in omnibus fere morbis mox sua exitiosa medicamenta purgantia adhibendò, curam incipiant, cum illis non habeo partem: Magis hoc confirmat, nempè purgationem, si quæ necessaria censeatur, maturandam esse, quarto aphorismorum decimo; sic. in valde acutis, si materia turget, eadem die, tardare enim in talibus malum est; hoc axioma explicatione vix indiget, cum omnia & singula fere ex superioribus pateant, solum addo per li, eadem die, non videri *Courm* intelligere velle, eadem die, quando medens vel ex incuriâ, vel parsimoniâ ægri seriùs ad medelam, ut frequentius accidit,**

accidit, evocatur, sed *eadem die*, quâ materia turgēt, & infensa excitare solet Symptomata, Expertus hæc centies scribo, ubi sæpè truculenta mortem illatura symptomata apparebant, unicò tamen Emeticò propinatò omninò ablatuſ est metus.

§. 2. Sollicitus prorsùs in propinatione auxiliorum evacuatoriorum fuit *Hippocrates* inde ratione quantitatis posuit *secundo aphor. 51.* hæc: *plurimum & repentè evacuare, aut replere, aut calefacere, vel refrigerare, vel quovis aliò modò corpus temerè movere, periculosum, omne enim nimium natura bellum indixit, quod autem fit sensim & vicissim, periculi expers est, idque tum aliàs, tum si quis ab uno ad aliud se convertit;* loquitur quidem hic aphorismus de omni repentina repletione vel inanitione, sed quæ reverà semper periculi plena est; experieris hoc in reconvalescentibus, & in aliis quamplurimis casibus millies, maximè autem locum sortitur in purgantibus, certum enim imò certissimum est, non solum vehementioribus subductoriis liquari humores corporis etiam optimos nutritios, sed etiam dissipari, imò inverti, ac educi summe necessarios Spiritus vitales ac animales, hinc languet corpus, vires deperduntur, imò etiam deliquia ac syncopes subsequuntur fatales; Nolo cadavera ex perverso hoc purgandi usu demortua in scenam hanc tragicam ducere, ne lector præ fatore nares teneat; scio ex nimia hac evacuatione abortus plures, necesse centum & amplius, elanguidos & inde hecticos innumeros; addit perbellè rationem Divinus *Senex* dicendò, *omne enim nimium natura bellum indixit, nam quod sensim fit, periculi expers est;* Machina est corpus humanum artificiosissima multisque paransangis præcurrit omnia etiam dædalea automata, in quibus etiam minimus defectus vel excessus aut corruptela totum destruit artificium, & horum quam pauci sunt memores, dum tam licentiosè, dixerim, vel malitiosè suis tam exitiabilibus medicaminibus subductorijs ita in prototypon divinum debacchantur? creatus enim est homo non in lanienam hominum, sed ad beatitudinem æternam, si meruit pœnam, aut mortem, carnifex non Medicus ad hoc opus est destinatus, hujus enim officium non est

est occidere, sed sanare, *creavit enim* (teste sacro codice) *illum altissimus, & vir prudens rejicit eum*; Quis autem non rejiceret, si occideret?

§. 3. Insuper nobis *Dictator* noster incomparabilis regulam ratione qualitatis *quarto aphorismorum secundo* præscribit ita: *In artificiosa purgationis molitione, talia semper è corpore sunt excludenda, qualia si ultrò manarent, bono essent, nam quæ secùs prodeunt, prohibere oportet*: triplicem esse purgationem criticam, symptomaticam, & artificiosam palam est omnibus, & repetitur etiam in nostra basi ultimam hîc intelligit *Senex*, inde absoiutè mandare videtur, nos semper & ubique primò & per se naturæ conatum & tolerantiam respicere debere, ait enim, *si talia è corpore excluduntur, quæ commodo essent eidem, si spontè sine Medici operâ fluerent*, tunc officiò nos nostrò egregiè functos esse, secùs, minùs; Idque experimur momentanè, plures imò plurimos in mundo vivere, quibus natura suapte criticâ quasi evacuatione quadam, sive sit per hæmorrhagiam, sive urinationem copiosam, aut evacuationem aliquam purgatricem omnium optime auxiliatur, ita ut inde tales hæc imminutiones & optimè ferant, & inde toti alacres & vegeti evadant; similem ergo *Cous* artificiosam quoque purgationis molitionem expetit, non quæ febrem quandam artificialem producit, sed quæ meliùs & alacriores vivimus, munijque nostris laudabilissimè fungimur, atque hanc ipsissimam rationem confestim seq. *aph. 3.* subiungit sic: *Etenim, si qualia purgari debent purgantur, confert & bene ferunt; contraria verò graviter.* Aureum sanè est hoc statutum, vult enim, ut materia morbifica solùm sine colliquatione humorum laudabilium (in quo exclusionum similium rei cardo consistit) è corpore, & quidem tam quoad qualitatem, copiam, tempus & excernendi modum convenientem eliminetur. Quippe sublata sic solùm causâ præpeditur ulterior morbi progressus, vires ægri redintegrantur, & antiqua redit virtus ac robur; Ex adverso omnia sùsque deque vertuntur; Hoc expertus sum frequentissimè in hystericis, hypochondriacis, crapulosis, vitæ seditariæ deditis quibus

bus semper fere tales purgationes periculosas vidi, imò & convulsiones subsecutas esse, testis sum, inde meritò à talibus abhorruì, atque ab alijs exhiberi salivam mihi sum-mopere movit.

§. 4. Doctrinam hanc, credo ego, singulariter *Coo-*cordi fuisse, istam enim jam prius *primo aphor. 25.* tradidit iisdem fere verbis, nempe; *si qualia purgari oportet, purgentur, confert, & facile ferunt, si contra difficulter;* adeò-que elucet solum ea, quæ moveri debent, movenda, ne-que omnia in corpore etiam invertenda esse. quod palana fit *ex primo aphor. 23.* ubi ait: *Dejectiones non à copia aut numero metiri oportet, sed prout qualia decet, feruntur, & ægri ferunt ex facili, nam si vel ad lypothimiam usque movendum sit, id sanè faciendum, modo æger par esse possit;* Attendant hinc insani (sint venia verbò) mer-dicaltri, qui solum omnem se paginam absolvisse credunt, si integras amphoras S. h. cacandò impletas vident, nume-rosissimàsque dejectiones factas esse exaudiunt, ut nuper lit-terato cuidam accidit, qui ab exhibitò pharmacò numera-vit vomitiones 20. & sedes non amplius numerabiles, quò factum, ut posthac longissimò tempore valetudinarius vi-xerit ac gravissimè se recollegerit: Pagus est prope *Lacum Tigurinum*, ubi confectio quædam, quam thæriacam sed pes-simè nominant, paratur purgans, cujus primarium, ut au-dio indredidens est vitrum antimonij, hæc licèt ab inclyto *Ty-gurino statu* maxima sub pœna pro hominibus venditanda, utpote solum pro medicina veterinaria habita caveretur, attamen hinc inde à nequam lucri-cupidis divendebatur, ex qua frequentes aborti abortus, non raræ subsequutæ con-vulsiones, imò & centum evenère neces; ex quibus palana fit, ubique attendendum esse ad quantitatem rei morbificæ, quæ educenda est, non enim omnimodè copiosas dejectio-nes prohibet *Senex*, cum & ad lypothomiam usque eam concedit, modò id, quod in corpore peccat, educatur, sua-det tamen, ut moveantur, quæ decet, & penes ad ægri to-lerantiam & vires respiciendum esse, ait enim: *Ægri fe-runt ex facili, &c.* Item *modo æger par esse possit;* si tan-

dem ad lypothomiam (rarissimè 'autem hoc fiat, necesse est) usque evacuandum corpus videbitur, corpus enim non debet esse rarum, seu raræ, sed solidæ texturæ, succi plenum, ætas sit ab anno 20. seu 25. usque ad 40. partium solidarum etiam internarum sit debita integritas, & tempus aptum, ubique autem cavendum, ut solum levius deliquium, non verò syncope integra eveniat, adeoque rarissimè hoc practicandum.

§. 5. Positis & satis exenteratis hisce anxius etiam eximiè fuit *Hippocrates*, nam & viam evacuantium nobis insinuare voluit *primo aphor. 21.* dum dicit: *qua ducenda sunt, eò ducenda, quò maxime natura viam affectat, per loca lege natura commoda*; summam in ducendis humoribus vitiosis cautelam adhibendam docet nos, adductus aphorismus, ostendit enim non sufficere scire quæ, qualia, & quomodo &c. ducenda, sed & vult nos instruere, per quam viam ea movenda sint, ubi clarè demonstrat, ipsam imitandam fore naturam, quò ista viam affectat, & quidem non symptomaticè, sed quasi criticè, & cum euphoria ægri; Non possum hinc reticere casum, qui mihi contigit, videlicet decumbebat quidam insignis Capitaneus Curiensis patriâ, nomine *Travers* colicâ convulsivâ, qui è proximo loco vocavit Medicum, theoreticum & studiis bonum, praticum nullum, cujus curæ nec asinus nec cattus concredebatur, hinc cum vomitus esset biliosus symptomaticus copiosissimus, ex inverso nempe motu intestinorum peristaltico, ex hac aphoristica doctrina ductus, Emeticum sat vehemens propinat, cujus insignem effectum admiratus quidam Generosus paciens, sed levamen nullum senserat, imò dolores artuum, paræseos prodromi; subsequerentur; altero die cum colica perduraret, continueretque vomitus, per inferiora purgandum corpus ratus, pillulas purgantes exhibet, sed reverà non solum sine omni effectum, verum etiam res tota in pejus ruere animadvertebatur, vocor ego tertio die, qui satis malè rem actam, simulque tremores unâ cum doloribus artus obsidere conspiciens operam quidem meam, quam possem, pollicitus eram, & dum clysteres

steres emollientes; atque interna antispasmodica media applicare studebam, alter supervenit, cui cum clanculum indigitarem curam hysteron proteron institutam esse, me tanquam tum juniorem mox increpat, videlicet nostrum aphorismum objiciens, *naturam, quò vergit, ducendam esse*, hinc secum rursus vomitorium attulisse, motum enim naturæ sursum tendentem omninò promoveri, & sic malum tolli debere; bonus Vir adhuc in vivis memoriæ quidem dictum axioma profundè impressit, nucleum tamen ejus neutiquàm penetravit, quod paucis verbis illi demonstra- vi, nimirum alium subesse sensum, nec de omni naturæ tendentia verificari aphorismum, solum igitur de motu critico seu saltem, qui fit cum ægri euphoria, intelligendum fore, quis enim quæso in dysenteria, quis in immodicis mensibus aut lochijs, quis in hæmoptoë &c. quis in diabete, quis in alijs quibuscunque copiosis & symptomaticis fluoribus uberius sanguinem &c. incitare & evacua- re prudenter audebit? ex quibus clarum & palam fit omnibus, genuinum aphorismorum sensum enucleandum, nec ita obiter, ut verba sonant, attendendum esse, quibus acquievit, & Paciens, licet ægrè, intra octiduum integræ sanitati restitutus, qui aliàs ex sinistra Hippocratis interpreta- tione vel proximè cymbam charontis salutasset, vel saltem paræsi afflictus ægerrimè sanitatem pristinam recuperasset; Vult insuper textus, ut *per loca lege natura commoda* insti- tuatur motio, sæpè enim natura per alia & aliena, & non juxta leges naturæ etiam cum tolerantia loca viam affectat, ut innumera habemus exempla, quod nonnullis mensibus ordinatim per canthos oculorum, per nares, perque papillas mammaram &c. fluant, & de cætero satis commodè vi- vant; videtur igitur divinus Senex fluxum hunc potius ad loca convenientia (modò natura obediat artifici, secùs in antiquo relinquenda res statu) movendum esse, & sic in reliquis.

§. 6. Aphorismus hic præcedens in generalibus ad- huc mansit, sequitur magis particularis hic, quarto aphor. 18. ubi sic scribit: *Dolores seu affectiones, quæ partibus supra*

diaphragma oboriuntur, quicunque sunt purgationis indigentes, superiore pharmaciâ opus esse significant, qui verò infra, purgationem infernam requirunt. Hic aphorismus priorem 17mum, uti singulariter ostendi in nostra *Basi lib. 5. c. 4. §. 10.* ubinam Emefys artificialis locum habeat, nempe si febris abest, cibus autem fastiditur, os ventriculî mordetur & amarescit, vertigo item tenebricosa molestat, tum vomitione opus esse; Ecce quàm bellè coincidunt, in nostro autem generalius loquitur, nam & ad alias affectiones supra diaphragma, NB. quæ sunt purgationis indigentes (non omnes) sermonem suum dirigit, adeòque non solum in oris amaritudine absque febre, & nausea &c. vomitoria, aut alia per superiora evacuantia v. gr. beccica (quæ singulariter morbis pectoris evacuandò merentur) sed & Errhina, ptyalmica &c. esse propinanda existimat, affectiones autem ita sint constitutæ necesse est, ut tota earum curatio in purgatione consistat; Quod alterum concernit aphorismi membrum, hoc itidem intelligendum est quasi superiora repeteret dicendò: *dolores seu affectiones quæ partibus infra diaphragma oboriuntur, quæcunque purgationis sic NB. sunt indigentes, infernam purgationem requirunt, adeòque nequam omnes affectiones infra septum transversum purgans requirunt, ut luculenter in proposito casu de colica convulsiva percepimus, sed etiam ejus sint indolis, ut purgationi tali omnis causa morbi, & sic morbus ipse auferatur, hinc & in ijs casibus, ubi genuum adest gravitas, lumborum cruciatus, & singulariter dolor umbilici, plerumque tympanitidis prænuncius, utpote à flatibus & Spasmodica distensione resultans, purgantia locum non sortiuntur: Accidit quondam mihi, ut Netrix vitæ sedentariæ dedita adhuc cælebs circiter 40. annorum de lassitudine membrorum, cardialgiâ, oris amaritie conquereretur, habitus corporis satis luridus ad flavedinem inclinabat, præscripti nodulam antiætericum ex chelid. maj. rheô, & scrup. semis colocynth. pro mensura integra, quid sit, spe recuperandæ valetudinis bibit duobus successivis manè pro dosi uncinque calidè, sed pessimò successu, dolores enim circa umbilicum*

augeban-

augebantur, & abdomen totum tympaniticè distendebatur, ita ut, dum illa vice locum mutassem, nunquam amplius ad frugem redierit, sed ex hoc malo tandem fatis sine mea, ut spero, culpâ cesserit: Hoc idem præcavet *Senex quarto aphor. undecimo* inquiens: *quibuscunque tormina & circa umbilicum cruciatus, lumborumque dolor adest, qui non discutitur nec purgatione nec aliter in hydropem siccum firmatur*; manet itaque firmum, quod *Coi* sententiæ ritè examinandæ veniant, & veritatem dixisse deprehendemus.

§. 7. Rursus pessimum purgandi abusum damnat *quarto aphor. decimosexto* exclamans: *Elleborus calamitosus est ijs, qui sunt integra valetudine, nam convulsionem adfert*; In hoc asserto videtur *Hippocrates* non solum taxare illos, qui drastica & vehementiora (qualia sunt Elleborata & quævis alia evacuantia enormia, quæ sub Elleboro subintelliguntur) purgantia exhibent, sed magis eos, qui sanis talia etiam præservativè in vere nempe & autumno exhibere non erubescunt; Meherclè quando mitiora etiam præsertim hypochondriacis & hysteris ac alijs tenerioris habitûs præparata ex fumaria cum fennæ folijs teste *Heurnio* in hunc locum in perniciem cesserunt, cur non potius in interitum ducerent fortiora? Credo ego longè facilius & minori cum periculo antiquitus corpora, utpote duris nata, firma, quasi *Quercini* roboris, luxui nondum assuetata tulisse Elleborata, quàm modernò seculò etiam mitiora ferimus; dein sanctè monet lumine naturæ ductus noster *Protoparens ijs, qui sunt integra valetudine Elleborum* (seu quodvis aliud generosius purgans) *calamitosum fore*, cum & ipse *sacer rextus* mysteriò fidei nos doceat, *non opus esse bene valentibus Medicò &c.* Quare jure meritissimo hærendum & deliberandum diu, antequam quid tale præscribamus præservativè, maximè autem in ijs, qui tenuioribus, & fluxibilibus onerantur humoribus, in his enim aliàs facillimè in liquamen ij abeunt, causam addit, nam convulsiones afferre, scilicet dum fluida colliquata in nimia quantitate evacuantur, partes solidæ suò defraudantur & nutritu & blandò rore, sicque eadem nimium exiccantur,

tur, irritantur, & tandem convelluntur, ut frequentissima exempla hoc confirmant: Hæc materia singulariter *Coo* animo erat, dum adhucdum de hac duobus in locis orationem instituat, videlicet *secundo aphor. 36.* ubi ait: *Qui sano sunt corpore, dum pharmaciâ purgantur, celeriter exolvuntur, atque hi, qui pravo utuntur nutritu;* confirmat hoc seq. 37. inquiens; *qui secunda sanitate fruuntur, hos purgare grave est;* Memorabile est *Hippocratem* in tribus dictis positionibus quoad sanitatem tria eaque diversa posuisse Epitheta, nempe, li *integra valetudine;* Hæc ut exactius enodemus, considerandum propono, sanitatem dupliciter considerari debere, unâ ratione, quâ intelliguntur illi, qui per omnia tempora sano sunt & vivunt corpore absque omni quoad tres partes essentielles, præprimis verò quoad fluidas defectu, nempe actiones suas laudabilissimè obeunt, & sic ponit li *sano corpore & integra valetudine;* Quamvis sub aliò titulò etiam li *integra valetudine* sumi possit, nimirum alterâ ratione, integratâ ex morbo valetudine, sub quo nomine præ alijs ponit li *secura*, id est victò per plenam crisin seu dein per notabilem evacuationem, seu metastasin securam morbò rursus ad frugem & sanitatem pristinam redeunt, ubique sanè & pharmaciâ purgante neutiquàm opus, aut grave seu periculosum est, quemadmodum etiam reconvalescentes paulò pleniori victu utentes summè læduntur, ut millies expertus, cur non potius à purgantibus, singulariter colliquativis, & novas turbas (vix prioribus sopitis & superatis) cientibus id evenirèt? minorativa tamen & leniora primas vias leniter moventia non improbo, nam quæ judicata sunt plenè, non amplius perturbanda, & hæc quoad li sanitatem; Alterum autem quoque membrum penultimi aphorismi ari insculpi pro æternâ memoriâ meretur, quod ait; *hi qui pravo utuntur nutritu,* quòd purgati æquè ac sani celeriter exolvantur: Respicit hic aphorismus ipsissimam nostram de cacochymijs doctrinam, pravus enim nutritus denotat pravos in corpore humores, unde & prava eidem nutritio accedit, & cacochymus fit ejus habitus, qui potius & quidem unicè alteran-

alterantia non purgantia requirit, ut superius fufius edo-
ctum est, coqui nempe pathologicè humores vitiosi, id est
ad excernendum disponi debent, antequam evacuantia lo-
cum habeant, secus vires adhucdum ex laudabili aliquali
(si quis etiamnum superest) sanguine & Spirituum minu-
tius toti quanti exhauriuntur, resolvuntur & pereunt, inde
tot lachrymæ, tot cernuntur orphani, tot plorant viduæ;
Profectò perniciosius in medicina nihil est, quàm mox ad
talia drastica transire, & quâ conscientia id praticent medi-
ci, non video, *cocta enim non cruda* juxta *divinum Senem*
medicari, oportet, quod quivis æquissimus rerum Arbiter
(hinc plura dare supersedeo) ipsemet dignoscet, Quippe
in cacochymijs seu intemperato Hippocratico quò lenius
(experto crede Ruperto) tractabis agrum, & per epicra-
sin ac intervalla minorativis evacuabis, eò felicius progre-
dieris, nisi omnimoda cacochymica plethora adsit; fit hæc
admonitio cuius Medico exemplo, & non adeò semper
purgantia crepet.

§. 8. Sollicitus insuper eximiè fuit noster *manudu-
ctor* de sequiori *Sexu*, præsertim tempore ingravidationis
dum *quarto aphor. primo* dicit: *uterò gerentes sunt medisan-
da, si materia turget quarto mense, & usque ad septimum, sed
ha minùs; à juniore autem fatu, & seniore abstinere oportet*:
Concernit hæc oratio mulieres gravidas, quas itidem
purgari posse contendit ut crebriora id modernò tempore
testantur exempla, verùm illa tantùm conditione, si NB.
materia turget, neque etiam in omni orgasmo seu turge-
scentia, sed solum *quarto mense & usque ad septimum, sed
has minùs*; cur autem his temporibus? ratio in promptu est,
& quidem juxta communioem omnium sententiam, acci-
dit enim fatui, quod accidit fructibus, qui initio adhuc
molliores, & in fine jam pedunculò senescente ac corru-
gatò facilè decidunt; seu quæ mihi magis placet ratio
est, quod ab exhibitis purgantibus velut irritantibus tam
in juniore quàm maturiore fatu uterus facilè convellatur,
contrahatur, & sic fatus vi quadam pressus expellatur, ibi
ob teneritudinem vasorum, hinc verò ob ejusdem pondus
aliàs

aliàs jam exitum quærentis; Quinam autem propriè censeatur quartus mensis, adhuc in controversia esse nonnullis poterit, dico autem absolutè tum esse, dum fætus non solum jam animatus est, sed jam notabilius moveri incipit; Sollicitudinem hanc suam abundè contestatus est *quinto aphor. 29.* dum fere hunc ipsum textum repetit his: *gravidas purgare turgente materiâ à quarto mense usque ad septimum, minùs verò has, Recentiores autem & seniores fetus cavere oportet*, repetit nempe suum discursum, ut emphasi dictionis demonstraret, hinc etiam ibidem aphorismo 34. ait; *mulieri uterò gerenti, si alvus plurimùm profluat, periculum est, ne abortiat*; quasi diceret, si in spontaneo alvi profluvio abortus evenire potest, utique magis in artificiosa & facilè convellente purgatione hoc accidit. Non solum autem sollicitus, sed & anxius pro fæminino genere utpote ejusdem non infimus amicus fuit *Hippocrates*, nam dum ingravidatis, ne tam inconsideratè purgentur cavit, etiam non gravidis prospicere voluit, inquit enim eadem *f. 5. aphorif. 36. mulieri si fluxerint decolores, qui nec eodem modò benè correspondeant, purgatione opus esse significat*; ubi clarè vult naturam esse imitandam, corrigendam, ac ad hunc consuetum motum incitandam, atque sic omnia in salvo fore, inde ad causam respiciendum, quæ potissimùm in sanguinis (inde attenuandi & in fluorem redigendi) visciditate consistit, quo in casu purgantia palmam, si cæteræ circumstantiæ sint pares, reportant, multa enim subinde dantur contraindicantia, quæ, nisi quædam indicent, omninò purgationes prohibent, ut cuivis patet.

§. 9. His ita elutriatis devenimus nunc quoque ad *loca*, per quæ motio fieri debeat, assignanda, supernè an infernè evacuatio insitanda, quæ denuò noster *Cous* incomparabilis designat *quarto aphor. sexto.* dicendo: *graciles, & facile vomentes purgare oportet per superiora caventes hyemem.* Postquam ut superius jam percepimus *primo aphorif. 21.* jussit, ut naturam imitemur, & non evacuantia digeremus, ad loca, quò natura cum euphoria tenderet, nempe lege naturæ commoda. Hic incipit talia loca

& vias assignare ; videtur autem hîc subintelligere per li-
graciles illos, qui intemperatô amarô sunt præditi, hi enim
 sunt ob humores satis acres & tartareos plerumque tales,
 & corpore quasi extenuati, ac inde etiam facilè vomunt.
 Hanc meam opinionem etiam subsequens aphorismus 17.
 in hac sectione confirmat, qui supra jam allegatus fuit ;
 in istis materia utpote mobilior facilè Emeticis præsertim
 mineralibus magis irritantibus quàm colliquantibus cedit,
 secus enim Emetica vegetabilia agunt, utpote quæ etiam
 simul summam vim colliquantivam habent conjunctam. Ju-
 bebimur tamen cavere hyemem, veluti tum humores bilio-
 si, vel essent suppressi, vel saltem minùs mobiles.

§. 10. Prout cavit biliosis, seu cacochymiâ bi-
 liosâ laborantibus, sic etiam *pituitosis* voluit prospicere *seq.*
aphorif. septimo dicendo : *contra qui agre vomunt, & paulò*
habiliores, mediocrisque habitudinis, per inferiora sunt pur-
gandi, cavendò æstatem; nempe isti intemperatô dulcî Hip-
 pocraticô affecti *agre vomunt*, utpote quod tardius per su-
 periora mobile est, viscidum enim plerumque exuperat ;
 voluisse autem hoc dulcè hîc insinuare, declarat quasi cla-
 ris verbis per *To paulò habitiores mediocrisque habitudinis*,
 ut sunt pituitosi homines, quos magis per inferiora purga-
 re mandat, magis enim tales humores acrioribus paulò pur-
 gantibus cedunt & ad inferiora ducuntur, velut etiam adi-
 posî longè felicius sic evacuantur ; penes jubet, ut cavea-
 mus æstatem, ubi vi caloris Solis, & temporis calidio-
 ris aliàs pituita excoquitur & exolvitur, adeòque non
 ampliùs purgantibus exolvenda : Pergit aph. 9. in hac ma-
 terie, dum ad *melancholicos* transgreditur aiens ; *melancho-*
licos pleniùs per inferiora purgabis, eadem ratione contraria
apponentes : duriores enim habent fibras minùs irritabiles
 & humores ægerrimè mobiles, adeòque pleniùs purgandi,
 intellige, materiâ priùs pathologicè adaptatâ & coctâ, ita
 ut dein medicamento moventi citiùs auscultet ; plura ex
 superioribus desumes : superest adhuc unicum intempera-
 tum videlicet *serosum*, quod *precedenti aphorismo octavo te-*
tigit ajendo : *sed tabidorum ratio est habenda, ne purgatio-*

nem ijs per superiora unquam moliendam putes. Isto in passu cautissimos nos esse prætendit *Cous*, quippe qui intemperie ferôsâ afficiuntur, catarrhis tenuibus & acrioribus etiam pulmones facilè debilitantibus fiunt obnoxij, ac humores quaqua versum purgantibus impelluntur, hinc macrescunt, & præcipitanter, ni cautè procedas, colliquationem & inde tabem inducis, si verò jam tabidi existunt, potiùs attemperantia, inviscantia, nutrientia &c. non depletionia expetentur, ut hoc omnes inculcant libri Medici; præsertim mandat, *ne per superiora unquam purgemus*, labefactatò enim à continuo ferosi humoris diluvio partium vitalium tonò facilè major affricatur labes, quod bene notandum, non tamen omne evacuans in illis prohibetur, nam praxis docet, sæpiùs summa cum euphoriâ, rheò, mannâ, tamarindis &c. illos purgatos esse. Restat nunc, ut & *tempus anni* purgando corpori aptum & commodum pro coronide designet, hinc eadem *s. 4. aphorif. quarto* dicit: *medicamentis purgandi æstate quidem superiores magis ventres, hyeme verò inferiores*; sensum hujus asserti levissimò negociò ex jam dictis desumemus; tandem adhucdum *seq. aphor. quinto* addit ponendo: *sub cane & ante canem perdifficiles sunt purgationes* quasi assereret, posse quidem corpora hisce temporibus purgari, ast leniter, secùs difficilem satis provinciam & quidem periculo in nos suscipere, usque tamen ad anni constitutionem respicere oportet, velut hac æstate 1709. dum hoc scribo, ubi tempestas austrina & satis frigida prædominabatur; urente econtrà syriò corpus per se vehementer æstu exolvitur, & debilitatur, & quia actus purgatorius actus quidam quasi febrilis est, dum non sine metu incendiij febrilis purgatorius hic actus instituitur. Denique ut doctrinam hanc aphoristicam compleamus, adhuc adducenda est divini *Senis* adhortatio, q uam statim *primo aph. secundo* nobis proponit ita; *In perturbationibus ventris, & vomitibus spontaneis, si talia purgentur, qualia purgari oportet, confert & leviter ferunt: sin minùs contra. Sic & vasorum inanitio, si talis fiat, qualis fieri debet, confert & bene tolerant: sin minùs contra. Inspicere ergò oportet & regionem, & tempus, & ætatem,*

etatem, & morbos, in quibus conveniat, aut non. Duo principaliora habet membra hæc positio; In primo expressè nos attendere in purgationibus jubet ad euphoriam & dysphoriam jam superius abundè explicatam; In secundo quasdam circumstantias attendere necesse dicit, primò enim inspicere jubet regionem quam purgandus inhabitat, quippe qui Zephyro sunt proximiores, leviori quoque excitantur pharmacò, econtra qui septentrioni subsunt, ut corpora multò duriora & humores densiores ac crassiores habent ita difficillimè moventur, planè velut in secunda partè demonstravi, ut pro varietate climatis & regionum diversificentur ingenia & mores, sic & corpora & humores, quare eximiè in exhibendis subductorijs auxilijs pensitandæ veniunt; Hæc ipsa ratio forsitan esse poterit, cur subinde nasutulus quisquam innocentem *Hippocratem* dirè traducat, & discerpat, quasi doctrinam minùs veram minùsque aphoristicam posteris reliquisset, dum multa, quæ scripsit, nostris terris minùs applicabilia essent, minùsque sic verificarentur; sed calumnia profectò est hæc opinio, quæ à superficiali aphorismorum lectione (non attentatò eorum nucleò) promanat: Imprimis enim scripsit *Cous* in Græcia, cujus genium & naturam ex assè affecutus fuit, & huic suam dedicavit & applicavit doctrinam certissimam.

§. II. A capite ut autem & universalioram illam redderet, simul divinas quasi admonitiones hinc inde in alijs regionibus omnibus applicabiles immiscuit, hinc innumeris in locis in qualibet re suas cautelas addidit, quemadmodum & mox ab initio suæ dictionis illud ostendit, dum præmemoratò *aphoris secundo sect. prima* singulariter inter alia in movendis corporibus regiones attendere jubet: Alteram *circumstantiam* nempe *Tempus* quod concernit, uti & *etatem ac morbos* non est, quòd plura de his in medium ducam, abundè enim & fere ad nauseam in hoc capite de ijs egimus, atque cum prolixè satis & asiaticè in hoc passu tractaverimus, tibi que fortè lectio hæc tædium peperit, omninò laconicè totum hoc caput ad cancellos angustiores per tritas illas indagandi *Quæstiunculas* videlicet

Quis? Quid? Ubi? Quibus auxilijs? Cur? Quomodo? Quando? reducam, nimirum ut eluceat, quam industrius in exornandis purgantium medicamentorum regulis fuerit noster incomparabilis *Hippocrates*, adeò quidem, ut nihil amplius (si ad æquissimum scrutinium res trahatur) desiderari posse videatur, seu dein negotium *implicitè*, seu *explicitè* consideretur; Transeamus ergò ad laconicum discursum & quidem primo ad numer. 1. *Quis?* nempe purgandus sit, hoc in stadio locum habere potest *differentia* illa sanitatis Galenicis familiarissima *triplex*, videlicet *absoluta*, *morbosa*, & *neutra* seu fere *cacochyma* &c. Quoad *absolutam*, *Cous* expressè purgationes præsertim fortiores ab secuturarum convulsionum metum in exilium mittit *quarto aphorismorum decimosexto*, item *secundo aphor. 36.* Conformis est hæc positio sacro Textui inquentis: *Bene habentibus non opus est Medicò*, hinc quoque in vernalibus & autumnalibus dejectionibus non nisi mitiora (aut fortè nulla) venæsectioni præmittenda; Ratione sanitatis *neutræ* etiam *cacochymici* (qui hujus sunt statûs) ab illis vehementioribus sunt arcendi, inde enim summè læduntur, *ibidem*, uti & qui *criticè* ex morbo (quocumque, maxime acuto) sunt soluti & Judicati, nam & isti frustra, ac non nisi cum periculo (ni omninò lenissimum sit) evacuantur, *ibidem*; suadendæ tamen sunt *foeminis decolores* & non bene respondentes menses habentibus: *quinto aphor. 36.* denique in *morbis* quid respectu auxiliorum dejectiorum agendum, hinc inde patet; In quantum autem *Senex* de gravidis sollicitus fuerit, quivis prudens cognoscet, quippe licet exempla nobis earum quolibet tempore purgatarum suppetant, exemplo tamen, ut sequamur, nobis neutiquam sint, nunquam etenim (nisi notabilis adsit humorum turgescencia) purgandæ, & quidem duntaxat à *quarto usque ad septimum mensem*, *quarto aphor. primo* & *quinto aphor 36.* Accedimus porrò ad

N. 2. *Quid?* ubi iterum ex supra allegatis clarissimè elucescit, *cruda nunquam* (nisi materia turgeat) sed *solum pathologicè cocta educi debere*, *primo aphor. 22.* quippe hæc

confe-

conferunt, ex sic sæpe spontè cum euphoria fluunt, quarto aphorif. 2. item ibidem *tertio & primo aphorif. 25.* nec non *primo aphor. secundo.* Ad quid etiam

N. 3. *Quantum?* fere pertinet, inde purgationes pessimò confiliò à pluralitate sedium & copia excretorum utiles hariolabimur, nisi respectivè extrema censeatur esse necessitas, *primo aphor. 23.* Nec insuper convenit repente, sed sensim (si requiritur) deplere *secundo aph. 51.*

N. 4. Post quid sequitur *Ubi?* videlicet *ἀνω καὶ κάτω* sursum ne vel deorsum purgandum sit, de quo sequentes tenebis regulas; *Primo* ante omnia ad naturæ tendentiam (quæ fit cum ægri tolerantia & euphoria) attendendum est, ni hæc sit symptomatica, sed humorem per loca naturæ comoda evacuet, *primo aphor. 21. secundo* facilius graciliores & colerici, quàm habituosi & habitiores sursum purgantur, his dejectiones per inferius guttur magis conveniunt, *quarto aphorif. sexto & septimo* quemadmodum & melancholici plenius sic evacuantur, *quarto aphor. 9.* Insuper qui ex serosa illuvie ad tabem tendunt, ad vomitum non sunt movendi, *quarto aphor. octavo.*

N. 5. Si quæris, *Quibus auxilijs?* Responsio in promptu est, ut dedimus in nostra *Basi* lib. 5. c. 4. §. 9. & seq. Dolores supra diaphragma magis *Emetica*, & affectiones infra illud, purgantia (si cætera coindicant) expetunt, *quarto aphor. decimo octavo.*

N. 6. Miraberis forsàn *cur* tam cautè, tam circumspectè in his auxilijs procedendum esse statuamus? Respondeo *primo* audijisse Te superius, quàm calamitosi sæpe ex perversa purgatione sint subsecuti effectus, quales sunt convulsiones &c. *Secundo* quod ab ea gutta sit exorta *Ephem. Dec. I. anni 1. 3.* etiam gangræna, & prolapsus intestini, *Dec. I. anni 1.* *Quarto* ex resinosis convulsiones epilepticas (veluti etiam ter mulieri hujati Friburgensi accidit) supervenisse, legimus in *Dec. 2. ann. 7.* deinde 5. hydropèm non curant *Dec. 3. ax. 9. & 10; 6.* paræsin ex vino exasperant, *Dec. I. an. 2. 7.* Item eorum usus in alvi fluxu infantum periculosus est *Dec. 2. ann. 10.* mille alia taceo & transgredior ad

N. 7. *Quomodo* corpora tandem sint purganda, ubi rursus *Cous* præ it aiens: ea mobilia seu fluida reddenda, secundo aphor. 10. fibræ scilicet strictæ relaxandæ, humectandæ, spasmodica contractio (quæ sæpe contumacissimæ alvi obstipationis autrix est) tollenda, inde & balnea subinde adhibenda, & hoc magis necessarium est ijs, qui difficulter purgantur, penes tamen purgatione indigerent, ubi præprimis humectandum, pleniore nutritatu & requie utendum, *quarto aphorif. 13.* ante omnia autem magna est cautela adhibenda, antequam in acutorum principio purges, *primo aphor. 23.*

N. 8. Agmen tandem nostrarum quæstiuncularum claudit ipsum *quando?* in quo passu clarè videtur *Senex*, duo tempora velle observari, *unum* nempe pro *præservatione*, & *alterum* pro *curatione*; Ratione *primi temporis* ait expressè in & ante canem difficiles esse purgationes, *quarto aphor. quinto*, quasi nobis inculcasset, quodocunque aliàs ad valetudinem sacram tectamque conservandam medicamentum evacuans exhibueris, licet id facere, sed ne purges hoc tempore, corpora enim inde vel maximè exolvuntur, vult autem quasi totam ætatem intelligere, quippe expressè alibi ponit, in ætate magis convenire (ob materiæ fluiditatem) vomitoria, in hyeme autem dejectoria deorsum &c. Quoad *curationem* sapientissimè nobis insinuat in febribus vel nunquam vel rarissimè esse purgandum, & quidem præsertim in acutis, ubi maximam considerationem applicandam esse asseverat, *primo aphor. 24.* imò omninò non, nisi materia turgeat, *quarto aphor. decimo.* In reliquis verò temporibus febrium, singulariter in statu ac vigore in totum prohibet, *secundo aphorif. 29.* Quinimò absente turgescencia humorum purgationes dissuadet, *primo aphor. 22.* Dum hæc autem de febribus statuit, eas neutiquam de morbis chronicis (modò mitioribus insistamus) intelligit, modò nostras in *Basi* medica adductas cautelas circumspectè adhibeamus: Atque hæc sunt, quæ pro historia *Intemperati Hippocratici* Docto moderno orbi & scitu adhucdum necessaria, imò & sufficientissima censui,

nec

nec enim uberius ad ulteriora me urge, habes enim ad luxuriam usque etiam apud probatissimos & Classicos Auctores remedia, invenies & formulâs in longa serie & omni abundantia, duntaxat unicum hoc addo, convenire nempe amaro nostro *hepatica* antiquis dicta; acido, *anti-melancholica*; pituitæ *incidentia* & *resolventia* &c. prout uberius in antecentibus de *Alterantibus* cap. 10. edoctus es. Quare hisce quiesce, nam & ego quiesco, donec ulteriora de Medicamentis Tibi subministrem, inde abrupto filum, & Operi huic impono (utinam felicem.)

F I N E M.

INDEX

Rerum & Verborum.

Cerbi saporis cum austero differentia
l. 1. c. 6. §. 7.

barum particularum Elementa
ibidem.

- - - utriusque virtutes ibid.

Aceti simplicis definitio l. 1. c. 4. §. 3.
n. 11.

- - - tum multiplex ib.

- - - unde desumatur ib.

- - - ti modus generationis - ib.

- - - Magma quid ib.

Acidi, austeri, & acerbi curæ ibid. n. 2.

Acidi essential. l. 3. c. 4. §. 2. n. 2.

Acidi intemperati signa ibid.

Acidi præparantia l. 3. c. 10. §. 4.

Acidorum • Etimologia l. 1. c. 6. §. 5.

- - - ortus ibid.

- - - darum molecularum figura ibid.

- - - Elementa ibid.

- - - Virtutes ibid.

Acidularum cautelæ l. 3. c. 10, §. 4.

Acris proprietates ac differentiæ l. 3. c. 5. §. 6.

Acris sapor quid - l. 1. c. 6. §. 11.

- - - rium molecularum figura ibid.

- - - virtutes ibid.

Aër an sit verum principium l. 1. c. 2. §. 2. n. 2.

Alcalia ab acido externo saturata, an internè acidum
morbificum adhuc absorbere possint l. 3. c. 10. §. 4.

Alterantia seu præparantia universalia l. 3. c. 10. §. 1.

- - - tium essentia & activitas ibid.

- A**lteratio quid & quando ibid.
- - antia duplicia l. 3. c. 10. §. 2.
- - universalia quid ibid.
- - specifica quid & qualia & unde petenda ibid.
- - tium subjectum, ac finis ibid.
- - tia specifica amari Hippocrat. l. 3. c. 10. §. 3.
- - aquea seu diluentia amarum ibid.
- - alia herbis & similibus alterata l. 3. c. 10. §. 3. n. 1.
Amari curatio l. 3. c. 9. §. 3. n. 1.
Amari essentia l. 3. c. 4. §. 2. n. 1.
Amari Hippocrat. signa - l. 3. c. 3. n. 7.
Amari infringētia specificè descripta in l. 3. c. 10. §. 3. n. 1.
antidota alia cum suis virtutibus ibid.
Amarus sapor ingratus & tristis dicitur l. 1. c. 6. §. 4.
- - ri æthimologia ibid.
- - orum virtutes ibid.
- - - molecularum figura ibid.
- - - - Elementa ibid.
Aquæ definitio l. 1. c. 4. §. 4.
- - - Affectiones ibid.
- - - Differentiæ ibid.
- - - Divisiones ibid.
- - a utut purgata scatet tamen adhuc suis hæterogeneitatibus ibid.
Aquam & terram non esse principia constitutiva corporum nat. ibid.
Austerus sapor ubi sese exerat l. 1. c. 6. §. 6.
- - arum particularum figura ibid.
- - - - Modus agendi ibid.
- - - - Elementa ibid.
Billis definitio l. 2. c. 3. §. 8.
- - - nis explicatio ibid.
- - autopsia ibid.
- - qualitates ibid.
- - quantitas & usus ibid.
Cacochymicos, quo lenius tractabis, eò facilius progredieris l. 3. c. 11. §. 7.

Index rerum & verborum.

- Cacochymiarum omnium 4. purgandi loca convenientia l. 3. c. 11. §. 9. & 10.
- - - mia 4. Galenicæ an sufficiant l. 3. c. 5. §. 2.
- - - reprobantur ibidem §. 3.
Calefacta corpora plus saporis, quam frigida exhibent l. 1. c. 6. §. 1.
Calor naturalis quid, & unde sit l. 1. c. 2. §. 2. n. 1. & c. 6. §. 1.
Causa efficiens temperiei Elementaris l. 2. c. 5.
- - - formalis temperiei vitalis ibid.
- - - materialis proxima ibid.
Causa formalis nostri intemp. l. 3. c. 7. §. 1.
- - - materialis ibid.
Causæ proygumenæ l. 3. c. 7. §. 3.
- - - procatarcticæ l. 3. c. 7. §. 4. n. 1. & 2.
- - - Symptomatum l. 3. c. 7. §. 5.
Cinnabarina & alia volatilia alcalia singularia acidit antidota l. 3. c. 10. §. 4.
Coavæ potûs, tota historia, ut & acidularum, feri lactis &c. l. 3. c. 10. §. 3.
Corpus intemperatum dupliciter consideratur - l. 3. c. 7. §. 1.
DEnotationes Symptomatum l. 3. c. 7. §. 2. n. 6.
Diagnosis intemperati Hippocratici quoad actiones læsas l. 3. c. 3. n. 2.
- - - ratione excretorum & retentorum - l. 3. c. 3. n. 2.
- - - qualitates l. 3. c. 3. n. 4.
- - - - ratione malæ conformationis l. 3. c. 2. n. 5.
Doloris definitio l. 3. c. 7. §. 5.
- - - nis explicatio ibid.
- - - or triplex ibid.
- - - orum horum differentia ibid.
- - - Etimologiæ cum suis causis ibid.
- - - variæ denominationes - l. 3. c. 7. §. 6.
Dulcis sapor gratissimus ac omnium temperatissimus - l. 1. c. 6. §. 3.
- - - ris Etimologia ibid.
- - - eium particularum figura ibid.

Index rerum & verborum.

Dulcia triplici sensu talia ibidem.

Dulcis seu insipidi remedia l. 3. c. 9. §. 3. n. 4.

Dulcis seu insipidi sive pituitosi diagnosis l. 3. c. 3. n. 9.

- - - essentia l. 3. c. 4. §. 2. n. 3.

Differentiæ essentialis intemperati Hippocratici ratione ætatum l. 3. c. 5. §. 4, & hujus n. 2. & 3.

- - - - - tis puerilis ibid.

- - - juvenilis l. 3. c. 5. §. 4. n. 1.

- - - virilis &

- - - senilis ibid.

- - - ratione sexûs l. 3. c. 5. §. 4. n. 4.

- - - clymatum ibid. & n. 4.

- - - 4. anni temporum & regionum ibid.

- - - ventorum l. 3. c. 5. §. 5.

Elementa, utrum formaliter, an tantum virtualiter maneat in mixtis l. 1. c. 1. §. 2.

- - - orum definitio l. 1. c. 1. §. 3.

- - - Essentia & Natura ibid.

- - - ta 4. peripatetica an vera sint principia corporum naturalium l. 1. c. 2. §. 2.

- - - torum Numerus quaternarius à Galenicis in 4. qualitibus positus reprobatur l. 1. c. 2. §. 2. n. 3.

- - - ternarius ab Etmüllero in suis Inst. l. 1. c. 1. n. 42. astrictus refutatus l. 1. c. 3. §. 2.

Evacuantium via l. 3. c. 11. §. 5.

FRigus in quo consistat l. 1. c. 3. §. 5.

GRavidæ, quando purgandæ l. 3. c. 11. §. 8.
non gravidæ ibid.

HOmo, qua ratione à Medico spectetur l. 1. c. 1. §. 1.

Humanum corpus quando temperatum appellatur l. 2. c. 3. §. 3.

Humiditas, in quo consistat l. 1. c. 5. §. 3.

Humores 4. sanguini formaliter inesistentes esse putatitios l. 1. c. 2. §. 2. n. 4.

Ignis

- I**gnis quid, l. 1. c. 2. §. 2. n. 1
- - - Generationis modus ibid.
- - - nem ut ignem non esse principium corporum constitutivum ibid.
Indicatio curatoria l. 3. c. 9. §. 2.
- - - præservatoria ibid.
- - - Symptomata l. 3. c. 9. §. 4.
- - - vitalis l. 3. c. 9. §. 5.
Insipidus sapor quid & unde l. 1. c. 6. §. 9.
- - - darum molecularum figura ibid.
- - - - Elementa ibid.
- - - - virtutes ibid.
Intemperatum quid l. 3. prolegom. c. 1. & 2.
- - - ti Etimologia ibid.
- - - definitio l. 3. c. 2.
- - - tum in quo consistat ibid. it. c. 3. §. 1.
- - - ti symptomata qua ratione invicem discrepent l. 3. c. 3. §. 1.
- - - tum unde singulariter dignoscatur l. 3. c. 3. §. 1. n. 1.
- - - ti signa patognomonica - l. 3. c. 3. n. 7.
- - - ti Essentia l. 3. c. 4. §. 1.
- - - ries rerum omnium quo modo, & unde emergat l. 3. c. 5. §. 1.
Lac quid sit, & unde l. 2. c. 3. §. 12.
Liquores ardentes omnes, item urinosos per fermentationem confectos de acido participare - l. 1. c. 4. §. 3. n. 12.
Liquores duo diversi ex mutua commixtione tertium omninò insipidum, aut novi saporis quid producere possunt l. 1. c. 6. §. 1.
- - - ris pancreatici definitio l. 2. c. 3. §. 9.
Lues venerea, lepra & scorbutus ad quamnam cacochymiam trahi possint l. 3. c. 3. n. 11.
Lux ac lumen quid sit l. 1. c. 5. §. 4.
Martialia l. 3. c. 10. §. 4.
- - - ium usus, abusus, virtutes & cautelae. ibidem.):(3 - - - tis

Index rerum & verborum.

- Martis analysis Chymica ibid.
- - exhibitionis requisita ibid.
Methodi curandi ratio sexcenties varianda l. 3. c. 9. §. 3.
Minutiæ, seu moleculæ 5. nostræ omnia corpora
mixta unicè constituunt - l. 1. c. 4. §. 7.
Mixtionis Definitio l. 1. c. 1. §. 2.
- - Explicatio ibidem.
- - tio duplex l. 1. c. 1. §. 4.
Mixtorum naturalium communes affectiones ibid.
Motus, quid & unde deveniat ibid.
- - an aliud corpus ab alio impulsum movere
possit ibid.
- - diversi unde dependeant ibid.
- - tûs Leges ibid.
PArtes solidæ pro temperiei subjecto non agnoscun-
tur l. 2. c. 4.
- - fluidæ illud unicè constituunt, præsertim
sanguis & spiritus l. 2. c. 4.
Pinguis saporis agendi modus - l. 1. c. 6. §. 8.
- - ium molecularum figura ibid.
- - virtutes ibid.
Pituitæ indicata specifica l. 3. c. 11. §. 5.
Principia 3. Carthesiana non vera esse principia pro-
batur varimode l. 1. c. 3. §. 1.
- - 5. Chymica non primaria, sed tantummo-
do secundaria sunt principia ibid.
- - seu minutias quorumlibet corporum natu-
ralium esse 5. l. 1. c. 4. §. 1.
Prognosis intemperat. Hippocr. l. 3. c. 8.
Purgantium cautelæ juxta aphoris. Hippocr. l. 3. c. 11. §. 1.
- - ratione quantitatis l. 3. c. 11. §. 2. & 4.
- - qualitatis l. 3. c. 11. §. 3.
- - verus usus - - §. 11.
- - tia quando per superiora, & quando per infe-
riora propinanda sint l. 3. c. 11. §. 6.
Qualitates corporum secundariæ unde emergant l.
1. c. 5. §. 2.
- - quare dicantur Sensibiles ibid. Quæ

Index rerum & verborum.

Qualitatis definitio l. 1. c. 5. §. 3.

- - tes qua ratione in hoc universo operentur ibid.
- - omnes eandem agnoscunt originem l. 1. c. 5. §. 3.
- - secundariæ unde specificentur l. 1. c. 5. §. 4.
- - tactiles quænam & unde ib.
- - lium proprietates ib.
- - Audibiles unde ib.
- - Odorabiles unde ibid.
- - Gustibiles in quo consistant ib.
- - lium operandi jus ib.
- - immutatae quid innuant l. 3. c. 7. §. 2. n. 4.

S Alinas minutias omnium 5. esse præcipuas l. 1. c. 4. §. 2.

- is Etimologia Nominis l. 1. c. 4. §. 3.
- - Definitio ibid.
- In se & abstractè spectatum nunquam est purum ib.
- ium differentia l. 1. c. 4. §. 3. n. 1.
- ia triplicia l. 1. c. 4. §. 3. n. 2.
- is alkali Etimologia ibid.
- - Definitio & explicatio ibid.
- lia duplicia - l. 1. c. 4. §. 3. n. 3.
- volatilia, in quibus potissimum rebus existant ib.
- - lium differentia ibid.
- lia triplici modo parantur l. 1. c. 4. §. 3. n. 4.
- lia fixa, in quo consistant l. 1. c. 4. §. 3. n. 5.
- - orum differentia ib.
- - xa unde potissimum elliciantur ib.
- duplicia l. 1. c. 4. §. 3. n. 6.
- volatilia quomodo à fixis distinguantur - ib.
- lia lixiviosa fixa an à se invicem discrepent l. 1. c. 4. §. 3. n. 7.
- qua via parentur ib.
- Modus parandi ibid.
- is acidi definitio & explicatio l. 1. c. 4. §. 3. n. 8.
- differentia l. 1. c. 4. §. 3. n. 9.
- Sapor & activitas unde dependeat ibid.
- da, in quibus potissimum regnis reperiantur ibid.
- duplici ferè modo à mixtis separantur l. 1. c. 4. §. 3. n. 10.

Index rerum & verborum.

- Multiplicia ibid.
- Sal enixum, falsum, seu Sal tertium quid l. 1. c. 4. §. 3. n. 10.
 - sa esse duplicia ibid.
- Salsi saporis prærogativa, figura, & virtutes - l. 1. c. 6. §. 10.
- Salsi seu intemperati serosi cura l. 3. c. 9. §. 3. n. 3.
- Saliyæ descriptio l. 2. c. 3. §. 10.
- Sanguis quid l. 2. c. 3. §. 15.
 - nis Elementa ibid.
 - figura ibid.
 - proprietates ibid.
 - usus ibid.
- Sanguinis V. S. educti indicia l. 3. c. 7. §. 2. n. 30
- Saporis definitio l. 1. c. 6. §. 1.
 - or, in quo consistat ib.
 - unde oriatur ib.
 - rum diversitas unde l. 1. c. 6. §. 2.
 - or multiplex ib.
- Scorbuti diagnosi l. 3. c. 3. n. 11.
- Scorbutum autumnno mutabiliorem esse l. 3. c. 10. §. 4.
 - ti remedia ibid.
- Seminis humani definitio l. 2. c. 3. §. 11.
- Seri acris ac tenuis alterantia l. 3. c. 10. §. 6.
- Serosi essentia l. 3. c. 4. §. 2. n. 4.
- Serosi Hippocrat. signa diagnostica l. 3. c. 3. n. 10.
- Siccitas quid sit l. 1. c. 5. §. 3.
- Signa à juvantibus & lædentibus l. 3. c. 7. §. 2. n. 5.
- Spiritus vini an sit acidus - l. 1. c. 4. §. 3. n. 12.
- Sputi signa ibid.
- Stercoris signa l. 3. c. 7. §. 2. n. 2.
- Subjectum intemperat. Hippocr. l. 3. c. 6.
- Subjectum temperiei duplex l. 2. c. 4.
- Sulphuris nomine quid intelligatur l. 1. c. 4. §. 4.
 - rea concreta quanam vera sint l. 1. c. 4. §. 4. n. 1.
 - ubi potissimum reperiantur ibid.
- U**nguenti albi virtutes - l. 3. c. 10. §. 4.
- U**rinæ signa l. 3. c. 7. §. 2. n. 2.

